

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PETER ANDREAS HEIBERG.

EN BIOGRAFISK STUDIE

AF

H. SCHWANENFLÜGEL.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF I. H. SCHUBOTHES BOGHANDEL.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1891.

«O kjære Fosterland! bliv aldrig Slavers Bolig
Du, som har Helte før opammet i dit Skjød».

P. A. Heiberg, «en dansk Vinter» 1790.

Denne Afhandling er af det filosofiske Fakultet antagen til at forsvares offentlig for den filosofiske Doktorgrad.

Kjøbenhavn, d. 22. Novbr. 1891.

Thor Sundby,
det filosofiske Fakultets Dekanus.

Til

Jakob Lindegaard

med inderlig Tak for 33 Aars ubrudte Venskab.

FORORD.

Den særdeles agtværdige Literat, *Christen Thaarup*, efterlod ved sin Død 1849 en Biografi af P. A. Heiberg. Denne blev senere trykt i Historisk Tidsskrift, og, efter at Fru Heibergs bekendte Brevsamling havde vakt almindelig Interesse, lod Broderen den udkomme som Bog 1883. — I Følelsen af, at Chr. Thaarups *nu over 42 Aar gamle* Biografi paa Grund af det senere fremkomne Materiale kunde trænge til Afløsning, har jeg udarbejdet det foreliggende Skrift. Men mere end «en biografisk Studie» vover jeg ikke at kalde det. — Nogle dunkle Punkter i Heibergs Liv haaber jeg at have oplyst. Enkelte utrykte Aktstykker er det lykkedes mig at fremdrage. Kun om P. A. Heibergs korte Upsalaophold har det ikke været mig muligt at faa noget Utrykt i Hænde, skjønt

Prof. Dr. J. Lange i den Anledning velvilligst har korresponderet med sin Ven, Universitetsbibliothekaren i Upsala, *Hr. Annerstedt*. Efter dennes skriftlige Erklæring findes der med Undtagelse af et aldeles ubetydeligt Brev Intet som helst om P. A. Heiberg i Bibliothekets Manuskriptsamling. Heller ikke har jeg fundet hans Navn i svenske Brevkataloger, som jeg i mit Øjemeds Interesse har gennemgaaet. —

Østerbro d. 16 Oktbr. 1891.

H. S.

INDHOLD.

	Side
P. A. Heibergs Ungdom.	
I. Slægt og Familie	1
II. Barndoms- og Skoleaar. A. K. Holst	7
III. Studenteraar. «Store Filologikum». Kandidat- aar. — Flugt til Sverig. Hvorfor han flyg- tede. Han lader sig hverve til Soldat. Fri- kjøbelse. Upsala	12
IV. Han rejser til Bergen. Livet her. A. H. Meyer. Kl. Fasting. Joh. Nordahl Brun. Huslærer- plads. Han bliver Handelskontorist. Bort- jagelse af Tjenesten	27
 P. A. Heiberg i Kjøbenhavn.	
I. Komadieskrivning: Tragediefragmentet «Axel Thorsen». Komedi «Frierne i Klub- ben». Intrigestykker. Karakterkomedier ..	49
II. Fortsættelse: Operaparodier og Sangspil	81
III. Fortsættelse: Polemiske Komedier	109
IV. Samfundssatire og Fejder: Hans Stilling. Han bliver Translatør. Den unge Rahbek.	

	Side
Rahbeks moralske Æsthetik. «Følsomhed» og «Dyd». «Evsebius». «Evsebiusfejden» og dens Betydning.....	116
V. «Rigsdalersedlens Hændelser». — Niels Ditlev Riegels.....	135
VI. «Heckingbornfejden».....	168
VII. Publicistisk Virksomhed: Historisk Ind- ledning og Oversigt	180
VIII. Heiberg som politisk Personlighed	198
IX. Kjøbenhavnske Aviser. Ueberørthed af Revo- lutionen. Politisk Indifferentisme. «Demo- krater» og «Aristokrater». Indtoget. Heibergs Sange ved denne Lejlighed. Han afviser Du- sører. Fra Indtoget. Heibergs «Indtogsvise». Aarhundredets «Vise». Tidens Visemag ...	218
X. Ny Vise af Heiberg. — Enevoldstidens Offi- cerer. Officerer og Studenter. Marinens Po- pularitet. Opførelsen af de «Vonner og Van- ner». Stykket forbydes. — Grev Ahlefeldt bliver Theaterdirektør. Heibergs Had til den falske Ære. Heiberg og Greven. «Grevens Fejde». Til Heibergs Karakteristik. Heiberg en agtet Mand. Heiberg en frygtet Mand ..	254
XI. Tidsforhold. A. P. Bernstorff. Mr. Hailes. Kristiansborgs Brand. Heiberg og Mr. Hailes. Rahbek for Retten. — Visen «Vor Klub etc.» — Heiberg beslutter at trække sig ud af den offentlige Polemik. Hans Uvilje mod Konge- virak. Hans Mismod.....	302

	Side
XII. Malte Konrad Bruun. Rahbek som «Frihedsmænd». Til Rahbeks Karakteristik. Jens Zetlitz som Reaktionær. Heiberg dadler Rahbek. Bruuns Satire. «Dyvekefejden»	350
XIII. Ængstelse for Skrivefriheden. Utilfredshed med Presseloven. Diskussion. Heibergs «En Draabe etc.» — Heibergs religiøse Standpunkt. — Han ansøger om Notarposten. Colletts Afsettelse. «Notarialfejden»	392
XIV. Heiberg trues i sit Brøderhverv. Han bliver forfalden. Selskabet «For Sandhed». Satiren «Selvstændighed». Andet Bind af «For Sandhed». «Politisk Dispache». «Sproggranskning». Sagsanlæggelse mod Heiberg. Chr. Colbjørnsen. Den nærumske Affære. Colbjørnsen og Heiberg. Heibergs mange Uvenner. Generalfiskal Skibsted. Stødet til en ny Presselov. Kjøbenhavnske Jakobinere. Heibergs Dom og Landflygtighed. Røret i den Anledning	428

P. A. Heiberg i Landflygtighed.

I. Rejse og første Pariserophold. — Forholdet til hans Hustru	511
II. Heiberg bliver fransk Embedsmand. Hans Arbejder og Rejser	536
III. Afskedigelse. — Stemning mod Danmark. Forhold til den ny literære Retning (Oehlenschläger). Forhold til Baggesen, M. K. Bruun, Fr. Guldberg, Rahbek (Fragmenter af utrykte	

	Side
Breve fra Rahbek til Heiberg). — Forhold til Danske i Paris. Johan Ludvig Heiberg i Paris	540
IV. Forfattervirksomhed i den sene Alder	570
V. Ansøgning til det franske Udenrigsministerium. Han opgiver at tage Ophold i Norge. Meget Arbejde, liden Løn. Julirevolutionen og dens Skuffelser. Heiberg bliver blind. Sønnens og Svigerdatterens Besøg. Hans sidste sørgelige Aar og Død	580
VI. Tilbageblik og Resultat.	592

P. A. Heibergs Ungdom.

I.

Naar man plejer at begynde Skildringen af Peter Andreas Heibergs Liv med at fortælle om *Justedalsrypen*, den lille Bondepige, der ene blev tilbage, efter at «den store Mandedød» havde gjort hele den øvrige Befolkning i hin afsides Dal til sit Offer, — saa tilstaar jeg, at dette den heibergske Families mulige eller umulige Ophav slet ikke interesserer mig. Den ansete kritiske Forsker P. A. Munch har protesteret mod denne Skikkelses historiske Sandhed; og naar Etatsraadinde Heiberg alligevel optager Traditionen i Indledningen til sin Svigerfaders og Svigermoders Brevvexling (se 2den Udg. S. 2—3) saa skyldes det troligvis Kunstnerindens Interesse for det Romantiske i Slægtsagnet. Hun udmaler sig Situationen: hvorledes man formelig gjør Jagt paa «dette skønne Vildt,» der ligesom en Fugl hopper om mellem Granernes Grene. «Skjøn» kan da denne stakkels Bonde-

pige ikke have været, efter hun gennem Maaneders Lidelser og Vanrøgt var sunken ned til et saa dyrisk Standpunkt. Hun maa i det Tilfælde tværtimod have været lidet tiltalende at skue og endnu mindre behagelig at røre ved. — Dog det Hele er vel et Sagn, opstaaet ved Betragtninger af det heibergske Segl, hvor man ser tre Dødningehoveder og en lille Fugl paa en Gren.

Lad os hellere slippe Sagnet og gennemse et Par Stamtavler, der hver for sig ere udarbejdede med Slægtkærlighedens Omhu og Agtpaagivenhed og for den enes Vedkommende med en saadan Udførlighed, at den er svulmet op til en stor, tyk Bog¹⁾. Her finde vi sikre Udgangspunkter for *Familien Heiberg*. — Den første historiske Personlighed vi træffe paa er *Anders Heiberg*, Sognepræst til Gryten i Romsdalen. Denne, hvis Livsvirksomhed falder i første Halvdel af det 18de Aarhundrede, var en ualmindelig velstuderet Mand. Ikke mere end fjorten Aar gammel, bliver han demitteret til Universitetet, men studerer derpaa atter i fjorten Aar. Den bekjendte Historie-skriver Gerhard Schiønning giver ham i sin «Rejse gennem Norge» den Ros, at han var

¹⁾ Stamtavle over Familien Heiberg af H. K. Heiberg og Stamtavle over Familien Munthe.

«en sjælden lærd, retskaffen og dulig Mand, der bragte sit Præstegjælds Skolevæsen i god Stand og drog Omsorg for Opbyggelsen af Grytens Kirke, da den gamle Bygning var forfalden.» Ved sit første Ægteskab med *Maren Kristine Munthe* kom han i Slægtskabsforbindelse med en højt anset lærd, senere adlet Slægt i Norge, der mellem sine Ætmænd tæller *Ludvig Munthe*, Biskop i Bergen. Ludvig Munthe omtales af sin Datterdattersøn, *Ludvig Holberg*, med den største Agtelse; og hans Samtidige nævne ham ikke alene som lærd, men ogsaa som udmærket Prædikant. Han var en Mand, der med Myndighed bekæmpede gammel Uskik og Slendrian i sit Stift. Saaledes fik han bestemt, at «udi Fasten alle Dage i Ugen (Lørdag undtagen) skulde hver Morgen Kl. 7 holdes Passionspræken, og da hver Gang forklares en Part af Kristi vor Frelses Lidelses- og Pines Historie, og derimod den hedenske og papistiske Fastelavnsløben og anden slig djævelsk Aberi og Galenskab afskaffes, hvilken Skomagere, Skræddere, Vævere og andre Haandværks-Busser øvede og bedreve, Gud til Fortørnelse, Englene og fromme Guds Børn til Sorg og Bekymring, Djævlen samt hans Anhang til Lyst og Gjækkeri». Hvor megen Anstrængelse tror man ikke, det har kostet denne Mand, hvor megen Anseelse maa han ikke have været i

Besiddelse af, for i det Herrens Aar 1638 at kunne føre en saadan Ordinans igjennem? — Anders Heibergs og Maren Munthes Søn er Magister *Ludvig Heiberg*, der 1756—60 var Rektor i Vordingborg. Næppe 32 Aar gammel tiltraadte denne Mand sit Rektorat og fandt Skolen i yderlig slet Forfatning. Disciplinen var aldeles ødelagt. Man havde indrømmet Borgere og Tjenestepiger Lov til at bede Skolen fri; Eleverne drev; Lærerlønnen var saa ussel at ingen dulig Mand vilde paatage sig en «Hørers» utilfredsstillende Hverv; i flere Aar var intet Skoleregnskab aflagt o. s. fr. Da tog den unge nidkjære Rektor fat: talte Skolens Sag hos formaaende Mænd; stræbte at forbedre Lærernes Kaar, og fik en ny Skolebygning opført i Stedet for den gamle brøstfældige. Men saa jammerlig havde Vordingborg Skoles Forfatning været, at Ludvig Heiberg ikke kunde demittere nogen Student de to første Aar.¹⁾ Det er sandsynligt, at dette brydsomme Arbejde har rystet Mandens Helbred; thi han døde i sin kraftigste Alder. Ludvig Heibergs Hustru, *Inger Margrethe* var hans nære Slægtning. Hun var en Datter af Magister *Peder Heiberg*, Sognepræst

¹⁾ J. E. Suhr: Hist. Efterretn. om Vordingborg Latinskole 1739—1825.

til Vemmetofte, og *Edele Hørning*. Edele Hørnings Forældre vare Commerceraad Hørning og Præstedatteren *Inger Hansdatter Windekilde*. Denne var tre Gange gift og i sine to første Ægteskaber Moder til tolv Børn; hun døde 83 Aar gammel¹⁾. Hendes ovenfor nævnte Svigersøn, Peder Heiberg, havde den Ulykke at blive uhelbredelig blind i sit 40de Aar. Ikke desto mindre forrettede han sit Embede i alle Dele og prækede hver Søndag. Hans Datter Inger Margrethe, Peter Andreas Heibergs Moder, var en dygtig og brav Natur, men strix lige overfor sine Børn, af hvem hun ikke taalte nogen belærende Vigtighed, hvor megen Føje de end maatte have til at hjælpe paa hendes Ukyndighed i Latinen. Efter Rektor Ludvig Heibergs Død blev hun atter gift med en Kjøbmand i Vordingborg, men overlevede ogsaa ham. Lige til sit gode Aar, i hvilket hun døde, var hun efter en Samtidigs Vidnesbyrd Gjenstand for «almindelig Agtelse og Kjærlighed» i den lille sydsjællandske Kjøbstad, hvori hun var bosat. Foruden Peter Andreas, hvis Liv her skal omtales, havde hun med sin første Mand Sønnen *Ludvig*. Denne, der en Tid var Overlærer i Ribe, men døde 1818 som Styrer af Odense

¹⁾ Gjessing: Jubellærere III.

Skole, har faaet det bedste Lov af udmærkede Disciple som Niels Mathias Petersen, Rasmus Rask¹⁾, den bekjendte Skolemand, Rektor Thorup i Ribe²⁾, og af Shakespeares første danske Oversætter, Foersom³⁾. Gjennem Heiberg, siger Foersoms Biograf, modtog denne en dyb Agtelse for grundig Lærdom og Lyst til Læsning af Klassikerne, en Lyst, der fulgte ham hele Livet igjennem.

Hvad lære vi nu af hele denne Opstilling? Vi sé *Peter Andreas Heiberg* som et Skud paa en kraftig norsk Stamme. Her er Præster, Folkelærere, Rektorer, dygtige Kvinder, myndige og energiske Mænd; og for disse sidste er klassiske Studier, det alvorlige Bibelords Forkyndelse og Ungdommens Opdragelse en Livsopgave og en daglig Beskjæftigelse. Det er Mænd, som i Følge deres Stilling i Stat og Samfund maa gaa ud paa at vinde Agtelse hos deres Medborgere og, uden at opgive deres Personlighed og aandelige Selvstændighed, stedse vogte nøje paa deres Udtalelser og Optræden. Og mellem disse sunde og kraftige Grene træffe

1) N. M. Petersen: Bidrag til Rasks Levned: «vor herlige Rektor H.»

2) Thorup: Efterretn. om Ribe Cathedralsskole.

3) Indledn. til Foersoms Digte II.

vi én, der synes at fjærne sig lidt fra de andre, forskjellig saa vel i Form som i Udvikling: det er den klassiske Komadies Skaber i Norden, *Ludvig Holberg*. Der har da altsaa været Vid, Satire og komisk Sans i denne Slægt, oprunden og udviklet i det af Norges havbeskyllede Landskaber, som, skjønt indeklemmt mellem Fjelde, dog altid mest har haft Udsigten og Adgangen aaben til det fri Vestevropa. Thi at Holberg alene skulde skylde sin Fader, Christen Nielsen, Kjærnen i sit mageløse Geni, er næppe rimeligt. Fra denne har han arvet Rejselysten og Evnen til at fægte sig frem i Verden, maaske ogsaa den overstrømmende Livlighed, der undertiden kan betage hans Muse. Fra Moderens Familie har han sikkert faaet det forstandsklare Blik paa Livet, sin videnskabelige Sans og den muntre Ironi, hvormed han behandler sine Emner. Man erindre sig i saa Henseende hans Morbroder *Peder Lem*, som han omtaler i Begyndelsen af sin Avtobiografi som «et lystigt Hoved».

II.

Peter Andreas Heiberg fødes d. 16. Novbr. 1758 i Vordingborg. To Aar efter dør Faderen, Rektor Heiberg, og Moderen flytter med sine

to Drengbørn til deres ~~Bedstefader~~ Præsten paa Vemmetofte. Saa snart de ere skolemodne erholde de tilligemed nogle ældre kjøbenhavnske Dreng, som ere Kostgængere hos Præsten, Undervisning af en af deres Morbrødre. Fritiden drives hen med al Slags Drengeskommers og Spilopper, under hvilke man for Peter Andreas' Vedkommende vel skimter den tilkommende Satiriker og Oppositionsskribent. Skjønt han baade nærer Respekt og Hengivenhed for sin gamle, «ærværdige» Morfader, kan han dog ikke lade være at drive lidt Gjæk med ham, naar han i Stedet for at lege skal oplæse Ting, der umuligt kan interessere ham, for den blinde Mand. Saaledes hævner han sig for en frarøvet Legetime ved en Gang under Oplæsningen af den Gamles skrevne, velordnede Prækensamling at medtage Mishagsytringer, der som senere Bemærkninger ere tilføjede i Marginen. Og nu lyder mellem den gejstlige Tales højtidelige Perioder og salvesfulde Vendinger, Udraab som: «Vaas! duer ikke! Slidder Sladder!» Den brave Olding vredes dog ikke paa den kaade Dreng, men siger blot med blid Venlighed: «Det skal du ikke læse, min Søn! det har jeg blot skrevet til min egen Efterretning». Eller han tildigter noget Latterligt til en eller anden Beskrivelse, Bedstefaderen har bedt ham

forelæse sig; men som kjeder *ham*. En Hungersnøds Rædsler i Grønland lader han saaledes naa Toppunktet med den Bemærkning, at «de stakkels Indfødte maatte tilsidst hakke deres Manchetskjorter i Stykker for at lave Kaal deraf». En enfoldig Bondepige, der sidder ved sin Rok i Stuen, falder derudover i stærk Graad. Dog denne Gang forstaar den Gamle ikke Spøg, og befaler Peter Andreas at forføje sig ind i Stuen ved Siden af, til man kalder paa *ham*. En anden Gang kan den mistænksomt anlagte Dattersøn ikke dy sig for at skrabe Kviksølvet af Spejlet, foran hvilket den blinde Mand af gammel Vane rager sig: han vil se om dette skulde have nogensomhelst Virkning med Hensyn til Barberingen. Men til sin «store Nytte og Fornøjelse» bemærker han, at denne Forretning foregaar som sædvanlig.

Trods alle Uglspilstreger og Skjælmsstykker samt de Følger heraf, som ikke altid kunde undgaas, har P. A. Heibergs Barndoms- og Drengenaar i Bedstefaderens Præstebolig sikkert baade været frejdige og lykkelige. Mere alvorlige bleve Dägene, da Moderen flyttede med de halvvoxne Dreng til Vordingborg for at sætte dem i den Skole, hvis ansete Styrer deres Fader en Gang havde været. Nu var Mag. *Albert Kristoffer Holst* Rektor her. Det var en

lærd Mand. Varmt anbefalet af Gram, havde han i sin Tid rejst udenlands og var bleven Medlem af det ansete videnskabelige Selskab i Jena. Som Latiner havde han vundet sig et Navn. Næppe syv Aar efter at han havde tiltraadt sit Rektorat, blev han imidlertid angreben af en ulægelig Sygdom, der hindrede ham i at møde paa Skolen. Han læste da hjemme med sine Disciple. Denne Mand har P. A. Heiberg ved hans Død sat et literært Minde, der er saa meget vigtigere, som der ellers ikke fra vor Forfatters Haand foreligger nogen Meddelelse fra denne hans Skoletid. Det er fra 1787 og har til Overskrift: «Sandhed og ingen Gravskrift over Mag. A. K. Holst. Dersom det, som hin vise Hedning siger, er et behageligt Syn for Guddommen at se en dydig Mand kæmpe mod Lidelser, dersom det er Stort at være et Mønster paa Taalmodighed i Verden, uden Misfornøjelse med Skæbnen øjensynlig at se sit Legeme ile Fordævelsen i Møde, at føle et Lem efter det andet langsomt at dø bort under Smerter, at se sig efterhaanden berøvet Haandens, Fodens, ja tilsidst næsten Øjets og Tungens Brug, at finde sig skilt ved Alt, hvad man elsker i Verden, først ved en kjær Ægtefælle, siden efterhaanden ved tre Søstre, hvis Liv for den syge Broder var lige

saa uundværligt, som Broderens Liv for de trængende Søstre, at se dette med Taalmodighed og uden at knurre: dersom dette er Stort, hvad er da den Mand, der med et sundt Legeme laster Forsynet, fordi det tildelte en Broder flere af Lykkens Forfængeligheder?» Dette Vidnesbyrd, afgivet paa et Tidspunkt, hvor vor Forfatter havde lært nok af Verden at kjende til ikke at kunne ønske at bruge store Ord om noget Menneske, der ikke var dem værd, fortjener at lægges Mærke til. P. A. Heiberg har altsaa paa det første Stadium af sin egentlige Livsbane daglig haft for Øje en Mand, der ikke alene besad Dygtighed i at *fortolke* de romerske Klassikere, men ogsaa *i sit Liv afspejlede* Noget af den ægte mandige Dyd, som stadig er Gjenstand for hines Anprisning. Man véd, at Skoleindtrykkene ofte ere de varigste.

Holst læste med Mesterlektianerne, lige indtil Heiberg i Aaret 1774 blev demitteret. Ved Examen artium, som den Gang toges ved Universitetet, stod han sig særdeles godt. Det næste Aar underkastede han sig anden Examen med samme Udfald.

Skjønt en fattig Enkes Søn og uden Støtte af oplagte Stipendier, har hans Rusaar sikkert været temmelig sorgløst. Middagsbord, og det

tit det bedste, havde han frit. Thi Pageinformatør *Jakob Henrik Schou* (senere nok som bekendt for alle Jurister som Udgever af «kronologisk Register til kgl. Forordninger») havde i sin Tid som Elev i Vordingborg Skole været i Huset hos Heibergs Fader. Han glemte nu ikke sin gamle Rektors Søn, men indbød ham til, saa ofte det maatte behage ham, at tage Del i Pagernes Taffel. Ja naar Informatoren af og til spiste i Byen, traadte Heiberg i hans Sted og præsiderede ved Bordet.

Samme Aar Heiberg tog anden Examen, døde hans Bedstefader. Men hans Morbroder, *Thomas Severin Heiberg*, der nylig var bleven Præst i Kirke-Saabby og gift med en rig Borgerdatter fra Kjøbenhavn, aabnede den unge Student sit Hus. Her kunde han studere i landlig Ro, uhindret af Storstadens distraherende Adspredelser. Og han benyttede sin Tid godt.

III.

Statsminister Guldberg, der, hvad der end kan indvendes mod ham som Politiker, unægtelig var en Mand af Studier og besad nogen Sans for klassisk og historisk Lærdom, havde 1775 anordnet for dem, der vilde ansøge om højere Skoleembeder, ensaakaldt «*stor filologisk Examen*».

Hovedfagene her skulde de klassiske Sprog være; men ogsaa i «det hellige Sprog», Hebraisk, fordredes der ikke saa ganske Lidt: de historiske Bøger d. v. s. Dommernes, Josva, Samuels og Kongernes Bøger. Desforuden havde Kandidaterne større Pensa i Historie og Geografi. Til at underkaste sig en slig Prøve var Heiberg hendragen ved sin Slægts og sin egen Tilbøjelighed; og den Virksomhed, den gav Adgang til, tør have tiltalt ham. At tage Præsteexaminer og søge gejstlige Kald, var den Tids Ungdom i det Hele taget ikke stemt for, som vore Dages er det. *Paa to Aar* gjorde Heiberg sig færdig til «store Filologikum» og gik op d. 18. Febr. 1777. *Knud Lyne Rahbek*, der ogsaa ønskede at underkaste sig den ny Examen, blev ganske overrasket af denne Ilfærdighed, men mente dog at maatte følge Trop, og gik op samtidig med «Ortunganeren». Begge erholdt de Hovedkarakteren «Laudabilem»; men alle Academici vare enige om, at Heiberg havde staaet sig bedst. Vel fik Rahbek bedre Karakter i Hebraisk og Historie; men i Latin stod hans Examensfælle i det mindste lige med ham, og i *Græsk* overstraaler han ham aldeles. Medens Rahbek blot fremlægger nogle Sange og Bøger af Homer, Herodot og Xenophon som læste, opgiver Heiberg foruden græske Oldsager: hele

Homer og Herodot, Aristoteles Naturhistorie, nogle Komedier af Aristophanes, Xenophons Kyropædi og Sokratiske Mærkværdigheder, Lukians Dialoger, Digte af Hesiod, Callimachus, Anakreon, Moschus og Bion foruden Stykker af Plutarch, Theophrast, Gemistus Pletho og Xenocrates — og han klarer sig glimrende. Denne Heibergs Præstation i et Oldtidssprog, der jo slet ikke særlig blev dyrket paa den Tid, maa i det Hele taget have været sensationel. Man ser det ikke alene af Prof. Abraham Kalls udfærdigede Testimonium, men ogsaa af den gamle Examensprotokol, der opbevares i Consistoriums Arkiv; thi alle de Kandidater, der senere absolverede denne Prøve, og hvorefter nogle opnaaer et anset Navn i den lærde Verden, synes ikke tilnærmelsesvis at have opgivet saa Meget.

Selvfølelsen kom da ogsaa op i den unge Kandidat. Han havde med udmærket Hæder bestaaet tre akademiske Examinere, og han mente ikke uden Grund, at der burde tages noget Hensyn til denne Kjendsgjerning. Han agtede ikke at ligge paa den dovne Side og slumre paa sine Laurbær: han fortsatte sine Sprogstudier — lagde sig saaledes blandt nyere Tungemaal efter Engelsk — og gav sig i Færd med anstændigt Oversætterarbejde. Men han

ønskede og søgte god Selskabelighed. Hvor følte han sig imidlertid ikke frastødt ved den Behandlingsmaade han var Gjenstand for i de Huse, der aabnede sig for ham. Ikke som en lovende ung Videnskabsmand omgikkes man ham; man tog ikke mere Notits af ham end af en Dreng, af hvem man intet venter sig. Hertil kom hans trange oekonomiske Forhold og pekuniære Forlegenheder. Betaling for Privatinformationer har altid været daarlig i vor Hovedstad; men den var den Gang særlig ussel: 12 Øre var det sædvanlige Honorar! Naar man klædte sig godt og var Søn af «smukke Borgerfolk» fik man 16. Heiberg havde aldrig før befundet sig i en saadan Situation. Først nu lærte han at kjende, hvad Nærings sorg er. Og alt dette efter han havde naaet hint Maal, mod hvilket enhver brav Studerende higer, og bag hvilket han formener, hele Verden ligger ham aaben!

Vi staa her ved en dunkel, kun svagt oplyst Periode af Heibergs Liv, og der var maaske Grund til blot at strejfe den, da den aldrig vil blive fuldstændig klaret; men da jeg føler mig overbevist om, at den gjør Epoke i hans Historie, maa jeg dvæle et Øjeblik ved den endnu.

1779 udkommer Heibergs Oversættelse af

Mendelsohns Phædon paa Profts Forlag¹⁾, og samme Aars Sommer (i Slutningen af Juli eller maaske Begyndelsen af August) flygter han til Sverig. Hvad kan dog Aarsagen have været hertil?

Lige i Begyndelsen af sit avtobiografiske Fragment, «tre Aar i Bergen» siger vor Forfatter: «Dette Tilbageblik paa mit Ungdomsliv har ikke sjælden gjort mig opmærksom paa en, i det mindste paa den Tid, almindelig og vigtig Fejl i Ungdommens Opdragelse. Man behandlede unge Mennesker altfor meget og altfor længe som Børn. Dette Forhold saarede den naturlige og ungdommelige Egenkærlighed: det gav dem Frygt og ikke sjælden Afsky for at befinde sig i Selskab med Ældre. De søgte da Samkvem med Jævnaaldrende og med Andre, der ikke gjorde Paastand paa nogen Udmærkelse af denne Art og forefandt da meget ofte slette Exempler, Forførere og onde Raadgivere. Hvor

¹⁾ Man undrer sig strax lidt over, at Heiberg, der var saa kyndig i Græsk, ikke hellere oversatte Platons Original end Mendelsohns Bearbejdelse. Men naar man tager i Betænkning, at vor Forfatter var sin Tids Søn, kan man alligevel nok forstaa, at Mendelsohns efter det 18de Aarhundredes Filosofi lempede Overførelse af denne sokratiske Dialog mere maatte tiltale ham end Platons Text.

mange unge Mennesker ere ikke blevne yderst fordærvede paa Sjæl og Legeme, fordi deres Familie og Foresatte have behandlet dem som Børn, naar de dog med Føje kunde tro sig at være noget Mere».

Der ligger utvivlsomt en smertelig Selvoplevelse bag det her Ytrede. Hvad der hændte Heiberg i 1779, *hans én og tyvende Aar*, har han aldrig ønsket at meddele os. Men det nager ham hele hans Liv igjennem, skaffer ham bitre Timer og ængstede Øjeblikke; ja hans Lyst til at undskylde det, pibler endogsaa frem af Replikker i hans Komedier. Saaledes lægger den godhjærtede gamle Skuespiller i Stykket af samme Navn en ung Mand følgende Undskyldning i Munden: «Du er *én og tyve Aar*, August! Jeg erindrer meget vel, da jeg var paa din Alder; F---t – mig (Gud forlade mig, jeg bander) om jeg vidste mange Gange, hvad jeg gjorde»¹⁾. Da Heiberg i Efteraaret 1794 har bragt i Erfaring, at det reaktionære Blad «Folkevennen» forbereder «en saakaldt» Levnedbeskrivelse af ham, udfordrer han sin formodede Biograf paa skarpe literære Vaaben²⁾: Han nægter ikke, at

¹⁾ Saml. Skuespil III. udg. af Rahbek.

²⁾ S. Birket-Smith: Til Belysning af literære Personer og Forhold.

der i hans Ungdoms-Historie er et Par Blade, som han kunde ønske at rive ud for det 21de Aars Vedkommende; men han var den Gang et Barn i Erfaring, dette tør tjene til hans Undskyldning. Hvis disse Blade nu skal forøges med en Hoben Usandheder, saa lover han at ville gjøre eftertrykkelig Gjengjæld. Denne barske Trusel, der rettedes mod den berøgtede Landraad Manderfeldt, som man formodede var Medarbejder af hint antiliberale Organ, gjorde i hver Henseende sin Virkning. Landraaden, der havde mer end én Forsyndelse mod den sociale og private Moral paa sin Samvittighed, krøb strax til Korset og forsikrede paa sin borgerlige Ære (der rigtignok kun var tarvelig Valuta), at det aldrig var kommet ham i Tanker at skrive saa meget som en Tøddel mod Heiberg, og at han aldeles ikke stod i nogen Forbindelse med «Folkevennen». Skjønt Heiberg ikke rigtig troede ham i sidste Henseende, følte han sig dog saa temmelig beroliget med Hensyn til den første Post; og han skrev atter et Brev til Manderfeldt, hvori han artig takkede ham for hans Svar, egentlig artigere end det efter Forholdene gjordes behov. Men Tonen i dette sidste Brev er fuldt ud forklarlig, naar man erindrer sig den Ængstelse, Heiberg følte, hver Gang han forment, Nogen vilde

afsløre, hvad han for stedse ønskede tildækket. Ja han er sig selv næppe mægtig, naar denne Angst kommer over ham. Da saaledes Gutfeld i «Heckingbornfejden» optræder paa Todes Side og gjør nogle forblommede Hentydninger til, at Heiberg i sin Ungdom har begaaet Tyveri og ført «et liderligt Vagabondliv», svarer denne ham ikke alene med største Foragt og fritager sig selv for yderligere at indlade sig med ham; men han lader endog sin Svarpiece sælge til «Fordel for Pesthuslemmerne». Og da Tode takker Gutfeld for Haandsrækningen, erklærer Heiberg i det Ordskifte, som opstaar heraf, at hans literære Antagonist skriver ud af «et djævelsk Had og et satanisk Ønske» om at gjøre ham ulykkelig.

Som sagt, Nøglen til dette Løngjemme i Heibergs Livsbygning er nu forlagt. Men en *Formodning* om, hvad der kan have været i Vejen, maa det være tilladt at fremsætte. — Tre Lidenskaber have som bekjendt hærjet os stakkels Mennesker fra Arilds Tid: Tilbøjelighed til Drik, ureglet Kjønndrift og Spillegalskab. Med Hensyn til den første have vi sikre Vidnesbyrd fra Heibergs Kreds om, at han var et af de ædrueligste Mennesker af Verden. I det andet Punkt har han næppe Noget at bebrejde sig. Han siger selv i Fortalen til «Hofsorgen»,

at han ikke kjender noget til det, de Fornemme benævne «elskværdige Svagheder». Men den tredie Last? Skulde Heibergs Indignation over, at Staten understøtter en Institution som *Tal-lotteriet* og hans brændende, veltalende Had til til dette Lykkespil, der kræver saa stor Plads i de første Numre af hans Samfundssatire «Rigsdalersedlens Hændelser», ikke tyde paa, at han selv havde været et af Ofrene for dette Samfundsonde? Mellem de korte Livsskildringer af Ulykkelige, som han i den Anledning giver, forekommer der en ung forældreløs Mand. Denne har *i tyve Aar* ført et ustraffeligt og mønsterværdigt Levned; men da han er intelligent og stolt, vil han ikke lade sig protegere, eller leve af Andres Naade, og drives derfor af Hang til Selvstændighed, til at forsøge sin Lykke i hint Lotteri. Han er uheldig; men fornyr dog atter og atter sin Indsats i Haab om, at han en Gang *maa* vinde. Atter og atter skuffes han; atter og atter laaner han Penge for at tilfredsstille sin Spillelyst. Tilsidst kommer han i Aagerkarleklør, og dernæst bliver han slæbt i Slutteriet. Men nu er han bleven spillerasende. Næppe har han forladt Gjældsængslet, før «Mangel og en kvalt Ambition driver ham i et uheldigt Øjeblik til at forgribe sig paa en Maade, hvorfor han hele sin øvrige Levetid

maa gjøre Poenitentse i Rasphuset». Jeg *tror* der ligger *Noget* af Selvoplevelse til Grund for denne mørke Skildring. I hvert Tilfælde ligner Karakteren hos hin ulykkelige Yngling Heibergs egen paa et Haar.

At Heiberg paa dette Tidspunkt er kommen i slemme Pengeforlegenheder er sikkert og bevisligt; at han har begaaet noget Kriminelt, kan i hvert Tilfælde ikke dokumenteres; og efter *mit* Skjøn er det ogsaa meget lidt sandsynligt. I Brevet til Manderfeldt erklærer han Gutfeldts Sigtelser for gjennemgaaende løgnagtige; og i «Heckingbornfejden» *udtaler han bestemt at ville sagsøge Gutfeld, hvis Bagvaskelserne blive direkte fremsatte.* Hvor vilde Heiberg have vovet dette, hvis han virkelig havde begaaet Vexelfalsk, Tyveri eller noget Lignende? Selv om en saadan Forbrydelse var bleven dysset ned, vilde jo den Sagsøgte uden Vanskelighed have kunnet skaffe sig nøjere Oplysning herom, faaet Politiet til at efterspore den gamle Sag, eller krævet, at de, der vare vidende om Forbrydelsen, men ikke vilde ud med Sproget, bleve tvungne til at aflægge Ed. Heiberg var et altfor juridisk anlagt Menneske, til at han skulde ville løbe den Risiko, naar han ikke følte sig skyldfri med Hensyn til det rent Kriminelle.

Og min Formodning om, at *det var Spillegjæld*, der drev Heiberg bort, stiger næsten til Vished, naar jeg gjenne læser Enaktstykket «*Virtuosen Nr. 1*»¹⁾. Dette blev skrevet efter Fejden med Tode. At Tode her har siddet Model for Heiberg i Skildringen af den ældre Kunstner *Dyrendahl*, der er rasende af Misundelse paa den yngre, *Erfurt*, troede Tode selv; han var 22 Aar ældre end Heiberg og havde, som han, forsøgt sig i Komædiedigtningen. Heiberg erklærer i Fortalen til Stykket, at han har overdrevet Karaktérsletheden hos *Dyrendahl*, og senere i Anledning af Todes Bemærkning «at ikke én, men mange har siddet Model for Skildringen af *Dyrendahl*». Det være nu, som det vil: at Heiberg har ment, at Forfattermisundelse for en væsentlig Del drev Tode til sit Angreb paa ham, og at dette har givet ham Grundmotivet til hint Karaktérskuespil, er altfor iøjnespringende til ikke at være sikkert. Den ældre Kunstner bagvasker sin yngre Rival, og da han ikke kan komme nogen Vegne hermed, søger han til sidst paa den nedrigste Maade at faa ham anklaget for Tyveri. Havde Tode og hans Ven *Gutfeld* ikke gjort Hentydninger til noget Lignende i «*Heckingbornfejden*»? Men

¹⁾ Skuespil I. udg. af Forf.

i Replikskiftet i Anledning af hin Bagvaskelse har vi rimeligvis Heibergs latente Vidnesbyrd om, hvad det var for en Ungdomssynd han havde begaaet: «*Dyrendahl*: Jeg husker nok den Gang, da *han for nogle Aar siden fejede tre hundrede Daler ud paa én Aften i Hazardspil!* *Winther*: For nogle Aar siden, . . . , Gaa Fanden i Vold, Herre! *Hvad gjorde han og jeg for nogle og tredive Aar siden?* Jeg husker, hvordan jeg sværmede; og har han glemte sine Historier, saa har jeg, bitter Død ikke. Kom mig ikke med saadanne Halunkstreger! for *der skal andet til, før I faar mig vred paa Knøsen*». At Heiberg under Skildringen af *Erfurt* har tænkt paa sig selv, derom kan der næppe være Tvivl.

Jeg holder mig altsaa overbevist om, at Heiberg blot er rømt af Frygt for Gjælds-fængslet *ikke* af Frygt for Tugthuset. Naar han ikke desto mindre aldrig kunde glemme denne Episode af sit Liv og var ængstelig for, at Nogen skulde blotte den, turde dette være begrundet i hans prikne Æresfølelse og næsten overdrevne Sans for borgerlig Agtelse. Hele hans Liv igjennem var det «Agtelse» han satte højest af Alt, hvad Samfundet kunde skjænke ham.

Hvorom Alting er — denne Heibergs Rømning til Sverig faar en aldeles afgjørende Betydning for hans Liv. Man tør antage det for utvivlsomt, at hvis dette ikke var sket, vilde han som sin Broder og flere af sin Slægt være endt som Skolemand: Overlærer eller Rektor. Nu dreves han ved et voldsomt Stød ud af denne Bane. Hans Liv begyndte at antage uregelmæssige Former: han blev kastet ind i mangehaande Forhold, som vare hans Natur uvante. Han saa meget, hørte og erfarede meget, der gav hans Begreb om Verden og Menneskene et helt andet Sving, end det før havde haft. Der kom fra nu af Uro i hans Liv; og den Omstændighed, at han ikke kunde faa Menneskene og Verden til at passe ind i den fornuftige og regelstrenge Form, som *han* ansaa for den eneste rette Levevis, udviklede hans Oppositionslyst og det satiriske Element, som var ham medfødt.

Ved Nytaarstid 1781 finde vi Peter Andreas Heiberg i en lille By oppe i Sverig i en temmelig sørgelig Forfatning. Han plages af Anger over den Sorg, han har voldt sin Slægt og sine Venner ved pludselig at forlade dem uden nogen somhelst Afsked eller Underretning om, hvorfor han har foretaget et saa overordentligt Skridt. Han, som altid nærrede høje Begreber om Børns

Pligter lige over for deres Forældre og den Ærbødighed, de skyldte dem, beder paa en rørende Maade sin Moder om Forladelse for, hvad han har gjort. Han har døjet meget Ondt, siden han forlod sit Fødeland. I det fremmede Land, hvis Sprog han næppe forstod, og hvor hans lidet Pengeforraad snart slap op, har han været syg og sengeliggende. Af Nød har han maattet lade sig hverve til Soldat, og som saadan har han lidt meget i det højnordiske Klima og den strænge Vinterkulde. I sit Regiments Ærinde har han maattet følge sin Løjtnant til Finland; tit har de maattet rejse baade Nat og Dag paa de daarlige Landeveje i Fare for Ulve og Bjørne, og undertiden har de i de øde Egne næppe kunnet erholde for Penge, hvad de trængte til. Nu da han er kommen tilbage, skranter han bestandig under Efterveerne af disse Strabadser. Men Ro er der ikke at haabe paa, da hans Regiment, som hører under de kongelige Livdragoner, bestandig maa følge Gustav III fra Upsala til Enköping, fra Enköping til Gripsholm, fra Gripsholm til Drottningholm o. s. fr. Om at slippe fri for Tjenesten kan der ikke være Tale, da han, som Forholdene nu er, umuligt ved Bierhverv kan samle Saameget, at han kan købe sig fri¹⁾.

¹⁾ Breve udg. af Dr. J. L. Heiberg.

Hen i Sommeren samme Aar synes hans Udsigter noget bedre. Den Officer, en svensk Adelsmand, som han ledsagede paa hin finske Rejse, har ved denne Lejlighed lært ham at kjende som en Mand af Dannelse og Kundskaber. Af Interesse for Heiberg har han sørget for, at han er beven kommanderet til en Garnison, hvor han paa nogen Tid kan blive fri for Tjenesten. Saaledes har han kunnet skaffe sig lidt Indtægt ved Skriveri og Undervisning. Da han bestandig lider af aabne Saar paa Benene, som hin besværlige Rejse og Militærtjenesten have voldt ham, saa har han «mod en liden Foræring» faaet Regimentsfeltskjæren til at attestere, at han er aldeles inkurabel. Under slige Forhold haaber han, at hans Oberst nok vil lade ham slippe med en mindre Frikjøbelsessum. Hvis han slipper for at være Soldat, vil han dog ikke strax vende hjem. Han vil kun komme tilbage med Hæder. Upsala ligger ikke langt fra hans Garnisonsby. Der agter han sig hen: hans Examinere vil give ham jus disputandi. Kun med et svensk Doktordiplom i Lommen vil han vende tilbage til Kjøbenhavn.

Og tilsidst faa hans Brev en ret lys Farve, En brav Onkel, han har i Bergen, som er Klokker ved Nykirken, har skaffet sig Under-

retning om Brodersønnens Opholdssted og har sendt ham Penge til Frikjøbelse og ny Ekvipering. Saaledes ser han sig i Stand til at rejse til Upsala. Her bliver han som ung dansk Videnskabsdyrker modtaget med den største Artighed af Studenter og Universitetslærere. Man forærer ham Disputatser, aabner sine Bogsamlinger for ham, og indbyder ham til Middag. Han begynder at høre Forelæsninger over Historie, Statsvidenskab og klassiske Digtere. Men hans Planer om at opnaa en akademisk Værdighed krydses (som det synes) af en indtrængende Opfordring fra Farbroderen i Bergen om at komme did og forsøge sin Lykke.

I Aaret 1782 ankommer da P. A. Heiberg til Bergen.

IV.

Hvilken Forandring for Heiberg at blive overflyttet fra Upsala til Bergen! — Den stille gammel-svenske Stad ved Fyrisaa, hvor Universitetet med sine Professorer og Studenter gav Livet dets Præg, ombytter han med den halv-europæiske Handelsby, hvor Grosserere og Kjøbmænd angav Tonen og dominerede alle Forhold. Hist akademisk Gravitet og Respekt for Lærdom; her kun Respekt for Penge og den livlige, ligefremme Tone, der karakteriserer

Forretningsfolk, naar Hensyn til Spekulation eller Gevinst ikke binder deres Tunge.

Næppe en halv Snes Aar efter Heiberg kom Henrik Steffens til Bergen. Den unge Videnskabsmand, der fra sin Barndom i Stavanger og Trondhjem ikke kunde være ganske uvant med vestnorske Forhold, fandt sig kun lidet opbygget ved Opholdet i denne Hansernes gamle Udliggerstad: Skibsfart og Fiskefangst, Børsefterretninger og Diskonto dannede destaaende Samtaleemner. Alt blev værdsat efter det pekuniære Udbytte, det muligvis kunde bringe. At dyrke sin Aand, at pleje Videnskaberne betragtedes med Skuldertræk og ansaas som en Tilflugt for oekonomisk reducerede Personer. Byen var vel gammel, men havde ikke den Art gammeldags Udseende, som behager unge Romantikere. Hollandsk Indflydelse fra det 16de og 17de Aarhundrede havde fornemmelig gjort sig gjældende. Træhusene vare oliemalede og bleve jævnlig vaskede baade inden og uden; de blanke Metalbeslag skinnede En i Øjnene. Alt var rent og pænt lige fra Handelsherrernes fine Kalvekrøs til de pernilleagtige Tjenestepigers grove Forklæder. Men Livsnydelsen stod paa et lavt Standpunkt. Navnlig florerede Drikkeriet i en saadan Grad, at Steffens ikke kan omtale det uden Afsky. Ved Maaltiderne blev der

strax sat en Flaske Madeira for Gjæsterne, saa to Bouteiller Rødvin. Derpaa drak man finere Rødvin og hede spanske Vine; og saaledes gik det videre. Naar man havde drukket sin Kaffe og Cognac, begav man sig ud til en eller anden Kaglebane, hvor Punschebollerne dampede. Naar de vare tomme, fyldtes de igjen. Derpaa gik man atter hjem og drak til Midnat. En Dag blev Steffens fra den tidlige Morgenstund indbudt til en ung Kjøbmand. Det var en Kæmpe af Krop og Lemmer. Han havde lovet sig selv at drikke sine Gjæster under Bordet: et Utal af Flasker stod i den Hensigt opmarscheret paa Skjænken. Steffens, der ellers ikke var bange for at tømme et Par Bouteiller, maatte dog her snart forlade Laget; men om Aftenen kom han igjen for at se, hvorledes Sagerne stod. Værten havde holdt sit Ord to Gange, for anden Gang laa Gjæsterne under Bordet, hvis de da ikke vare tumlede hjem. Selv sad han støt mellem de næsten tømte Flasker. «De Folk kunne ingen Ting taale», sagde han til Steffens, da denne næste Dag tidlig paa Morgen besøgte ham.¹⁾ Men den unge Naturfilosof gyste tilbage for en saadan Raahed.

¹⁾ H. Steffens: Was ich erlebte III.

Hvis P. A. Heiberg havde haft det ringeste Anlæg til Drikkeri, var han sikkerlig bleven en Svirebroder eller Dranker i denne Stad; thi han blev strax indført i flere velhavende og rige Storhandlers Huse. Men han forlod efter tre Aars Forløb Bergen lige saa ædruelig, som han var kommen dertil.

Mere end de rige Kjøbmænd og deres Gilder have dog sikkert enkelte Venner, Heiberg efterhaanden vandt sig, tiltrukket ham. Han nævner saaledes en Borgmester Hoe, en Krigskommissær Thunboe, Præsten Johan Nordahl Brun, Raadmand Klavs Fasting og Proprietær Meyer. Om de to Første véd Personalhistorien ikke synderligt; men de tre Sidste ere vel værd at vi skjænke dem et Øjeblikks Opmærksomhed. *Albert Henrich Meyer*, Heibergs bedste, mest opofrende Ven i Bergen, er kun bekjendt fra dennes avtobiografiske Episode, der danner Indledningen til hans vidtløftigere «Erindringer». Meyer synes at have været, hvad man i det 18de Aarh. kaldte «en Filosof» og dertil en Særling. Han har skyet Menneskene, ikke just fordi han hadede dem eller hovmodede sig over dem; men fordi han lidet stemmede overéns med dem og ikke fandt Behag i deres Levesæt. Han har aabenbart haft en rationalistisk Opfattelse af Kristendom og Bibel og været en

tvivlende, søgende Natur. Han ejede en anseelig Bogsamling, som han kaldte sin «Lyst i Enrum», og han maa have været en ivrig Læser. Han har sikkerlig følt sig tiltalt af den unge danske Kandidat med det lyse Hoved, de grundige Kundskaber og den fornuftmæssige Opfattelse af Livet. I Tungsindets Timer, der ikke have været saa faa, har han søgt Trøst i hans oplivende Vid og skæmtefulde Indfald. Da Heiberg maatte opgive sin Huslærerplads hos Provst Krogh til Nyekirken ved dennes dødelige Afgang, indrømmede Meyer ham en hel Fløj af sin store Gaard, *Lunggaarden*. Her fik han Lov til at leve aldeles som han lystede; ja kunde endog indbyde sine Venner til Aftensmaaltid.

Det var ved disse smaa Selskaber han blandt Andre saa de to Digtere Nordahl Brun og *Fasting*. «Jeg havde den Glæde, siger Heiberg, at bringe dem sammen; thi hidintil havde de skyet hinanden, jeg véd ikke af hvilken Aarsag, med mindre man skal tage sin Tilflugt til det gamle Ordsprog: *Figulus figulum odit*» (Den ene Pottemager hader den anden). Ogsaa Nordahl Brun omtaler i sit «Æreminde over *Fasting*», hvorledes denne i nogle Aar efter sin endelige Tilbagekomst til Bergen afholdt sig fra hans og andre gamle Bekjendtes og Venners

Selskab. Brun tilskriver dette dels Pengesorger, dels Fastings Ulyst til som Fritænker «at støde sammen med hans (Bruns) Orthodoxy». En langt vægtigere Grund til Fastings Selvisolering har man 70 Aar efter faaet at vide: det var en ulykkelig Ungdomskjærlighed, der paa dette Tidspunkt gjorde ham énsomhedssøgende og selskabsky. Et Uhyre af en Moder, der selv som ung Enke havde haabet at erobre den smukke elegante unge Skjønaand, havde tvunget sin Datter, der havde været Fastings Elev og senere hemmelige Trolovede, til at ægte en Anden. Man læse denne tragiske Historie i Fru Dunckers «Gamle Dage»¹⁾. Den stakkels Pige var Død og Fortvivlelse nær, efter at hun havde maattet bøje sig under den grusomme Tvang, Forældre den Gang kunde udøve over deres Børn. Men Fasting selv har maaske ikke lidt mindre end sin tabte Elskede. I hvert Tilfælde siger Jonas Rein, at denne Begivenhed var Aarsag i hans tidlige Død. Da Fasting kom sammen med Heiberg; var han et godt Stykke oppe i Trediveerne. Hans lyse, muntre Sind, der var saa vel kjendt fra «norske Selskab» nede i Kjøbenhavn, har da sikkert den Gang jævnlig været overskygget af hans

¹⁾ S. 44. (Alette Sophie Rode).

Hjærtesorg. Hans liden Sukces som dramatisk Forfatter har vel heller ikke bidraget til at opstemme ham. Men Øjeblikkets glade Tone ved disse Ungkarlegilder har dog nok kunnet rive ham med sig. Han, der var bekjendt som den underholdende Stilist og flotte Epigrammatist har sikkert nok forstaaet at krydre Samtalen med sit braadløse, satiriske Lune. Og en Rus har han vel endnu forstaaet at bære som nede i Kjøbenhavn, hvor Wessel sagde om ham: «Fasting er fransk selv i Perialen!» —

Johan Nordahl Brun har været en ægte Type paa en Thrønder, som man tænkte sig en slig paa de Tider. Fra sin tidlige Ungdom opdraget til Militær og bestemt til at tjene i det norske Skiløberkorps, havde han alt som Barn været vant til Idræt og lært at beherske sit Legeme. Sin bekjendte Bibelstyrke hentede han ogsaa tidlig: Under sin alvorlige Moders Vejledning havde han i en temmelig ung Alder allerede to Gange gjenne læst den hele Bibel. Hans akademiske Studier generede ham ikke stort, og den theologiske Examen tog han, som man kunde det den Gang, efter Fordringerne til sletteste Karakter. Men han vilde frem i Verden, og han var sig bevidst, at han ikke manglede Evner. For at gjøre Lykke skrev han en dansk Tragedie, bygget over den konven-

tionelle fransk-æsthetiske Skabelon. Den opnaaede virkelig nogle Aars Succes, og Brun nød sit Held. Men Wessels fint geniale Travesti kastede dog et stort Smil over den, og Brun havde Takt nok til at mærke, at dette dog egentlig ikke var hans rette Bane. Hans malmfulde Stemme, hans anseelige, kraftige Korpus, hele hans selvtrygge og anstandsfulde Personlighed gjorde, at han var som skabt til at betræde en af hin Tids Prækestole. Dette var hans Vej. Snart blev han berømt som en af Nordens ypperste gejstlige Talere. Han var for lidet reflekteret og Grubler, til at nogen Tvivl skulde tyngte hans gennem Opdragelsen ind sugede Orthodoxy, og han besad for ringe videnskabelig Dannelse til, at denne skulde krydse, hvad Kirken lærte. I Bergen, hvor Brun blev Præst, senere Stiftsprovst og Bisp, fandt han sig efterhaanden fuldstændig hjemme, og hans Navn er inderlig knyttet til denne Bys Historie. Brun sad inde med det, som Bergenserne tiltrængte, og Bergenserne vare netop, som Brun ønskede sin Menighed. I Bergen var, som forhen omtalt, Handel, Drift og Forretning saa godt som Alt. Men *Nogen* maatte de dog have til at tilfredsstille den Smule aandelige Trang, som findes hos alle, selv de mest materielt sindede Mennesker; og deres aandelige Næring maatte,

efter deres Standpunkt, tilberedes fuldfærdig, saa at den uden Besvær kunde tilegnes af dem. Det var netop dette Brun forstod som ingen Anden. Med Myndighed og paa en ærefrygtbydende Maade udtalte han sig om Alt inden Aandens Omraade, og hans Argumentation, som *nu* nok kan synes os noget fladbundet, har sikkerlig den Gang slaaet hans sædvanlige Tilhørere ved sin Orden og Klarhed. Blev en sjælden Gang en moderne Filosof forslagen til Bergen, maatte han snart stikke Piben ind lige overfor Bruns Basune. Og Brun forstod at bevare den Avtoritet og Tillid, han nød blandt sine Bymænd. Skjøndt rask og besluttet i sin Embedsførelse, kunde han dog holde ud at høre den jævne Mands langt fra hentede og tit daarlig sammenhængende Fremsættelse af en Velfærdssag, i hvilken vedkommende søgte hans Raad; men sagde han blot: «Du har Uret!» — «det lønner ikke Umagen, at du fører Proces» eller Lignende, saa gik Manden bort, fuldstændig overbevist om, at herved var Intet at gjøre ¹⁾. —

Med denne Mand var vor Heiberg ofte sammen, og det fejler ikke, at han har gjort et stærkt Indtryk paa ham. Brun var *da* i

¹⁾ J. Zetlitz: Biografi af Brun.

sin første Manddomsalder, lidt over 12 Aar ældre end Heiberg. Den djærve Præst forsmaaede ikke et jovialt, luthersk Gjæstebud, og ved en saadan Lejlighed kappedes han og Heiberg ofte i at lave Impromptuer og Viser; ja til et af disse Gilder digtede Brun sin bekjendte norske Nationalsang: «Bor jeg paa det høje Fjæld». Heiberg har følt sig tiltalt af det Fjældagtige ved Bruns Personlighed: denne mægtige Skikkelse med den skarptegnede Profil, den krumme kraftige Næse og de mørke, fixerende Øjne under de buskede Bryn¹⁾. Han har haft en Fornemmelse af, at der var Noget hos ham selv, der korresponderede med det Viljesfaste, det Støtte og Uomskiftelige i Bruns Karakter. Dertil har det Bifald, Brun skjænkede Heibergs første poetiske Frembringelser, smigret denne. *Ja, det var vel egentlig Brun, der fik ham til at forsøge sig som Theaterdigter.* — Med Hensyn til Heibergs poetiske Smag sporer jeg en ligefrem Indvirkning fra Bruns Side. Brun satte Evald urimelig lavt, og det er mig ikke bekjendt, at Heiberg i sine Skrifter mer end en sjælden Gang nævner hin epokegjørende Digter, hvis Optræden dog falder sammen med hans Drengenaar, og hvis tragiske Død indtræffer fire Aar, efter at han var bleven Kandidat. Derimod kjender

¹⁾ Welhaven: Ewald og de norske Digtere.

Heiberg godt Bruns «Zarine» og sætter den i et lille utrykt Skuespil mellem Mesterværker(1) —

Heiberg var jo kommen til Bergen for at skabe sig en Stilling og aabne sig en Fremtid. Foreløbig maatte han dog tage til Takke med en Huslærerplads hos ovennævnte *Provst Krogh*, der var gift med en Dame af den i Stiftet vidt-udbredte heibergske Slægt. Han befandt sig imidlertid meget vel i dette Hus. Præsten var en kundskabsrig og intelligent Mand, der vel «hverken besad en Nordahl Bruns glimrende Veltalenhed eller udvortes Elegants, men overgik ham saare meget i grundige Kundskaber». Den unge Kandidat blev baade behandlet med Venskab og Agtelse i Kroghs Hus. Han vilde sikkert forblevet der, saa længe hans Elever havde haft hans Vejledning nødvendig, hvis ikke Provsten, kort efter Heiberg havde taget Op- hold i hans Hjem, var afgaaet ved Døden.

Atter stod han uden Subsistensmidler. Ube- kjendt i Staden var han vel ikke; hans For- fattertalent havde allerede begyndt at ytre sig. Saaledes havde han rimet en Ode sammen i Anledning af, at en bergensisk Storhandler havde ladet et nyt Skib løbe af Stablen; og et satirisk Digt i «Pilen-Palen»stilen¹⁾ om en ung bergensisk Modenar, hvis Hoved var lige

¹⁾ Wessels Levned v. Levin S. XC.

saa fattig udstyret, som hans Vest var rigt broderet, havde gjort almindelig Lykke. Han savnede heller ikke Venner eller velstaaende Bekjendte. Men i Længden kunde han dog ikke lægge Beslag paa deres Gjæstfrihed. — Da var atter den brave Farbroder ved Haanden: Klokker Heiberg forestillede sin Nevø, at den eneste Vej til at gjøre Lykke i Bergen var at sætte sig ind i Handelsfaget, og det traf sig saa heldigt, at en af Byens rigeste Kjøbmænd, Etatsraad *R. V. Krohn*, med hvem han var besvogret, paa dette Tidspunkt havde Brug for en ung Mand med hans Kundskaber. Krohns eneste Søn var nemlig i Nantes, og han savnede en Kontorist, der kunde føre hans ikke ubetydelige Korrespondance, samt hjælpe ham i hans Forretning. Og lagde Farbroderen til med et lunt Smil: «Krohn har kun en eneste Datter; hvo véd, hvad Lykke, der kan vente Dig, om Du viser dig som en flink Forretningsmand». Denne Anmærkning slog vor Heiberg; thi han vidste (hvad ogsaa Holberg beretter i sin Fødestads Beskrivelse), at i Bergen skænkede Forældrene deres Datters Haand bort, og den gaves kun til den, som viste Dygtighed i det praktiske Liv. Den unge Frk. Krohn var vel ikke smuk, men brav og blid og eventuel Arving til over en halv Tønde Guld. Nevøen betænkte

sig ikke længe. Fra Etatsraadens Side var der heller Intet i Vejen. Inden et Døgn var rundet, var den unge Heiberg indstalleret i hans Hus.

Det fejler ikke, at han jo i Begyndelsen har befundet sig saare vel her. Havde han været en romantisk Digterpersonlighed fra det røde Aarh., havde hans Muse næppe gouteret Kasse- og Kopibøger; men han var til Trods for sine literære Anlæg det 18de Sekels ægte Søn og praktisk anlagt. Dertil kom, at Husets Frues stilfærdige, venlige og hjælpsomme Optræden indenfor Hjemmets Vægge i høj Grad bidrog til at sprede Hygge og Tryghed over dette. Heller ikke var hans Arbejde saa overvældende, at han ikke nok skulde kunne faa Tid til at vedligeholde sine stiftede Bekjendtskaber. Jævnlig besøgte han Nordahl Brun og sin Ven Meyer; og ved den Førstes Aftensbord blev ham en Gang af Værten en Impromptu-Skaal adresseret med følgende Slutning:

«Saa ønske vi ham, at han maa
en Gang den rette Krone faa».

Som man ser, ansaas han allerede *nu* for en sikker Svigersøn i det Krohnske Hus. — Men den, der én Gang frivillig har svoret til Minervas Fane, ombytter ikke ustraffet sin Plads i Spydgudindens Rækker med Tjenesten under Mer-

kurs Stav. Heiberg, der til filologisk Examen blandt mange andre græske Carmina ogsaa havde opgivet de mindre homeriske, burde, før han indlod sig paa at tjene hin Guddom, have erindret sig den lille Hymne, der beretter, hvorlunde Merkur alt i Vuggen viste sit listige Væsen, ved at stjæle Solgudens Oxer; og da Apollon søgte Fyren for at straffe ham, saa den lille Merkur paa ham med et Par forbavsede Øjne og spurgte, om han virkelig trode et uskyldigt Barn i Stand til Sligt. Thi det gik snart op for den unge Handelskontorist, at der i hans nye Fag anvendtes en Moral, som ingenlunde var kongruent med den, enfoldig skikkelige Mennesker fulgte. Harmspændingen i hans ærlige Hjærte blev da ogsaa til sidst saa stærk, at han maatte bruge et Brev til en nær og kjær Slægtning som Luftventil. Men det er bedst i denne Sag at holde sig saa nær som mulig til Aktstykkernes Meddelelser.

En dansk Kjøbmand havde sendt Heibergs Principal en betydelig Mængde ostindiske Varer til Forhandling i Bergen, deriblandt en stor Del farvede Lommetørklæder. Disse Varer bleve satte til offentlig Auktion, som forrettedes af Auktionsdirektørens Fuldmægtig, Møinichen. Protokollerne bleve førte in duplo, den ene af Møinichen, den anden af Heiberg. Det faldt

Heiberg forunderligt, at disse Protokoller bleve førte paa løst Papir. Først Morgenen derpaa, da hans Principal gav ham hans Protokol til Renskrivning, begreb han Aarsagen. Alle Priserne vare forandrede og betydelig nedsatte. Der var imidlertid intet Andet at gjøre for ham end at renskrive det forfalskede Dokument, som derpaa blev sendt Auktionsdirektøren, der i Tillid til sin Fuldmægtigs Redelighed, legitimerede det med sin Underskrift og sit Segl. Heiberg blev som «Medvider og Medskyldig ved denne Operation bestukket ved en Foræring af et Stykke Tøj, der indeholdt ti gode, røde Bomulds-Tørklæder»¹⁾. Og da Møinichen bragte Etatsraaden den attesterede Auktionsforretning, blev der ogsaa paalagt *ham* et «Tungebaand» ved en ligeartet Foræring. Heiberg fulgte Møinichen til Døren. Efterat de vare komne ud i Forstuen vendte denne sig smilende om til Heiberg og sagde: I det mindste skal jeg ikke snyde Andre end mig selv med disse Tørklæder!»²⁾ Men Heiberg var forbitret i sit Sind over at være bleven tvungen til at deltage i denne

¹⁾ «Jeg har endnu et Par af dem» siger han 44 Aar efter.

²⁾ P. A. Heiberg: Fornødne Oplysninger etc. 1829 (Christiania).

sjofle Affære, og navnlig følte han sig oprørt ved, at «et saadant Røveri var bleven begaaet ikke af en fattig Kjøbmand, for at hjælpe paa sine trange Kaar, men af en hovedrig Handelsmand, for end mere at berige sig». Da han efter endt Kontortid kom op paa sit Værelse, kunde han ikke bare sig for «at lade sin Harmen udflyde, i det mindste paa Papiret», og meddelte Historien med tilhørende Omstændigheder i et Brev til sin Broder, som da laa paa Valkendorfs Kollegium i Kjøbenhavn. Da han var færdig med Brevet, gik han i Selskab paa Lunggaarden, uden at tænke paa den Mulighed, at det kunde falde Nogen ind at læse det aabent liggende, usammenlagte Brev paa hans Bord. Men næste Dag blev han kaldt ned i Husets Selskabssal, hvor flere af hans mest agtede Venner vare komne til Stede, deriblandt hans Farbroder og Nordahl Brun. Brevet, som Heiberg havde savnet om Morgenen, da han vilde gjennemlæse det før Afsendelsen, var nu fremlagt her, og Etatsraad Krohn pegede paa det og spurgte, om han vilde vedkjende sig det. Heiberg kunde og vilde ikke benægte det. «Ja», sagde Etatsraaden, «saa kunde han efter de skammelige Ting, som han deri havde fortalt, ikke længere forblive i hans Hus, men maatte strax forlade det». Men inden dette

kunde ske, maatte han først underskrive en af hans Principal opsat Erklæring. Dette Dokument blev offentliggjort 45 Aar efter i en norsk Avis af den afd. Etatsr. Krohns Søn¹⁾; men jeg skjønner ikke Andet end, at denne har gjort sin hedengangne Faders Minde en slet Tjeneste ved at aftrykke det. Det fremviser ikke alene et rædsomt Sprog og en miserabel Retskrivning, som dog en «Etatsraad» skulde genere sig for at møde op med; men hele Aktstykkets Form vidner tilstrækkeligt om, at det er affattet af en Mand, der i sin nervøse Befippelse over at være grebet i Falskneri af en Underordnet, sætter Himmel og Jord i Bevægelse for at faa sin «Ærlighed» konstateret, og «den Formastelige» terroriseret til evig Tausched om det Passerede. Heiberg skal «frivillig og utvungen deklarerere, at han i ingen Maade kan med Sandhed sige enten at have fundet noget urigtigt i Principalens Handel eller anden Omgang hverken med uden- eller indenlandske Folk; men at Krohn som ærekjær og tro Mand sine Foretagender har forestaaet og han skal love, at endskjønt hans Principal med Rette har bortjaget ham af sin Tjeneste,

¹⁾ Norsk Rigstidende 1829 (Det eneste Exemplar, vi have hernede, findes paa Universitetsbibliotheket).

saa skal han hverken inden- eller udenlands blamere ham og hvis han alligevel gjør det, skal han underkaste sin Ære og Person til Strafs Lidelse efter Loven, paa hvilket Sted han end maatte opholde sig etc.» — Hvis Etatsraad Krohn havde haft en god og klar Samvittighed, havde det sikkert passet sig bedre, om han havde fremlagt det originale Auktionsdokument og opfordret til at jævnføre det med det af Auktionsdirektøren attesterede; men det synes han vel at have vogtet sig for. — Da Heiberg nægtede at underskrive Erklæringen, tog hans Venner ham under Armen og førte ham ind i Sideværelset. Her forestillede de ham, at det var farligt at lægge sig ud med en saa anset Mand i Staden som hans Principal. Hvis Sagen kom for Retten, kunde man ikke vide, hvad der kunde resultere deraf for ham: han kunde maaske blive dømt som Calumniant til Tre Marks Bøder, og dermed vilde hans hele Fremtidslykke være forspildt. Navnlig var hans forsigtige Farbroder, der stod i Slægtskabsforhold til Krohn, ivrig til at overtale ham. — Da Heiberg nærede stor Hengivenhed for sin Farbroder, gav han efter og satte sit Navn under Erklæringen. — «Men», siger han, «mine tilstedeværende Venner forandrede aldeles ikke deres gode Sindelag imod mig. De indsaa vel,

at jeg havde begaaet en uoverlagt Handling, ja vel endog en Forseelse; men de maatte ogsaa i deres inderste Sjæl anerkjende, at det ikke var mig, der i denne Sag havde spillet den sletteste Rolle Inden jeg forlod det Værelse, hvor vi havde talt sammen i Enrum, indbød *Nordahl Brun* mig til et Aftensmaaltid den samme Dag; Noget han sikkert ikke vilde have gjort, ifald han havde fundet min Sag saa uren i Grunden, som den var bleven det i Formen».

Alligevel raadede Brun og Meyer saavel som hans andre Venner ham til for nogen Tid at fjærne sig fra Bergen, for at Bysnakken, som ved denne Lejlighed var kommen op, kunde faa Tid til at tabe sig, og hvad, der havde tildraget sig, nogenlunde gaa i Forglemmelse. Fem á sex Maaneder burde Heiberg gjøre en Rundrejse i Stiftet, hvor han overalt vilde nyde godt af den norske Gjæstfrihed og finde venlig Modtagelse hos sine talrige Frænder.

Han fulgte Raadet. En lille opsparat Pengesum, der forøgedes ved Meyers Velvilje, var tilstrækkelig til at bestride Rejseomkostningerne; og Heiberg foretog nu en ret behagelig Rejse, hvis Færdselsbesværligheder ved Vintertide rigelig opvejedes af den Hjærtelighed og glade Gjæstfrihed, hvormed han (navnlig i Julen) saa

sig modtaget baade af Bønder og Proprietærer, Præster og Embedsmænd. Oplivet af Rejsfærden, kom han tilbage til Bergen. Men Chancerne for hans fremtidige Subsistens i denne By vare *nu*, som *før* han drog bort, ingen. Thi Handelsfaget havde han fattet en saadan Afsky for, at han ikke var til at overtale til atter at søge Plads i en Forretning. Og Handelen var, som ovenmeldt, den eneste, store, brede Levevej, der frembød sig for en ung Mand i Bergen.

Saa maatte Heiberg da atter drage tilbage til Kjøbenhavn.

P. A. Heiberg i Kjøbenhavn.

I.

At frakjende Peter Andreas Heiberg Digternavnet, gaar sikkert ikke an; men at han var en poetisk Natur, tør vel næppe paastaas. Han manglede Gemyttet, Inspirationen, Instinkt og alt det Andet, som vi i dette Poeternes Land, Danmark, véd uden ad paa vore Fingre, at slige Naturer maa være i Besiddelse af. Han manglede Instinkt: der var Intet i hans Sjæl, der drev ham til at give sin Tanke eller Stemning poetisk Form. Naar han nogen Tid med Held har brugt visse Digtformer, har det kun været som praktisk Meddelelsesmiddel, som et Tegnssprog mellem ham og Publikum.

Heibergs Tilskyndelse til at skrive Vers og Skuespil kom udenfra; og jeg har allerede ovenfor bemærket, at Sandsynligheden taler for, at det var Johan Nordahl Brun, fra hvem den kom. Bruns Tragedier ere forlængst nedlagte i den dansk-norske Poesis Arkiver; men ti Aar

efter deres Opførelse stod endnu deres Berømmelse i Luften; i hvert Tilfælde havde den ikke fortaget sig i den bergensiske Kreds, hvis Centrum Brun var. Saaledes kunde det gaa til, at den unge Heiberg fik den besynderlige Idé at ville gjøre et Forsøg paa at træde i sin beundrede Ven og Velynders Spor. Æmnet til hans Tragedie¹⁾ var det samme som Oehenschläger senere benyttede til det Sørgespil, hvormed han i vort Aarhundredes Begyndelse skulde henrykke saa mange følsomme Hjærter: Axel og Valborgs romantiske Kjærlighedshistorie. Kun 1ste Akt blev færdig, og Stykket blev saaledes ufuldendt og uudgivet; men med vort Formaal i Sigte turde en Prøve her være paa sin Plads. — *Tragedien «Axel Thorsen»* skulde være i de æsthetisk vedtagne 5 Akter og skrives i de velkjendte germanske Alexandrinerers. Personlisten var: «Hagen Sigurdsen, Konge i Norge; Malfred, Dronning, hans Moder; Axel Thorsen; Waldborg Immersdatter; Signe, hendes Fortrolige; Hilmer, Axels Ven; Ærkebisp; Broder Knud, en Munk. Suite med Kongen, Ærkebisp etc. — 1ste Handling, 1ste Optrin. Skuepladsen forestiller en Plads udenfor

¹⁾ Velvilligst udlaant mig fra Hr. cand. mag. Jonas Collins Manuskriptsamling.

Kong Hagens Slot. Det er efter Solnedgang.
Waldborg og Signe.

Signe:

«Veninde følte Du, hvor dybt mit ømme Hjærte
nedtrykkes ved Din Sorg, deltager i Din Smerte;
Du Din Bedrøvelse udøste i mit Skjød
og Trøst og Lægedom af mine Taarer nød.
Du véd, hvor sødt det er, naar Venner med
os græde
og dele vores Sorg saa vel som vores Glæde.
Du kjender Venskabs Lov: sig byder ikke den
at aabne Hjærtet for en trofast prøvet Ven? —
En elsket Moders Støv man og for højt kan ære,
Men i saa lang en Tid at vaade Kinder bære,
det fordrer ej Din Pligt; helst Du i Dronningen
en anden Moder og Veninde fandt igjen.
Nu da med hendes Søn Du dele skal en Trone
og Hagen for din Fod nedlægger Norges Krone;
da Himlen for Din Dyd saa stor Belønning gav,
det er den høje Tid at tørre Taaren af.

Waldborg:

Min Signe! Du med Ret Bebrejdelser mig giver,
jeg utaknemmelig imod dit Venskab bliver.
Lad mig min skjulte Sorg nu tømme ud for Dig:
det altid er en Trøst for en Ulykkelig.
Tro ej Veninde, at jeg disse Taarefloder
udøse længere for en, skjønt elsket, Moder.

I Dronning Malfred jeg mit Tab oprettet saa,
saavidt en Moders Tab man kan oprettet faa.
Kong Hagen elsker mig, hans ædle Sjæl jeg
kjender,
og rén den Lue er, hvoraf hans Hjærte brænder.
Jeg burde — og kanske jeg Elskov til ham bar —
om ak!

Signe:

Hvi sukker Du?

Waldborg:

Om Axel ikke var. —
For ungt mit Hjærte var, at føle Elskovs Lue,
da jeg den første Gang fik Axel Thorsen skue;
men ved at skue ham jeg fandt en ukjendt Lyst,
og Gnisten tændtes da til Luen i mit Bryst.
Naar Axel gik, et Suk sig fra mit Hjærte sniger;
han kom og Rødmen strax udi mit Ansigt stiger.
Tit drog Undseelsen mit Syn til Andet hen;
men Øjet stjal sig til at møde hans igjen. —
Til Kejser Henriks Hof et ilsomt Bud ham kaldte;
at lyde dette Bud, hans Ære ham befalte.
At hilse Dronningen i Højeloft han gaar,
mens jeg med Helga her i Salen ene staar.
Jeg færdig var at gaa, ærbødig han sig nærmer
med disse Ord: «O Du, som Dyden blot beskærmer,
Du mine Fædres Gud, vær Vidne til min Ed,
jeg Immers Datter svær en evig Kjærlighed!

Jeg fæster Dig i Dag min elskte Brud at være, og bryder jeg min Ed, gid evig Nag fortære mit falske Hjærte — se tag dette Pant derpaa, hvor Æren kalder mig i Dag jeg vandre maa». Han derpaa denne Ring mig gav og fuld af Varme slog om min spæde Hals med Æmhed stærke Arme; fra mandig Hjærtes Grund dybthentet Suk han drog, og trykket mod hans Bryst mit unge Hjærte slog. For Graad jeg næppe kan et tungt Farvel ham sige. «Lev vel», saa sagde han, «lev vel min elskte Pige!» Han rev sig løs, gik bort og hilste Dronningen. Forladt og sorigfuld staar Waldborg nu igjen. — Døm nu Veninde selv, om disse Taarer flyder forgjæves, og om jeg den Rang, man mig tilbyder som Kongens Hustru, vel modtage kan og bør, og om jeg give kan, hvad ej mig selv tilhør?

Signe:

Sandt nok Du Aarsag har at Sorg i Hjærtet nære. Men Hagen er for stor at ville Voldsmænd være: en Andens Ret med Magt han ej tilegner sig, og den, han elsker, gjør han ej ulykkelig. Du og en Datters Del i Malfreds Hjærte ejer.

Waldborg:

Forsmaaet Elskov sig til Had forvandle plejer. At ikke hævne sig er vistnok Dydens Bud; men sjælden holder den en saadan Prøve ud.

Den Æmhed, Dronningen har stedse for mig baaret,
 har aldrig nogen Tid før nu mit Hjærte saaret.
 Jeg bange ser, hvor vidt at mine Pligter gaa,
 og dog jeg hendes Bud ulydig være maa.
 Jeg sér et grusomt Valg mit Hjærte sønderrive:
 jeg utaknemlig maa hvadheller troløs blive.
 Jeg paa en slibrig Pynt, som ved en Afgrund staar,
 og mine Pligters Strid mig kun Ulykke spaar.
 Og det som endnu mér min Hjærtesorg forøger,
 hvorfore jeg med Graad forgjæves Lindring søger,
 er dette, at jeg ej min Axels Skæbne véd;
 kanské — — — — — — — — — — » »

Det er ikke nødvendigt at fortsætte. Den dannede Læser vil strax se, at denne Tragedie er aldeles i den konventionelle Stil, der holdt sig (uagtet Evald paa Geniets Vis havde brudt med den i «Balders Død») lige op til Oehlenschlägers Dage. Heltinden med sin Fortrolige, Helten med sin Ven, Striden mellem Kjærlighed og Pligt; vi finde det Altsammen her. Imidlertid geraader dette Fragment vor Forfatter ingenlunde til Skam: Replikskiftet udfolder sig naturligt, og Verset falder, naar den germanske Alexandrins tunge Monotonie tages i Betragtning, forholdsvis let og godt; og hvad de Tanker og Følelser angaa, som her have faaet poetisk Form, da glemme man ikke,

at om de end *nu* forekomme os uendelig trivielle, saa vare de den Gang ny og opfangedes med Behag af intelligente Øren. — P. A. Heibergs Tragedie, tør man derfor antage, vilde, hvis den var bleven fuldført, have staaet i Linje med de bedste af sin Art; og naar han ikke bragte den til Ende, turde det enten ligge i, at han mærkede, at det dog ikke var hans rette Felt, han her var kommen ind paa, eller ogsaa i, at Jonas Rein 1786 (altsaa omtrent paa den Tid Heiberg formentlig har haft sin Tragedie under Arbejde) udgav et Sørgespil: «Hagen og Axel» over det samme Æmne og i samme Stil. —

Medens vi staa lidt fremmede lige overfor dette ekstraordinære Produkt af den unge heibergske Muse, gjenkjende vi ham strax i en lille utrykt tre Akts Komædie, «*Frierne i Klubben*»¹⁾, som han skrev for en bergensk Privatscene Aaret efter, han var kommen til Byen. Stykkets Handling er i Korthed følgende: Donnerundblitzfeldt, en afdanket Husaritmester, bejler til Klubvært Hartmanns Datter, Karoline. Ritmesteren er en stor Pralhans og en ikke mindre Slyngel: hans største Bedrift bestaar i, at han en Gang har været oppe at slaas med nogle Bønder i

¹⁾ Ligeledes fra Hr. Jonas Collins Manuskriptsmil.

Randers. Hans Oppasser, Skinkenskræk, har faaet sit frygtelige Navn af, at han en Gang har erobret en Proviantvogn med Skinker. Ogsaa andre Klubgjæster som Magister Bollepunsius og Sekretær Friskfyr synes at have et godt Øje til den smukke Karoline; men den brave Karlsen stikker dem alle ud. I ham har Heiberg skildret sit daværende Ideal af en ung Mand. Forfatterens Uvilje mod Fylderier skaffer sig et naivt, men ret karakteristisk Udtryk i en Vise, Karlsen synger:

«Ej Bakkos taaler, at hans Gaver ilde nydes;
Den Straf, som følger paa, gjør, at det sent
fortrydes. —

Ej Glædens Fader har sit Sted,
der hvor Matroser og Zigener drikke:
i saadant fugtigt Lav man ser ham ikke;
der hersker Dumhed blot og Daarlighed.
Din frie Lyst, o Bakkos, fryder
en viis og dydig Mand;
beskedent han Din Gave nyder
og raser med Forstand.
Han Dyden ved sit Glas berømmer;
han synger, drikker, spiller, lær.
Og naar han end sit Glas udtømmer,
det med Anstændighed dog skér.»

Den fordrukne Ritmester bliver som rasende over denne aabenbare Kritik af en Last, til hvilken han er forfalden. — Men da han en Gang som Følge af en tung Rus er falden under Bordet, bemægtiger den listige Opvartningspige Lise sig hans Brevtaske; og nu kommer hans Lumpenheder for en Dag: de Godser, han praler af at eje i Holsten, ligge i Maanen, og han frier kun til den velhavende Klubværts Datter for at bringe sine ødelagte Finanser paa Fode. Naturligvis ender Stykket med, at Hartmann skjænker sin Datters Haand til den brave Elsker, Karlsen. — Det er muligt, at dette lille Skuespil kan have gjort Lykke paa en fordringsløs norsk Provinsscene; men det Hele er dog ikke Andet end en god Marionetkomedie, der kan more Børn og deres voxne Venner, naar den spilles paa et Dukketheater. Den kritiske Heiberg har da ogsaa skrevet paa Manuskriptets Titelblad: «paa ny gennemlæst 1791 og befundet at være *Skit*». Aldeles uden Interesse er den alligevel ikke. I «Donnerundblitzfeldt»figuren skimter man allerede «Aberwitz»skikkelsen, og Marianes Sang af «Indtoget»: «Piger, som ej Amor kjende» er først skrevet til «Frierne i Klubben». —

Det Stykke, hvorved Heiberg først egentlig blev bekendt som Skuespilforfatter var *Intrigue*-

stykket «Forvandlingerne» i 5 Akter. Det skriver sig fra første Del af hans bergenske Periode. Hvad der har foranlediget ham til netop at vælge dette Stof, er let at se. — Opmuntret af det Bifald, det intelligente Publikum havde skjænket hendes Oversættelse af Don Quixote, havde Charlotte Biehl besluttet at fortsætte sin Fordanskning af Cervantes med hans «Mønsternoveller» eller, som hun nævner dem: «Lærerige Fortællinger». 1780 udkom I Tome, 1781 II; i denne findes blandt Andet «den navnkundige Kokkepige». «Det Romanske», som den Tid kaldte det, eller det Romantiske, som vi ville sige, i denne æventyrlige Novelle, indgav vor Forfatter den Tanke, at her forelaa et ypperligt Æmne til et underholdende Lystspil, og han besluttede at lokalisere og dramatisere det. — Men man gjør bedst i ikke at læse Originalen, før man har læst Efterligningen. Hvor klassisk en Forfatter og hvor yndefuld en Digter den fortræffelige Cervantes var, fremgaar ogsaa af denne lille Fortælling. Den er morsom og underholdende; men det er endda dens mindste Værd. Dens Tiltrækning bestaar netop i den ægte spanske Tone, som er udbredt over den: Den spanske Adelsungdoms Lyst til broget Zigøinerliv og erotiske Æventyr, og saa paa den anden Side dens Ærekjærhed og Stoltheds-

følelse, som ganske naturlig gaar Haand i Haand hermed; Attraaen efter at kjende Alt og leve med i Alt, og saa dog aldrig glemme, hvad Ens Stand til syvende og sidst kræver. Man kan godt blive skudt i en smuk Bondepige; hvorfor ikke? Men bliver Forelskelsen alvorlig, maa det absolut vise sig til Slut, at det, som egentlig udøvede Tiltrækningskraften, var hendes noble Elskværdighed og højadelige Dyder, som i dette Tilfælde havde skjult sig i en tarvelig Klæde- dragt. — Forestil Dig nu, kjære Læser, dette romantiske Æventyrbillede, overført paa sjællandsk Grund. Den stolte gamle Stad Toledo med sin pragtfulde halvmauriske Cathedral, med sine Masker, sine blanke Kaarder, sine Elskovs- serenader, sine vandrende Mulæseldrivere og Vandsælgere, der klamres og skændes; — hele dette brogede, dramatiske Gadeliv forvandles pludselig til en dansk halvsovning Landsby med sine klodsede Bønder og sin forrøgede Kro! — En Grande bliver en dansk Borgmester, og to spanske adelige Ynglinge omdannes til tvende danske Landjunkere. En af disse blonde Fyre afryster paa én Gang sin danske Herregaards- dvaskhed og løber gal efter en kjøn Bondepige, som han for kort siden har set i Stimmelen paa Kjøbenhavns Østergade!! Sandelig mindre end rimeligt. — I Overensstemmelse med

Cervantes Novelle følger Karl Rheinfelds Ven, Anton Stjernskjold, ham til den Landsby, hvor hans Donna opholder sig, og skjønt han selv i Begyndelsen spotter ham, fordi han er bleven til Nar for «to smukke Øjnes Skyld», bliver han dog selv slaaet i en anden Bondepige, der kommer rejsende til Stedet. Hvor urimeligt! — Man kan vædde 1 mod 100, at disse to unge danske Adelsmænd ikke havde haft det mindste imod at forføre to kjønne Bønderpiger, men løbe fra deres Heste, Hunde og Jagtbøsser, stikke i Vadmelkskofte og Træsko forat gjøre Karletjeneste, og som saadan i al Ære at bejle til dem; — Sligt er endnu ikke set i dette Land. Nej, har Cervantes «forvandlet» sine Personer én Gang, saa har vor Forfatter til Gjengjæld «forvandlet» Cervantes' Novelle to Gange! — — At dette Heibergs første Lystspil imidlertid gjorde Lykke hos det borgerlige Publikum, som for en stor Del fyldte den danske Tilskuerplads og gav Tonen an her, er ikke saa forunderligt. Vel fandt man Stykkets Intrigue extraordinær; men den spændende Handling, de tre Personers Forklædninger, den unge Piges Forvandling fra en Kroværts Plejedatter til en højbaaren Frøken, de unge Herrers Forsøg i at tale Bondedialekt, naar Nogen hører paa dem, og deres Anvendelse

af dannede Menneskers Sprog, naar de færdes sammen — Alt dette maa have moret Publikum. Den skikkelige Krovært Plump og den mandgale Tjenestepige Grethe, en Slags afbrugt Pernille, vare kjendte og velsete Typer. Rigtig nok vare enkelte Replikker tagne lige ud af Cervantes Novelle, men ellers var Dialogen Forfatterens egen og usædvanlig kvik og livlig. Plumps og Madammens Mundheld: «Deres Ord i Ære» — «Kort at fortælle» etc., som ved deres hyppige Gjentakelse forekomme os forskrækkelig trættende, maa den Gang have haft et Slags Virkelighedshævd og være ansét for komisk; thi det mangler ikke paa Sidestykker hertil i d. 18de Aarhundredes danske Komædie. Til Alt dette kom som det ikke mindst Vigtige, at Skuespillerne gav deres Roller en fortrinlig Udførelse.

Heiberg, som havde nedsendt Stykket fra Bergen og forlængst opgivet at se det fremdraget af Theatrets Bunker henlagte Skuespil, blev glad overrasket ved at underrettes om, at det var antaget. Endnu mere forbausedes han dog ved, at det gjorde Lykke. Det uventede Held gav ham Lyst til at fortsætte Arbejdet for Scenen. Fra nu af begyndte han med Held at studere den dramatiske Teknik og blev en hyppig Gjæst paa de unge literære Talenters «Børs»,

Parterret, hvortil der tilstodes ham, som lovende Forfatter, fri Adgang. —

I Stedet for kronologisk at følge Rækken af de Heibergske Skuespil, ville vi hellere betragte dem gruppevis. — Til hans *Intriguestykker* henhøre foruden «Forvandlingerne» tre andre: «Duellen», «de syv Tanter» og «den gamle Skuespiller». — Alle bleve de dog først trykte i den 2den Udg. af hans Komedier, der besørget af Rahbek udkom i Tidsrummet 1806 – 1819 i Kjøbenhavn paa Forfatterens Ven, Schultz's Forlag.

Duellen, fortæller Heiberg i Efterskriften til 3dje Bind, har han faaet Ideen til andet Steds fra; men hvor, er det ham nu umuligt at erindre. Dette turde ogsaa være temmelig ligegyldigt. Det Hele er ikke stort Mere end en ret underholdende Farce, der, spillet raskt og let, vel kunde fordrive en Halvaften for et Datids Publikum, som søgte Adspredelse. — Den Duel, der er Stykkets Vehikkel, hører ikke ind under de sædvanlige Æreskampe; Vestevropa kjender dem i alt Fald ikke. En gammel Officér, Overkrigskommissær Schwartzenberg, der er særdeles brav og retsindig, men nok holder af en lun Spøg — man har næsten en Følelse af, at han er et Stykke af Heiberg selv — ønsker at sætte en ung Mand, Løjtnant

Hallman, som bejler til hans Steddatter, Henriette, paa Prøve. Han bruger fornærmende Ord mod Hallmann, der som Mand af Ære ikke kan undlade at udfordre ham. Som den Udfordrede har imidlertid Schwartzberg Lov at vælge Maaden, hvorpaa han vil give sin Modstander Oprensning, og faar ham overbevist om, at de godt kan afgjøre Sagen ved at kaste Lod, om hvem af dem, der skal skyde paa den Anden: det Mod, der udfordres til at modtage en Kugle i sit Legeme, er lige saa stort og vel endog større end det, der i Reglen vises under en Pistol-duel, hvor man vexler Skud. De kaste altsaa Terninger, og Schwartzberg faar «højest Øjne». Han har nu Hallmans Liv i sin Haand; men han skjænker ham det paa det Vilkaar, at han ansér sig for «død Mand» og lader sig behandle som saadan af Schwartzberg. Schwartzberg benytter nu Hallmans «Ikke-Existens» til paa Skrømt at favorisere sin Nevø, Student Ringsteds Frieri til Henriette. Denne begunstiger dog saa øjensynlig Hallman, at Haabet om at vinde hende aldeles slukkes for Ringsted. Selvfølgelig ender det med, at den stakkels «døde» Hallman gjøres levende igjen af Schwartzberg, da han er tilstrækkelig prøvet, og erholder sin Udkaaredes Haand.

Mindre indviklet og kunstig er Intriguen i

«den gamle Skuespiller»; men da Heiberg erklærer, at det ikke er andet end en Omarbejdelse af et Stykke, den franske Lystspil-digter Picard har skrevet, er der efter vor For-mening ingen Grund til at dvæle ved dette Andenhaands Arbejde. — Mere Interesse frem-byder «de syv Tanter», da Forfatteren med Hensyn til dette erklærer, at han har søgt at efterligne Holberg. — Naar vi nu om Stunder nævner Holberg, erindres vi strax om én af de Komedier, hvor han lader en typisk Personlighed udfolde sin Karakter gennem dertil passende Situationer; og hvis vor Tanke ikke netop falder paa én af hine, saa hæfter den sig uvil-kaarlig ved dem, hvor han lader det komiske Lys falde paa sin Tids Samfundsskik og Uvaner. Det er dog ingen af disse to Genrer, Heiberg har efterlignet. Det er den eneste af Holbergs Komedier, hvori han fører en Række *Figurer* frem for os, nemlig «Barselstuen». Med andre end «Barselstuen» lader, saa vidt jeg skjønner, Heibergs «de syv Tanter» sig ikke sammenligne: den bestaar væsentlig af en Række komiske Skikkelser, hvis Karakterer strax ere givne med den Maske, hvorunder de optræde. — Ideen til Stykket er plavsibel nok: En ung Herremands-datter Helene Willmann, der efter sin Faders Død ønsker at indgaa Ægteskab med den

Mand, hun elsker, ser pludselig sine Forhaabninger krydsede ved syv aldrende Tanter snedige Planer. Med v. Willmann er nemlig Stamgodsbesiddernes mandlige Linje uddød, og nu bestemmer Erektionspatentet, at Godset skal tilfalde den ældste Søn af en af de kvindelige Arvinger samt dennes Forældre; og hvis der ikke er Sønner, men kun Mulighed for, at saadanne kunne fødes, da skal Godset foreløbig administreres. Officielt billiger nu Tanterne Helenes Brudgomsvalg; de raade hende blot «kjærligst» til at vente et Par Aar med Ægteskab, «da hun endnu er altfor ung». Men i al Hemmelighed søge de at konsulere en kjøbenhavnsk Prokurator med det Formaal at forhindre Niecen i at komme i Besiddelse af Godset. Brevet til Prokuratoren falder imidlertid i Hænderne paa Mdm. Svik, der i sin Tid har tjent Frøkenene som Kammerpige, men nu er Gjæstgiverske i Kjøbenhavn. Da Mdm. Svik er Helene særdeles hengiven, beslutter hun at gjøre Tanternes Anslag til Intet og faar sin Elsker, en listig Lakai, til ved deres Ankomst til Hovedstaden at optræde paa én Gang som Prokurator og Bejler. Han holder da nu ogsaa trolig den ene efter den anden af de halvgamle Damer for Nar; og da Sagen endelig opklares, føle de sig alle saa kompromitterede, at de op-

give deres daarlige Forsætter. — Her har vi da Leonore og Leander i Helenes og hendes Tilbeder, Kammerraad Bredahls Skikkelse, Henrik og Pernille i Mdm. Sviks og Tjeneren Søren Person. — I 1ste Akts 2den Scene giver *Mdm. Svik* Tanternes aandelige Signalement. Da hun hører, at de vil logere i hendes Gjæstgivergaard, siger hun: «Hillemænd! der faar jeg paa én Gang sex Senge i Brug». *Bredahl*: «Syv, skulde jeg tænke». *Mdm. Svik*: «Nej kun sex; for Frk. Barbara ligger paa Gulvet paa sine egne Pudehynder; hvorfor hun heller ingen Kammerleje betaler. — Lad mig nu sé Alt, hvad jeg behøver for at stille dem tilfreds: Et aparte Værelse til Frk. Maren, for ellers kan de andre ikke sove for hendes megen Snak; Kjøge Huskors til Frk. Cæcilie; en Sminkekrukke og én af de nyeste Romaner til Frk. Mette; et Pund Sukker og en Skaal Mælk til Frk. Magdalenes Hund, ifald hun ikke skal rive mine Øjne ud. De nyeste Viser og Syngestykker til Frk. Ophelia. Den Silkeseng og en Tjener til Frk. Antoinette. Se saa er Alting færdigt». — Tanternes Indtog i Gjæstestuen er heller ikke uden Morsomhed (I, 6). — *Antoinette* (rækker Mdm. Svik Haanden at kysse): «God Dag, mit Barn! hvorledes lever Du?» *Mdm. Svik* (kysser hendes Haand): «Jeg takker Deres Naade, ret vel». (De andre kysse hende paa Munden, hver i

sin Orden). *Cæcilie*: «Gud være med Dig, mit Barn, og med dit hele Hus!» *Mdm. Svik*: «Jeg takker Frøkenen for hendes gode Ønske». *Maren*: «Vi kan vel logere her i Nat, som vi plejer? Vi bliver her ikke længere end til i Morgen. Vi kan ikke. Nej mænd kan vi ikke. Hør nu, saa skal jeg sige Dig hvorfor. Vores kjære Broder har lagt sig til at dø, og . . .» *Cæcilie*: «Gud give ham den evige Glæde!» *Maren*: «Amen! og ser Du mit Barn, saa er der hundrede Ting hjemme at tage vare paa. Hør nu, saa skal jeg sige Dig: For det første maa vi tænke paa Begravelsen, for det andet . . .» *Magdalene* (med en Hund paa Armen): «Tænke? Naar tænkte vel Du, Søster? Du taler saa meget, at Du aldrig faar Tid til at tænke». *Maren*: «Maa jeg faa Lov til at tale ud. Hør nu, saa . . .» *Magdalene*: «Nej Du skal holde Mund, og lade os Andre tale med, sér Du det?» *Maren*: «Jeg faar vel det, for naar Du bliver vred, saa lader Du det ikke blive ved Munden alene». *Mette*: «Hør min Mo'r! Vær saa god at send strax Bud efter en Haarskærer, for jeg vil paa Komædie i Aften». *Cæcilie*: «Du tænker ikke paa Andet end paa Stads og Komædie. Jeg beklager, at det ikke er Søndag, at jeg kunde faa en god Aftensang at høre. Den maa vi savne paa Landet.» *Maren*: «Du har Ret, Søster!

for hør nu, saa skal jeg sige Dig: Jeg holder ogsaa meget af Kirken, medens man synger; men hvad, jeg ikke kan lide, er at man skal holde Munden, saa længe Præsten er paa Prækestolen, undtagen naar han læser Evangeliet».

Mette: «Mdm. Svik! glem ikke Haarskæreren».

Mdm. Svik: «Han bor strax herved».

Ophelia: «Lad Budet med det samme købe mig et Par af de nyeste Syngestykker. *Mdm. Svik*: «Skal ské» (vil gaa). *Antoinette*: «Jeg haaber, jeg faar den sædvanlige Seng?» *Mdm. Svik*: «Det forstaar sig, den med Damaskes Omhæng».

Barbara: «Jeg behøver ingen. Jeg ligger som sædvanlig».

Maren: «Og jeg, min Bedste, jeg faar det Værelse, hvori den Seng staar med det kinesiske Omhæng; for hør, nu skal jeg sige Dig, naar jeg saa ikke kan sove om Natten, som desto værre ofte hænder, saa ligger jeg og morer mig med at snakke med de Chinesere, der er malet paa Omhænget».

Ophelia: «Og hvad svarer saa Chineserne?» *Maren*: «De gjør, hvad Du burde gjøre, Søster! de høre og tie.»

Magdalene: «Naa kom nu ikke op at slaas!»

Ophelia: «Nej saa maatte vi have Dig med, Søster!»

Magdalene: «Hun er ret høflig, Masoeur! det maa jeg sige».

Cæcilie: Rolig dog, rolig, mine Søstre! som de syv kloge Jomfruer, de havde altid Olie i deres Lamper».

Barbara: «De kunde have hjulpet sig med Tran, de gode Mamseller. De vare vel ikke saa sténrige. *Magdalene*: «Det var vel ogsaa for kostbart for Dig, Barbara? Mdm. Svik! jeg haaber, at De ikke glemmer min Hund». *Mdm. Svik*: «De har at befale over al det Sukker og den Mælk her er i Huset». *Barbara*: «Den Hund æder Dig fattig». *Magdalene*: «Det er den eneste Skabning, der aldrig gjør mig Fortræd eller skændes med mig, og derfor sparer jeg heller ikke Noget paa den». *Antoinette*: «Og saa, mit Barn! lader Du gaa Bud efter vores Broderdatter». *Cæcilie*: «Sig hende, at hun ikke maa pynte sig». *Mette*: «Det vilde ellers se ud, som om hun kom for at trodse sine Tanter, og for at stikke dem ud». *Mdm. Svik*: «Jeg skal ikke glemme det» (vil gaa). *Maren* (holder hende tilbage): «Hør nu, saa skal jeg sige Dig: Sig hende, at vi ere Hadere af Ceremonier; at vi ere hendes Tanter; at hun kjender os, og vi hende; at det er os inderligt kjært at se hende; at hun gjerne kan komme som hun gaar og staar; at vi ikke blive længe her i Byen; at vi rejse igjen i Morgen Middag; at hun maa være hos os bestandig, saa længe vi er her; at vi . . .» *Magdalene*: «Trrr! hvor den Mund løber paa hende, som en Kæp i et Hjul! Kan det faa Ende en Gang, at Konen kan

komme til gaa?» *Maren*: «Jeg tier, jeg tier, Du Rabenskralle!» *Mdm. Svik*: «Og jeg gaar for at udrette Deres Befalinger». *Barbara*: «Kuns to Retter Mad til Middag. Jeg betaler kuns 18 Skilling for min Middagsmad, og en halv Skilling for Brød». *Mdm. Svik*: «Det skal ingen Vanskelighed have». — Man forestille sig nu disse Damer optrædende og kostumerede hver efter sin Ejendommelighed og de anførte Replikker faldende Slag i Slag, og man vil indrømme, at man her har en ikke uvittig Lystspilscene.

Dog det Øvrige svarer ikke til denne gode Begyndelse. Hvad Forfatteren formaaede i Retning af holbergske Efterligning skulde staa sin Prøve med Tjeneren *Søren*. Men her slaar det klik for ham. Ved Siden af den holbergske Henrik falder denne Skikkelse helt igjennem. Her er ikke Spor af den Lystighed, som er et Grundtræk i Henriks Karakter. Man husker Holbergs Ord til den lille Pige, som betroede ham, at hun holdt mest af «*Henrik*»: «Ja *han* er ogsaa en Pokkers Skælm». Og her var nu netop en udmærket Lejlighed til at lade dette Skalkenaturel straale i sit fuldeste Lys: her, hvor *Søren* successive har at gjøre med den ene gamle Jomfru efter den anden, som hver har sin Naragtighed. Heibergs *Søren* Tjener er kjedelig, ikke mindst ved sine Forsøg paa at

være morsom; hvert Øjeblik falder han ud af sin Rolle. Vi have alt tidligere bemærket, at der ikke alene var Blodslægtskab, men ogsaa aandeligt Frændskab mellem Holberg og Heiberg; men i én Henseende ere de *meget* forskjellige, og det er i Lunets Friskhed, i den komiske Fantasis skabende Evne, i det Kaade, der grænser til det Burleske, og der, som saadant, minder om den italienske Maskekomedie. Her var Heiberg for adstadig, for tør og skolemesteragtig; han var angst for Komediens Narrebjælde og Harlekinsbrix. Dekorurn spillede altid en stor Rolle for ham. Hos den nervøse Holberg, hvis komiske Sans var modtagelig for det mindste Indtryk, gjorde den ubetænksomme Lystighed sig ganske anderledes gjældende. — Det er da uden synderlig Beklagelse vi erfare af Heibergs Efterskrift til fjerde Bind af Komediernes anden Udgave, at en Plan til et holbergsk Lystspil «*Sorø Marked*» har ligget udført i hans Pult. Efter hans Forsøg her er det mer end tvivlsomt, om det i nogen Henseende var kommet sit Forbillede nær. Derimod er det nok muligt, som Rahbek mener i «*Tilskueren*» for 1819, at et saadant Stykke ved den danske Skueplads tilstundende Jubilæum vilde have kunnet opnaa en Lejlighedspieces Succes. Men heller ikke mere! —

Hvorledes visse Literærhistorikere kan betragte Heiberg som Holbergs Arvtager, er mig aldeles ubegribeligt. Holbergs efterladte Bue mægtede Ingen at spænde: Wivet, hans blinde Beundrer og slaviske Efterligner anstrængte sig forgjæves; han besad ikke en Tiendedél af Holbergs Kraft. At læse Wivet efter Holberg, er Bonden paa en Herremand.

Heller ikke Heibergs Forsøg i *Karakter-komedien* besidde synderligt Værd. Til hans Ydelser i denne Digtart henregner jeg tre: «Hec-kingborn», «Menneskekjenderen», og «Virtuosen Nr. 1». Det sidste er et Enaktsstykke og fremkom først i *Skuespil* (1ste Udg.) *1ste Bind, Kbhvn. 1792*. Denne Udgave er efter den Tids Forhold meget anseelig. Den er trykt i stort Oktavformat med smukke Typer, hvis Størrelse næsten er ostensiv; Papiret hollandsk solidt. Hvert Stykke indledes med én eller to Fortaler, som indeholde vigtige literære Oplysninger om Stykkernes Modtagelse hos Publikum og Kritikken samt Forfatterens Antikritik. Der udkom dog ikke mere end I—III Binds 1ste Hefte. Udgaven er *nu* en antikvarisk Sjældenhed; thi Størstedelen af Oplaget brændte i Kjøbenhavns store Ildløs tre Aar efter. Den Udgave i fire Bind, som Rahbek i Begyndelsen af vort Aarhundrede besørgede for sin fraværende Ven, er lige saa ukritisk som tarvelig

udstyret: Rettelser og Ændringer til flere af Komedieme, der af Forfatteren vare sendte Udgiveren, ere skjødesløst blevne forlagte af denne. Paa Rahbeks Pult, der i Reglen ogsaa tjente ham som Frokostbord, herskede som oftest en grænseløs Uorden. — 1ste Udgaves 1ste Bind er prydet med en komisk Vignet: man ser en Menneske-Abe sidde paa Bagen i en Lænestol og blive afklædt af en Pernille; Scenen har Hentydning til en Replik i «*Virtuosen Nr. 1*», hvor der udtales Mistvivl om, at *Satiren* kan anses for Jomfru; «dertil har hun været Kammerpige paa for mange Steder og altfor tidt hjulpet en gammel Abekat af sine Klæder». — «*Virtuosen Nr. 1*» er motiveret ved nidske Recensenters Domme og Kunstrivalers Misundelse. (Jeg har allerede tidligere bemærket, at det maa antages som sikkert, at Heiberg her har tænkt paa *Tode*). «Det er vel unægteligt», siger han i Fortalen, «at Komedien, i Fald den skal svare til sin Hensigt, bør skildre de Laster og Daarligheder, som enten gaa i Svang i den Tid, Forfatteren lever, eller ere almindelige i alle Verdens Aldre. Lige saa unægtelig er det, at om nogen Fejl fortjener at tugtes af Satirens Svøbe, saa er det den, som bestaar i, at Mænd af Talenter nedlade sig til at hade og forfølge andre, som ogsaa besidde Talent, naar de tro,

at Publikums Agtelse og Opmærksomhed er deres Ejendom med udelukkende Ret, og naar ethvert Forsøg, der gjøres af Andre i deres Videnskab, anses som et Forsøg paa at skille dem ved den Agtelse, de have erhvervet sig; ret som om der ikke voxede flere Lavrbærblade i Verden end netop saa mange som de idelig drømme sig om Hovedet. Den store Mand bliver i mine Øjne aldrig stor, naar han med Mishag ser en Anden stræbe frem ad samme Vej som han, og i Overénstømmelse med hvad Pligten fordrer, søge at naa saa langt frem, han evner. Men afskyværdig bliver han, om denne ædle og for alle skjønne Videnskaber saa gavnlige Æmulation opvækker Had hos ham». — Maleren Dyrendahl gaar ud paa, at bagvaske og belyve sin yngre Medbejler i Kunsten, Erfurt, ja, søger endog at faa ham stemplet som Tyv. Dette er Intriguen i «Virtuosen Nr. 1». Interessen hæfter sig til Dyrendahl og dernæst til Kaptejn Winther, som skal være og ogsaa til Dels er Idealbilledet af en brav Sømand fra hine Tider. Men Hovedpersonen er fortegnet: Dyrendahl nævner f. Ex. Kunstværker, han har udført over Emner, som, hvis de virkelig vare blevne realiserede, havde gjort ham, hvad han af Alt i Verden nødigst vil være, — *latterlig*. Og dum er Fyren ikke.

Før man læser Karakterstykket «*Heckingborn*», gjør man rigtigst i at gjøre sig bekendt med Stephanie den Yngres Komædie «*Raptussen*», der, oversat af Charlotte Biehl, findes i Samling af Skuespil til Brug for den danske Scene. Her træffe vi ikke alene Heckingborn selv, men ogsaa Forvalter Blunt, den redelige Andrews, Heckingborns Datter Jenny, som rigtig nok endnu ikke er gift, og Baron Fletcher. Heiberg har dog ændret og — i æsthetisk Betydning — til Dels forbedret disse Personer. Medens Stephanies Heckingborn er en halv Karrikatur, er Heibergs mere forstandig anlagt; men baade Stephanie og Heiberg gjør Heckingborn til en Englænder, som haardnakket hjemsøges af den nationale Spleen. — Admiral Heckingborn er umaadelig rig; dog dette Forhold generer ham i højeste Grad, da hans Samvittighed bestandig plager ham med at minde ham om hans Medmenneskers Nød. Han ønsker derfor sin Rigdom som en pinagtig Forpligtelse Pokker i Vold. Skæbnen synes at tage ham paa Ordet: et Jordskælv ødelægger hans Plantager, Ildløs fortærer hans Gaard, med den hans Aktier og Obligationer, tre rigtlastede Skibe, for hvilke han er Rheder, forlise omtrent paa samme Tid, og endelig bringes ham det Budskab, at hans Svigersøn, Baron Fletcher, er opslugt af Bølgerne. Den sidste

Jobspost gjør et smerteligt Indtryk paa ham for hans Datters Skyld; de øvrige Ulykker tager han med Ro; thi «først naar han er tiggefærdig, vil han føle sig ret lykkelig». En velstaaende ung Squire *Dalton*, hvis Gjæstfrihed Heckingborn i sin Nødstilstand har maattet modtage, beslutter at kurere ham for hans Svaghed efter Methoden: med Ondt skal man Ondt fordrive. Paa Skrømt søger han at overdænge ham med Ulykker. Han sender ham Prokuratorer og Stævninger paa Halsen, udsætter ham for Gjælds fængsel, lader som han vil forføre hans Datter og indbilder ham, at han er Aarsag til brave Menneskers Ulykke og Undergang. Navnlig den sidste Formodning falder knusende paa Heckingborn, og han beslutter nu frivilligt at gjøre Ende paa sit Liv. Han har allerede spændt Hænen paa Pistolen. Men den slaar klik — og nu opklares det Hele — alle hans Ulykker (paa hans Gaards Brand nær) vare opdigtede. Derefter præsenterer Heckingborn sig som grundig kureret for sit tilsyneladende uhelbredelige Tungsiind. — Hovedpersonen er ikke uden Interesse. Her en Replik, som ikke vilde være en ideal Pessimist i vore Dage uværdig. *Dalton*: «Vist nok er Livet en vanskelig Jord; men der er dog ogsaa megen Honning iblandt Malurten». *Heckingborn*: Den har jeg endnu

aldrig smagt. Grædende kommer man til Verden. Man plages i sin Barndom med at lære en Hoben Snavs, som man nødvendig skal og maa glemme. Man voxer til og kommer ud paa Verdens vilde Hav, omringet af Hyklere, Bagvaskere, Gavtyve, Forførere, Dydens og Uskyldighedens Mordere paa alle Kanter, og alle disse Folk gaa *dog* i Ærbarhedens Liberi. Man erfarer et Skælmstykke efter det andet, sér et Kanaljeri efter det andet, man bliver mistroisk mod Alle, og bliver af samme Grund mistroet af Alle. Lykkelig den, som kan undgaa at blive et Skarn! Lykkelig den, som slipper med at kjede sig — thi mere sig kan man dog vel ikke i saadant Selskab? Og naar man nu ikke længer kan holde det ud der, saa kan man ikke en Gang faa Lov til at forlade det for disse uforskammede Mennesker, der tvinger En til at blive tilbage, ligesom man nøder Folk til at æde og drikke sig ihjel i et Gjæstebud»¹. — Et morsomt og karakteristisk Træk er det ogsaa, at Dalton en Gang faar Heckingborns sikkert i lang Tid ubrugte Lattermuskler satte i Bevægelse ved at foreslaa ham, den ældre Mand, et Giftermaal med en ganske ung Pige: strax

¹ At Sligt virkelig kunde finde Sted ved Datidens Gilder, derom overbevises man bl. A. ved at slaa efter i Rahbeks Erindringer I.

derpaa ærgrer Melankolikeren sig over sin Latter, og bliver nu desto heftigere. Men i det Hele taget er Tegningen af Hovedpersonens Karakter ikke vel udført. Man har en Følelse af, at Heiberg godt véd, *hvorledes* en saadan spleensyg Englænder skal være; men han mægter ikke at vise os, at *saaledes* er han. Og Heckingborns Helbredelse kommer altfor brat, til at den kan blive os forstaaelig. Stykkets Moral, trivial og flad, som den er, («Rigdom er bedre end Fattigdom, og man skal ikke gjøre Ende paa sit Liv, da Bladet snart kan vende sig») lyder helt underlig i hans Mund. — Men en aldeles forkert Person er *Dalton*. Han fremkaldte da ogsaa en Protest baade fra Theaterdirektionens og Kritikkers Side. Hans evige Ordsprogsjageri (ikke at tale om hans slette Fransk) trætter os i den Grad ved Læsningen, at vi maa sande Heckingborns Ord til ham: «Vil Du tage Livet af mig med Dine forbandede Ordsprog». Heiberg vil da heller ikke gjøre ham til noget Mønstermenneske; men hævder i sit Forsvar for denne Theaterskikkelse, at Dalton oprindelig er en god og brav, ja begavet Natur; men Opdragelsen har forfusket ham. Dog Sligt skal en Skuespilforfatter ikke meddele os i en Fortale, men fremstille dramatisk for vore Øjne. — Endelig virker det frastødende, at Heckingborns

Dydsprøve (thi den Kur, han skal underkastes, maa tillige betragtes som en Prøve for hans Dyd) spændes til det Højeste, saa at den som en lignende i Todes «Søofficererne», der udkom sex Aar før «Heckingborn», næsten bliver meningsløs. Saa dydige ere Menneskene sandelig ikke — til ingen Tid. Men en dygtig Skuespiller har nok kunnet gjøre Noget ud af Hovedrollen i Heibergs Stykke, og den strammede Dyd faldt jo i Tidens Smag. — Dalton og hans Søster ere saa menneskekjærlige, at de tager Krøblinger til Tjenere for at kunne faa Lejlighed til at gjøre godt imod dem: en stammer, en anden er døv, en tredie er halt, Jægeren blind. Da Dalton en Gang under Hastværk lader disse Betjente kalde, kommer deres Beredvillighed til at udføre, hvad deres Herre ønsker, til at danne en komisk Kontrast til, hvad Staklerne virkelig evner. Det er Udgangsscenen for 3die Akt. — Ogsaa en Seng, der af sig selv rullede ind i Kulisserne, Noget hidtil Usét, underholdt (til Todes Forargelse) Publikum meget. — Saaledes gik da «Heckingborn» d. 30. Oktbr. 1788 med Bifald over Scenen.

«*Menneskekjenderen*» fremkom først i den sidste Udgave af Komedierne 1806; men Stykket maa være skrevet i Slutningen af forrige Aarhundrede, før Heiberg forlod Landet, da Fru

Gyllembourg omtaler det i et af sine Breve. — Hovedpersonen i «Menneskekjenderen», der bærer det for sin Svaghed betegnende Navn *Alvis* er ligesom Heckingborn paa Bunden en brav Natur; men han lider bestandig af en Trang til at danne sig Forestillinger om de Situationer, hvori Folk muligvis befinde sig, uden i mindste Maade at undersøge, om det nu ogsaa virkelig forholder sig saaledes. I Reglen er det hans overdrevne Sympathi med dem, han mener at skyldes Hensyn, der foregøgler ham disse falske Billeder. Saaledes indbilder han sig, at hans Onkel, Werdahls Bo er under Skifterettens Behandling, at hans Ven Blinville er en ruineret Mand, at hans Forlovede Caroline Schierbeck elsker en Anden, men søger af Pligtfølelse at skjule det for ham, at hendes Fader, den gamle Oberst vil duellere osv. osv. Altsammen Misforstaaelse paa Misforstaaelse. Naturligvis slutter Stykket med, at samtlige Fejltagelser opklares, og Alvis lover for Fremtiden at vogte sig for «*falske Formodninger*»; men vi nærer intet Haab derom; thi den sygelige Tilbøjelighed til at se Ulykker og Misforhold, hvor der ingen er, synes at være akut hos Manden: uvilkaarlig beklage vi den stakkels Pige, der ved Stykkets Slutning ubrødelig synes at knytte sin Skæbne til denne halvforstyrrede Særling. Rahbek, der gjerne vil

sige sin gamle Ven Komplimenter, sammenligner «Menneskekjenderen» med Destouches finere Karaktérskuespil. Dette er sikkert for meget sagt, selv om Destouches kun er en Overgangsforfatter af anden Rang. *Alvis er ingen Karaktér*, han er et Menneske, der i sit nervøse Ædelmod og sin stundesløse Opofrelseslyst simpelt hen *ikke er ganske normalt*. Det gjælder om «Menneskekjenderen» endnu i højere Grad end om «Heckingborn», at det er et sygeligt Fænomen, Forfatteren her fører os frem paa Scenen. Heller ikke Stykkets Bygning tilfredsstiller: selv Rahbek kan ikke nægte, at de to første Akter trængte til at omarbejdes. Med de evige Misforstaaelser, hvis Aarsager undertiden hidføres paa en lidet rimelig Maade, slæber Handlingen sig gennem hele fem Akter. Det er som en besværlig Gang med idelige Forhindringer.

Efterat vi have betragtet disse tre Stykker, kunne vi altsaa fastslaa: *Karakétkomedien er ikke P. A. Heibergs Felt*.

II.

Skulde Peter Andreas Heiberg levere Noget af Betydning i den dramatiske Poesi, maatte det enten have noget Slægtskab med Satiren eller være Situationer, der laa indenfor den sæd-

vanlige borgerlige Iagttagelseskreds og udkrævede et vist tørt Lune. *Den højere Komædie* besad han slet intet Anlæg for. Han kunde vel se, at Molière var en stor Digter i denne Genre; men blive hans dygtige, selvstændige Scholar formaaede han ikke.

Og der opførtes Ting paa Skuepladsen, der udæskede hans satiriske Pen. — —

En stærk borgerlig Strømning gaar gjennem den dansk-norske Literatur i det 18de Aarhundrede. Denne Strømning begynder aabenbart med Holberg. Naar Holberg en Gang imellem skildrer Adelige, er det alene for at gjøre Nar ad dem («Don Ranudo» er, som bekjendt, et Navn, der skal læses bagvendt; sé ogsaa «Fruen» i «Barselstuen») ellers er det kun borgerlige Personligheder og Interiører, han skildrer, snart med komisk Forstaaelse, snart med den Sympathi, *han* raader over. *Det Heroiske*, som jo efter ældre Tiders poetiske Anskuelse kun kunde udgaa fra de højere Stænder, har han blot et Smil tilovers for. Allerede hos Holberg begynder Spotten med den fransk-aristokratiske Tragedie («Melampe») og de tyske Troppers Helteskuespil («Ulysses»). Ogsaa *den heroiske Opera* var ham en Torn i Øjet, og skjønt han selv var Musikelsker og Musikudøver, kunde han dog ikke bare sig for nu og da at vække

Latteren mod den (Trojanerbondens Ord til Chilian — den paa Skrømt syngedale Leonore i «Kilderejsen»). Saa kommer, som det er bekjendt for Alle, det store aandfulde Angreb paa den heroiske Opera fra Wessels Haand.

Der var to Ting, der vakte Anti-Operisternes Mishag. For det Første, at det Musikalske saa aldeles havde Fortrinsret ved Siden af det egentlig Dramatiske; at det var det Samme, om dette gik Pokker i Vold, naar blot det Musikalske reddedes. Denne Uvilje har man kaldt borneret; men dertil skal dog bemærkes, at vor Tids genialeste Komponist *Richard Wagners Opposition* mod den ældre Opera er, udgaaet fra en lignende Følelse¹⁾. Dog, som ovenfor antydet, der er paa den anden Side heller ingen Tvivl om, at en vis social Animositet blandede sig ind i hin æsthetiske Fortørnelse. Operaen er fostret ved de italienske Fyrsters luxuriøse Hoffer. Det var først og fremmest Øret, man vilde have mættet med smigrende, kjælne, hidsende, stormende Toner, men samtidig skulde Øjet tilfredsstilles ved effektfulde Grupperinger og glimrende Balletpræstationer. Endelig befrugtede den poetiske Smag

¹⁾ Se fra «Opera og Concertsal» af E. Hanslick, overs. af Dr. Gigas.

fra Ludvig XIV.s Tid Operaen, idet man lod Konger, Helte og Heltinder optræde. Saaledes drog nu den heroiske Opera med italienske Sangertrupper hele Evropa rundt, begunstiget og belønnet af Fyrsterne og den rige Hofadel, som i Middelalderen de vandrende Jonglører og Spillemand. Hele dette Operavæsen var et fornemt Moderaseri, der strakte sig ligefra de Voxne til Børnene. Kristian VII fortalte selv sin Lærer Reverdil, hvorledes han som Barn havde beundret disse garderhøje Italienerne med de stærke Struber¹). — Men de Borgerlige vilde ikke taale, at Skuepladsen fornædredes ved disse «Gøglerier». Det var ikke den Slags Sager, der skulde høres fra Scenen: det var de borgerlige Dyder, som skulde apotheoseres. Ligesom Holberg vilde forbedre sine Landsmænd ved sine Komedier, saaledes vilde *de* moralisere fra Skuepladsen. Desuden, saaledes talte disse borgerlige Æsthetikere og Digtere, hvad koster ikke dette Operastads? «Det ødelægger Smagen» (nemlig den borgerlige Smag); «det fordærver Sæderne» (Lejlighed gaves dem nemlig ikke her, dels til at belære deres Standsfæller, dels til at skamme de Store ud for deres Udyder); «det udtømmer Theaterkassen» (thi Sparsommelighed

¹) Ravn, den danske Musiks Historie. Reverdil S. 4.

hører, som bekjendt, ogsaa med til en god Borgers Egenskaber, men er meget lidt fyrsteligt eller adeligt).

P. A. Heiberg maatte ikke have været den Repræsentant for Borgeraanden i det 18de Aarh., som han var, hvis han ikke i væsentlig Grad havde delt disse Meninger.

Tyskeren *Naumann*, der havde faaet sin musikalske Opdragelse i Italien og senere været kurfyrstelig Kapelmester i Dresden, blev 1785 indkaldt til Danmark for at komponere en Opera i stor Stil og tillige give Kapellet en bedre Indretning. Han indvilligede heri, men forlangte, at man skulde skaffe ham en dansk Text i italiensk Operaform. Da ingen saadan forefandtes, maatte man ty til Charlotte Biehl og bede hende oversætte Calzabigis Libretto «*Orfevs og Evrydike*». Allerede den berømte Gluck havde sat Musik til denne, saa det var et Vovestykke atter at indlade sig herpaa. Men Naumann var en dygtig Komponist: han fuldførte sit Arbejde, saa han kunde være det bekjendt. Med Myndighed og Energi ordnede han Kapellets Orkesterforhold og dirigerede selv sin Opera. Paa Kristian VII.s Fødselsdag gik «*Orfevs og Evrydike*» med Pomp og Glans over Scenen. Musikken gjorde stormende Lykke. Prinserne, Prinsesserne, hele Hoffet,

«blaa og hvide Riddere» fyldte de kongelige og Fornemmes Loger, det kjøbenhavnske Bourgeois optog Parkettet, og Smaaborgerne vare pakkede sammen i Galleriet, ja selv Nybodersfolk, der vare gode Venner med Maskinkarlene stimede i de snævre Gange bag Kulisserne, «en Pøbel», der i høj Grad generede Regisseuren. Alle vare henrykte over Rosings Sang og heldelige Optræden, over Jfr. Møllers Bra-vourarier og de hidtil usete og uhørte Kor. Kun de akademiske Kritikere i Parterret skumlede: for dem var det Hele kun et smagløst Mirakkel-Spektakkel med Arier og Messesang¹⁾. I Parterret vidste man, at Theaterstyrelsen havde anstrængt sig overordentlig for at faa Korene fuldtal-lige: enhver der blot havde en Smule af en Synge-stemme maatte deran; selv Direktøren havde maattet afstaa sin Tjener til Korist, og en Pyntekone var bleven overtalt til at gjøre Tjeneste som Koristinde. Snart maatte disse skik-kelige Folk optræde som Grækere, snart som Furier, derpaa som gode Aander og saa igjen som Grækere. Da det havde knebet med at faa Dragter til disse 3 Gange 24 Personer, maatte man nøjes med at give Furierne et Slags Overtræk, hvorfor de vittige Hoveder

¹⁾ Overskous Theaterhistorie III

sagde, at «i Helvede gik man i Slaabrok». Man glosede over «Alleerne i Elysium» og morede sig kosteligt, da Helvedhunden Cerberus «praktiserede sig ind» i de Saliges Opholdssted.

P. A. Heiberg kunde ikke bare sig for at skrive en Parodi paa Charlotte Biehls tarvelige Oversættelse af den tarvelige italienske Libretto. Denne Parodi, «*Mikkel og Malene*», lagde han saa nær op til Texten som mulig; copierede Arier og Recitativer Linje for Linje, Ord for Ord, ja Stavelse for Stavelse paa den mest burleske Maade; gjorde Orfevs til Bryggerkusk, Evrydike til Kokkepige, Helvede til Skorstensfejkroen og Proserpina til «Kromoer»; Fiskerkoner lod han optræde som Bakkantinder, og Vægtene som Apollons Præster. Ligesom Orfevs omfavner Evrydikens Askeurne, saaledes kæler Mikkel for sin kjære Brændevinsflaske. Som Orfevs drister sig til at hente Evrydike fra Plutos mørke Verden og med dette Formaal begiver sig ned i Afgrundene, saaledes lader Mikkel sig dumpe ned gennem Skorstenen i Skorstensfejkroen, da han ikke kan komme ind ad anden Vej, og han higer efter at befri sin Malenemor, der ved en snedig Medbejlerske, Citronsælgersken Marthes List (Prinsesse Hersilia i Operaen) er havnet her. Og saaledes videre. — Men, skjønt selv Heibergs literære Uvenner

roste denne Parodi som «meget vittig», vil den, selv om det bør indrømmes, at Planen er godt udført, ikke rigtig smage en Nutidslæser. Jeg tror, det ligger i, *at der er et altfor stort Spring mellem den Sfære, hvori Parodiens Gjenstand og Parodien selv bevæger sig.* —

Bedre lykkedes den næste Operaparodi for Heiberg.

Baggesen, som alle de yngre Forfattere fra Aarhundredets sidste Halvdel saa op til med det største Haab, var i Spørgsmaalet: Opera eller Ikke-Opera aldeles enig med sine Jævnaldrende; og da «Orfevs og Evrydike» blev opført, aftalte han og Heiberg, at de hver skulde forsøge paa at skrive *sin* Parodi. Kort efter forelæste de hinanden et Fragment af en saadan. Men medens Heiberg fuldførte sit Arbejde, blev Baggesens til Intet. Han havde i Mellemtiden faaet et andet Blik paa Opera. Baggesen, der jo gjennemgaaende var et Stemningsmenneske og en meget perfektibel Natur, var nemlig traadt i Venskabsforhold til Lybekeren Ludvig Æmilius *Kunzen*. Denne, en højt-begavet Musiker og, af Musiker at være, en sjælden dannet Mand, var aldeles med paa det store Ny og en ivrig Mozartdyrker. Han var kommen til Kjøbenhavn for at forsøge sin Lykke: maaske kunde han blive Kapelmester

efter Schulz, der var sygelig; han længtes efter at give den danske Hovedstads Indbyggere en Prøve paa sit Talent. Med den intelligente Komponists Blik saa han strax, at han til lyrisk Textforfatter ikke vilde kunde faa nogen Bedre end «Emmas Digter». Den for Opera *nu* entusiasmerede Baggesen besluttede at tage sit Æmne fra sin daværende Yndlingsdigter Wielands modern-romantiske Epos «Oberon», et Greb, der muligvis ikke var saa uheldigt, da en anden stor Komponist Webers Textforfatter, som bekendt, søgte til samme Kilde for at hente sig et Sujet. Men absolut uheldigt var det, at Baggesen, blot fordi han fandt Overensstemmelse mellem en Episode i Wielands Digt og den gamle Ridderroman «Olger Danske»¹⁾ fik den behagesyge Idé at omdøbe den wielandske Helt til den danske Folkeheros. Baggesens gamle Meningsfæller, som med nogen Ærgrelse havde set ham svigte «den gode dramatiske Smag» udtalte deres æsthetiske Harme over, at Holger Danske skulde haanes «ved at blive kastet ind paa Scenen som en æventyrlig, sværmende Pralhans, for med Triller og Roulader at enervere det Folk, paa hvis Mod og Kraft han var et Symbol». Den bekendte Skuespiller

¹⁾ Se Baggesens Fortale til den nævnte Opera.

Frederik Schwarz raadede ogsaa Digteren til at lade Navneforandringen fare. Men Rosing, som var meget forhippet paa at optræde som dansk Nationalhelt, modsatte sig det paa det Bestemteste; og Operaens Titel blev da, som den var. — Den 31. Marts 1789 gik «*Holger Danske*» over Scenen, og man kan ikke nægte, at det var noget Nyt og Værdifuldt, som her bødes Publikum. Kunzens Musik var i sin Slags fortræffelig; men ogsaa Baggesen havde ikke uden Talent løst den Opgave, som lige til vore Dage blev Operadigterens Maal, «et fantasifuldt Anlæg med effektfulde Situationer, der naturligt giver Anledning til Afvexling i det musikalske Udtryk; et poetisk Foredrag, som kan vække Komponisten til Begejstring uden at være saa udtømmende, at det formener ham Lejlighed til at gjøre hver enkelt Sted til Thema for en fri og selvstændig musikalsk Udvikling; dertil velklingende og vexlende Rythmer i et den udtrykte Følelse karakteristisk artikulerende Sprog, saa at Melodierne let kunne tilflyde Tonedigteren under Meditationen og finde et livligt Udtryk i tilsvarende Ord»¹⁾. — Operaefjenderne vare imidlertid uforsonlige. Da Baggesen udgav sin Libretto var der ingen Ende paa deres Spot og Epigrammatiseren over

¹⁾ Ré: Tidsskrift for Musik, (1857—59).

«denne dramatiske Uting». Lige saa ubarmhærtig som uretfærdig anvendte man det egentlige Skuespils Maalestok i Stedet for at maale den med sin Arts Maal. Og da *Prof. Cramer* i Kiel nu oven i Kjøbet oversatte «Holger Danske» paa slette tyske Vers uden Rim og deciderede sin maadelige Oversættelse til Wieland som et Vidnesbyrd om, hvad den nyeste danske Skjønliteratur kunde præstere (!), gjorde denne kielske Bjørnetjeneste kun Ondt værre. Den Begejstring, der i Begyndelsen fra Publikums Side havde ledsaget Opførelsen af «Holger Danske», var efterhaanden aftaget i den Grad paa Grund af de toneangivende Æsthetikeres Skumlerier, at den ømhudede Digter anholdt om, at hans Libretto maatte blive henlagt, til et Stemningsskifte var indtraadt. — Men Stemningen forandrede sig ikke: «Holger Danske» kom ikke mere til Opførelse. Heibergs Parodi «*Holger Tyske*» gjorde det for stedse af med den.

Heibergs Parodi er for det Første interessant, som *den gamle klassiske Skoles tidligste Angreb paa den begyndende Romantik*, og dernæst er den baade komisk og vittig. Ved Siden af Holbergs «Ulysses» og Wessels «Kjærlighed uden Strømper» afgiver den et ejendommeligt Exempel paa det 18. Aarh.s dramatiske Travesti, og naar den ikke mere læses som hine Literatur-

værker, ligger det ikke saa meget i dens mindre æsthetiske Værd, som i, at den ikke kan nydes, uden man har læst Baggesens Operatext i Forvejen. — Indholdet af denne er i Korthed følgende: En Tvist har skilt Alfernes Konge og Dronning, *Oberon* og *Titania*, fra hinanden. De have svoret, at de aldrig mere ville mødes, med mindre der kan findes to Elskende paa Jorden, som gennem alle Farer og Fristelser blive hinanden tro til Døden. Forgjæves angrede deres Ed; men den kan ikke brydes. Aarhundreder svinde, mens de hentæres af Længsel. Da optræder «Holger Danske». Ved Karl den Stores Hof vinder han Berømmelse for Ridder-sæd og Tapperhed. Men da han en Gang af Vaade har dræbt Kejserens Søn Karlot, paa-lægger den fortørnede Fader ham aldrig mere at komme for sine Øjne, medmindre han drager til Babylon, skaffer sig Adgang til Sultan Burmans Palads, klipper en Lok af hans Skæg, dræber hans Svigersøn, den nedrige Langulaffer, for hans Øjne og omfavner hans Datter *Rezia*, «Østens Perle». Holger begiver sig paa Vejen med sin Vaabendrager *Kerasmin*. I en Skov overfalder de af et voldsomt Tordenvejr; under Lynglimtene aabenbarer Oberon sig for Holger og lover at hjælpe ham mod al menneskelig Overmagt, naar han vil blive sin Dame tro.

Derpaa overrækker han ham et Horn, der har den Egenskab, at dets Toner faar alle Tilstedeværende til at danse. En lille Prøve herpaa anstilles strax med den spøgelsesrædde Kerasmin, der er Operaens komiske Person. Holger trænger nu ind i den babylonske Sultans Palads og udfører, hvad der er ham paalagt; og da han under dette uhørte Vovestykke trues med Død af Østens Hersker, som byder over Hundreder af Slaver, tvinger han Alle, derimellem Sultanen selv, til at danse til Hornets Musik. Midt under denne ufrivillige Hopsa flygter han bort med sin Rezia, der forlængst i Drømme har set sin Frelsermand i den unge frankiske Helt. Men de Elskendes Prøvelser ere endnu ikke til Ende. Det Skib, der skal føre dem til Evropa, strander paa Tunis Kyst, og her vil nu Sultan Bobul erhverve Rezia for sit Harem, medens hans Gemalinde Almansaris, som en anden Fru Potifar, frister den til Gartnerkarl forvandlede Holgers Dyd. Rezias og Holgers Troskab er dog klippefast, ja trodser selv den truende Baaldød. Men da Skafottets Flammer slaa i Vejret, er naturligvis Oberon strax paa Pletten og denne Gang i Følge med Titania, da deres Gjensyn jo kun er bleven muligt ved de Elskendes Udholdenhed. — Operaen slutter selv-

følgelig med, at Holger Danske og Rezia frelses for Livet og deres Kjærlighed.

Alt dette Trylleri og Aandevæsen var, som man kan begribe, den ældre klassisk dannede Digterskole imod. Man kjendte sine græske og romerske Guder; men disse Skovaander forekom de borgerlige Oplysningsmænd at høre hjemme blandt Ammestuesnak og i Folkeboerne, dette skadelige Stads, der blot bidrog til at fordumme Bonden¹⁾. Og nu Oberons hornets Virkninger -- hvilke Meningsløsheder; i hvilket fornuftigt Skrift havde man set eller læst Sligt? Sømmede det sig i det Hele taget for en evnerig Digter som Baggesen, «en Filosof», at tage sin Tilflugt til det Overnaturlige. «En Mand, der kjendte de højtidelige Scener og Situationer, som de menneskelige Laster og Lidenskaber kan frembringe, skulde han behøve sex Gange Torden og Lynild for at gjøre én eneste Opera højtidelig? Skulde han lade en Oberon og Titania der — selv om man statuerede deres Existens — dog kun vare overmaade subalterne Væsener, lege med Tordenkiler, som om det var Fjerbolte, og byde over Lynilden og Stormen, som over en Kakkellovns

¹⁾ Rasmus Nyerup, Folkebøgenes lærde Kjender, rasede i Begyndelsen imod dem; sé Carl Elberlings Fortale til «Danske Folkebøger» I.

Ild eller en Puster? — Sikkerlig det behøvede han ikke. Det vilde han heller ikke have gjort, naar han havde haft redelige Venner til at raadføre sig med»¹⁾). Baggesen havde selv opfordret Heiberg til at parodiere sin Opera, og skjønt man trøstigt kan formode, at denne Opfordring har været en meget forceret Ytring fra Baggesens Side, saa tog Heiberg ham dog paa Ordet, lavede *Holger* om til en *tysk Skomagersvend*, Alfekongen til Røgteren *Sorteknud*, Sultan Buurman i Babylon til *Borgmester Buurman i Holbæk*, *Langulafred* til Byskriver sammesteds, Sultan Bobul i Tunis til *Byfoged B. i Ringsted*, Rezia til *Pigen Øllegaard*, Alfedronningen til *Lugekonen Tyskemutter*, Sultaninde *Almansaris* til en gammel giftesyg Frøken af samme Navn, en Faster til Byfoged Bobul etc. Man sér, at Heiberg ikke lader de til Travestering bestemte Personer degraderes saa stærkt som i Mikkil og Malene. At omskabe Elementaraander til elementære Mennesker; at forvandle østerlandske Sultaner til provinsielle Byfogder og Borgmestre, det lader sig dog høre; har ikke Erik Bøgh i vore Dage i sit af alle gamle og unge Kjøbenhavnere beundrede Lystspil «Kalifen paa Æventyr» forvandet de Troendes Behersker og hans Vezir til Gøglere

¹⁾ Heibergs Fortale til «Holger Tyske».

i Tivoli? — Dernæst indskrænker Heiberg den Scene, hvorpaa Personerne optræde, til Sjælland: denne Føjten omkring i tre Verdensdele, var det 18de Aarhundredes Digtterskole imod: Respekt for Stedets Enhed! Oberonhornets Virkninger substitueres ved en Krukke med spansk Snus-tobak, der, ved at udstrøs i rigelig Mængde, bringer Alle til at nyse umaadelig stærkt, navnlig i særdeles højtidelige Øjeblikke. Det kan man da forstaa, mener Heiberg; hvorimod Ingen tror paa et Tryllehorn. Og man maa indrømme, at Virkningen af denne Uddelen af Snus tit er yderst komisk: ikke mindst i III Akts 11te Scene, hvor Øllegaard og Holger skal lide Straf for deres Trofasthed udi Kjærlighed. Hele Menigheden ligefra Borgmester Bobul og Faster Almansaris og ned til Vægterne, Profossen, Gadedrengene og Sælgekjærlingerne nyse omkap: kun Holger og Øllegaard ere hævede over enhver som helst Irritation af deres Lugtenerver. De staa franke og frie; Ingen vover at lægge Haand paa dem. Thi det er en afgjort Ting: det er umuligt at exekvere en Dom, naar de, hvem dette er overdraget, lider af en uafsladelig og voldsom Nysen. Medens den travesterede Text i «Mikkel og Malene» altid forekommer En lidt tung og afstikkende ved Siden af Originalen, som aabenbart blot er bleven til for Musikkens

Skyld og derfor i Grunden i ingen Henseende gjør Fordring paa at være et Digtværk, trasker i «Holger Tyske» Parodien i al sin Plathed ganske anderledes komisk i Hælene paa de sentimentalt højtstemte Strofer i «Holger Danske»; et Arbejde, som selv Heiberg ikke nægter, trods alle sine Fejl øjensynlig skriver sig fra en Digtters Haand. Se her følgende Prøve:

«En stor Plads i Tunis.
Holger og Rezia staa læn-
kede med Baalet omkring dem.
Vagt af Sorte med Fakler.
Folket stimler til fra alle Kanter.

«Torvet i Ringsted. Hol-
ger og Øllegaard staa i
Lænker tæt ved Gabestokken.
Vagt af Raadstuevægttere. Ga-
dedrengene stimle til fra alle
Kanter.

Holger: Min Rezia!

Rezia: Min Holger!

Holger: O Kval!

Rezia: O Fryd!

Holger: Du dør —

Rezia: Jeg dør —

Holger: Du dør for mig!

Rezia: Jeg dør med dig!

Holger: O bitre Kval! Du
dør for mig!

Rezia: O søde Fryd! jeg
dør med dig.

Holger: Min Rezia!

Rezia: Min Holger!

Kor af Vagten: Rykker an!
rykker an!

Rezia: O Kval!

Holger: O Fryd!

Holger: Min Øllegaard!

Øllegaard: Min Holger!

Holger: O Skam!

Øllegaard: O Spot!

Holger: Du staar.

Øllegaard: Jeg staar.

Holger: Skal vi da staa?

Øllegaard: Ja skal vi saa.

Holger: O, bitter Død!
skal vi da staa?

Øllegaard: Ja, bitter Død!
ja skal vi saa.

Holger: Min Øllegaard!

Øllegaard: Min Holger!

Kor af Vægterne: Vær saa
god! vær saa god!

Øllegaard: Bi lidt!

Holger: Godt Folk!

- Rezia:* Du dør —
Holger: Jeg dør —
Rezia: Du dør for mig.
Holger: Jeg dør med Dig.
Rezia: Jeg dør for Dig!
 O Himmerig!
Holger: Du dør for mig!
 O Helvede! — —
 Min *Rezia!*
Rezia: Min *Holger!*
Holger: O Skrækken svin-
 der ved dit Smil!
 Og Smerten smelter hen i
 Lyst!
Rezia: Dit ædle Blik, dit
 Øjes Ild
 opflammer Tillid i mit Bryst!
Holger: Vi ses igjen! —
Rezia: I Himmelen.
Holger: O, snart formørkes
 dette Smil!
Rezia: Snart slukkes dine
 Øjnes Ild!
Holger: Vi ses igjen.
Rezia: I Himmelen.
Holger: Vi ses.
Rezia: Igjen.
Begge: Vi ses igjen
 i Himmelen.
Kor af Vagten: Rykker
 an! rykker an!
Holger: Jeg er glad.
Rezia: Mig Skræk ej rører!
- Øllegaard:* Du staar.
Holger: Jeg staar.
Øllegaard: Skal vi da staa?
Holger: Ja skal vi saa.
Holger og { Skal vi da staa?
Øllegaard: { Ja skal vi saa.
Holger: Min *Øllegaard!*
Øllegaard: Min *Holger!*
Holger: Gid Krukken med
 Tobakken i
 var her, saa skulle de faa
 Snus!
Øllegaard: Vær rolig! Det
 er snart forbi;
 Og her er Penge til en Rus!
Holger: Vi siden gaar —
Øllegaard: og faar en Taar.
Holger: O! havde jeg det
 spanske Snus.
Øllegaard: Se her er Penge
 til en Rus!
Holger: Vi siden gaar —
Øllegaard: og faar en Taar.
Holger: Vi faar —
Øllegaard: en Taar.
Begge: Vi siden gaar
 og faar en Taar.
Kor af Vægterne: Vær saa
 god! vær saa god!
Holger: Bi dog lidt.
Øllegaard (til Profossen):
 Min gode Herre!

<i>Begge:</i> O med dig hvor dør jeg glad!	<i>Begge</i> (til Profossen): Vær medlidende, Papa!
<i>Holger:</i> Jeg er din —	<i>Holger</i> (til Øllegaard): Vi kan ej —
<i>Rezia:</i> Jeg dig tilhører.	<i>Øllegaard</i> (til Holger): O, nej, desværre —
<i>Begge:</i> Døden os ej skiller ad.	<i>Begge:</i> praktisere os herfra.
<i>Holger:</i> Vi ses igjen	<i>Holger:</i> Vi siden gaar —
<i>Rezia:</i> I Himmelen.	<i>Øllegaard:</i> og faar en Taar.
<i>Kor af Vagten:</i> Tænder an, tænder an!	<i>Kor af Vægterne:</i> Vær saa god begge to;
Stikker Baalet i Brand!»	skal vi staa her og glo?»

I en Note tilføjer Heiberg i sin «Holger Tyske»: «Turde jeg vove at sige det selv, saa er denne Duet et sandt Mesterstykke. Den Komponist, der blot ønsker, at man skal tænke paa hans Musik, og slet ikke paa Texten, kan aldrig faa et ypperligere Nummer at komponere».

Men ét udmærket Kort havde Heiberg paa Haanden, som ikke maa glemmes, nemlig *Cramers tyske Oversættelse*. Ved at indflette «udvalgte» Stykker af denne æsthetiske Græsselighed, opnaar han undertiden en stærk komisk Virkning. Man vil kunne forstaa, hvorledes den i Forvejen svulstig-følelsessvælgende eller overlystige Baggesenske Operatext maatte komme til at se ud, naar den i et elendigt tysk Digtersprog spændtes endnu en Tone i Vejret. —

Heiberg var imidlertid ikke den Mand, der *blot* vilde gjøre Nar ad Andres Arbejder, uden *selv* at kunne levere noget Bedre i samme Art. Efter hele hans Karakter maa vi antage, at han har følt dette som en moralsk Forpligtelse. Han skrev da til Zincks Musik Operaen «*Selim og Mirza*», d. v. s. saaledes som *han* mente, en Opera skulde skrives, «uden Recitativer, Torden og Lynild, Furier, Mirakler, Offerpræster og Nonsens». Hvad der naturligt blev sagt i ubunden Stil, skulde ogsaa fremføres i Prosaform; kun der hvor Stemning og Lidskab fremkaldte det overordentlige Udtryk, skulde Vers og Musik træde til. — Som saadant ville *vi* da snarere kalde «*Selim og Mirza*» *et lyrisk Skuespil*. — Dog P. A. Heibergs Evne gik ikke i Retning af det Lyriske. For at naturliggjøre de skildrede Lidenskabers Glød og Heftighed, har han henlagt sin Scene til Kejserdømmet Marokko og ladet en afrikansk Sol lyse over to Ægtefællers stærke Kjærlighed. Men er der meget affektert Smægteri over Baggesens «Holger Danske», er der ikke mindre kold Effekt over Heibergs «*Selim og Mirza*»; og den hævnsyge Ismail, Mirzas forsmæede Bejler, der ved sin djævelske Ondskab skal danne en Modsetning til Hovedpersonerne med deres ideale Følelser, er en ganske almindelig og temmelig

latterlig Theaterskurk. Zincks fantasiløse, kjedsommelige Musik skulde heller ikke hæve Stykket. Alligevel forsones man med Heibergs Sangdrama, naar man læser de Parodier, der ere skrevne derover. Noget Slettere kan ikke let tænkes. — I hine Railleriets Tider havde man lovet sig selv, at «Operaparodisten» ikke skulde dø i Synden, hvis han selv vilde faa i Sinde at betræde den glatte Bane. Man gennemsnusede først hans Sangdrama, for at se, om han ikke selv skulde have syndet mod naturlige og stedlige Forhold og fremkom saa med den temmelig ynkelige Anke, at «Heiberg havde fremstillet Marokko som liggende ved Havet (!)». Dernæst skrev den umulige Forfatter til «Gulddaasen», *Olufsen*¹⁾ to Maaneder efter «Selim og Mirzas» Opførelse sin Parodi «*Jokum og Maren*», og kort derpaa Heibergs gamle Antagonist *Tode*: «*Ole og Sidse*». Den sidste turde fremkalde en hyppig Gaben hos Nutidslæsere;

¹⁾ Jeg henviser til mine Artikler i sin Tid i «Udc og Hjemme» og min senere Polemik med Prof. Johannes Steenstrup i «Dagbladet». Hertil skal jeg blot endnu føje en Bemærkning. Prof. S.s Hovedargument er dette: Olufsen var en vittig Mand; ergo har han skrevet «Gulddaasen». Men dette forekommer mig lidet slaaende: Ingen var mere vittig end Voltaire, og Ingen besad mindre end han Evne til at skrive Komedier.

den første er ikke alene uvittig og ondskabsfuld (se Pag. 37, hvor Mettes Vise grænser nær til Bagvaskelse), men desuden nedsænket i en Atmosfære, hvor enhver Art af Poesi har tungt ved at drage Aande, nemlig Smaagadernes kvalme Luft. At forvandle en ædel marokkansk Handelsherre til en liderlig Matros, og en trofast, elskende Hustru til en Skøge fra Holmens Gade — det er mindre end plat; det er gement. —

Heibergs Syslen med Operaparodier og Forsøg i det lyriske Skuespil har aabenbart af født hans *Sangspil*, hvortil tre maa henregnes, nemlig «Indtoget», «Chinafarerne» og «Mystifikationen eller Skuespillet impromptu». Det sidste kalder Rahbek «et Plaisanteri efter en meget bekjendt fransk Vaudeville»; det er altsaa ingenlunde originalt. Ikke desto mindre er det stærkt lokaliseret: En kjøbenhavnsk Fiske- og Østershandlerske begiver sig dels paa Varernes Vegne, dels fordi hendes Søn skal giftes med en jysk Pige, til Fladstrand, ledsaget af Brudgom og Brud. Men Skuden, hvorpaa de befinde sig, bliver forslagen til en Kystby i Norge, hvor man netop i det Øjeblik er i Færd med at afholde Generalprøve paa et Privattheater. Dillettanterne faa nu det snurige Indfald at mystificere de skibbrudne Kjøben-

havnere, der, som man kan forstaa, ere blevne aldeles fortumlede ved at have været stedt i Livsfare paa Havet; de beslutte at optræde lige overfor dem og té sig, som om de virkelig vare det, de skulle forestille i Privatkomedien: «Sultan», «Sultaninde», «Vezir», «Kadi» etc. Først tror Fiskehandlersken, «*Mor Gjertrud*», at hun er geraadet i en endnu større Ulykke, end hun var i før, og at hun og hendes Børn er faldne i «Tyrkers, Hedningers» og andre Umeneskers Hænder; men da hun pludselig ser sig ophøjet til «Sultaninde», véd hun ikke, hvad Bén hun skal staa paa, og bliver despotisk og grusom som «Jeppe» paa Baronens Slot. — Hvor meget Heiberg end maa have laant af sin franske Original, saa er dog de to unge Forlovede og Mor Gjertrud ægte københavnske Figurer fra den Tid. Navnlig er den Sidste tegnet med ikke ringe komisk Evne, selv om man (som i Holbergs «Jeppe») helt igjennem mærker den intelligente Bourgeois' overlegne Smil lige overfor de plumpe Lader og den latterlige Vigtighed hos denne Kvinde af fjerde Stand, som indbilder sig, at hun pludselig er kommen til Højhed og Ære.

«*Chinafarerne*» er et originalt nationalt Stykke. — I Slutningen af d. 18de Aarh., da vor oversøiske Handel blomstrede, var et China-

skibs Ankomst en Begivenhed i Kjøbenhavnernes Liv. Nogle ventede Venner og Slægtninge, Andre Penge og Varer, Alle evig Morskab af de flotte Chinamatroser, der i Nankinsbuxer, blaa Silketrøjer, brogede Tørklæder og blanke Hatte gjorde en svær Blæst i Hovedstaden, og under Kommers og Lystighed i Løbet af kort Tid satte hele Fortjenesten over Styr. Dette er Baggrunden for Heibergs Skuespil. Hovedscenerne behandle to parallelt løbende Kjærlighedshistorier, den ene af burlesk, den anden af mere alvorlig Art. Første Akt aabnes med et overordentlig morsomt Kor af Jøder, der i Haab om Forretning og Gevinst spejde efter Chinaskibets Ankomst. To andre Jøder, den hæderlige, grundbrave *Moses* og den haardhjærtede, pengegridske *Ascher* spille en afgjørende Rolle ved Løsningen af Stykkets Knude. Ogsaa her ser man Forfatterens redelige Bestræbelse for at øve Ret og Skjel lige over for et Folk, der endnu den Gang hørte til Evropas Pariakaste. — Men nu, hundrede Aar efter, er «Chinafarerne» et afbleget Billede, i hvis Situationer, som forlængst tilhøre Historien, vi have lidt Vanskelighed ved at sætte os ind.

Indtoget er alt skrevet 1789, og kan saaledes ikke, hvad man den Gang trode, have nogen ironisk Hentydning til Kronprinsens og

hans Bruds Indtog i Kjøbenhavn. Kapelmester Schulz havde et Par Aar efter sin Ankomst til Danmark under en Samtale med Heiberg beklaget sig over, at han endnu ikke havde kunnet erholde en Text til et Syngestykke. Heiberg ansaa det for en Skam for Nationallitteraturen og foresatte sig at udarbejde en saadan. Men da den var færdig, og Schulz netop havde begyndt sit Arbejde, fik han Thaarups «Høstgilde» at komponere til Festen 1790. Heibergs «Indtog» maatte da foreløbig henlægges og blev først opført i Febr. 1793. — Det Karakteristiske ved dette Lystspils lyriske Del bestaar i, at Forfatteren for at gjøre Sangens Fremkomst «saa naturlig som mulig», kun har ladet sine Personer synge, *hvor de ville synge i det daglige Liv*. «Bræger», i hvis Degnebryst store Højhedstanker vælte sig, og som derfor haaber ikke længe at vedblive at være stationeret paa Landet, siger saaledes: «Jeg har saamænd allerede den Sang færdig, som jeg vil tage Afsked med min Menighed i», og derpaa foredrager han den. Den smukke Marianes Bejler med de «urelle Hensigter» *Johan v. Thuren* ønsker at vinde den Gamle, der fordrer en musikalsk Svingersøn, ved at give ham en Prøve paa sin Sangevne, og saa begynder han. *Mariane* vil minde Johan om det Haab, der

fremlyser af en Sang, de ofte have sunget sammen, og saa synger hun. Saaledes fremdeles. Enhver, der besidder Sans for den Maade, hvorpaa et digterisk Arbejde skal virke, vil strax se, at dette er noget aldeles Upoetisk og Mekanisk¹⁾. Selv P. A. Heiberg syntes, retledet af Schulzs Fingerpeg, at have faaet en Følelse af det Urigtige i dette Greb; thi han opgiver det senere. — Derimod fandt Tilskuerne Optrinene i «Indtoget» morsomme og Dialogen vittig. Forfatterens Hensigt med dette Stykke var, i den komiske Hovedfigur Bræger (som, ved at gjøre Musik for en fremmed Prins, der skal rejse gennem hans Landsby, haaber at blive udnævnt til Hofkantor) «at vise det Latterlige hos et Menneske, der med Magt eller List vil hæve sig over den Stand, hvori en billig Skæbne satte ham, samt hvorledes man gjør sig selv til Skam, naar man vil efterabe sin Overmand i Magt og Kundskaber. Thi det er en stærk grasserende Sygdom at efterabe dem, der forekomme os at staa i nogen høj Afstand fra os; og at Efteraberen næsten altid gjør sig latterlig, det har Erfaringen til alle

¹⁾ Selv i vor moderne Litteratur er dog denne Besynderlighed atter kommen frem, saaledes i H. Drachmanns Fortælling «Tannhäuser».

Tider stadfæstet». Om denne Heibergs «moralske Hensigt» opnaaedes, er tvivlsomt. Publikum lo af Frydendahls livagtige Landsbydegn, der var lige saa komisk ved sin Syngegalskab som ved sit Højhedsvanvid. — Dog den bedste Figur i «Indtoget» er Sjakrejøden «*Salomon Josef*»: han er aabenbart udført med stærk historisk Kolorit; *nu* ere saadanne Skikkelser helt forsvundne. Men skulde En have Interesse af, at skrive Jødernes Historie i Danmark, da vil denne dramatiske Figur være særdeles at mærke. Denne omstrefende Israelit, snaksom, pudserlig og til Tjeneste, naar han kan vinde et Par Skilling, langt fra uden en vis Godmodighed, men tillige fuld af pralende Historier om sine Kapaciteter, snurrig i Alt, hvad han paatager sig — denne Art af Jøder kjendte vore kjøbenhavnske Bedsteforældre godt, og naar de saa den ældre Knudsen og senere Ryge gjengive dem livagtig i Salomon Josefs Rolle, morede de sig kosteligt.

Den dannede Læser ser strax, at den yngre Heiberg har taget sin «*Salomon Goldkalb*» og til Dels sit Motiv fra Faderens «*Indtog*». Dog heller ikke mere. Den forbavsende Lighed, der skal findes mellem disse to Stykker af Fader og Søn, som man alt fandt i Tyverne, og som jeg endnu i vore Dage har hørt literaturkyndige

Folk udtale, mægter jeg ikke at se. Et helt Slægtskifte, hvor Kjærligheden mellem Mand og Kvinde er bleven romantiseret, ligger tydeligvis mellem «Indtoget» og «Kong Salomon og Jørgen Hattemager». Johan Ludvig Heibergs Sangspil ere som brogede Sommerfugle, der flagre over Skuepladsen, som en munter Skæmt af unge Mennesker, der under Sang og Citherklang drage forbi. P. A. Heibergs ere i Forhold til Sønnens formede med en noget tung, usmidig Haand; de mangle Lethed, blandt Andet fordi de altid skal have den uundgaaelige moralske Ballast hængende ved sig. — Men paa den anden Side tror jeg, det maa hævdes, at den Gamle med *sine* Sangspil har paabegyndt Noget, den Unge videre udførte. P. A. Heiberg var vel enig med Pram, Rahbek og de Andre i, at Opera i den Form det præsenteredes paa den kgl. Scene var et æsthetisk Misfoster; men han var ikke, som Rahbek sagde om sig selv til Rosing, «en Idiot i Musik»; tvært imod han «elskede Musikdramaet», naar der blot var Mening i det.

Den theaterhistoriske Betydning af P. A. Heibergs Sangspil bliver da den, at *han* tvang den dramatiske Tonekunst paa vor Scene ned fra sin fornemme, jordsky Flugt for at gjøre Tjeneste ved Udviklingen af *Hverdagslivets*

smaa poetiske Situationer. Men heri var det netop Sønnen efterfulgte ham. Saaledes tør det vel siges, at i *Peter Andreas Heibergs Sangspils Larve* laa *Johan Ludvigs Vaudevillesommerfugl gjemt*.

III.

Men hvad ligger *egentlig* til Grund for Heibergs Navnkundighed som Komedieforfatter; thi at han i saa Henseende besidder et bekjendt Navn kan ikke nægtes: Traditionen har hos den Del af den nuværende Slægt, der ikke særlig sysler med Literatur og Historie, knyttet to Prædikater til denne Mands Navn: at han skrev Komedier, og at han blev landsforvist for politiske Meningers Skyld? — At Heiberg ikke var en anden Holberg have vi set; men han er ikke en Gang sin Tids første Komedieforfatter; det er, hvad uden Vanskelighed kan bevises: Rahbek¹⁾ og Forf. til «Gulddaasen». Og dog véd man næppe nu, at Rahbek har skrevet Komedier. Og hvis ikke et Boghandlerfirma, for at

¹⁾ Hans «Sommeren eller det kjøbenhavnske Landlevned» lader sig endnu læse med Fornøjelse. Denne Komædie er i P. Hansens Literaturhistorie fejlagtig anført som staaende i Rs. «Skuespil»; den findes i Rs. «Prosaiske Forsøg», der tilhøre hans ældre literære Periode.

gjøre Forretning, havde ladet «Gulddaasen» paa ny optrykke, og dens navngivne Forfatters Integritet havde været omdisputeret, vilde man heller næppe have kjendt noget til den. Hvorfor ere da P. A. Heibergs Komedier ikke glemte? — Det ligger deri, at en Gruppe indenfor disse ere saa nær knyttede til hans Virksomhed som liberal Publicist, at de aldeles ikke kunne tænkes adskilte derfra. Naar man taler om «P. A. Heibergs Komedier», da tænker man først og fremmest paa *dem*. Thi hvem uden Literaturhistorikeren gider nu spille Tid paa at læse noget saa trættende som «Forvandlingerne», «Menneskekjenderen» etc., og til at nyde «Holger Tyske» kræves der, som vi have set, et lille literært Apparat, — Denne Gruppe af Komedier, «*De Vonner og Vanner*», «*Virtuosen Nr. 2*» og «*Hofsorgen*», ønskede jeg at kalde: *Polemiske Komedier*; først under dette Mærke, synes det mig, at de komme til deres Ret.

«*Hofsorgen*» blev ikke opført paa vor Nationalscene, da Theaterdirektøren, Grev Ahlefeldt tog fejl af Stykkets Titel og læste «*Hofsnogen*» i Stedet for «*Hofsorgen*», og derfor henlagde det som en upassende Satire for den kongelige Skueplads. Saa blev det under stort Bifald spillet paa et Privattheater. — Som i

Holbergs «honne Ambition» er det Rangsyge og snobbet Lyst til at efterligne de Store, der her gjøres til Gjenstand for Satire. Tjeneren *Mogens*, som den højhedssyge Urtekræmmerenke absolut vil kalde «Magnus», er tegnet efter Arv i «honne Ambition». Men hvor forskjelligt er ikke det Indtryk de dramatiske Figurer hos den ældre og den yngre Forfatter gjør paa os. Medens man morer sig kosteligt over Jeronimus, der saa uhyre nødigt vil være ved, at han lider af Rangsygens Svagheder, og derfor omdøber den med et mindre stødende Navn, ærgrer man sig over Sekretær *Stram* og Madam *Ærenpris*, som ej alene ere Narre, men ogsaa nederdrægtige Mennesker, der ikke betænke sig paa af egoistiske Hensyn at opofre en ung Myndlings Lykke og dertil forfalske Testamenter. — Det Samme er Tilfældet med Hovedpersonen i «*de Vonner og Vanner*», *Kaptejn v. Aberwitz*, en Slags Jakob v. Thybo fra Slutningen af det 18de Aarh.: ved første Øjekast synes han os stærkt maniereret. Og det Samme gjælder om Godsinspektøren, den forløbne Tysker *Spatzier* i «*Virtuosen Nr. 2*»: *Spatzier* forekommer os næsten at rage op over det almindelige Skurkeniveau, ligesom hans Herre, v. *Borgen*, synes os at falde under Lavmaalet af en Dosmer. — Vi skulle dog senere se, at Heiberg ikke mang-

lede historisk Hjemmel for disse dramatiske Figurer. Men desuden var hans Formaal et helt andet end Holbergs: *Holberg vilde komme Folk til at le; Heiberg vilde vække Harmen hos sit Publikum.*

«Se paa dette værdige elskende Par: Sekretær Stram og Madam Ærenpris; det er den Slags Mennesker, der ere med til at danne Espalier, naar en fyrstelig Ekvipage kjører gjennem Gaden, og som krumme Ryggen over Rendestenen, for at gjøre deres allerunderdignigste Reverents. Disse Mennesker have kun én Tro, den nemlig, at Alt hvad der i større eller mindre Nærhed kredser om Herskerens Person, hører til en bedre og højere Sfære end det, der ligger udenfor; de kjende kun én Himmel, Hoffet; kun én Gud, Majestæten. — Her ved Siden af dem stiller jeg en ung Borger, Isenkræmmer *Reinhard*; han skylder kun sig selv sin gode, borgerlige Stilling; han handler, som han tænker, bravt og honnet. — Mærker Du Kontrasten?

«Og her sér Du en *Slyngel af en Land-officér*; han har ikke kunnet begaa sig i sit Fødeland, Tyskland; men *her*, hvor vore egne gode Mænd næppe kunne faa Ansættelse, her kan han blive anbragt! — Hører Du, hvorledes den Karl radbrækker vort Modersmaal? Kan

Du uden Indignation se, hvorledes den taabelige *Fru v. Plageman* er henrykt over, at dette lumpne Menneske vil bæere dem med sit Besøg, maaske anholde om deres Datters Haand? Er det ikke godt nok til hende og hendes Mæhæ af Mand, at Fyren til sidst siger dem lige op i deres aabne Øjne, at han kun vil have deres Datter som «holdt Fruentimmer». — Og her har Du et Udskud af Menneskeheden, *en Aagerkarl*, der opdrager sin Søn til den samme nederdrægtige Forretning, som han selv driver; hør, hvilke skønne Grundsætninger, han indprænter Drengen — ja man kan næsten ikke lade være at lé ved at høre den forhærdede Skurk tale; men husk ham! Sé lidt nøjere paa ham, kjender Du ham ikke igjen paa den Muffe Skuespiller Knudsen¹⁾ bærer? — Nu vil jeg navnfæste disse to «Hædersmænd», for at de ikke skal glide Dig ud af Erindringen. Kaptejnen vil jeg kalde «Aberwitz» og Aagerkarlen «Snydenstrup». — Og se paa den modsatte Side; her staar en brav Blaakjole, *en Søofficer*; ham kan Du stole paa: han hører til vort nationale Værn og er udgaet fra en stræng Skole; thi om Bord skal man baade forstaa at befale og

¹⁾ K. spillede Aagerkarlens Rolle i «de Vonner og Vanner».

lyde. Han er ærlig og aaben som vort Hav. Og lidt længere henne ser Du et Naturbarn fra Indien, Bastarden *David*; han besidder vistnok ikke fine Folks polerede Væsen og Slynglernes Hoved; men hans gode, menneskekjærlige Hjærte stiller ham langt højere. Jeg tror, Du vil være enig med mig i, at naar Aberwitz bliver altfor uforskammet, saa lade vi ham kaste paa Døren af David.

«Sé saa en Gang paa denne Hund af en Tysker. Han kalder sig «Virtuos»! Hans Virtuositet bestaar i, at han lader sig underkjøbe af Proprietær Erdman til at ødelægge hans Nabo v. Borgens Ejendom. Og v. *Borgen*, det Fjog, tror virkelig at han besidder den Indsigt i Landvæsenet, han praler af, og krør sig lige overfor ham med sit rædsomme Tysk; thi han anser det naturligvis for en Ære at kunne tale samme Sprog som en Mand, der er født i «det hellige romerske Rige». v. *Borgen* er døv for, hvad hans brave Forvalter *Tøraf* siger ham atter og atter, at «Spetøren rungenerer ham». Ja lé kun lidt af hans evige Tagenfejl af fremmede Ord; men indrøm mig, at denne bondeagtige Mand staaer langt højere som Menneske end den insinuante Germaner og langt mere fortjente sin Herres Tillid end Spatzier. Og hør, hvad en saadan tysk Slyngel vover at byde

os Danske: da hans Nederdrægtigheder ere opdagede, gaar han ud af Døren med Udraabet: «Ha, Ha, Ha! die dumme Dänen! Wohlan! ich spaziere weiter in der Welt. Ich werde doch mein Glück machen, denn einen Mann, wie ich bin, braucht man überall. Ich bin ein Virtuos. Ha, Ha, Ha, die dumme Dänen!» — Efter ham, Tøraf, og lad hans Ryg komme til at bære Mærker af dit danske Piskeskaf!»

Saaledes omtrent har P. A. Heiberg talt til sit Publikum i sine polemiske Komedier.

Hvad gjorde det, om den dramatiske Handling undertiden brødes? Hvad skadede det, om Karakteren hos Aberwitz ikke var holdt helt igjennem, eller Stram faldt ud af Rollen? Var det værd at gjøre Ophævelser over, at Snydenstrup, tværtimod, hvad man ofte ser (at daarlige Forældre give deres Børn gode Leve-regler), lagde hele sin Slyngelmoral paa Bordet for sin Søn? Hvem talte her om Æsthetik og Psykologi? — *Samfundets Raadenskab skulde gjennem slige Personers Optræden paa Scenen blottes for hele Nationen; Sletheden stemples og mærkes.* — Vilde man have Følsomhed og Taa-
rer kunde man jo gaa til Rahbek; ønskede man Loyalitet og landlige Idyller, kunde man jo søge Thaarup. Heiberg skrev en social-politisk

Pamflet for Scenen; den var døbt i Satirens Bitterhed.

Og som Paris' Borgerstand jublede over *Beaumarchais'* Komedier, medens de gamle Marquier moquerede sig over dem, saaledes klappede ogsaa det oppositionsstemte Parterre af Slagreplikkerne i Heibergs Skuespil, medens «Rødkjolerne» følte Standen krænket ved Præsentationen af «Aberwitz», og fik Kongen til at forbyde Opførelsen af «de Vonner og Vanner» efter at det var spillet tre Gange. Og de fornemme Tyskere, hvis Cirkler noget nær udgjorde det højere Selskab i Kjøbenhavn, vare ilde tilfredse med at se slige Repræsentanter for deres Landsmænd i Danmark som «Spatzier». For dem var Slutningsreplikkerne i «Virtuosen» fornærmende som Ørefigener.

IV.

Thi til *Satiriker, Polemiker og Publicist*, der til var Peter Andreas Heiberg skabt; og i saa Henseende har han haft en Mission i det 18de Aarhundredes dansk-norske Kulturudvikling. Han har selv følt det (jvfr. «Rigsdalersedlens Hændelser») og maattet føle det, da han hjemkommen fra sit Ophold i Sverig og Norge atter stod paa dansk Grund. Skjønt Hensynken i

Betragtninger af og Tilbageskuen paa sit Hidtil-Liv ikke var en fremherskende Tilbøjelighed hos de Dages Ungdom, er det dog umuligt andet end, at Heiberg ved denne Lejlighed, ikke langt fra Trediveaarsalderen, har maattet gjøre op for sig selv i Stilhed, hvad han havde vundet og tabt i de Aar, som vare svundne. Det var begyndt straalende for otte Aar siden med en glimrende akademisk Prøve, men saa — halv Bortrejse, halv Flugt fra Kjøbenhavn af Frygt for at blive fængslet for Gjæld; Omflakken i Sverig, hvor han havde maattet lade sig hverve til Soldat, Noget, der ellers kun var en Tilflugt for de mest reducerede Mesterlektionere eller Academici — saa den vinkende Fredshavn i Bergen med Udsigt til lykkeligt Ægteskab og Formue — men saa atter et Krak: Bortjagelse af sin Tjeneste som den, der havde bagvasket sin Principal og paa det Skammeligste sveget hans Tillid. — Ja havde han blot kunnet lukke Øjne og Øren for de nederdrægtige Kneb, der kan finde Sted i en stor Forretning; men det var hans stolte Sjæl umuligt. — — Nu stod han da i sit 28de Aar igjen i Kjøbenhavn ligesaa bar og fattig, som da han drog bort. Den Alder, som for Andre i Reglen er den lykkeligste, havde bragt ham mere Skuffelse og Bitterhed end Glæde. Kun

ét havde han vundet: *Livserfaring*. Havde Drømme nogen Sinde nærmet sig denne dagklare Sjæl, saa vare de nu helt forsvundne. Havde han trot, at virkelig Dannelse var Valuta i Verden, saa havde han nu set, at kun det Arbejde, som har materiel Vinding til Formaal, gjælder Noget. Havde han end lært Venskabet at kjende, saa havde han dog ogsaa set, hvor lidt selv retskafne Venner have Mod til at være deres Mening bekjendt, naar Sletheden repræsenteres af Rigdom og Indflydelse. Og disse Kjendsgjæringer sank ned i hans stærke, mistroiske Sjæl, og laa dér og grode deres stille Væxt. — Saa besluttede han da at blive Satiriker og Publicist. Naturen havde gjort ham lydhør, hans omtumlede, farefulde Liv havde skærpet denne Evne, og han gjemte godt hvad han hørte. Samfundet frembød Stof nok for hans let vakte Forargelse. —

Men først maatte han se sig om efter Subsistensmidler: helst maatte han naturligvis være saa uafhængig som mulig. Hans sjældne Sprog-talent og gunstig Lejlighed hjalp ham til at bestemme sig. Den aldrende Notarius publicus Schmidt trængte i Aaret 1786 haardt til en Assistent, der mægtede at oversætte Dokumenter i Sprog, han ikke selv forstod, navnlig de sydeuropæiske. Heiberg var ikke sén til at lægge

sig efter disse, og blev nu Medhjælper hos Notarius publicus. Desuden fik han d. 25. April 1787 kgl. Bestalling paa at være «Tolk og Oversætter i og af det Portugisiske, Spanske, Italienske og flere Sprog». Det er vitterligt, at Heiberg med en beundringsværdig Flid og Akkuratesse udførte de Pligter, der knyttede sig til disse Stillinger; men, skjøndt de optog det Allermeste af hans Tid, kunde de dog ikke hindre ham i at følge sit Forfatterkald.

Først nu begyndte Heiberg at se sig lidt om i den unge københavnske literære Verden. Der var mange hurtige Penne i Bevægelse — ikke mindst flotte Recensentpenne. Uvilkaarligt søgte hans Øje hans gamle Examenskammerat *Rahbek*. I de forløbne ti Aar havde deres Livsbaner været højst forskellige. Medens Heiberg havde kæmpet sin ofte besværlige, ikke sjælden ulykkelige Kamp for Existensen, havde Rahbek som den velhavende Embedsmands Søn givet sig god Tid til at æsthetisere, besøge literære Kaffehuse og gaa i Theatret; kort, ført dette ørkesløse Aandsliv, der er saa behageligt i hin Alder. Han skulde studere Theologi; men det blev han efter et Aars Tid kjed af; derpaa skulde han være Jurist; men Juraen lagde han ogsaa snart paa Hylden. Han blev agerende Medlem af et dramatisk Selskab, op-

traadte selv som Dramaturg og som Forfatter af sentimentale Dramaer i den daværende tyske Smag. Faderen satte ham i Stand til at foretage en Udenlandsrejse: rimeligvis har han ment paa den Maade at kunne fjærne ham fra de tidsspildende Bekjendtskaber, og bringe nogen Fasthed ind i hans æsthetiske Flagreliv. Men den unge Rahbek overflyttede blot sine dramatiske Interesser paa fremmed Grund; thi, Theatre, Skuespil og Skuespillere og da først og fremmest tyske (Frankrig tangerede han kun) vedblev at være ham det Første og Sidste. Det var paa denne Tid, at de lessingske Ideer gjorde sig stærkt gjældende i den opvaagnende tyske Skuespilkunst. Vel gjorde Lessing først og fremmest Front mod det franske Theater og den franske Tragedies Almægtighed; men ét modtog han fra Frankrig: Sansen for det borgerlige Skuespil, der var vakt ved Diderot. Ligesom denne ønskede ogsaa Lessing at se *borgerlige* Dyder fremstillede paa Scenen. Men hertil kom for Tysklands Vedkommende et nyt Moment, *Følelseslivet*, der havde faaet stærk Væxt ved Pietismen og erholdt sin stille Trivsel under det smaalige Fyrstedespoti. *En moralsk Tænkemaade, et dydigt Liv, et følelsesfuldt Hjærte* blev nu den første Fordring til Kunstneren. «Studér flittig Moral» skriver Lessing til

sin Broder, og forbedre Din egen Karakter, om Du vil kunne præstere Noget som dramatisk Digter. *Conrad Eckhoff* var for Lessing Idealet af en Skuespiller, fordi denne Kunstner ikke alene paa enhver Maade søgte at udarbejde sin moralske Personlighed, men ogsaa stræbte at hæve sin Stand baade sædeligt og aandeligt, saa den paa en værdig Maade kunde udøve sit Kald. — Disse Anskuelser, som *til en vis Grad* turde have deres Berettigelse, fandt en altfor modtagelig Jordbund i Rahbeks Sind, og han drev dem ud i deres Yderlighed. Evald havde tidlig været hans Yndling: 20 Aar gammel overværer han Opførelsen af «Fiskerne», og skriver derefter en Hilsen til Digteren, som findes i «Alm. dansk Bibliothek» f. 1780: «Hvad Guddom lærte Dig de høje Toner — hvo gjør Din Sang saa umodstaaelig — en Timon Du med Mennesker forsoner —? Ej Polyhymnia — ej Melpomene — nej *Dyden* ene — som Dyden mægtig er Din Harpes Klang!» — og nu gjentages *Dyd, Dyden, Dyder*, ikke mindre end 6 Gange i den næste halve Snes Linjer. To Aar efter udgiver Rahbek «en gammel Skuespillers Breve til sin Søn»; ogsaa her lyder den gamle Kunstners Formaning gennem hele Skriftet som et præterea censeo: «Elsk Dyden!» Den ældre forfarne Dramaturg, Rosenstand-Goiske

kaldte dette i «Efterretn. om den danske Skueplads» for «æsthetisk Bigotteri» og fremhævede ligeoverfor Rahbeks Forkjærlighed for «det rørende Skuespil» den danske Komedies Faders Værker, som vare Gjenstand for hans Tilside-sættelse. Men Rahbek besad *da* Intet i sit Sind, der kunde slaas an ved den Tiltale. Hans Tysklandsrejse bidrog yderligere til at fæstne hos ham de én Gang antagne æsthetiske Principper. Mellem hans platoniske Sværmerier var den tyske Skuespillerinde, Caroline Beck, hans Ven, den bekjendte Skuespillers Hustru. I «Prosaiske Forsøg I.» fejrer han hendes Minde: «I den fromme, lidende Dyds Roller var hendes Spil kvindelig sandt, kvindelig fint og kvindelig skjønt.» Hjemkommen, drejer Rahbek stadig og altid Dydens Lire. I Schwarz's «Lønnebog for Skuespilyndere» 1786 besynger han den afgaaede Skuespiller Hortulan:

«I Vellysts Skjød en Hær af Barder glemmer,
at Sang er skabt til at udbrede Dyd;
ej Dydens Ros udbrede deres Stemmer;
de synge Bacchos' og Cotytos' Fryd.
Vel at de tie ham! — ej bør de nævne
vor Hortulan — var han ej Dydens Ven?
Men Verden Dyd og ham paa dem skal hævne;
de tav dens Ros; de ties skal igjen!»

I «Minerva 1786 V» hævder Rahbek overfor en fremsat Indvending, at «Skuepladsens moralske Nytte er lige saa stor som Prækestolens», og kan Skuepladsen ikke gavne moralsk, «kan det ikke stemme med Regeringens Grundsætninger at anvende saa betydelig en aarlig Sum paa dens Understøttelse». Det Skjønne i og for sig, Sædernes Skildring, Karakterernes Udfoldelse er ham aabenbart af ringe Betydning: «man maa kunne uddrage Moral af ethvert Stykke — — — al vor Nydelse ved de skjønne Kunster og Videnskaber ere grundede i *deres moralske Virkning* og i de *Sindsbevægelser*, de vække». Thi *Føleriet* og *Følsomheden*, kan man vide, blomstrede ogsaa frodigt i den rahbekske Dramaturgi: «Hjærtet er den rørende Skuespillers Geni», siger han lejlighedsvis. — Her fik Rahbek og hans medfølende Sjæle imidlertid ikke Lov til at dø i Synden. Skalken Tode revser denne Tidens Modetilbøjelighed i sit med Bifald atter og atter opførte «Søofficererne», hvor Stykkets Tartuffe, Sir Arthur, Spytlikker hos Højadelen, gjør Profession af Føleriet. Paa en Maskerade optræder han som Følsomhedens Personifikation «i hvid Fruentimmerdragt bemalet med Hjærter; under Armen har han et lille Orgelværk og i Haanden en Taareurne. Han gaar op og ned, viser sig

fra alle Sider og spiller paa Orgelet. *Greven*: «Men hvilken herlig Idé har De ikke haft, Sir Arthur! De er jo den levende Følsomhed. Overalt Hjærter og et Orgelværk, som frembringer Følsomhedens søde Monotoni. Og dette er uden Tvivl en af de smaa Urner, hvori de gamle Romere lod de Taarer falde, som de græd over en kjær Vens Aske?» *Sir Arthur*: «Ganske rigtig, Mylord! De har en Penetration uden Lige. Ja, jeg har besluttet at fremstille den yndigste af alle Dyder: *Følsomheden!* . . .» — Følsomhed og Dyd — ja Dyden! Heiberg kunde (rigtignok med andre Forudsætninger og i en anden Aand) sige til Rahbek som «de Busch» i Chiewitz' Komædie «en Fortid»: «Tal til mig om Dyden, min Frue! *Jeg* kjender den!» — Og var nu Rahbek selv saa dydig i al sin Færd? Vidnede det f. Ex. om en alvorlig Stræben efter at udøve Dyden, naar han for nylig havde angrebet en Oversættelse af «Figaros Bryllup» med de Ord, at Oversætteren hverken forstod sit Modersmaal eller det Sprog, hvorfra han oversatte, og at han havde «skamskændet Beaumarchais' skønne Datter»; og at han dernæst selv havde leveret en Oversættelse, som ikke var stort bedre; men ikke desto mindre havde faaet en varm anbefaling i «de lærde Tidender», til hvis faste Medarbejderstab han

burde man oversætte og sende Rahbek med en ironisk Dedikation. —

Bogen «Evsebius» udkom 1785 i Amsterdam. Den hører til de Skrifter, som indvarsle den franske Revolution. Med Voltaires «Candide» har den Form tilfælles; men dens Maal er et andet. Voltaire vilde skrive en «Anti-Leibnitz»; Evsebiusforfatteren har skrevet en social Pamflet. Den, der har læst «Candide» vil vide, hvorledes man uvilkaarlig har en Følelse af, at den filosofiske Forfatter har udarbejdet sin Fortælling, medens spydig Ironi formede Smilet om hans Mund; Evsebiusforfatteren er en harmspændt Mand, der aabenbart undertiden har haft Lyst til at forvandle sin Pen til en Dolk, forat kunne jage den i de Skurkes Bryst, der gjøre Ordet «Dyd» til en Løgn eller en Frase. Æsthetisk set, er hans Skrift ufint og skabelonmæssigt; men i historisk Henseende er det langt fra uden Værd; thi man har i det ligesom et lille Repertorium over de Spørgsmaal, der paa hin Tid satte oppositionelle

franske Skrifter. Under Revolutionen var han en ivrig Jakobiner, og blev som saadan et Par Gange fængslet. Under Napoleon I. fik han et betydeligt Embede, men da han senere protesterede mod Bourbonernes Gjenindsættelse, mistede han det.

Sind i Bevægelse. Da saaledes den fattige Yngling Evsebius vil gifte sig med sin elskede Ursula, modsætter dennes Moder sig Partiet, skjønt hun personlig aldeles intet har derimod; «*thi*», siger hun, «*naar man ikke har Penge — Noget, som Menneskene have skabt — saa maa man kvæle sin Kjærlighed, som Naturen har skabt*». Da Evsebius, mishandlet af Menneskene og hjemsogt af Ulykker, beslutter ærlig og redelig at ernære sig af sine Hænders Arbejde, bliver han, til Trods for, at han fuldkommen tilfredsstillter sine Kunder, en skjøn Dag overfaldet af sine Standsfæller, berøvet Værktøj og Arbejds-emne og tilsidst udpantet for en høj Mulkt, som er blevet ham paalagt, *fordi han ikke har taget Borgerskab og betalt Lavsafgift*. «Det faldt Evsebius vanskeligt at forstaa, at man maatte have Penge for at faa Tilladelse til at ernære sig ved sit Arbejde». Han søger nu til et andet Sted, hvor al Lavstvang er ophævet; men heller ikke her er han i Stand til at leve; thi *Skattebyrden* er utaaelig: skjønt han ikke har mere end en Halmsæk at ligge paa, maa han dog betale Kopskat; skjønt han næppe har det tørre Brød, bliver han dog afkrævet Forbrugsskat, og til Trods for at hans Bolig kun er et usselt Loftskammer, fordrer hans Vært paa Grund af Bygningsafgiften dog en

aldeles ublu Leje deraf. Nu drager den stakels Evsebius til nordligere Lande, i Haab om der at træffe bedre Mennesker; men han bliver presset til Soldat og skal som saadan slaa Folk ihjel, der aldrig har tilføjet ham noget Ondt. Nej, saa vil han dog hellere berøve sig selv Livet. Inden han har faaet udført sit Forsæt, er han imidlertid saa uforsigtig at udspørge en Præst: «Sig mig, min Fader! er det mere ondt at dræbe sig selv, end at myrde 200 Mennesker?» «Mit Barn!» svarer Præsten, *«det er visselig ondt at dræbe sine Medmennesker; men Kongerne ere satte over os af Fredens og Barmhjertighedens Gud, og omendskjønt Fredens og Barmhjertighedens Gud forbyder Mord, saa bifalder han det imidlertid dog, naar det bliver befalet af Kongerne; thi Kongerne ere stærkest, og Gud holder altid med det stærkeste Parti Hvad Selvmord angaar, mit Barn, da er det i Sandhed den allerstørste Forbrydelse, I kan begaa; thi I maa vel kunne indse, at Eders Legeme ikke tilhører Eder selv, men Regenten. Ved at dræbe Jer selv, begaar I et virkeligt Tyveri mod ham. Hvis alle Mennesker, som man plager her paa Jorden, vilde dræbe sig selv, saa ville Regenterne snart ingen Under-saatter have, Herrerne ingen Slaver, Skrifte-fædrene ingen Skriftebørn, vor hellige Fader*

Paven ingen Faar, og til visse det vilde være stor Skade!» — Altsaa beslutter Evsebius sig til at underkaste sig Soldaterlivets Ubehageligheder, saa meget mere som der ingen Udsigt er til Krig. Men hvad skér: Landets Dronning aflægger et Besøg hos en Nabofyrstinde. En Page spilder Chokolade paa hendes kostbare Pynt; hun bliver opbragt og forlanger, at han skal piskes. Men den fremmede Fyrstinde «er altfor forelsket i sin Pages smukke, røde, runde Kinder», til at hun kan bære dette over sit Hjærte. Dronningen sværger at hævne sig. Hun befaler Landets Førsteminister at fremskaffe en Aarsag til Krig. Denne befaler igjen Rigsarkivaren at strænge sig an i saa Henseende. Rigsarkivaren dukker ned i gamle Dokumenters Støv og er endelig saa heldig at finde et hullet og laset Stykke Papir, hvoraf det fremgaar (efterat dets Indhold først er bleven underkastet de tilbørlige Fortolkninger), at Landets Konge besidder en ældgammel Ret til en stakkels Bondeby paa tolv usle Hytter i Naboriget. I Krigen, som under dette Paaskud udbryder mellem de to Folk, mister Evsebius Næsen og den højre Arm. Vel gratulerer hans Oberst ham i Anledning af «dette hæderfulde Saar» og stiller ham en smuk Tapperhedsbelønning i Udsigt; men det ender med, at man skjænker

den stakkels Invalid en gammel, halvslidt Uniform. «Man var endog saa ædelmodig, at man ikke skar det højre Ærme af, hvilket man dog med god Grund kunde have sparet, siden det maatte synes overflødigst for en Mand, der havde mistet sin højre Arm». — «Evsebius syntes ikke om denne Maade at belønne Tap- perhed paa».

Som man ser, satiriseres her i de anførte Exempler over: de vanskelige Vilkaar for Ægte- skab, som Datidens Samfundsforhold frembød; de trykkende Subsistensforhold; det Oprørende i at tit blotte dynastiske eller vel rent private Interesser i Midten af det 18de Aarhundrede voldte Krige med deres skrækkelige Følger for Mennesker og Lande. Og det var ikke blot utilfredse Borgere og Publicister, der talte herom i høje Toner: i Statsministres, som Choiseuls og den ældre Bernstorfs Brevvexlinger kan man høre den Tids Krige blive kaldt «Kongernes Leg».

Men den anden ikke umærkelige Side ved hin over hundrede Aar gamle Bog er, som for- hen antydet, den skarpe Satire mod de officielle Dydsdeklamationer.

Hver Gang Evsebius handler efter Pligt og Samvittighed, gaar det ham ilde; hver Gang han skejer ud fra den rette Vej, har han Held med sig. Efter mangfoldige Oplevelser af slig

Art møder han ikke langt fra et prægtigt Herresæde sin Ungdomselskede, Ursula. Hun har forlængst glemt de Løfter om evig Kjærlighed, de gav hinanden; hun er bleven et frækt Fruentimmer, der har sin gamle Bejler til Bedste i hans Ulykke. Men af hendes Fortælling fremgaar det klart, at jo dybere hun moralsk er sunken, desto større Lykke har hun opnaaet. Skjønt denne Hændelse har gjort et dybt Indtryk paa ham, vil han dog endnu ikke opgive sin Stræben efter at leve dydigt. Men da han selv i «Filosoffernes Land», der regeres af den af alle Oplysningsmænd forgudede Frederik den Store¹⁾, oplever, at de, der af Alle holdes for og agere «Menneskevenner», til Hobe ere nogle hule Skælmer, saa beslutter han sig endelig til at slaa om. Han, der som Dreng ved en fattig, men brav Faders Vejledning havde modtaget et godt Dannelsesgrundlag, begynder nu i Tidender og Skrifter at skamrose formaaende og rige Mænd. Dette Arbejde betaler sig. Til sidst kan han købe sig Hus og Jord; og da han dertil ikke tager i Betænkning at snyde og bedrage, saa meget som Loven tillader, bliver han efterhaanden en særdeles velstaaende Mand. Sin Søn opdrager han til en nederdrægtig,

¹⁾ Man erindre, at Laveaux selv havde opholdt sig en Tid i Preussen.

krybende Lakej; sin Datter til en fræk Bolerske og fornem Skøge; og begge gjøre de i Egenkab heraf eminent Lykke. Endelig erhverver han dem (ved Hjælp af sine Penge) Adelsdiplomer. — Da Evsebius ligger paa sit Dødsleje, kalder han sine Børn til sig og erklærer dem, at *ham* har hans Faders stadige Opfordringer til at være dydig, kun bragt Ulykker, derfor har han ikke kunnet bære det over sit Hjærte, at gjøre det Samme lige overfor *dem*; det maa være deres Trøst, «at Menneskene have tvunget Dyden selv til at søle sig i deres Laster». — —

Da Heiberg sendte Rahbek en anonym Oversættelse af dette Skrift med ironisk Tilegnelse og en satirisk Figur paa Bindet, opfattede denne naturligvis strax Spotten, der laa bag ved denne Gave, og var ikke sen til at skikke den tilbage til Afsenderen med en spydig Takkeskrivelse. Dermed burde han have ladet det være nok; thi en tilsigtet Fornærmelse, af hvilken man ikke føler sig truffen, bør man enten møde med haanlig Tavshed eller højst skjænke et Smil; men han kunde ikke bare sig for at anmelde «Evsebius»oversættelsen i «de lærde Efterretninger». Nu udspandt der sig en Polemik, hvorunder Rahbek optraadte paa en Maade, der en Gang imellem minder

lidt om «den gode artige Dreng», som har været Gjenstand for «et skammeligt Overfald» af en anden større, der ikke, som han, kan smigre sig med nogen Sympathi fra Lærernes (d. e. Publikums) Side; Heiberg polemiserer roligt, men lidt maliciøst og ikke uden ubeviselige Sigtelser, som f. Ex. at Rahbek nu og da har «kaglet over egne Æg», d. e. selv anmeldt sine Skrifter. Da begge de Stridende desuden lejlighedsvis byder hinanden Prygl, faar den hele Fejde, hvis Enkeltheder jeg ikke her kan dvæle ved, et lidt ungdommeligt Udseende; og det saa meget mere som de Stridende senere bleve særdeles gode Venner, et Venskab, der varede langt ud over Ulykkens Dage, hen imod en Menneskealder ind i vort Aarhundrede.

Men til Trods herfor forekommer det mig dog, at der til Grund for denne *Evsebiusfejde* ligger noget Mere end unge Forfatteres Trætte-lyst og Selvfølelse.¹⁾

Vist nok har det sin Mærkelighed, at Heiberg, der i flere Henseender er at betragte som Frihedsmanden par excellence herhjemme, saa at sige i Begyndelsen af sin Forfatterbane oversætter et saa sprængstoffyldt Skrift, som det omtalte; men i det Øjeblik det udgaves, tænkte næppe Nogen i vort Land — ikke en Gang Heiberg selv —

¹⁾ Sé min Afhandling i «Tilskueren» f. 1890.

paa de lynsvangre Skyer, der samlede sig udover den sydvestlige Horizont. Tiden var *da* hos os endnu ikke i egentlig Forstand politisk. — Jeg skjønner derfor ikke rettere, end at Evsebiusfejden maa anses for Begyndelsen til Noget, der ved Forholdenes Magt kvaltes i Fødselen. *Den var i Grunden Signalet for den intelligente Ungdom herhjemme til at samles i to Lejre, der skulde fortsætte Ewaldianernes og den norske Skoles Kamp.* Heiberg var uomtvistelig en ypperlig Tidens Repræsentant for den sidste Retning, og Rahbek var ved sit hele Naturel prædestineret til at være Følelsspoesiens Forfægter. Heibergs literære Opdragelse var som hine Normænds først og fremmest fransk; Rahbeks moderne tysk, og Ewald mellem danske Digtere hans Afgud. — Men, som sagt, Bevægelsen standser i sin Begyndelse; thi da den franske Revolution endelig kom, mærkedes dens Efterdønninger ogsaa i vor fredelige, patriarkalske Tilværelse. De literære Røster overdøvedes, og en ny Partigruppering fandt Sted ikke efter æstetiske, men politiske Sympathier. Gamle literære Venner bleve ny politiske Fjender, og gamle literære Fjender atter ny politiske Venner: saaledes Heiberg og Johan Nordahl Bruun; saaledes Rahbek og Heiberg. — Rahbek

blev da Heibergs oprigtige Ven, idet han uvilkaarlig søgte sin Plads under den Fane, hvis kraftigste Bærer denne blev hos os.

V.

Men blot at oversætte og udgive Andres Satirer, kunde naturligvis ikke være Heibergs Sag. — Omtrent samtidig med Oversættelsen af «Evsebius» (Foraaret 1787) begyndte «*Rigsdalersedlens Hændelser*» at udkomme i tvangfri Numre. Hvad Mønster Heiberg her valgte sig for sin Form og Stofbehandling er det vel lidt vanskeligt at paapege. Digtarten var paa Moden, og den evropæiske Literatur var som oversvømmet med Satirer. Selv en saa fintfølende og gemytfuld Natur som Grev Leopold Stolberg skrev Satirer, og Rahbek oversatte dem i «Minerva». Man kunde tit ikke faa dem skarpe nok. «Hug kun frisk løs paa Rigmændene og de Store» lader Tode sin gamle Hædersmand (hans alter Ego) i Romanen «Kjærligheds Nytte» sige til den fattige Lærde; «men kjender jeg dem ret, saa har de en tyk Hud. Satyren udretter intet hos dem med sin Svøbe, der skal Syle til». — Hvad nu Heiberg angaar, nævner han i første Nr. af «Rigsdaler-

sedlens Hændelser» *Smollet*, som den «hvis Pen han kunde ønske sig». Dog den, som kjender denne engelske Forfatter, vil vist indrømme, at der er meget lidt Smolletsk ved Heibergs Skrivemaade: denne dristige Karikeren, denne plumpe engelske Sømands-Lystighed, disse overdrevne Løjer, som (for at bruge en Norvagisme) faar Folk til at storlé — Alt dette er jo ikke Heibergsk. Senere nævner han den tyske Satiriker *Rabener* med Ærbødighed. Dog heller ikke ham ligner Heiberg. Saa snusvittig, saa skikket til om Aftenen at blive læst højt af Familiefaderen, medens «Mutter» faar sig en Latter, er han virkelig ikke. Hans Satire er mere indgaaende og langt mindre tam. Rahbek kalder «Rigsdalersedlens» Satire «*swiftisk*». Dog Rahbek er sjældent heldig med sine Sammenligninger. Saa storslaaet i sin Satire som Swift er Heiberg ikke: han besidder ikke Swifts mægtige Forstands-Fantasi, ikke hans bitre, saarende Munterhed, ikke hans gennemtrængende, knivskarpe Ironi. Alt, hvad der er væsentligt og karakteristisk for den swiftske Satire, mangler Heibergs. Men han ligner den store engelske Forfatter i Prosastilens tørre Klarhed; hans Syn er som dennes skærpet ved lang Øvelse; og rammer end ikke hans vingede Pil med den Voldsomhed som Swifts, saa træffer den dog sit Maal med lige saa stor Sikkerhed.

Ideen til «Rigsdalersedlens Hændelser» har Heiberg, som han selv siger, laant hos Johnston, der har skrevet om hvad et Pengestykke kunde opleve i Verden, ved at gaa fra Haand til Haand; men Stødet, der angav Retningen, har han faaet fra en Anden.

Der optraadte en Forfatter her i Landet i de to sidste Decennier af forrige Aarhundrede, hvis mangfoldige Skrifter Ingen nu finder paa at læse Noget af, og som jeg har hørt flere af vore Historikere, ikke mindst Caspar Pal.-Müller, omtale næsten med Afsky; men i sin Tid havde han et ikke ringe Navn. N. M. Petersen, der er alt andet end velvillig stemt imod ham, taler om «hans glubende Tigerblik» og henviser til Seidelins «Læsendes Aarbog», hvor hans Portræt findes. Men her maa man rigtignok udbryde med M. Goldschmidt: «det kommer an paa Øjnene, der se!» — det er umuligt at opdage Noget af dette. Der er noget Studst ved hans Mund, Folderne ved Mundvigerne kan tyde paa noget tilbageholdt Bittert og Harmfuldt; men ellers ser man et aabent Ansigt med store melankolske Øjne. Denne Mand er *Niels Ditlev Riegels*: som Skribent lidet tiltrækkende, det skal indrømmes, men som Menneske meget mærkelig. — Riegels Biografi er aldrig skreven; vil man

skitsere hans Livsbillede, maa de spredte Træk hentes mange Steder fra¹⁾).

Riegels, hvis Navn tyder paa nordtysk Afstamning, var en født Lollik (1755). Da han var bleven Student, kastede han sig over Theologien. Strax her viser hans mærkelige, aandelige Selvstændighed sig. Den protestantiske Theologi havde i Aarhundreder kun beskæftiget sig med Kjendskab til det ny Testamente, den rene Dogmelære og den Videnskab, der afgav Forsvaret for disse, Apologetikken. Ved Siden heraf var Studiet af de klassiske Skribenter bleven anset for den eneste værdige Beskæftigelse for den dannede Theolog og Præst. Theologen ansaas jo *den Gang* for Videnskabsmand i fortrinlig Grad; hvor hedenske de gamle romerske og græske Forfattere end vare, saa var der dog Intet, der mere kunde danne Ens Foredrag og Stil og skærpe Ens Tænkeevne end Humaniora. Riegels begyndte strax et kritisk Studium af selve Biblen og kastede sig med største Iver over Kirkehistorie, patristisk Litteratur og Oldkirkens Udvikling for at faa Klarhed fra Grunden. Da Kjøbenhavns Universitetsforelæsninger ikke tilfredsstillede ham, rejste

¹⁾ Worms Lexikon (med R.s karakteristiske Bemrkn. om sit Standpunkt); J. H. Taubers Memoirer i «Dansk Maanedsskr.»; Kbhvns. Skilderi f. 1805 o. m. fl. St.

han til Kiel og Göttingen, den Gang Hovedsædet for den liberale Theologi. Her udarbejdede han to dogmehistoriske Afhandlinger paa Latin og drog derpaa tilbage til Kjøbenhavn. Selv Balle, der, før han kom til at beklæde Sjællands Bispestol, var Prof. theol. ved Universitetet og anset for en Fremskridtsmand indenfor sin Videnskab, var ikke Riegels frisindet nok. Han maa have været Balle en slem 'Torn i Øjet; thi denne irettesatte ham en Gang meget haardt paa en Forelæsning, uden Riegels havde givet ham skjellig Grund dertil. Ikke desto mindre aabnede Balle ham sit Hus, da han ansaa ham for en meget lovende Studerende. — Resultatet af sine theologisk kritiske Forskninger har Riegels nedlagt i tre Bind Kirkehistorie, der navnlig behandler Oldkirken, og en fri Oversættelse af Jakobs Brev, hvis vidtløftige Indledning vel fortjener at læses. Men theologisk Examen endsige en Lærestol indenfor Falkultetet kunde der naturligvis ikke være Tale om, dertil var Riegels en altfor farlig Heterodox. — 1781 blev han Lærer for de kgl. Pager. I denne Stilling fik han Lejlighed til paa nært Hold at se meget af det Uheldige ved den Guldbergske Styrelse, og ved Katastrophen 1784 spillede han en betydelig Rolle: han var saaledes den Første, der gav Lederne

af Hofoppositionen den Idé at kalde den yngre Bernstorf tilbage. Senere blev han dog de ny Magthavere for besværlig og afskedigedes fra sin Post som Pagehovmester med en efter Forholdene ret god Pension. Nu trak han sig tilbage til Landlivet, blev Gaardejer paa Falster og levede her henved en halv Menneskealder, optaget af sit Brug og sine Studier. Theologien var han færdig med; nu blev Kirurgien, Dyreanatomien og Historien hans Hovedfag. Af og til udsendte han ogsaa et fulminant Flyveskrift. — Overanstrengt af Arbejde, af Ærgrelse, af Sorg (han mistede en Søn, han elskede højt og haabede meget af) opgav han Landvæsenet og bosatte sig i Sorø, hvor han oprettede et Undervisningsinstitut. Her holdt han Foredrag for Ungdommen, der dog ikke skal have kunnet tilegne sig meget af hans højststemte Tale. — Troligt nok! — Kun to Aar, til 1802, levede Riegels her. — Af de mange Nekrologer, som, efter Tidens Skik skrevne i Lapidarstil, fremkom efter hans Død, faar man det Indtryk, at ikke Faa havde en Følelse af, at der med Riegels var gaaet et betydeligt Menneske bort; og det tjener til hans Ære, at Udtalelserne fra de lærde Soranere og en Præst, i hvis Nabolag han havde levet den længste Tid, ikke vare de mindst anerkjendende. Saaledes siger en af

hine: «Dadl kun hans Pen, I Velbaarne; men glem ikke, at han var Ulykkens ildfaste Ven!»

Riegels er ikke behagelig at læse. Nyrup siger haanlig i en Anmeldelse, at «Riegels' Tid er gaaet hen med at excerptere smagløse Patres og dumme Munkelegender»; det er det, der skal have fordærvet hans Foredrag. At de Bøger, man studerer, naturligvis ikke er uden Indflydelse paa Ens Stil, er en Selvfølge; men jeg tror dog, at den Riegelske Skrivemaade har en mere psykologisk Grund. Maniereret som Tyge Rothes er hans Stil ikke; den er snarere naturlig for ham, altfor naturlig. Riegels har hørt til den Slags Folk, hvis Sind uvilkaarlig indfanger Verdens sorte Frø og yder dem en fortrinlig Væxtbund: hans Hjærte er svangert med Melankoli, Indignation og Bitterhed, hans energiske Aand, hans evige Rastløshed tillader ham ikke at hvile, hans Pen er i stadig Bevægelse. At han skulde tænke paa at sætte sig i Rapport til sine Læsere ved en tiltalende Meddelelsesform, eller vide, at det dog til syvende og sidst er Publikum, man skriver for, naar man endelig *vil* skrive — det falder ham aldrig ind; eller maaske vil han bortvise den Tanke, at han i nogen som helst Henseende skulde gjøre sig behagelig for et læsende Publikum. Atter og atter fik han at høre, at hans

Prosa var slet. Han synes ikke at have brudt sig derom, og vedblev at skrive som før. — Naar man i længere Tid har læst ham, er det som man kan høre en harmfuld og ophidset Mand tale: hans stærke Sindsbevægelse ligesom kvæler Ordene og gør hans Foredrag abrupt. Hans Ironi er uden aandelig Overlegenhed, fordi den ikke er Andet end bunden Bitterhed, der bliver frigjort; hans Hentydninger og Sarkasmer frastøde, dels fordi de ofte synes os grundløse, dels fordi de undertiden forekomme os at udgaa fra en ophedet Hjerne. — Og dog kunne disse Egenskaber, som mere passe for en Agitators Tribune end i en Skribents Værk, undertiden bringe Riegels til at sige slaaende Ting. Man læse f. Ex. dette Citat af hans politiske Lejlighedsskrift: «Julemærker fra Byen og Landet (1790):» Nu skal man høste uden at saa; gifte sig uden at elske hinanden; trykke hinandens Hænder uden at mene dermed; give Løfter, uden at tænke paa at opfylde dem. Ærestegn uddeles til dem, der ere vanærede. Der fabrikeres, uden man sælger; handles, uden at vide, hvor Vindingen skal komme fra; der grubles i Videnskabens Rige, uden at have Virkeligheden til Grund. Man skriver Bøger, forat tjene Penge, ikke for Sandhedens Skyld; der prækes, uden at man efter-

tænker, om den daglige Vandel kan drage Nytte deraf. Der exerceres, manøvreres og ageres med uhyre Armeer og Flaader, uden at vide, hvor disse store Masser skal tage deres stadige Underhold fra. Stater omstyrtes, Regeringsformer forandres, uden man passer paa, at en langt Værre under Frihedsmaske opkaster sig til Regent» (dette skreves 1790 — og saa kom virkelig Napoleon I i Aarhundredets sidste Aar). «Borte ere Menneskets fysiske Kræfter, forstemte og unaturlige hans Følelser og Liden-skaber, derfor bliver ogsaa al hans Digten og Tragten unaturlig». — Helt underligt — ikke sandt? Skulde man tro dette skrevet for over 100 Aar siden! —

Riegels' historiske Skrifter ere Tendensskrifter. Allerede i hans Levetid blev man opmærksom paa, at han ikke først undersøgte og derpaa skrev; men at han kun benyttede Aktstykkerne, forsaavidt de kunde bevise hans Meningers Rigtighed. Da Riegels var Rationalist og Demokrat maatte naturligvis den udprægede monarkiske Kristian VI og hans pietistiske Dronning Sofie Magdalene holde for i hans «Smaa historiske Skrifter». Borgerkongen Kristian II er derimod sammesteds Gjenstand for hans Anerkjendelse, og her har hans Borgerfriheds Sans ledet ham til en retfærdig Restitution

af denne hidtil miskjendte Regent. I Frederik IV, hvis Historie han har skrevet efter Højer, saa han i Overensstemmelse med alle den Tids Liberale den dygtige folkekjære Konge, der havde yndet jævnt borgerlige Raadgivere, hævet Bondens Vornedskab og trods den langvarige Krig og Hovedstadens Ulykker efterladt Riget uden synderlig Gjæld¹). Kristian V, hvis Historie han skrev som Indledning til Sønnens, yder han derimod saa lidt Ros, at Kronprinsen udbød, da hans Kammerjunker Bülow forelæste ham den, at «Riegels talte om Konger, som det kunde være Skidt». Man kan da begribe, at Riegels ikke var en ved Hove synderlig yndet Forfatter. — Hans historiske Anskuelser slyngede sig sammen med hans politiske. Han paastod, at Frederik III i sin Tid havde givet Stænderne et bestemt Tilsagn om at sammenkalde dem, naar Rigets Tarv krævede det. Han omtalte dristig, hvad der kunde komme til Forhandling paa et saadant Rigsmøde: først og fremmest hvad Folkets Penge bleve brugte til, hvorledes Statshusholdningen var varetaget i de sidste 30 Aar, hvorledes Folkets Skattebyrde retfærdigere kunde fordeles o. s. fr. — Alle de gamle Parykker rystedes da ogsaa i For-

¹) Jvnf. E. Holm: Den offentlige Mening og Statsmagten 1784—99.

færdelse, og Guldberg, der sad som hæderlig Forvist paa Stiftamtmandsstolen i Aarhus erklærede det for en crimen læsæ majestatis at tale saaledes, saalænge Kongeloven var Grundlov. Riegels (nominelt hans Bogtrykker, da det paagjældende Skrift var anonymt) blev da ogsaa idømt en Bøde paa 200 Rdlr.

Men man kan tænke, at en saa alsidig Polemiker som Riegels ikke blot kunde nøjes med at sigte i videnskabelig og politisk Retning, ogsaa de *social*e Brøst maatte han ønske at blotte. — I dette Øjemed udgav han fra Novbr. 1786: «*Kjøbenhavns Skilderi*», (I—III). Hvad han vil skildre, og hvorledes han vil skildre, kan kjendes af det Citat fra en ældre Forfatter, hvormed han indleder 1ste Nr.: «Alle store Byer ere det menneskelige Kjøns Skarnkister». Og nu roder han lystig op heri; man begriber, at det er ikke hyggelige Sager, han bringer for Lyset. Ét Æmne gjør han sig imidlertid fortjent ved at omtale, nemlig Forholdene ved det saakaldte «*Pesthus*» udenfor Vesterport, hvor Fattige, der led af Drankergalskab, Vanvid og syfilitiske Sygdomme, vare indespærrede. Naar Riegels skriver om disse «vore ulykkelige Medbrødre» faar virkelig hans Pen en vis malende Kraft. Og det var ikke (som man saa ofte ser i vore Dage) et journalistisk Kneb, forat vække

Opsigt eller gjøre Reklame for sig selv; hans Interesse for disse stakkels Mennesker var usvækket til hans Død: han undersøgte dette gamle «St. Hans Hospital»s Fundatser, skrev dets Historie og arbejdede idelig paa dets Reorganisation.

Jeg har dvælet saa længe ved Riegels, fordi *han* (og ikke Malte Konrad Bruun) ved Siden af P. A. Heiberg forekommer mig at være Tidens mærkeligste og selvstændigste liberale Forfatter. Der har da sikkert ogsaa bestaaet et venskabeligt Forhold mellem disse To, selv om det ikke har været intimt eller stadig plejet¹). Man har Heibergs egne Ord for, at de læste hinandens Skrifter med Interesse, og det maa anses for sikkert, at Heiberg har faaet Ideen til «Rigsdalersedlens Hændelser» fra Riegels «Kjøbenhavns Skilderie». Men mere end Ligeartethed mellem disse periodiske Skrifter vil man heller næppe kunne paavise: Heibergs Tone, Foredrag og Form er grundforskjellig fra Riegels'. Er denne knudret og dunkel, er Heiberg klar og retlinjet i sin Stil; til Trods for Satirens Bitterhed og Skarphed er der noget

¹) Man har fra 1790, hvor Riegels blev gift, en Bryllupssang til ham fra Heiberg. Maaske har Forholdet *da* taget sin Begyndelse.

Urbant over hans Fremstilling. Riegels kan være bister, ja glubsk; Heiberg har altid et lille Smil over sine braadede Ord. —

Da to literaturkyndige Mænd, d.Hrr. Borchsenius og Winkel-Horn, paa Literaturvennen, Forlagsboghdr. Wroblevskys Opfordring f. ca. 8 Aar siden udgav et Udvalg af P. A. Heibergs Skrifter, begyndte de med at optrykke *hele* «Rigsdalersedlens Hændelser». Uagtet jeg har hørt Flere dadle dette, skjønner jeg dog ikke rettere end, at det var aldeles korrekt i *bibliografisk* Henseende: Skriftet er næppe *nu* til at overkomme ad antikvarisk Vej; og hvilke *literære* Indvendinger man end vil kunne gjøre gjældende, saa er det dog sikkert, at et Udvalg, der tilfredsstiller Alle, vilde være saare vanskeligt at foretage. Egentlig tror jeg, at den delvise Misnøje, hvormed man modtog de første Hæfter, beroede paa, at man blev skuffet. Man havde læst saa Meget om P. A. Heiberg og blev flov ved i et af hans ofte omtalte Vittighedsværker ikke at træffe Mere. — Men det gjælder om «Rigsdalersedlens Hændelser» som om Alt, hvad der hører ind under Dagens og den periodiske Presse: det er Øjeblikket, der giver deres Ydelser Relief. Sligt maa man da kunne forstaa i *vor* Tid, hvor «aktuelt» og «Aktualitet» er Dagens Løsen; ja des værre i den Grad, at

dette efterhaanden turde kunne blive farligt for Videnskab og Bogavl. Hvem tror man om hundrede Aar vil have synderlig Interesse af et Blad, som i den mest kolorerede Reporterstil beretter om en Pakhusbrand paa Toldboden eller en fremmed, venskabelig Eskadres Ophold i Øresund? — for ikke at tale om de Stinkprojektiler visse Journaler udsende mod hinanden eller mod navngiven sagesløs Mand? — Ja selv parlamentariske Spørgsmaal, der debatteres i vel-skrevne ledende Artikler, dramaturgiske og literære Kritikker, som vi *nu* tillægge den største Vigtighed og skjænke vort fulde Bifald, i hvor høj Grad tror man ikke, at *deres* stærke, levende Farver ville være afblegede, naar tre Menneskeslægter ere gaaede i Graven? — Men hvem vil paa den anden Side nægte, at den virkelig dygtige Journalist, som ikke blot har lukrative Øjemed, men ogsaa oprigtig skriver ud fra Standpunktet af en Sag, har betydelige Fortjenester af det Samfund, hvis Mening han vil paavirke? Hos de fleste Avislæsere bliver det Læste blot til Indtryk; men hos ikke Faa bliver det til Stemning, der, naar den bundfælder, er skikket til at undfange Sædekorn, hvis Udvikling kommende Tider vil blive Vidne til. Dog hvad der skabte hin spiresvangre Stemning, er glemt, naar den har sat Blomst og baaret Frugt.

Tag f. Ex. et saadant Spørgsmaal som «*Tallotteriet*»; hvad véd den nuværende Slægt om det? «At det blev oprettet af Struensee, bibeholdt af Guldberg og var til Fordærvelse for mange Mennesker»; dog det er som en udenad lært Lektie, en virkelig *Forstaaelse* har man ikke deraf: Sympathien med hine Ulykkelige er aldrig bleven vakt ved Sansning; man har jo hverken hørt eller set dem. Men Dattiden kjendte Tallotteriet som en stedse vædskende Kræftbyld paa Samfundslegemet: Epigrammatisten Fasting sammenligner det med den frygteligste asiatiske Landfarsot; Rahbek føler sig stolt af, at han aldrig har kastet Mere end nogle Daler «i dette Pestsvælg»; thi der var næppe én af Hundrede, som ikke i saa Henseende lod sig lokke af Spillesygens Dæmon. Imidlertid var det ikke ufarligt at advare mod denne Landeplage; thi den holdtes jo oppe af den enevældige Regering, som et nødvendigt Middél til Statsindtægternes Forøgelse. — Heiberg tager i de første Numre af «Rigsdalersedlens Hændelser» Bladet fra Munden og viser i Ord og Billeder, hvad Vedligeholdelsen af denne demoraliserende Institution førte til: Tjenestepigen bedrager sit Herskab, Hustruen bestjæler sin sovende Mand, den kjønne fattige Kone sælger sin Kyskhed forat kunne tilfredsstill

sin Lyst til at tage en Ambe, Terne eller Quaterne i Tallotteriet; ikke at tale om, at Studenten giver sin «Klosterdaler», som skulde skaffe ham Middagsmad Ugen igjennem, Arbejdsmanden Størstedelen af sin Lørdagsfortjeneste, der skulde være til hans Families Underhold, og Krøblingen sin fattige Almisse, — for at kunne bejle til Fru Fortunas Gunst. Den hyppig stedfundne Trækning og de smaa Indsatser (lige ned til 8 Skl.) lokker og frister Alle. — Kollektørerne, som ofte vare sjofle Personer, spekulerede i deres Medmenneskers Spilleraseri og borttuskede Lotterisedlerne for saa mange Slags Varer, at deres Boliger bogstavelig talt lignede et Assistentshus. «Her», siger Redaktøren af «Rigsdalersedlens Hændelser» med bitter Ironi, «her kunde Filosofen finde den sande Lighed mellem alle Stænder; her vilde han træffe Stoltheden, nedstegen fra den højeste Rang, broderligen at forliges med den laveste Pøbel. Ikke sjælden kunde man her se Ministerens Ordenskjæde rolig at hænge over Bryggerknægtens Søndagskjole, og hendes Naades lange Hermelins Pels tog ikke ilde op, at man anviste den Plads paa den venstre Side af hendes Kokkepiges Filtunderskjørt». — Saa præsenterer han os en Række smaa Livsbilleder af Tallotteriets talrige Ofre: kort, klart, sanddru

og tørt viser han os ethvert Trin paa den Stige, der fører fra hin fordærlige Statsindretning ned i Fornedrelse, Fortvivlelse, Undergang og Død. Vi, som ere vante til en stærkt nuanceret Udmaling af Stenninger og en fin Tegning af Karakterer, ville maaske her savne Meget af, hvad vi sætte Pris paa; men Samtiden fandt Heibergs Skildringer «slaaende sande» og «gyste» ved Tanken om, at de vare det.¹⁾ — Man tør være overbevist om, at da Tallotteriet langt om længe blev afskaffet, havde Heibergs Polemik imod det sin gode Andel heri, selv om de Fleste *da* næppe havde nogen Kundskab om den. Men paa dette Tidspunkt havde Uviljen mod hint Lykkespil voxet sig saa stærk, at mange hæderlige Folk skammede sig over at blive antrufne i de Gader, hvor dets Kollektører boede.

Saa er der Skildringer af *Toldsvig*, Smughandel og *Toldspioners Levned*. Ogsaa dette Væsen er ubekjendt for os. Vi ere for længst komne ind i en hel anden statsøkonomisk Periode. Hvem kjender nu disse Toldofficerter, der umulig kunde se Varer, som vare Contrabande, fordi man «lagde en hollandsk Ost paa

¹⁾ Den Slægt, som er i Færd med at uddø, husker endnu et gammelt Ord: «Nu Fanden i Vold med Kone og Børn», sagde Manden, han havde tabt i Lotteriet.

det ene Øje og en Dukat paa det andet»? Hvor træffe vi nu disse «skumle Mænd», der med et ruineret Liv bag sig levede flot af Angiveri; men som intet Menneske havde Agtelse for, «naar de kom udenfor Toldbodens Skranke»? — Men forrige Aarhundredes sidste Menneskealder kjendte dem godt, og der var næppe nogen dannet Mand, som ikke var vidende om, at det var de daværende miserable Toldforhold, som lod slige Individier trives. Netop paa den Tid, da de første Numre af «Rigsdalersedlens Hændelser» udkom, var Toldspørgsmaalet brændende. Forordningerne af 17. Maj 1762 og 26. Novbr. 1768 havde gjort Prohibitivesystemet til det dominerende i vor Statshusholdning; men næppe var der gaaet tyve Aar før dets Skadelighed var bleven aabenbar. *Da* havde man ikke mindre end 150 Indførselsforbud paa forskellige Varesorter, og de vare ikke en Gang de samme i hele Riget, men varierede i Provinserne, ja endog i Byerne i samme Provins. Mange af disse Indførselsforbud vare givne i særlige Anledninger; Anledningen var ophørt, men Forbudet bestod endnu. Nogle Forbud hvilede paa Ting, som vare aldeles nødvendige for den indenlandske Værkflid, andre vare paa lagte for en Industris Skyld, som var aldeles mod Landets Natur. Faa eller Ingen kunde

finde Rede i disse Forbudslove, som krydsede hinanden i den Grad, at General-Toldkammeret selv havde Vanskelighed ved at afgjøre om en Vare var Contrabande eller ikke. Dertil kom en Mængde trykkende Toldbodformaliteter, der hindrede og forhalede Varernes Udlevering¹⁾. — Man begriber, hvilken grænseløs Korrupction og hvilket demoraliserende Angiveri, der groede op af dette Virvar. Det er sikkert ingen Overdrivelse, naar Red. af «Rigsdalersedlens Hændelser» siger: «Det er sørgeligt for Menneskeheden, at den nærværende Toldforfatning virkelig udrydder den sidste Gnist af Redelighed og Fortrolighed, som andre Udyder have ladet blive tilovers blandt Menneskene. Ingen Broder kan tro den anden mere, ingen Fader sin Søn. Jeg er i Stand til at forraade min Ven, ruinere min Broder, ødelægge min Velgjører, bringe min Fader til Fortvivlelse og siden, uden at være kjendt, gjøre mig til Gode med den Belønning, som Staten giver mig for et virkeligt Forræderi. Skulde man ikke under de nuværende Tilstande med større Grund end Ovid kunde sige: «Astraea, den Sidste af de Himelske, har forladt Jorden». — Saa kom endelig

¹⁾ Sponneck: Det danske Toldvæsen; Schoyen: Det norske Toldvæsen; Falbe-Hansen og Scharling: Danmarks Statistik.

den epokeyjørende Forordning af 1. Febr. 1797: Indførsels- og Udførselsforbud hævedes for aller største Delen; den indenrigske og mellemrigske Handel lettedes paa alle mulige Maader; unyttige Toldbodformaliteter og Controlforanstaltninger skulde undgaas; de mange edelige Udenretsforsikringer, som den ældre Toldlovgivning foreskrev, og som i den Grad vare bleven misbrugte, at «Toldbod-Eder» og falske Eder vare blevne enstydige, afskaffedes. Straffene for Toldsvig, som før baade havde været haarde og vilkaarlige, bleve ikke lidt mildnede og mere bestemte. Betjentene forbødes al vilkaarlig Sportulering. Husinkquisitioner skulde kun undtagelsesvis være tilladte. — Skjønt det Forslag, Heiberg fremsætter til Afhjælpningen af de mange Ulæmper, der finde Sted ved hans Tids Toldvæsen, forekommer os baade upraktisk og altfor radikalt¹⁾, saa har han dog sikkert ved Skildringen og den uforbeholdne Omtale af alt dette Uvæsen bidraget Sit til, at en og anden heldbringende Paragraf fandt sin Plads i den ovenomtalte Forordning. —

Mere tilegnelig er os «Rigsdalersedlens» *politiske Satire*. Den er naturligvis formummet, men alligevel gjennemsigtig nok. I Kap. XXVII

¹⁾ Sé S. 50 o. fig. i Borchsenius' og Winkel-Horns Udgave.

lader Heiberg en «Junker Laps», i hvis Person han paa én Gang spotter sin Tids jeunesse doré og vigtige Rejsejournalister, finde «et russisk Manuskript», der beretter om en «Grev Cosma Bestschasnoi» og hans Forfædre samt Tilstandene paa deres Godser «i det 12te og 13de Aarhundrede». «Cosmas Farfaders Fader», læste man, «havde haft en kostbar og til Dels ulykkelig Proces med en Nabo-Herremand; Ildebranden havde ødelagt en stor Del af hans Ejendomme; andre Ulykker havde forfulgt ham; og dog efterlod han Grevskabet i god Stand, da han døde, til sin Søn, uden at det var bebyrdet med nogen Gjæld, ja han havde endog-saa desuden mere end 30,000 Rubler i rede Penge og Obligationer i sit Chatol». Nu var den dannede borgerlige Læser strax orienteret: det var ikke nogen moskovitisk Greveslægt her skulde tales om, men den oldenborgske Kongeæt, in casu (den af Heibergs Samtid forroste) Frederik IV; det var hans Deltagelse i den store nordiske Krig, forat vinde Skaane tilbage; det var Kjøbenhavns Ildebrand 1728 her sigtedes til. Og han læste videre; glædede sig over at læse sin egen Mening om Christian VI og hans forhadte, tysktalende, «bigotte» Gemalinde ud af Skildringen af Cosmas Bedsteforældre, og morede sig over, at Forfatteren ved at omtale

Cosmas (Christian VII.s) Faders Regering havde faaet Lejlighed til at sigte Frederik V.s Yndling, Moltke, for at have melet sin Kage dygtig. Nu véd vi, at A. G. Moltke den Ældre var en agtværdig Mand; men Heiberg udtalte her sin Samtids Overbevisning og fik dens Bifald. Paa en Maade, der heller ikke den Gang lod sig misforstaa, omtalte saa Forfatteren den uheldige og forhadte Kopskat under Frederik V: «Ingen Grænser sattes for Ødselheden og Overdaadigheden, og da Greven ikke kunde komme ud af det med den sædvanlige Landgilde og Tiende, som hans Bønder ydede, saa maatte han paalægge dem overordentlige Afgifter. Ved deslige Lejligheder magede de rige og formuende Bønder det altid saaledes hos Ober-Inspektøren og Forvalteren, at Afgiften ikke skulde blive trykkende for dem. Saaledes blev blandt Andet paalagt, at ethvert Menneske i Grevskabet, uden Hensyn til Alder, Kjøen eller Formue skulde hver Maaned levere otte Æg til Grevens Køkken, forat Ober-Inspektøren og de andre Betjenter skulde have Noget at styrke sig paa. De Folk, som holdt mange Høns var dette ikke til Byrde; men for Tjenestefolk og den Fattige var Paalægget overordentlig trykkende. — Det Gods, som hørte til den Sædegaard, der laa længst borte paa Grænserne af

Grevskabet, begyndte efter nogen Tid at murre derover. Tingen blev alvorlig, og Almuen gjorde en ordentlig Opstand. Man fandt det nødvendigt at eftergive dette Gods Afgiften; men til Straf for denne Opsætsighed blev det fastsat, at Godsøt ingen Skole maatte faa, hvorom det længe havde søgt, og at aldrig nogen Mand, som var født paa dette Gods maatte blive Ladefoged, Røgter eller erholde nogen anden Betjening paa Hovedgaarden». At her alluderedes til Norge, Nordmændene og deres stadige Ønske om at faa et eget Universitet, vidste Enhver. — Da «Manuskriptet» naaer «Cosmas Søn», lader Forfatteren megen Ros tilfalde Kronprins Frederik, som paa den Tid havde begyndt Bondens Frigjørelsesværk. Men de Byrder og Skatter, Danmarks Krig med Sverrig 1788 paaførte Landets tarveligere stillede Befolkning dadles dog stærkt, om end Ansvarer herfor i mindre Grad lægges den unge Prinsregent til Last end hans Raadgivere og højere Embedsmænd.

Først i 1792 og de følgende Aar begyndte Riegels skarpe Kritik af de danske Suverænitetskonger; men da havde alt den revolutionære Pariserluft som en aandelig Epidemi udbredt sig til de ¹skandinaviske Lande. Her har vi

alt i Slutningen af 80'erne en uforbeholden, om end maskeret Udtalelse om dem.

Dog ikke altid indhyller «Rigsdalersedlens» politiske Meninger sig i en Forklædningskaabe: man læse følgende ligefremme Erklæring om *Adelens Forhold*. «Det synes mig at være et Træk, som virkelig henhører til den sande Storhed, ikke at taale, at Nogen kaldes stor, der er i Stand til at forbryde sig mod Ærens, Redelighedens og Menneskelighedens Love. Da først viste Adelen sig som den sande Adel, naar den selv forsvarede sin Renhed, naar den af al Iver stræbte efter at faa den Mands Navn udsløttet af sin Stamtavle, hvis Handlinger viste, at han vanslægtede fra Fædrenes Dyd. Skylder vel ikke de Mægtige i et Land sig selv og sin Adel saa meget, at de endog burde søge at afholde Monarkens Naade, naar han en eller anden Gang kunde af Medlidenhed lade sig bevæge til at udrække Mildhedens Scepter mod en vældig, men uværdig Forbryder? Nej, naar Straf nogen Sinde skal virke til Exempel, da maa den ikke ansé Personer: og saa meget mere bør en Forbryder straffes, som har haft flere Motiver til at afholde sig fra Forbrydelsen. Og hvem har vel flere Motiver end den Stand og de Mænd, som Monarken byder os at ære?»

Fuldt forstaaeligt for os Nutids-Danske er

«Rigsdalersedlens» *Tyskerhad*, og dette Had ytrer sig ogsaa aldeles uforbeholdent igjennem hele det periodiske Skrift. Vi, som have oplevet 1864 og endnu føle vor Statsorganisme lide under den Amputation, som Danmarks gamle Rige i hint Smertens Aar maatte underkaste sig — vi erkjende nu dybt Betydningen af den Animositet, Kjøbenhavns intelligente Borgerstand følte ligeoverfor de tysktalende Dannede i Hovedstaden, deres Indtagelse af de højeste Embedssæder og den tyske Humanismes Fremtrængen paa alle Punkter. Men især forstaa vi dens Had til Alt, hvad der kunde kaldes tysk Overmod, tysk Charlataneri og tysk Uforskommethed. I et utrykt Brev fra Rasmus Nyrup til en gammel Universitetskammerat¹⁾ (Febr. 1789) finder jeg følgende Suk: «Alt løber ud paa, at Danskheden tager af, og Tyskheden tager til, og Sligt har vel været fra Arilds Tid, og vil vedblive ind i Evigheden». Selv Rahbek, der havde attraaet at blive tysk Digter, og hvis Æsthetik var ganske tysk, erklærede i sin «danske Tilskuer»: «Dette Land er jo en Del af, en Provins i det store tyske Rige Tysk, det er jo en Kundskab, som Alle fødes med her i Landet, som med Arvesynden». —

¹⁾ Bunkeflod, da resid. Kapellan i Ærøeskjøbing.

Hvad Under da, om Blodet kom i Kog hos den dansk-norske, fransk dannede Heiberg, naar hans Tanke faldt paa «Hjemmetyskeriet». Allerede i hans første Komædie: «Forvandlingerne», vender han sin Satires Braad imod det: Gjæstgiversken, den skikkelige Madam Plump, roser sig af, at hun kan læse «baade til og fra Bords paa Tysk». Dertil svarer hendes Mand: «Mener Du da ikke, at vor Herre forstaar Dit Modersmaal?» — Og denne Satire har en historisk Grund. Saa utroligt det lyder, kunde det i hine Tider være en Anbefaling for en Præst, at han foruden dansk ogsaa kunde holde tysk Præken; og i Odense konfirmerte endnu lige til Slutningen af Aarhundredet Præsten Lorents Anker undertiden paa Tysk¹). — Af «Rigsdalersedlens Hændelser» forlader saa godt som intet Nummer Redaktørens Haand, hvori «Tyskeriet» eller en «tysk Vindbeutel» ikke har faaet en skarp Aftvætning i Satirens Lud. Værst medtages Prof. Eggers, der en Tid holdt Forelæsninger ved Universitetet over Retsvidenskab og Statistik. Naar man har bebrejdet Heiberg, at han har været uretfærdig lige overfor en Mand af Eggers' Begavelse, saa maa dog dertil bemærkes, at Eggers'

¹) Nyt histor. Tidsskrift VI, 73.

Dygtighed *kun* har vist sig i hans juridiske Værker; Statistikken, som han gjorde saa megen Blæst med, syntes at have været et lukket Land for *ham* saa vel som for de Fleste paa den Tid, og det er mod hans Docentvirksomhed i dette Fag, Heiberg anker. Men navnlig gjælder hans Angreb Eggers' skandaløse Mishandling af vort Modersmaal, og det fra selve Kathedret paa Danmarks Højskole. F. Ex.: «Vi have nu her i Landet den forvynskte Drikkefrihed» (d. e. Trykkefrihed); eller: «Der er to bacta (d. e. pacta), bactum unionis et bactum defensionis De forestille Dem mine Herrer! at en Del evropæiske gultiverte Mennesker gomme vet Skibbrud eller paa anden Maade po en Ei, hvor de vil sette dem net og bo. Po denne Ei ere nu i Forvejen en Del vilde Mennesker, som have hjemme der. De gultiverte Mennesker beginde nu at bigge dem Huse og Værelser, og so leve de tilsammen. Se, det er bactum unionis. Derpaa gommer de vilde Mennesker, som ikke hafe set sodant før paa Eien, og vil kigge ind til de gultiverte evropæiske Mennesker. So jager de dem bort, und wann de denn gommer anden Gang, saa slaar de gultiverte Mennesker dem ihjel. Se det er bactum defensionis». Lige overfor dette tyske Professor-Dansk kan Heiberg

ikke tilbageholde et harmfuldt Udbrud: «Med langt større Ret kunde de kultiverede Danske slaa Vildtyskerne ihjel, der, saaledes som nu skeer, i Hobetal trænge sig ind paa vor Ø, eller dog i det mindste jage dem Fanden i Vold!» — — Men, sige vi, Satiren om Spatzier¹⁾ er overdreven. Det Kort, Fyren udkaster af «das gelobte Land» (jvnfr. Kap. XLIX) kan være morsomt nok; og vi kunne ogsaa forstaa, at Datidens Theaterpublikum har lét, naar Tørafs djærve Danskhed og komiske Tagen fejl af Fremmedord kom paa tværs af Spatziers tyske Snogevæsen; men at en dansk Godsejer kan have været saa lammegodmodig-dum, at han har taalt, at hans Intendant holdt sligt syndigt Hus med hans Ejendom, det er utænkeligt! — *Og dog ligger ogsaa i dette Tilfælde tørre historiske Kjendsgjærninger til Grund.* — I det Øjeblik disse Linjer nedskrives, læser jeg følgende Beretning i et Fragment af Præsten Strøms Memoirer, for kort Tid siden optaget i det pædagogiske Tidsskrift «Vor Ungdom»: «Ved at gaa gennem Gaarden, saa jeg en 50 Stkr. Plove staa, som skulde sælges til Brændsel. Det var endnu Levninger fra Hr. v. Schmelzes Ministerium; han lod saaledes Alt gjøre i

¹⁾ «Virtuosen Nr. 2» er optaget i «Rigsdalersedlens Hændelser» Kap. XL).

hundredevis, inden det var prøvet, og har i det Hele taget huseret saa skrækkeligt, at Godset aldrig vil forvinde det. Saaledes som han havde Greven under Pisken, overgaar al Forestilling. Al Førstegrøde f. Ex. af Kalve, Harer etc. skulde han først have paa sit Bord, og Greven maatte undertiden tage til Takke med en Levning deraf. Klagede Grevinden over, at de endnu ingen Lam havde haft paa Bordet, saa var Svaret: «Wir haben noch selbst keine gehabt». Vilde Greven gjøre Indvending mod hans Indretninger, saa hed det blot: «Wollen Sie mich nicht?» og strax havde han sin Vilje. Alt var indrettet paa Militærvis. Han havde Exercier-Acker og Manøvrier-Ditto; han runderte, defilerede, og hvad ved jeg alt, gav 124 Rdlr. ugentlig i Dagleje, og kunde endda ikke faa de Nælder til at voxe, som ellers voxe af sig selv ved Gjærdene; men som han lod saa i tør, sandig Jord. Han exercerede de arme Køer, saa at de næsten kreperede. Han vilde indføre Staldfodring og havde intet Foder, og alle Marker vare «exercerede», d. e. opløjede, saa at Greven maatte købe sin Mælk af Bønderne. Endda kunde denne forblindede Mand ikke faa Øjnene op, indtil Tyskeren blev saa uforskammet at købe alle Sorter Havefrø ind i Tøndevis; da nu Ø. og de Andre fik udregnet,

at med det Løgfrø alene, som var indkjøbt, kunde hele Godsets Marker besaas, og han paa samme Tid havde narret Greven ud at se paa en herlig Ærteager, som ikke var andet end Ukrud, saa tabte han dog endelig sin Kredit, og listede sig bort en Nat, da Ø. netop havde faaet et Æsel og en Trompet i Beredskab, for at føre ham bort i Procession . . .¹⁾ —

Andre Artikler i «Rigsdalersedlens Hændelser», som «*Kjøbmandskatekismen*» eller Skildringen af en dansk «*Tartuffe*» fra Heibergs Samtid forekommer os i den Grad at tilhøre alle Dage, at det er, som de vare skrevne i Gaar. Men til at udrydde Uærlighed og Bedrag i Handel og Vandel, dertil hører der mere end en Heibergs spidse Pen, og til at ramme Tartufferne vilde Apollons Bue end ikke strække til. Selvbehagelig eller nederdrægtig Skinhelighed, der præsenterer sig under alle mulige Former, men rigtignok nok i dette Land ofte under den Skikkelse, hvori Heiberg fremfører det for os (sé Kap. XX), har altid haft denne Verdens Formaaende til Rygstød, og naar den

¹⁾ Det forekommer mig utvivlsomt, at det maa være denne Person, N. M. Petersen hentyder til i sin Danmarks Literaturhistorie V, 1. Alt dette foregik nemlig paa en fynsk Herregaard, i hvis Nærhed Petersen en Periode af vort Aarhundrede var Seminarielærer.

fortræffelige Molière i Slutningen af sin bekjendte Komædie lader Landets Suveræn ramme det i dets Demaskerings-Øjeblik, saa véd vi jo, at hverken i hans Tid eller i vor er det gaaet eller gaar saaledes til. —

Det følger af sig selv, at der foruden de større Artikler i et Skrift som «Rigsdalersedlens Hændelser» vrimler af Hentydninger til momentane og lokale Forhold; *dem* er det os naturligvis *nu* umuligt at kapere. Og her kunde maaske nok Udgiverne af P. A. Heibergs Udv. Skrifter have været lidt mere rundhaandede med deres Kommentarer. Mellem flere Exempler skal jeg saaledes nævne et i Nr. 14, Kap. XLIII. Dette begynder med en humoristisk Skildring af, hvorledes en Lakai ved at gaa afvejen for en Bærebør kom i Kollision med Ryggen paa en Matros, der bar Træstykker og Spaaner hjem fra sit Arbejde paa Holmen. Hvad Forfatteren her anker over, vil vanskeligt være os klart, hvis vi ikke have Datidens *Fortovsbesværligheder* in mente. I vore Dage ere de brede Fortove en tryk Passage for Folk, der ikke bære Gjenstande, som kunne genere Forbigaaende; anderledes for roo Aar siden. Man høre en Klage fra hine Tider: «Ja, det er virkelig ilde, at Fortovene, dette Tilflugtssted for Fodgængere, saa ofte

mister al sin Nytte, da saa mange Steder Marchandisere med deres Kram, Amagere med deres Varer, Jærnkraemmere med deres, Frugthandlere med deres —, Dag ud og Dag ind nøde den Gaaende hvert Øjeblik til at trave ud i Dyndet mellem hendundrende Kareter og Bryggervogne. Ej at regne de Steder, hvor Dugmagere eller Rebslagere have gjort Fortovet til Værksted og bruger Mund mod den Forbigaaende, hvis han kommer dem nærmere, end de skjætter om, hvilket især om Vinteren er fortrædeligt. Thi disse godt Folk skuffe kun netop saa Meget af Sneen af Vejen, som deres Anstalter behøve, og saa maa Fodgængerens finde sig i at vandre halvthundrede Skridt gennem den dybeste Sne paa Gaden; thi i Midten, hvor i Frostvejrs Vognene kan have gjort lidt ryddeligt, kan man jo af Frygt for disse samme Vogne ikke gaa, og mindre om Vinteren endda; thi da kan Kareterne ikke en Gang høres.» — — —

Man vil da sé af, hvad jeg har dvælet ved i disse *Flyveblade* (thi dette turde maaske være den rette Betegnelse for «Rigsdalersedlens» Numre), at deres Redaktør forstod at skaffe sig Gehør hos det dannede Publikum, idet han greb lige ind i de Spørgsmaal, som laa for: sociale, politiske og lokale; store eller smaa; det kom

ham ud paa ét. Hænderne straktes ud efter disse Flyveblade; de læstes med Begjærlighed; i det givne Øjeblik forstod man hver lille Allusion; man talte om dem, og gjorde dem til Gjenstand for Diskussion. En saa gjennemdannet Journalist som Heiberg var et sjældent Syn: man følte sig tiltalt af hans rene Sprog; man beundrede hans ukunstlede Foredrag, der bar tydeligt Præg af hans klassiske Studier, som *den Gang* var den højere Kulturs Begyndelse og Ende. Dertil kom, at der var noget Ideelt og Fornemt ved hans Avissskrivning: han gjorde ingen Reklame for sit Blad og paa-trængte Ingen det, ja man var end ikke bunden til at købe de følgende Numre, fordi man havde modtaget et foregaaende. — Naturligvis kunde det ikke undgaas, at der i et Organ, som skulde give *det Røst*, hvorover der ankedes Mand og Mand imellem, fremsattes enkelte Paa-stande, som ved en nærmere Undersøgelse viste sig at være mindre holdbare (saaledes f. Ex. den Bräutigamske Aagerhistorie); men Alle, hvis Mening havde Vægt i det dannede borgerlige Selskab, følte sig overbeviste om, at Heiberg ingen Sinde tillod sig Sligt for at bringe sit Blad i Raabet eller for at faa Folk til at købe det, ejheller fordi han egentlig omgikkes letsindig med Sandheden (som hin gamle Redaktør,

der sagde til sine Journalister, naar de tvivlede om en Meddelelses Rigtighed, som det passede i hans Kram at faa frem: «Sæt det kun i Bladet; i Morgen kan vi sige det var Løgn!»). Men Naturen havde desværre indpodet Heiberg tilligemed hans solide Evner og hæderlige Karakter en altfor hurtig vakt Mistænksomhed; og naar denne forenede sig med hans Lyst og Mod til at paatale, hvad ingen Anden dristede sig til, saa gjorde den ham stundom uretfærdig.

VI.

I Midsommeren 1789 bliver P. A. Heiberg engageret i en vidtløftig Polemik, som den, der skriver hans Biografi ikke godt kan forbigaa; men hvis literære Betydning, til Trods for at den er et Sideskud paa den betydningsfulde «*Holgerfejde*», er aldeles forsvindende. — Grunden var denne: Tode, der var Rahbeks Antagonist paa Dramaturgiens Omraade og i Reglen roste, hvad *han* dadlede, ønskede i Anledning af Rahbeks og hans Venners Angreb paa Operaen «*Holger Danske*» at tage dennes Forfatter i Forsvar. I sit Tidsskrift «*Kritik og Antikritik*» udtalte han, at det var uretfærdigt at haane Baggesen med Epigrammer, fordi han havde leveret et Arbejde, der var ham uværdigt. I det

Tilfælde skulde ogsaa Andre have været epigrammatiserede, saaledes Ewald efter «Pebersvendene», Fasting efter «Actierne» og Heiberg efter «Heckingborn».. Og samtidig hermed overdængede Tode en Pseudonym, der havde skrevet «Ralf Patriot, Oper i én Scene, Parodie efter Heibergs Maade» med den afsindigste Ros, aabenbart fordi den var rettet mod dem, han literært vilde til Livs; thi dette to Siders Jux, hvis hele Vittighed er en Usømmelighed, var ellers ikke Omtale værd. Dette ærgrede den prikne Heiberg. Tode havde lige nylig i et af Numrene af sit Tidsskrift erklæret, at «Heiberg var et af de heldigste Genier i Ordets gode Forstand, som Danmark paa nærværende Tid ejede»; nu væltede han sig uden skjellig Grund ind paa ham, nedsatte hans andet større Skuespil under hans første, skjønt hint sikkert vidnede om Fremskridt, og skamroste en ussel Piece! — «var dette dog ikke i høj Grad barnagtigt? Passede det sig for en Mand af Todes Alder og literære Renomé?» — Saa fik Heiberg det sarkastiske Indfald, da han undertiden havde set Todes 12-aarige Søn med en Notitsbog i Theatret, at fingere, at *han*, Drengen, var Kritikeren, og lod trykke nogle «Formaninger til den unge Tode, Søn af den vittige, gode Danske Skribent

Hr. Professor Tode». Heri udtalte han, at det vilde være en Fornærmelse mod hans Fader at antage, at *denne* havde skrevet bemeldte Artikkel i «Kritik og Antikritik»s Nr. 27, men at han, overvældet af mangehaande Forretninger¹⁾, havde overladt sin lille Søn det. Og nu giver Heiberg, som den Ældre, «sin kjære unge Ven» nogle velmente Raad og Advarsler om ikke at forsømme sine Lektier for et Arbejde, han ikke er voxen. Det Hele er holdt i en værdig Skolemestertone, og ingen intelligent Læser kan miskjende, *hvem* «de velmente Raad og Advarsler» ere adresserede til. Heiberg svinger et fint Spauskrør; dog det er ikke Knægten, men Faderen, der faar Smækkene. Tugtelsen var ikke ufortjent og blev given paa en vittig, ironisk Maade. Men Heiberg havde gjort Regning uden kjøbenhavnsk Filistrøsitet og Pedanteri, og han fik det at føle. En ung cand. theol. *Gutfeld*, der senere som Præst skulde opnaa en vis Berømmelse ved at tærskes Moralens Langhalm og udgyde Søndagstaarer ved Tanken om «Jesu blide Lære», blev dybt indigneret paa Familien Todes Vegne og udgav et Skrift: «Heiberg for Publikum».

¹⁾ Tode havde en stor Lægepraxis, udgav flere Tidsskrifter, skrev Vers, Viser, Skuespil, medicinske Afhandlinger paa Tysk og Dansk o. s. v., o. s. v.

«Er det dog ikke sørgeligt», udbryder han, «at der paa en Tid, da man idelig raaber paa Opklaring og Kultur; da Smag, Sædelighed, ædel Tænkemaade have saa mange varme Lovtalere; at der paa denne Tid skal blandt selve Videnskabens Dyrkere opstaa Mænd, som ved et foragteligt Forhold, ved skjændig Misbrug af Skrivefrihedens gyldne Rettigheder, haane og tilintetgjøre hine Retskafnes ædle Bestræbelser. Men midt iblandt disse Smagens Fordærvere og Barbariets grumme Bersærker fremtræder som Kæmper og Helt især Translatøren P. A. Heiberg. Ingen har endnu bragt det saa vidt i Uforskammethed; ingen drevet kaad Dumdristighed til saa yderlig høj en Grad som han». Han fortæller nu, at «dette Menneske» har villet væрге sig mod en Recension af Tode. «Men dette Forsvar — hvorledes var det vel beskaffent? — Vendte han sig maaske umiddelbart til Recensenten selv? — fremlagde han sine Grunde med den Anstændighed, som egner sig Sandhedens Ven, og med den ædle Beskedenhed, der saa smukt klæder en ung Forfatter» (Heiberg var den Gang over Trediveaarsalderen, Gutfeld endnu i Tyverne) «lige overfor en ældre»? — O, nej! han gik en ganske ny Vej; han drog sit Glavind mod en Værgeløs; han skrev Formaninger til Kunstdommerens

Søn — til *den unge Tode*. — Skulde man dog tro, at en Mand af Talenter og Vittighed kunde fornedre sig saa dybt; kunde gjøre sig selv saa foragtelig for et sædeligt Publikum; kunde besudle sine Hænder med saa uædle Vaaben — alene forat opnaa den sørgelige Ære, at have været *den Første* i Danmark, som ved et lumpent Avtor-Kneb, søgte at bedrøve en værdig Familie; den Første, som drog til Felts mod *et tolvvaars Barn!*» — Det var om denne Gutfeld Præsten Pavels senere erklærede, at han var ham uopnaaelig i «kunstig Deklamation og legemlig Veltalenhed» og at «han ganske satte sig ud over det Sanselige, naar Aanden blot fandt behagelig Næring». Her har man nu en Prøve paa Gutfeldts «Deklamation»; hvis «hans legemlige Veltalenhed» har præsteret noget Tilsvarende, har den maattet være et stærkt Indgreb i Skuespillernæringen; og hvad «Aandeligheden» angaar, saa bemærker N. M. Petersen¹⁾, at han erindrer Gutfeld fra «de Ædegilder, der i sin Tid var Mode ved Begravelser». Rahbek, der har en Overflod paa Adjektiver for enhver Person, han har kjendt, kalder ham blandt Andet «den indgode Gutfeld»²⁾.

¹⁾ Bidrag til d. danske Lit.-H. V, 1.

²⁾ Erindringer IV.

Ogsaa om denne «Indgodhed» faar man et mærkeligt Vidnesbyrd i denne hans Piece, idet han paa literær Krybskyttevis (han optraadte anonymt) insinuerer, at Heiberg i sin Ungdom har begaaet «Tyveri» og været en «liderlig Landstryger». Hvorledes dette forholder sig, vide vi nu. Heiberg havde efter det mest exemplariske Ungdomsliv haft det Uheld at komme i Gjæld; en Gjæld, han efter al Rimelighed havde paadraget sig enten ved at gjøre altfor hyppige eller store Indsatser i T'allotheriet eller ved at deltage i Hazardspil. Sligt kan dadles, men ikke fordømmes hos et ungt Menneske. Af Frygt for at blive hæftet for Gjæld, er han løbet sin Vej. Hvad der senere hændte ham, geraadede sikkert ikke *ham* til Skam. Men man véd, hvor Rygtets onde Tunger have travlt. — Dog den æresfølende Heiberg blev som rasende overfor Gutfelds ubeføjede Sigtelser, og endskjønt han burde have tiet til et Angreb af den Beskaffenhed¹⁾, kunde han ikke lade være at udgive et Modskrift: «Til Sigvard Lycke den Anden eller den Höeckiske Anonym»²⁾. Heri erklærer han, at han ikke vil svare sin

¹⁾ Christen Thaarup: P. A. Heiberg, 2. Udg. 22.

²⁾ S. L. var en literær Smører, der endte sit miserable Liv som vestindisk Soldat. — G.s Piece var trykt hos Höecke 1789.

navnløse Angriber, men «overlade Prof. Tode selv at straffe ham for et Forsvar, hvortil han er aldeles uberettiget Hans Modstander, der ikke ser sig i Stand til at opnaa noget Navn i Literaturen, søger at erhverve sig et saadant ved Mordbrænderi paa Andres Rygte M. H. t. ham (Heiberg) maa han frit skrive Alt, hvad han lyster; han kan være forvisset om hans Tavshed, saalænge han kun mager det saa, at Heiberg ikke nødes til at lade Lovene tale». Man ser, at vor Forfatter har maattet have en god Samvittighed, ellers havde han sikkert ikke turdet true Hr. Gutfeld med Domstolene. — Men da han appellerede til Todes Gentlemansfølelse i denne Sag, kom han til den Rette.

Det er ikke ubekjendt, at Tode var daarlig gift: baade Dr. jur. Høst (i sine «Erindringer») og Sten Blicher (i «Vestlig Profil af den cimbriske Halvø») udtaler det som Vished. — Da man i Skoler og maaske ogsaa andet Steds i Anledning af Heibergs Piece havde tilladt sig at drive lidt Løjer med Drengen Tode, og denne beklagede sig herover i sit Hjem, er det mer end rimeligt, at en Kvinde af Mdm. Todes Art har grebet denne Lejlighed til at levere en lille huslig Scene, og Drengen har under Moderens Lamentationer følt sig endnu mere for-

urettet end forhen. Huset har været i Oprør, og den godmodige, joviale Husfader i et skrækeligt Humør. I sit Tidsskrift: «Hertha» sammenligner han i Vers, som *nu* forekommer os rent parodiske, Heiberg med Verdenshistoriens værste Skælmer, saaledes med Geszler, som han i Vredens Forsnakkelse kalder «Geisler»:

«Saa og elendige Skribenter
bør hævne sig paa Recensenter.
Har Dommeren en lille Søn,
da bære han sin Faders Løn.
O! naar I fik ham til at græde,
det var jo sødest, sortest Glæde!
Det var jo Heltedaad saa stor,
hver Nidding Eder priste for!
Umyndigt Barn til Spot at gjøre;
det kan ikkun en Sjæl udføre,
rent skilt ved den Medlidenhed,
som Jordens Sønner fødes med». ¹⁾

Begivenheden blev nu gjort til Gjenstand for Snak og Omtale Kjøbenhavn over; og alle gode Spidsborgere følte sig indignerede over dette skamløse Attentat paa Familien Todes Husfred. Selv Heiberg begyndte at blive

¹⁾ P. Hansen: Holgerfejden, Fremtidens Nytaars-gave 1867.

ilde til Mode, og erklærede i et aabent Brev til Tode, at det smertede ham, at hans «Ueftertænksomhed» havde haft Indflydelse paa Todes huslige Rolighed. «Vore huslige Glæder, Hr. Professor, ere sandelig ikke saare mange. Nogle have flere, andre færre; men Ingen har saa mange, at han kan taale at miste nogen af dem. Jeg vilde foragte mig selv, om jeg nogen Sinde kunde have haft til Hensigt at berøve Dem nogen Del deraf; og det vil De vel næppe være ubillig nok til at tro, naar jeg offentlig erklærer, og paa det Højtideligste forsikrer, at mit inderligste Ønske er, at det endnu stod i min Magt at udslette Deres Søns Navn af denne Fejde, ligesom jeg ogsaa herved tilbagekalder, og, saa vidt som det er mig muligt, tilintetgjør, hvad der i mine saa kaldede *Formaninger* er bleven sagt til *Deres Søn*, for derved at give Dem al den Satisfaktion, De som Fader kan forlange». Men paa den anden Side fastholder Heiberg, at Tode og ingen Anden skal være ham ansvarlig for hans Dom over visse Skuespil, og indtil han har redet for sig i saa Henseende skal han holdes for «aldeles uefterrettelig og et Nul i Dramatikken».

Men Tode tog ikke mod Heibergs Undskyldning. I Stedet for at fralægge sig Makkerskabet med Gutfeld kalder han sig i sit

Gjensvar dennes hengivne og «forbundneste Tjener», taler om en Avtor, «der kan begaa et lærd Tyveri med en spartansk Hurtighed», erklærer, at det dog maa være ham en Trøst, at Heiberg ikke har behandlet ham, som han i «Rigsdalersedlens Hændelser» har behandlet salig Drewsen, hvem han har paadigtet Ærgjerrighed, Gnieragtighed og Farisæisme, og ender derpaa med at slutte sig til Gutfelds Insinuationer: «Et ungt Menneske kan gjøre dumme Streger, ja blive en forloren Søn. Men han kan vende om som denne, og da ville alle hans Ungdomsfejl glemmes. Men træder den, som ved Anstændighed, Beskedenhed, Hengivenhed til sit rette Fag burde forsone sine Ungdoms-Daarligheder, ud af Skrankerne; vil han gjøre sig navnkundig paa Andres Bekostning, staa i Spidsen for Genier, revse hvad han kalder slet Smag, fremstille navngivne Personer til Haan, være Publikums Tolk — saa vil man vide, hvem han er, hvad Ret han har til at spille denne Rolle. Man spørger, man samler Anekdoter, man faar hans vita færdig, og man raaber: Vil Du skjøtte Dig selv!» — «Da Forfatteren af «Rigsdalersedlens Hændelser» ikke gjør dette, maa han stole paa sin ubesmittede Dyd — gid Andre vare lige saa godtroende!»

Herpaa svarede Heiberg med følgende

Erklæring: «Da Hr. Prof. Tode ikke har set sig i Stand til at forsvare sin Sag uden med Grovheder og Usandfærdigheder, der endog ere Tingen uvedkommende, saa er jeg fritaget for at svare ham, i hvor mange fortræffelige Materialer jeg end har dertil, siden Svaret nødvendig maa affattes i hans eget Sprog, et Sprog, som Ingen, der har mindste Agtelse for Publikum og sig selv, kan fornede sig til at bruge.» — Men i et Par samtidig udkomne skarpe Piecer forsikrede Heiberg paa det Helligste, at han aldrig havde kjendt eller hørt tale om nogen afdød Drewsen og aldrig hørt en eneste ufordelagtig Anekdote om et Menneske af dette Navn. Dernæst — hvis den Kjendsgjerning, at Heiberg i «Heckingborn» har laant og omformet et Indfald fra en anden Forfatter, skal kaldes «et literært Tyveri», hvad vil da Tode kalde sin egen Fremgangsmaade, naar han i sit Skuespil: «Søofficererne» i Dusinvis raner Indfald fra Smollet? — —

Som tidligere bemærket: denne Fejde, der drejer sig om Skuespillet «Heckingborn» staar over eller under «Forvandlingerne» og ender i personligt Kævl og forbitrede Udbrud fra begge Parter, har liden eller ingen literær Interesse i sig selv; den faar kun Betydning ved, hvad den belyser af Heibergs Privatforhold, og hvad den

motiverer i hans Forfattervirksomhed. Thi det bør ikke glemmes: paa den Tid den førtes, var Heiberg nylig bleven forlovet med den ansete Dispatcheur Buntzens unge Datter; det maatte under saadanne Forhold være ham mer end ubehageligt at se et undskyldeligt Ungdomsfejltrin fremdraget, forstørret og forvrænget i Animositetens Spejl. Det kan ikke dokumenteres; men det synes ikke helt urimeligt at antage, at den gamle Buntzen har haft sin Svigersøn for sig og afæsket ham en Forklaring med Hensyn til de Sigtelser, Gutfeld og Tode havde gjort ham til Gjenstand for. Den, der kjender «*Virtuosen Nr. 1*», kommer uvilkaarlig til at tænke paa 16de Scene, hvor den gamle Winther et Øjeblik farer op mod den unge Kunstner, hvem han ellers sætter megen Pris paa og af Hjærtet under sin Broderdatter; men hvem en ældre Kollega ved nederdrægtig Bagvaskelse søger at gjøre foragtelig i hans Øjne. — At «*Virtuosen Nr. 1*» er skrevet ud af den Overbevisning, at Tode blot af Forfatterjalousi søgte at komme Heiberg til Livs og i saa Henseende undte ham det Værste¹⁾, har jeg allerede tidligere meddelt Læseren.

¹⁾ Sé Piecen «Rettelser» i Prof. Todes dramatiske Tillæg, Pag. 25, nede paa Siden. — NB. I kgl. Bibliotheks Exemplar er denne Piece fejlagtig numereret.

Denne Komedie har da som «*Heckingbornfejdens*» Frugt et særligt biografisk Værd og er langt fra saa «uskyldig» som N. M. Petersen mener¹⁾.

VII.

Dog, lad os vende os fra disse personlige Tracasserier, som selv Heiberg senere følte sig lidet tilfreds ved at se tilbage paa, og hellere sysselsætte os med den Tid, hvori den væsentligste Del af hans publicistiske Virksomhed falder.

Men forinden maa jeg bede Læseren et Øjeblik at gaa tilbage med mig i Tiden.

Det er bekendt, at Struensee, da han var bleven eneraadende i Kristian VII's Kabinet, udgav et Trykkefrihedsreskript, som paa én Gang aabnede Sluserne for alle kjøbenhavnske Skribleres Blækflod; en sort Strøm, der til sidst overskyllede ham selv. Mange have ment, at en retfærdig Nemesis her ramte ham, og dette var godt nok til ham; men Faa have gjort sig den Umage at værdsætte denne hans Regerings betydeligste Handling. Sandheden er nu den, at Struensee for sit eget Vedkommende bar sig uklogt og

¹⁾ Bidrag til den danske Literaturs Historie V; 2, 467.

letsindigt ad, da han i Septbr. 1770 udgav en uindskrænket Trykkefrihedslov (thi man skal ikke give Folk, der politisk set ere Dreng, Tilladelse til at stritte med Sten, naar man selv bygger sig et Hus af Rudeglas); men Tak skal ikke desto mindre ydes ham, fordi han ved hint Reskript gav den politiske Udvikling i Danmark et mægtigt Stød fremad. Naar vor fortræffelige N. M. Petersen siger, at Trykkefrihedslitteraturen 1770—73 altid vil staa som et Skændselsmonument i vort Aandsliv, og at det Hele ikke var Andet end Dynd og Mudder til Hobe, saa er dette jo ikke rigtigt. Hvor meget literært Slam, der end væltede ud med Trykkefrihedsreskriptet, saa glemme man ikke, at dette havde ophobet sig under den politiske Stagnation i Frederik V.s halvt patriarkalske, halvt frivole Tid; og hvor megen Aarsag end Johannes Ewald fra sit ophøjede Kunstnersæde kunde have til at spotte alle Trykkefrihedens patriotiske Harlekinader, saa overse man dog ikke alle de frimodige Tanker, den bragte til Udbrud, alle de politiske Følelser, den satte i Bevægelse. Jeg har tidligere andet Steds og lejlighedsvis gjort opmærksom paa¹⁾, at man ingenlunde faar det rette Blik paa Katastrofen, der

¹⁾ «Et historisk Figurbillede» i Dagbl. «den ny Tid»s Feuilleton, og i min «Lærebog i Historie» II.

styrtede Struensee, hvis man blot i denne ser en Hofrevolution: *Struensee faldt ved en Hovedstadsopposition*, som drev nogle Personer i Kongefamilien og deres Haandlangere frem til at handle, som de gjorde. Thi den historiske Idé i hele denne Regeringsomvæltning er følgende: bevidst eller ubevidst levede Kjøbenhavns Borgere siden det 18de Aarhundredes Begyndelse i den Forestilling, at det var *dem*, der 1660 havde revet Kongen ud af Adelens Hænder, at det var *dem*, der havde overdraget ham Retten til at regere uindskrænket over dem og deres Efterkommere; men kun paa den Betingelse, at han gjorde sine Undersaatter lykkelige og aldrig glemte, hvad han skyldte dem og havde givet Løfte om. Nu havde en Tysker sneget sig ind ved Hove, gjort Kongen til sin Slave, Dronningen til sin Mætresse, og usurperet den Magt, som det danske Folk havde skjænket sin Suveræn; dette vilde man ikke taale. Deraf denne endeløse Jubel over «Hævnens Dag den 17. Januar 1772»; deraf denne Lyst til at hæve «Frederik og Juliane» til Skyerne som dem, der var gaaet i Spidsen for Folket, da det udrev sin Konge og hans Søn fra Struensees Vold og Brandts Mishandling. Der er intet Servilt i dette. — Man vovede i hin Periode at føre et Frisprog, ikke alene mod den almægtige Minister, men

ogsaa mod Majestæten selv, som aldrig forhen i Enevældens Dage var hørt. I sine «trende Skaldedigte» minder Geheimearkivar Langebek Kristian VII om, at Folket i sin Tid «*frivillig*» overdrog hans Forfædre Kronen, og siger derpaa:

«Men vid, de gjorde ej saa stor en Skjænk i
Blinde:

Nej! rette Grunden er i Kongens Ord at finde;
om ikke *kristelig* og *mild* Regering drog,
hvad skulde draget dem af ét i andet Aag? —

«Hel fast den Bygning staar paa disse tvende
Piller,
naar kun Regent og Folk sin Rolle vel anstiller.
Men rokkes Grunden til din Højhed, Magt og
Arv,
hvor let er det da gjort med din og Folkets
Tarv.

«Hør Konge fleres Raad, vis, at Du selv er
hjemme
og uden Hældestav dit Folkes Vel kan fremme.
Undsé dig ikke ved at være Menneske,
men usselt Menneske og Slave, det er Spél — —

Dit Riges gode Sprog sæt ikke rent til Side, tal, skriv og hædre det, giv det sin gamle Vide. Sig til dets Fiender: jeg og mit Hus dog maa paa fjerde hundred Aar det danske Sprog forstaa!»¹⁾

Naar, er det tilladt at spørge, har vi i vore nuværende konstitutionelle Dage hørt en højkongelig Embedsmand saaledes tage Bladet fra Munden? — — og en Præst oppe i Norge, der holdt en gejstlig Tale i Anledning af Struensees Fald, udtalte fra Prækestolen, at ligesom det var Folket, der paa Guds Befaling havde gjort Fyrsterne til det, de vare, saaledes paahvilede det *dem*, ikke at overlade Folkets Vel til Ministre, som tit ikke vare andet end Lejesvende. En Konge skulde huske paa, at han var sine Undersaatter sig selv skyldig, og naar den hellige Skrift lærte Underdanighed mod Øvrigheden, saa lærte den ogsaa, at enhver Øvrighed skulde vaage over de Mennesker, der vare den undergivne. Det var Hyklere, forbandede Hyklere, som uafsladelig vilde forensnakke Kongerne, at de vare Overherrer, som ikke havde at gjøre Nogen Regnskab for deres Handlinger. — Naar have vi, siden Efterdøn-

¹⁾ E. Holm: Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedens Historie 1770—73.

ningerne af Søren Kierkegaards Optræden ere hendøede, hørt Ytringer af en saa ideal Hensynsløshed i en Præsts Mund? —

Ja hvad mere er: man er bleven opskræmmet ved Regeringens revolutionære Skridt og tænker paa at værgе Folket mod fremtidig voldsom Indgriben fra oven; og man sér kun en Garanti mod dette i en parlamentarisk Forfatning, hvor Standsforskjel ikke skal øve Indflydelse under Afstemninger. — Hvis ikke alt dette er stærke Udbrud af et Folks Frihedsfølelse, saa vil det i det mindste falde *mig* vanskeligt nøjere at karakterisere Frihedsbegrebet. Frihed er jo da ikke sammenvoxet med den eller den politiske Doktrin; men bestaar i, *at et Folks moralske Vilje kan faa Lov til at gjøre sig gjældende.*

Som sagt, det er Struensees uvisnelige Fortjeneste, at han løste det danske Folks Tungebaand. Og selv om denne Tunge sladrede meget Vaas, selv om mange Gemenheder undslap den, og megen unødige Tale hørtes, saa udtalte den dog ogsaa klart og tydeligt, hvad det danske Folk vilde; og hvad det vilde var: *en kraftig oplyst Regering, der forstod dets Tarv og imødekom dets nationale Trang.* — Havde Struensee *kjendt* det Folk, et altfor stort og pludseligt Held havde gjort ham til Styrrer for,

saa var det ikke skét, som nu hændte, at selv de dygtige Mænd, han vilde betjene sig af i sine Reformers, delvis eller helt fordømte hans Færd¹⁾. —

Men, som bekjendt, skuffede man sig frygtelig, naar man mente, at hans Efterfølgere paa Magtens Sæde vilde gjøre det bedre end han. Ovenpaa den voldsomme Ministerrevolution fulgte der en Reaktion, som ikke alene oprykkede det Slette, men ogsaa kvalte i sin Fremvæxt de gode Spirer, han havde plantet. Guldberg var en borneret og énsidig Statsdoktrinær, der betragtede Folket som en Hær, indenfor hvis Afdelinger Alt skal gaa stivt og regelret til, og hvor Alle som Soldater har at parere Ordre og løfte Foden i samme Marschtakt. Vor bekjendte Historieforsker Suhm, der havde været blandt dem, som med et sandt Basunstød havde hilst Regeringsforandringen af 17de Jan. 1772, kom snart paa andre Tanker. Med Bitterhed erklærede han, at nu vare vi «værre Slaver end forhen». Et brutalt Aag blev lagt paa Ytringsfriheden; og i den store Bondesag, der, baaren frem af Mænd som Oeder og Reverdil, havde begyndt at tage Fart i Struenseetiden, erklærede Guldberg, som

¹⁾ F. Ex. Tyge Rothe og Gunnerus.

bekjendt, at Bondens Lænker ikke kunne løses uden Staten vilde ryste i sine Grundvolde¹⁾. — Selv i sin Specialitet, Omsorgen for Folkets Maal, var Guldberg en tør og snæversynet Reformator: hans Lov om Indfødsretten, som der blev gjort saa megen Væsen af i sin Tid, lukkede kun halvt Døren for det tyske Sprogs Anmasselser. Og hvad gjorde han for dem, der ere de egentlige Sprogfornyere, de to store nationale Digtere, som vare hans Samtidige? — Anekdoten om Wessels Avdients hos ham er jo bekjendt. Oehlenschläger, som meddeler den i sine «Erindringer» har kun Øje for dens kuriøse Form; og saaledes har ogsaa Marstrand gjen-givet den i sit Kabinetstykke. Men i Virkeligheden forekommer den mig at indeholde noget helt Andet: Jeg forbigaar Indledningen. Efter den pudsige Gjenkjendelsesscene beder Wessel den almægtige Minister om et Embede, «der skaffer ham lidt at bestille og meget at fortjene». Guldberg opfatter det som en spøge-fuld Bemærkning af den vittige Digter; og, uden at vide, hvad han skal svare ham, drejer han forlegent Snustobaksdaasen mellem sine Fingre. Efter en Pavse siger Wessel: «Giv mig en Pris, Fa'er!» Guldberg præsenterer sin

¹⁾ Sé hans Breve til Johan v. Bülow; Hist. Tidssk. IV R., I B.

Daase; Digteren snuser, bukker og gaar. — Men dette er ingen Spøg: Guldberg kjendte naturligvis godt det klassiske Værk, hvormed Wessel havde beriget Literaturen og Sproget. Den nødlidende Digter mente, at han vel kunde ansés værdig til en Statsunderstøttelse, hvis han fremdeles skulde dyrke sin Kunst, og denne bad han om i Form af en Sinecure. Gustav III, Sverigs intelligente Konge, gav, som man erindrer, Digteren Bellman en saadan. Men Guldberg var dum: «et Embede, hvor der ingen Ting var at bestille!» nej, det hverken kunde eller vilde han forstaa. Da den aandfulde Digter mærkede, at Ministeren var dum, og da, som man véd, lange Forklaringer og mange Ord ikke vare hans Sag, bad han (ironisk) Hs. Excellence om — en Pris Tobak. — Scenen er vist nok komisk, men den hører ind under den Art Komik, som J. L. Heiberg i sin Æsthetik sætter en Rubrik højere end det egentlig Tragiske.

Kjender Du, min Læser, Juuls Billede af Guldberg i Clements Stik? Hvis ikke, saa se en Gang paa det — ikke sandt, en ægte Statskolemester, stiv, pudret, koldt smilende; en dannet Spidsborger i en ulastelig Dragt; hele Personen lige saa slikket som hans Stil. — Er Du Oppositionsmand, saa tak i det mindste

Gud, at Du ikke lever under det guldbergske Regimente! —

Saa kom 1784. Ikke en Gang saa klog havde Guldberg været, at han havde taget sig i Agt lige overfor den unge Kronprins. Han trode, han kunde behandle ham som en Discipel i øverste Klasse, endnu efterat han var konfirmeret; men han forregnede sig. Den 14. April 1784 rev, bogstaveligt talt, Kronprinsen sin Fader ud af Enkedronningens og Arveprinsens Hænder og satte sig selv til hans Formynder og Rigets Styrer med fuld og klar Bevidsthed om, at han vilde det Folks Vel, som Skæbnen havde gjort ham til Regent for. Alle véd, at Kronprins Frederik, vore Fædres højtagede og elskede Frederik VI, ikke var nogen begavet Mand: han bragte Danmark i flere uheldige Situationer og besad hverken Sindighed eller Kløgt til at løse politiske Knuder; men — lige meget — ikke mange Fyrster have i den Grad, som han, haft Lyst til at gjøre deres Pligt.

Det danske Folk, og navnlig den kjøbenhavnske Intelligens aandede lettere, da de følte sig fri for det guldbergske Statstyranni. Da Kronprinsen, ledsaget af sin Hofmarschal (den senere som gavmild Mæcen bekjendte Johan

v. Bülow) Dagen efter Regeringsforandringen viste sig paa Hovedstadens Gader, hilstes han af de Forbigaaendes Glædesudbrud. Og han skuffede heller ikke Folkets Haab. Man skumlede vel lidt i Begyndelsen over hans altfor store Lyst til Soldatervæsen og Exercits paa Fællederne; men selv her kunde man ikke undlade ved flere Lejligheder at skænke ham sit Bifald: han taalte ikke det gamle Pryglesystem, og han var set at ile hen til en Officer for at holde hans Arm tilbage, der var løftet til Slag. — Og nu hans varme Interesse for *Bøndernes Emancipation!* — «Hvorledes er Kronprinsens Forhold til denne Sag?» spurgte en Dag i Begyndelsen af det ny Regimente en Bekjendt Statsminister Ernst Schimmelmänn, som selv var bondevenlig. «O,» svartes der, «han er blot altfor ivrig!» — Og dog lod hans Ret-sindighed ham ikke foretage noget Overilet i saa Henseende: «Han vilde,» som han lejlighedsvis udtalte, «at Folket skulde være frit; men ingen Proprietær skulde fornærmes i sine Rettigheder.» Enhver havde, mens den store Landboreform drøftedes i den øverste Regeringskreds, frit Lov til at udtale sig. Og uagtet man vidste, at Kronprinsen stod paa Reform-vennernes Side, manglede det ikke paa opposi-

tionelle Røster¹⁾. — Skjønt det intelligente Bourgeoisi i Kjøbenhavn i det Hele taget i høj Grad var stemt for en Reform, kunde man selv dér træffe paa Karikaturbilleder, der forestillede Kronprinsen staaende mellem en Bjørn med Menneskehoved og en Ræv: den første tog ham paa Næsen, den sidste søgte at sætte ham et Par Brillen paa og nedent under læstes der:

«Kast Brillen bort, Voxnæsen og det Slør,
som skjuler Bjørnens Lab og Rævens Klør!»

Enhver kunde paa Bjørnens Menneskeansigt se, det skulde forestille Colbjørnsens, og Revenklou var den gamle Form for Navnet Reventlov. Naar de fortjenstfulde Mænd, der skulde bære Landboreformen frem, ikke kunde undgaa at blive smædede i Hovedstaden, kan man begribe, hvorledes Stemningen var ude i Landet, hvør man mest vilde komme til at mærke Følgerne af Bondeemancipationen: Godsejerne udsendte det ene fulminante Stridsskrift mod Reformen efter det andet; og det ikke alene Folk, der lod deres Egoisme raade; men

¹⁾ Jfr. Prof. E. Holms og Dr. J. Fridericias Skrifter i Anledning af Stavnsbaandsløsnings-Jubilæet.

Mænd, som nærrede den dybeste Interesse for Landets Vel. Den hæderlige og sindige Statsminister Schack-Rathlou var en afgjort Modstander af Emancipationsbestræbelserne; Joachim Godske Moltke, en Adelsmand, for hvem «noblesse oblige» ikke blot var en Etikette, men ogsaa en indre Lov¹⁾, stod aldeles paa hans Side. Af Landets to første politiske Skribenter var Andreas Schytte, den elegante Stilist og Montesquieus Discipel, afgjort paa Konservatismens Side, og den skruede Kraftpatriot, den gamle Odelsbondes Lovpriser, Tyge Rothe, kun delvis paa Reformisternes. Til disse Mænd slutter sig en Skare mindre, men langtfra uselvstændige Aander. En stor Kreds Herremænd, som ikke vidste Andet med sig selv, end at de fuldt ud fyldestgjorde de Fordringer, Forholdet til deres Bønder stillede til dem, erklærede, at skulde Stavnsbaandet hæves, og Hoveriet afskaffes, saa brast det patriarkalske Baand, der fra Arildstid havde knyttet Bonde til Herskab («Kjærlighedsbaandet» kaldte Grev Wedel-Jarlsberg det), saa vilde Ejendomsforholdene forrykkes, Landet lægges øde, ja Bonden selv, som umuligt kunde staa paa egne Ben, fordærvs. — Og saa, da det hele Reform-

¹⁾ Jvnfr. J. P. Mynsters Memoirer.

arbejde alligevel blev bragt til Ende (takket være Kronprinsens redelige og trofaste Velvilje for Sagen) og den elskværdige, entusiastiske Kristian Reventlov i et Brev til en nær Slægtning udbrød: «dér ligger Udplyndringen, Lænkerne, Aaget, de lange Piske, Træhesten, den spanske Kappel!» — saa rejste atter det slagne Parti sig i sin sidste Kraft. En energisk Jordrot, Kammerherre Lüttichau, fulgt af mer end hundrede jyske Godsbesiddere, indgik til Kronprinsen med et højtlydende Klageskrift over, hvad der alt var blevet Lov. Og da Klagen blev afvist, var han dristig nok til under en Sag mellem ham og Colbjørnsen, der førtes for Højesteret (hvor Kongen jo var Præsident) aabent at erklære, at fra nu af kunde det danske Folk ikke mere med Tillid nærme sig sin Regent. Lüttichau blev dømt til en ret betydelig Bøde, og han mistede desuden sin Kammerherrenøgle; men sikkert er det dog, at ingen Herremand i Enevældens to hundrede Aar havde Uforfærdethed nok til at træde op mod selve Majestæten som han. —

Den danske Bondeemancipation i d. 18de Aarhundrede er aldeles enestaaende i Evropa. — Ogsaa i andre Lande havde menneskenlige Fyrster og reformbegeistrede Ministre søgt at hæve det Slaveaag, som Hundreder af

Menneskealdre havde tømret til Bøndernes Skuldre. Først og fremmest havde Fysiokratismens Fader Quesnay udtalt Ordene: «Fattige Bønder, fattigt Kongerige; fattigt Kongerige, fattig Konge!»¹⁾ Man havde da forsøgt at omordne det forældede Agerbrug, men var snart kommet til det Resultat, at dette ikke grundigt kunde ændres, uden at man tillige ophjalp Agerbrugeren. Hertil kom Tidens ædle Begreber om menneskelig Frihed. Frederik II., Preussens Tronfilosof, ynkedes ved at se Mennesker nedværdigede ved Livegenskabet og harmedes over at skulle herske over Trælle. Allerede 1763 paabyder han: «Livegenskabet skal øjeblikkelig og uden mindste Ræsonneren afskaffes allevegne Enhver, der modsætter sig dette, skal om muligt med det Gode, og hvis ikke, med Magt tvinges til, at denne hs. kgl. Majestæts fastslaaede Vilje kan blive opfyldt til Gavn for hele Landet.» Men Adel og Bureaukrati rottede sig sammen og satte (naturligvis paa den underdanigste Maade) Kongen Stolen for Døren. «Bønderne vilde rømme ud af Landet,» sagde man, «Agerbruget lide et uhyre Knæk, og Godsejerne et uerstatteligt Tab af Indtægter.»

¹⁾ Se min Oversættelse af Hettners «Frankrigs Literaturhist.» S. 273.

Den store Konge maatte i sit Livs Aften med Sorg indrømme, «at der skulde mere end god Vilje til for at faa dette barbariske Væsen afskaffet.» — Samtidig med sin Aandsfælle søgte den højtbegavede Katharina II. med Læmpe at reformere de russiske Bondeforhold: hun sammenkaldte i den Hensigt et stort Nationalmøde i Moskou. Men Alle som én erklærede de Deputerede sig imod enhver Reform. — Turgot, den berømte fysiokratiske Forfatter, Ludvig XVI.s højre Haand, ønskede Intet mere end at gjøre Noget for de franske Bønder; dog ogsaa for *ham* mislykkedes det saa godt som aldeles; ja, hans Modstandere forstod endogsaa at ophidse *dem* mod ham, han vilde hjælpe. — Josef II., Manden med det store Hjærte, gjorde ved et kongeligt Bud saa godt som alle Bønder i sit af mangfoldige Nationer sammensatte, vidtstrakte Rige til frie Mænd. Men næppe var han død, før den forbitrede Herrestand næsten tvang hans Efterfølger til at omstyrte, hvad han mente at have fæstnet for stedse.

Saaledes synker de store kongelige Reformisters Værk sammen over alt. *Kun hos os* gjennemføres det under et lykkeligt Forbund mellem Fyrste og Folk. Oparbejdet af Frederik IV., fornægtet af hans Successorer, atter sat paa Dagsordenen af en oplyst Minister, saa

igjen kuert, men ikke knækket af hans Stedfortræder, dukker den store Bondetanke igjen sejrrigt frem i Danmark i Aarhundredets Slutning og, sammentvundet med Tidens Ideer om Menneskerettighederne, triumferer den tilsidst over sine mægtige Modstandere. Dette, at den danske Bonde ophørte at være knyttet til et Stykke Jord og en privat Person; dette, at han fra 1788 blev lige saa fri som nogen anden Borger i Staten; i Sandhed, dette var en skjøn, ublodig Revolution, før den store kom nede i Frankrig; ja i en enkelt Henseende større: den var uden Tilbageslag.

Og den store, gjennemgribende Forordning om Stavnsbaandets Løsning var jo ikke den eneste, der fremkom i hine mærkelige sidste tolv Aar af forrige Aarhundrede. Stadig bryder det frem med nyttige og ypperlige Regeringsbud i denne politisk bevægede Periode. Naturligvis har man særlig Landbosagens yderligere Fremme for Øje: 11 Juni 1788 udkommer saaledes en særlig Forordning om, at Staldfodring af og Handel med Øxne skal være fri; 19 Marts 1790 en Forordning mod Fæsternes Udvisning af Gaardene; 25 Marts 1791 Forordning om Bøndergaardes Nedlæggelse og Ordens Haand-

hævelse ved Hoveriet; 15 Juni 1792 Forordning om Bøndergaardens Udskiftning; 29 Oktbr. 1794 Forordning om Hegn og Fred for Jorder; 18 Marts 1796 kgl. Opfordring til Tiendens Afløsning, og 6 Decbr. 1799 Forordn. om Hoveriets Indskrænkning. — Men ogsaa andre vigtige borgerlige Indretninger modtager grundige Omformninger, der udgaa fra kyndige Regeringsmænd: den 6 Juni 1788 bliver til den kjøbenhavnske Handelsstands store Glæde Kornhandelen frigiven; 19 Septbr. s. A. aabnes Lavgene for Jøderne, og hermed optages en Gruppe af dygtige, men kuede og mishandlede Mennesker mellem hæderlige Statsborgere, og Folket faar Tilvæxt af en ny Kraft. Den 16 Marts 1792 ophæver den danske Regering, *først af alle*, Negerhandelen i sine vestindiske Besiddelser. Den 10 Juli 1795 og den 3 Mai 1796 udkommer de for vort Procesvæsen saa gjennemgribende Forordninger om Forligelseskommissioner og Rettens hurtige og vedbørlige Pleje. Den 1. Februar 1797 den store, epokegjørende Toldlov, som jeg allerede tidligere har omtalt.

Hvad kunde i Grunden et fornuftigt Fremskridt (her i vore mere langsomme nordiske Lande) billigvis forlange mere?

VIII.

Jeg vover den Paastand, skjønt den af Mange vil blive anset for paradoxal, at *Peter Andreas Heiberg ikke alene ikke var revolutionært anlagt, men heller ikke i den betydeligste Periode af sin Levetid kunde kaldes Republikaner; at han blev den Mand, han blev, mere paa Grund af sin Karakter end sine Meninger; at Avtoriteternes og de Styrendes Uklogskab, mere end hans egen Vilje, drev ham til at spænde Buen højere end raadeligt; at Tidsforholdene og Folks Omdømme bragte ham i en Belysning, der gav hans offentlige Fysiognomi en langt hedere Farve end den, som var det ejendommeligt; og at endelig hans Landsforvisningsdom og det Faktum, at man stadig har sammenstillet ham med Malte Konrad Bruun, har forrykket Dommen om hans politiske Personlighed.*

I Prof. Edv. Holms Skrift¹⁾, der udkom i Slutningen af 1888 i Anledning af Kongejubilæet (et Skrift, som jeg nævner med al Agtelse og Taknemlighed, da det er rigt paa Oplysninger om Heibergs Samtid) udtales det (S. 23), at da Heiberg skrev Indtogsvisen, «stod han nok

¹⁾ Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat 1784—99.

allerede med det ene Ben i de revolutionære Ideer»; og S. 122: «vi kunne ikke nære Tvivl om, at den Forfatning, Heiberg ønskede Enevælden afløst af, var Republikken», og dette gjentages med stor Bestemthed S. 138. Ja, hvoraf véd den ærede Forfatter det? — Jeg nærer, som sagt, den største Respekt for Prof. Holms ædruelige og samvittighedsfulde Forskning, hvorved han har bragt Kjendskabet til vor Nationalhistorie i det 17de og 18de Aarhundrede et betydeligt Skridt fremad; men her maa det være mig tilladt at være ganske uenig med ham. Jeg tror, at det, der har blændet ham, er den traditionelle Mening om Heiberg. — Hvad forstaar vi i vore Dage ved Republikanisme? Dog vel ikke Andet end kongefrit Folkestyre paa det bredest mulige Grundlag. Det var ogsaa hine Tidens Anskuelse. Er det nu den Statsform, Heiberg anser for attraaværdig? Man slaa efter i Fortalerne til første Udgave af Komedierne, III Binds 1ste Hæfte; da han skrev dem, stod han paa sin politiske Middagshøjde; dér erklærer han med udhævet Tryk, at han anser *den aristokratiske* Statsform for den eneste mulige¹⁾. Og jeg betvivler heller ikke, at dette var Heibergs Mening. Naar

¹⁾ S. 124, Anm. 2.

man i længere Tid har syslet med hans Livshistorie og Skrifter, saa faar man et aldeles sikkert Indtryk af, at *Aristokratisme var et dybt Grundtræk i hans aandelige Natur*. Ogsaa Sønnen, Johan Ludvig, der efter Samtidiges mig mundtlig givne Forsikring ikke skal have haft faa ydre Træk tilfælles med Faderen, var væsentlig en aristokratisk Natur. — Men Aristokrati og Aristokratisme have som bekjendt skiftet Opfatningsmaade gennem Tiderne. Det gamle græske Adjektiv, hvoraf de ere afledede, betyder *de Bedste* (ligeledes paa Latin «Optimater»), og *det var i dets Grundbetydning, Heiberg tog Ordet*. De Bedste, mente han, skulde ogsaa indtage de højeste Samfundstrin, eller dem, der indtog dem, skulde ogsaa have vist sig at *være* de Bedste i Samfundet¹). Den republikanske Lighedsfølelse og Nivelleringsbestræbelse i Rousseaus og Robespierres Aand har været ham absolut imod. Men man skulde ikke *fødes* adelig; man skulde gennem «Dyd og Duelighed, Retskaffenhed og Klogskab» tilkæmpe sig Adelsnavnet. Det forekom ham latterligt, at den, der var bleven adlet for sine Fortjenester, var mindre «højbaaren» end hans Efterkommer i 15de Led, fordi denne havde

¹) Jfr. hermed S. 158 ovfr. og «Læsn. f. Publikum» S. 412.

flere Ahner. Skjoldmærker og «Pergamentsbreve» var ham Intet; men den dygtige Mands Handlinger i Fædrelandets og Samfundets Tjeneste — Alt. Et lignende Forhold indtog han til Kongeværdigheden. Vel gjorde han den Indrømmelse, at der *kunde* være Rimelighed i, at en Konge *fødtes* til Tronen; men han protesterede imod, at Kongen *blot* skulde staa Gud til Ansvar for sine Handlinger, han skulde ogsaa være sit Folk ansvarlig for, hvorledes han styrede det. Det er sandt, hans Mening stemmede ikke i saa Henseende overens med Kongelovens; men den stod i fuldstændig Harmoni med Tidens bedste og mest oplyste Mænds. Erklærer ikke selv Chr. Colbjørnsen, Kronprinsregentens Støtte og bedste Mand, i en offentlig Tale: «Regenter ere ikke de, der ved Misbrug have tiltaget sig dette ædle Navn. . . . Nej, I Landsfædre! det er den Eder af Folket overdragne Magt, vi hylde, det er denne vi kalde Regering . . . Tronens Rettigheder ere uadskillelige fra Folkets, fordi begges Fordele ere væsenlig de samme . . . Regjeringen er den almindelige Viljes Foreningspunkt, fra hvilken den hele Stat bestyres etc.» (Holm: Den offentlige Mening og Statsmagten S. 87).

Naar det i samme Skrift udtales, at Heibergs Kjærlighed til Republikken «idelig»

gjennemskinner hans Viser, saa mægter jeg heller ikke at se dette: det S. 114 anførte Citat af «Vise, bestemt for en Fuglekonge» («et Lys er tændt, som Verden lærer, at Folket ej er Slagtefaar») er jo med Indignation udtalt *af en Konge selv*, nemlig Frederik II., da han bittert ironisk erklærede, at der skulde betaales Slagtekvægs-Told af de Soldater, som tyske Smaafyrster (skjønt det var deres Undersaatter) solgte til Englænderne, forat de skulde føre disses Krig mod de frihedskjære Amerikanere. Og naar Heiberg S. 76 smst. beskyldes for fanatisk Jakobinisme i Henhold til Citatet:

«Ludvig inden Temples Mure
føler nu, hvad andre led,
naar han fordem Fangebure
skabte for Uskyldighed.»

saa læse man hele Visen in extenso:

«Vise i Anledning af den 29 Januar 1793

(Kongens Fødselsdag).

Fred med Kongerne paa Jorden,
naar de gaa med Visdom frem!
hade de først Lys og Orden
ingen Ting kan redde dem.

Daaren efter Højhed tørste!
Held den Mand, der ej er Fyrste!
Held den Mand, som Borger er!

Ludvig inden Temples Mure
føler nu, hvad andre led,
naar han fordem Fangebure
skabte for Uskyldighed¹⁾.
Ak! hans Kone, Brødre, Tanter,
Adel, Præster, Sykofanter,
falske Venner styrted ham.

Britens Konge Lyset frygter,
ynder Mørkhed i sit Land;
tror, at Politikens Lygter
Sandheds Sol fordunkle kan.
Ak, hvor Pitts og Burk's Maximer
med Fornuften ilde rimer!
tro dem ej! de styrte Dig.

Frantz og Fridrich Wilhelm tænke,
den er svag, som kuns er fri;
Adels-Despotismens Lænke
vil de smedde Frankrig i.

¹⁾ Her hentydes til det oprørende Faktum, at enhver fransk Borger uden Lov og Dom kunde kastes i den skrækkelige Bastille, naar man blot kunde faa udstedt et lettre de cachet imod ham. Herpaa gjorde som bekjendt Revolutionen Ende.

Ser jer om! paa alle Kanter
Jordens Afskum, Emigranter
lægge Snarer for jer Fod¹⁾.

Ædle Stanislaus sukker
ubønhørt til Lysets Gud,
medens væbnet Venskab slukker
hver en Gnist af Lyset ud.
Konge er Du uden Lige;
selv naar man har delt dit Rige,
stor Du er som Menneske!

Hist, hvor Solen sparsomt troner,
højt hen op mod mørke Nord,
hersker over Millioner
hun, som Verden kalder stor.
O, selv den som Feltslag taber,
naar han Lys i Mørket skaber,
ærer Jorden som en Gud.

Du, som Gustavs Trone pryder,
lede skal et oplyst Folk!
stræb at øve Konge-Dyder!
elsk hver Sandheds kække Tolk!

¹⁾ Kejser Frants II., Marie Antoinettes Brodersøn, og Kong Fr. Vilh. af Preussen allierede sig for at straffe det franske Folk, der ikke brød sig om Frants' Formaningsskrivelser.

Lad dig af Eksempler lære:
Friheds Hegn gjør Fyrsten Ære,
Despotismen Fyrstens Grav.

Danerkongen ædelt tænker,
han Fornuftens Stemme lød:
Tankens, Bondens, Negrens Lænker
han med ædel Kjækhed brød.
Dette Tvillingrigets Sønner
med Erkjendtlighed paaskjønner.
Længe leve Kristian.»

Er dette Anti-Royalisme? — Nej, Heiberg er her som saa ofte det klare, sikre Udtryk for den intelligente og oplyste Borgerstands Mening: «Varetager Fyrsterne ikke deres Pligter lige overfor Folkene, gaar det dem ilde.» — Er der Bitterhed i 2den Strofe mod Ludvig d. 16de? Nej, Digteren beklager ham jo netop, fordi hans Slægt, hans Omgivelser, hans Adel og daarlige Raadgivere have ført ham i Fordærvelse. — Er der Had til Englands Konge i 3dje Strofe? Nej, Digteren beder ham blot vogte sig for de ufornuftige Grundsætninger, hans Ministre vil overtale ham til at følge. — Er der Vrede mod Østerrigs og Preussens Herskere i 4de Strofe? Nej blot et advarende Raab til dem at tage sig i Agt for Emigranterne, «disse Afskum»,

der ophidse Evropas Fyrster mod deres Fædreland. Og, tør man vel spørge, kan Emigranternes Adfærd endnu hundrede Aar efter indgyde os nogen Sympathi? Hvorfor forlod de deres ulykkelige Konge og lod ham ene med det ophidsede Folk; var ikke de (om ellers Nogen) satte, til hans Trones Vogtere? — 5te Strofe indeholder en saa stærkt udtalt Sympathi med en sørgelig stedt Fyrste, at den er indlysende af sig selv. — I 6te Strofe erklæres, at naar blot Herskerne vil bære Omsorg for, at deres Folk hæves fra Vankundighed til Kultur, skal de blive æret som Guder. — I 7de Strofe udtaler Digteren *sin* Royalisme. — I 8de priser han den danske Prinsregents oplyste Landestyrrelse, og ligesom han i første Strofe begyndte med at *lyse Fred over de vise og gode Konger*, saaledes slutter han med fuld Aerkjendelse af en saadan Daad.

Og man læse de andre Viser, f. Ex. den nys omtalte Fuglekongevises sidste Vers:

«Gid danske Konger saa regere
og sørge saa for Folkets Gavn,
at Kongenavn kan stedse være
et stort og et ærværdigt Navn!
Da Tronen skal urokket staa — —»

og Visen til Kronprinsens Ære (S. 590 i Borchsenius' og Winkel-Horns Udg.) og Visen S. 586, der ender med: «Men ærligt og hjærteligt er vores Skraal: Kong Kristians Skaal!» Og Visen S. 600, der slutter: «Leve Kongerne paa Jorden, naar de ynde Lys og Orden! Leve Kristian og hans Søn!» —

Har Du, kjære Læser, flere Beviser behov for, at Peter Andreas Heiberg *ikke* var Anti-Royalist, og af hvad Art hans Royalisme var?

Men, det forstaar sig, naar Heiberg var Vidne til væmmelig Fyrstesmiger, saa vendte det sig i ham, saaledes da Kronprinsen 1788 var i Kristiania, og ved en Fest, der gaves til hans Ære, sammenlignedes med selve «Forløseren». Prof. Thorkelin udgav et Skrift, hvor Kronprinsen ligefrem skamrostedes: hans Sidestykke fandtes ikke mellem Fyrstesønner og vilde aldrig blive fundet. — Heiberg kunde vel være med til at hylde det kronprinselige Par i Digt og Sang, og som saadan var han virkelig et Udtryk for Øjeblikkets ægte Folkestemning, men nedlade sig til en saa forceret eller overstrømmende Sympathi, som hans Ven Rahbek, der i Anledning af, at Kronprinsesse Marie ingen Børn havde faaet, skrev i en Prolog:

«Tit, naar en kjærlig Moder vilde trykke et elsket Barn til moderlige Bryst og mindtes, at Du savned denne Lykke, hun lagde Barnet ned, ufavnt, ukyst, og hede Ønsker steg til Glædens Herre at skjænke Dig og Fredrik denne Fryd!» —

det var Heiberg umuligt. —

Heller ikke i sin Uvilje mod Brev-Adel og arveligt Adelskab er Heiberg fanatisk. — Han erklærer, at han agter en Adelsmand med selvstændig Overbevisning langt højere end en Demokrat, der blot hylder Demokratismen, fordi det er en Modesag. Han glemmer Standen og respekterer Manden, hvor han finder ham udrustet med fortræffelige menneskelige Egenskaber. Han kan godt kalde «Emigranterne» som *Hob* «Jordens Afskum»; men der er Intet i Vejen for, at han kan skildre os en ædel Emigrant og lade ham udtale sig saaledes, at Jakobinerne og deres Haandlangere komme til at staa for os som Skurke. — I hans store Komædie «Menneskekjenderen eller de falske Formodninger», der maa være skrevet i Slutningen af Aarhundredet, siger Fierval: «De véd, hvor meget jeg yndede Begyndelsen af den franske Revolution; at jeg var én af de

Første, der bragte den nyfødte Frihed mine Privilegier til Offer. Ved Gud! jeg har aldrig gjort Noget med større Glæde. Jeg gjorde det som i en Rus; og hvo kan undre sig derover? Jeg var en Yngling paa 16 Aar. Men dette var ikke nok i én af de Smaadespoters Øjne, der, under Revolutionstribunalets Avtoritet tyranniserede den Del af mit Fædreland, hvor jeg havde mine Ejendomme. Jeg havde den Ulykke at være født adelig, og hvad, som var værre i hans Øjne, at være rig. Jeg var følgelig ikke alene mistænkelig, men endog Forræder imod Nationen. Jeg maatte altsaa denonceres, og, hvad som endnu var en umiddelbar Følge deraf, arresteres, for at man kunde plyndre mine Ejendomme. Dette skete; man tog aldeles intet Hensyn til mine gjorte Opofrelser, eller til den Omstændighed, at mine to ældre og eneste Brødre vare faldne under Republikens Faner i Kamp mod dens Fjender. — Jeg blev dømt fra Livet.» Han fortæller nu, hvorledes denne Efterretning bragte hans Moder i Graven. — Paa den Dag, han skal føres til Skafottet, ser han imidlertid Lejlighed til at undvige. Om Nætterne vandrer han, om Dagen opholder han sig i Skove og Grøfter, og kommer saaledes under Angst og Nød over Grænsen ind i Tyskland.

Heiberg «kunde umulig taale Foragt» af en Mand som Grev Ahlefeldt, der efter hans Formening vovede at vise ham den i Kraft af sin Stilling ved Hoffet¹). Men traf han paa en Hofmand, hvis Optræden paa en værdig Maade karakteriserede hans Stilling, var han strax rede til at gjengjælde Høviskhed med Artighed. Og det var ham aabenbart en Fornøjelse at gjøre det. En saadan nobel Hofmand traf han i Ahlefeldts Efterfølger som Theaterchef, Kammerherre A. W. Hauch. Det er om ham Brodersønnen, Digteren, skriver:

«Du var en fornem Mand, dog det var Flér,
hvis stolte Gravhøj ingen Taare væder;
men vi, som kjendte dig, vi skatted' mér
Dit Øjes Glands end al din ydre Hæder.
Du var en ædel og en udvalgt Aand,
der aldrig hilledes i Sløvheds Lænke,
Du ejed' end et bedre Ridderbaand,
end det, som Dødelige kan bortskjænke. . . .»

Man læse det Svar, Heiberg sender Hauch paa dennes høflige Skrivelse (i S. Birket-Smiths

¹) Se Omslaget til 1ste Udgave af Komedierne III, 1ste Hefte.

med Hensyn til Heibergiana saa indholdsrige Brevsamling, S. 36—39).

Heiberg omtaler i sine Erindringer fra 1830 Metternichs (som man kan vide) efter hans Formening sørgelige Reaktionsbestræbelser; men han glemmer ikke den østerrigske Ministers hensynsfulde og artige Optræden lige overfor ham, da han som Talleyrands Bureauchef traf sammen med ham under Napoleons Felttog.

Er det ikke ogsaa karakteristisk for P. A. Heibergs Forhold til Adelen, at han har et skarpt Blik for hin berømte la Mancha Adelsmand, Don Quixotes Naragtighed, og dog en dyb Agtelse for hans gode Hjærte og ædle Sindelag?¹⁾ — — —

Selv er Heiberg *den stolte Borger*, som ikke vil krybe for Konger og ikke gnide sig op ad Adelige i Haab om, at han derved bliver finere. Hans alter Ego, Reinhard i «Hofsorgen» siger paa given Anledning: «. . . anstændig klædt; man er Borger og ikke Hofmand. Ens Klæde- dragt er da afhængig af Ens egen Smag. Min Stand er at være en ærlig Mand; og det er jeg ikke, naar jeg lyver mig en Rang til, som jeg ikke har, og som ikke kan tilvejebringe mig nogen *virkelig* Hæder. Den indbildte Hæder

¹⁾ Fortale til «Hofsorgen».

trænger jeg ikke till» — I Fortalen til «De Vonner og de Vanner» siger Heiberg: «Adelens Cirkler kjender jeg kun af Navn og ønsker ikke at kjende dem nærmere.» Ja saa om kan han være over sin Stands Værdighed, at han i det nævnte Stykke lader den skikkelige Hr. v. Plageman sige til sin højhedsgale Frue: «Naar vi en Gang skal ud i Skoven om Sommeren at fornøje os, saa kan det ikke smage Dig at komme i Charlottenlund eller Dyrehaven; men jeg maa kjøre som en Nar og flakke omkring paa de store Herskabers Gaarde for at bese deres Herligheder og gaa i deres Haver og —» Fru v. Plageman: «Ja hvad ondt er der vel i det?» Hr. v. P.: «Ih, jeg misunder sandelig ikke disse Folk deres Herligheder; men jeg kan ikke lide, De skal tro, at alle simple Folk ere saa inderlig forlegne for at bese og beundre deres Lykke. En anden Sag er, hvor Lyststedet er kongeligt, dér kan jeg endda til Nød finde mig i det. Men hos en privat Mand har jeg aldrig kunnet lide det; for i Fald vi ere saa lykkelige at møde det naadige Herskab paa deres Grænser, ser de paa os netop med den samme Mine, som Du ser paa dine Tjenestefolk, Mo'er! naar vi har Bal en Gang, og Du giver dem Lov til at staa i Forstuen og gabe paa det — — —»

Det er sandt, hvad Prof. Holm bemærker, at Heiberg intet Steds direkte har udtalt sin politiske Anskuelse. Men en saadan, forekommer det mig, uden Vanskelighed lader sig konstruere ud af, hvad han har skrevet og ladet trykke. En mundtlig Ytring, et heftigt Udbrud i Breve, Alt hvad der ikke er bestemt for Offentligheden, kan naturligvis have sit Værd; men det maa dog vel benyttes med Varsomhed? — — Naar *Tode* i «Søofficererne» lader Stykkets Idealfigur, Lord Worthington, der fremstilles som Kontrast til en Hofsnog, sige: «En Konge ser langt igjennem den glimrende halve Maane i hans Forgemak. Hans Øje er som Solen: det finder alle. Der kan undertiden komme en Taage imellem; hvor længe varer det? Det klare Middags-Lys adspredter Dunsten og fryder Jorden» — saa finde vi sikkert her den ældre Slægts Opfattelse af Kongedømmet: Kongen var den, som saa Alt, sørgede for Alt og vaagede for Alle. — Naar *Pram* i sit Skuespil «Damon og Pythias» fremstiller en Enevoldshersker, hvis ædle Bestræbelser for Folkevel miskjendes, og som derfor giver sig til at regjere tyrannisk, saa har vi her (efter Digterens egen Udtalelse) en sympathetisk og undskyldende Opfattelse af en Suveræns vanskelige Stilling; en Opfattelse, der paaviselig deltes af

mer end én blandt den yngre Slægt. — Naar *Samsøe* i sin Tragedie «Dyveke» lader Dronning Elisabeth udtale, at «den ringeste Undersaats Kjærlighed er for en god Konge lige saa meget værd som den højestes,» saa ere disse Ord sikre paa at tage Bifald hos Mængden af Tilskuerne, der sværmer for den patriarkalske Royalisme. — Naar *Rahbek* er ængstelig ivrig for at bevare «det gode Forhold mellem Fyrste og Folk, da det er skjændigt at forstyrre det», og erklærer, at «det er ingen Skam at være Børn, men en Skam ikke at være gode Børn», da er han som en af sin Tids mærkeligste Forfattere Udtrykket for den godmodige dansk-kjøbenhavnske Loyalitet. — Ikke netop saaledes med Heiberg. *Han* vil ikke omstyrte Kongedømmet eller (som Datidens Franskmand) rodhugge det privilegerede Aristokrati: «Nej, gro i Fred for mig, gamle hellige Stenegl!» siger han paa sin kolde, spydige Maade, men med fuld Oprigtighed. Og senere, nogle Aar derefter, med heftig Tilforladelighed: «Kongen og hans Familie maa for mig gjerne level» Heller ikke Heiberg ønsker «Tillidsbaandet mellem Regent og Folk overskaaret»¹⁾; men det *patriarkalske Forhold*

¹⁾ Første Udgave af hans Skuespil III. B. 1ste H. S. 125.

vil han ikke vide Noget af. Folket bør ikke længer anses for Børn; det skal have Lov til at udtale sig lige overfor Regeringen: «Siger en Skribent Noget om en Embedsmand, der viser sig at være urigtigt, skal han straffes derfor; men bliver det vitterligt, at Skribenten har Ret i sin Paastand, skal Embedsmanden irettesættes eller afskediges, hvis hans Adfærd da ikke kræver endnu haardere Straf.» *Derfor skal Friheden til at udtale sig være hellig og uantastelig.* Heiberg nævner ikke lovgivende Forsamling eller Folkerepræsentation; han turde have ment, at det fri Ord fuldkomment erstattede en saadan Institution. Den unge Kameralist, den senere mærkelige Digter A. W. Schack v. Staffeldt skriver netop i denne Tidsperiode fra Udlandet et Brev til sin Velynder, Førsteminister A. P. Bernstorff i Kjøbenhavn, hvori følgende Sætninger forekomme: «Den fri Presse er Moder til en ædel Datter, den offentlige Mening, der er lige saa meget værd som Repræsentation, Parlament og Rigsdag»¹⁾. At P. A. Heiberg havde en lignende Tanke, er mer end rimeligt. — Ogsaa Heibergs politiske Opfattelse af Adel er fremskreden. Man

¹⁾ Samlinger til Schack-Staffeldts Levned ved F. Liebenberg.

kan være vis paa, at naar Beaumarchais lader sin Figaro tilkaste den pligtglemmende Grev Almaviva disse Ord: «Adel, Rigdom, Rang og Embeder, Alt det gjør Jer saa kry. Hvad have I da *gjort* for at fortjene alle disse Fordele? — I have gjort Jer den Ulejlighed at lade Jer føde, det er det Hele!» — da er det som talt ud af Heibergs Hjærte. — Men mest tydelig og udpræget er dog Heibergs Anskuelse om Borgerstandens Stilling i Staten. Her er han fuldstændig i Pagt med Principperne af 1789. Han har ikke alene den Stand, han tilhører, kjærest; han vil ogsaa hæve den i dens egne og Andres Øjne; det hører med til hans Livs Formaal at *«bibringe de saakaldte lavere Stænder en ædel Selvfølelse og en Overbevisning om, at den sande Ære er Noget, som vi selv kunne erhverve os, og som ingen Fødsel, ingen Bestalling, intet Patent, ingen Konge paa Jorden kan give.»*

Og her, forekommer det mig, ligger Tyngdepunktet for P. A. Heibergs Virksomhed. Her er han fuldt ud Tidens Mand og det i bedste Forstand. Dette, at Tredjestand, Borgerstanden, er en ædel, agtværdig Del af Folket, at den fordrer Anerkjendelse som saadan, og at den har et fuldgyldigt Krav paa, at de gamle «saakaldte» højere Stænder behandle den med respektfuldt Hensyn; at Borgernes Klasse er den

unge Stand, der skal bringe Fremtidens Ideer til Sejr ved først og fremmest at bryde Privilegiernes, d. v. s. Fødsels- og Kasterettighedernes Aag — det var det, Heiberg hævdede, for dette var han en modig og ubøjelig Forkæmper. Ingen her i Landet følte som han, hvad Sieyès udtalte i Titelen paa sit bekjendte Flyveskrift, at «Tredjestand ikke havde været anset for Noget». Og gik han end ikke saa vidt som hin franske Revolutionsmand i sin Paastand, at den burde være *All*, erklærede han sig dog for dens fulde Ret til at gjøre sig gjældende. Han vilde ikke have Samfundet forfladet og nivelleret, tværtimod: han vilde have aabnet en Konkurrence mellem alle Samfundets Medlemmer og have de Dygtigste sat paa de højeste Sæder. Kun Kongen turde fødes til sin Stilling; men hans Undersaatter skulde indtage det Stade, deres moralske og intellektuelle Betydning hjemlede dem. — Og netop fordi Kjøbenhavnerne, Indbyggerne i «Borgernes gamle Stad», følte, at Heiberg vilde *dette*, forgudede de ham, jubede over hans Viser og fulgte hans Processer med den mest sympathetiske Interesse. Ingens Pen som hans forstod at udtale deres aabenbare eller hemmelige politiske Tanker. Alle de andre Skribenter (paa enkelte Undtagelser nær) vare først og fremmest Literater, deres Interesser

gik hovedsagelig i Retning af Bøger og Theatret; Heiberg følte først og fremmest for sine «politiske Pligter»¹⁾. Hine vare som oftest godt fornøjede med Regeringen og de Styrende, som de var: «hvad kunde man egentlig med Rimelighed forlange mere?» — Heiberg erkjendte fuldt ud Betydningen og Værdien af Kronprinsens, Bernstorffs og Colbjørnsens reformistiske Bestræbelser; *men hos ham gik Anerkjendelsen altid Haand i Haand med Kritiken*. Andre Publicister kunde være artige og paaskønnende Børn; *han* kunde ikke være Barn af den faderlige danske Regering; han var først og fremmest *Mand*. Og som saadan rager han op over de andre og peger udover sin Tid, peger ud mod den Forfatning, vi endelig fik den 5te Juni 1849. —

IX.

Jeg tager atter den biografiske Traad op.

Medens *nu* vore hvileløse Journaler, takket være den elektriske Telegraf og andre hurtige Kommunikationsmidler, bringe os Efterretninger om, hvad der den foregaaende Dag er hændt i de store Verdenscentra, saa indløb for hundrede

¹⁾ Skuespil 2den Udg., IV, 302.

Aar siden Meddelelserne fra Evropas Hovedstæder til os med en Hast, som forekommer os Nutidsmennesker ikke ulig den, hvormed et med Oxer forspændt Kjøretøj bevæger sig fremad. Naar hertil kommer, at vi heroppe i vort patriarkalske Norden langtfra havde noget Begreb om den Gjæring i Frankrig, der forberedte den store Revolution, saa forstaa vi, at denne politiske Explosion kom bagpaa de Fleste som noget Uventet og Uforklarligt. Datidens kjøbenhavnske Presse var en ren Usselhed mod den nuværende. Den danske Hovedstad kjendte blot to Aviser: «Den privilegerede Berlingske Tidende» og «Høppfners kjøbenhavnske Post-Tidender». Disse udkom 2 Gange om Ugen; deres eneste Kilde var «Staats- und Gelehrte-Zeitung des hamburgischen unpartheyischen Correspondenten»; naar denne Tidende priste Necker, gjorde begge dens kjøbenhavnske Kolleger det Samme, naar den derimod stemplede Mirabeau som en tvetydig Person, udtalte ogsaa det kjøbenhavnske Ekko sig i samme Retning¹⁾. — Fra Paris brugte Efterretningerne under sædvanlige Forhold 18—19 Dage, og i en stræng Vinter kunde man vente paa dem en

¹⁾ Dr. Besthorn: Den kjøbenhavnske Presse i Revolutionsaaet 1789 i «Journalistkalenderen for 1889».

hel Maaned. I Heibergs nys citerede Vise, der, som Læseren erindrer, blev afsungen den 29. Jan. 1793, omtales endnu Kong Ludvig XVI som siddende i Fængsel; men alt 8 Dage vare *da* forløbne efter hans Guillotinering. Man vidste aabenbart ikke en Gang, at Nationalkonventet havde fældet Dødsdommen over ham! — Hvis man i det Hele taget nærede nogen Sans for Udlandets Begivenheder den Gang hos os, var Opmærksomheden rettet paa Sverigs Krig med Rusland (hvori Danmark en kort Stund havde været engageret), paa det ulykkelige Polens fremskridende Opløsning og den russisk-øster-rigske Campagne i Tyrkiet. Rahbek vidner i sine «Erindringer», IV, S. 189, at den franske Revolution, «denne uhyre Begivenhed», fra Begyndelsen blot forekom den intelligente Ungdom som en Fractionsstrid mellem Hofcabaler, Kabinetsintriger, Feudalaristokrati, Parlaments-overmod og hierarkisk Hoffærdighed, som Vedkommende vel mellem dem selv vilde afgjøre, og hvori man i Grunden ikke tog uden Nysgjærrighedens Andel, ligesom i Striden mellem Englands Whigs og Tories og mellem Sverigs «Hatte» og «Huer». Ja selv i Marts¹⁾ 1790 er

¹⁾ Det maa være i denne Maaned; thi Josef II.'s Død, hvortil der hentydes i den nedenfor citerede Vise, indtraf d. 20. Febr. 1790.

Interessen for Begivenhederne i Evropa saa lidt oppe, at Samtalen herom mellem begavede unge Mænd kan slaas hen i en godmodig Filister-Spøg. Karakteristisk er det, hvad Rahbek i saa Henseende fortæller i sine Memoirer: «En Kreds af 12 Personer, hvoriblandt jeg erindrer Bjørn, der var Stifter, Schwartz, Rosing, Heiberg, mig selv, Meldahl, Germann og Magens, havde vedtaget at samles en Aften maanedlig ved et muntert Maaltid, Vin og Sang. Da imidlertid politiske Samtaler mere og mere truede at fordrive Jocus og Comus, faldt jeg paa at samle alle Dagens Æmner i en Vise, som jeg betroede Rosing. Saa snart vi kom til Bords, tog Meldahl strax fat paa *Tyskeriet*, som just da var Dagens Anliggende; derfra kom vi til *Kejserens Død* og den da meget omtalte *Tyrkekrig* samt Urolighederne i *Brandt*, der igjen ledte lige til *Stridighederne* i *Frankrig* og *Polens* Bestræbelser for sin *Gjenoprejsning*. Alt dette kom af sig selv; kun *Nordenskjolds* himmelske Jerusalem, som han den Gang byggede stærkt paa i Kjøbenhavn¹⁾, maatte jeg selv bringe paa Bane, da ingen Anden vilde ænse det, skjønt de, da Æmnet en Gang var rejst, tog ganske godt fat. Nu

1) N. var Svedenborgianer.

gav jeg Rosing et Vink, og han istemte min i sin Tid gangbare Vise under almindelig Latter, som fornyedes og fordoblede ved hver ny Materie af dem, som nys ved Bordet havde været paa Bane, der forekom i Visen:

Nu bort med alskens Politik
og lad os passe vores Drik!
Man ærgrer dog ej Tysken bort,
om man sig ærgrer sort,
ej heller rejse vi herfra
med Nordenskjold til Afrika,
den Rejse er os lidt for lang,
og her er Vin og Sang.

Skjönt nok en Kejser nys sov hen,
de vælge dog knap mig igjen;
saa kommer det mig ud paa et,
hvo ellers bliver det.
Om Tyrken nu fik Last og Skam,
saa var det jo tilpas til ham;
han holder Kjønnen i Arrest
og hader Vin som Pest.

I Braband er der Borgerkrig,
de nappes tæt i Frankerig;
det tager jeg mig lidet nær,
naar vi forliges her.

Men gid den Krig dog ikke naa
til Medoc, Pontac og Bordeaux,
til Epernay, Chalons og Rhin,
hvorfra vi faa vor Vin.

Hvad gaar os stakkels Polen an;
vi det dog ikke hjælpe kan,
lad ingen Polak¹⁾ taales her:
det meget bedre er.
Vær tro i Ord, og tro i Drik!
var vore Fædres Politik;
nu vise hver ved dette Bord,
han gaar i deres Spor!» — —

Imidlertid kommer der snart mere Fart i Kjøbenhavnernes politiske Stemning. Sværmsporerne fra den franske Revolution ere i Luften og vente kun paa Lejlighed til at slaa ned. En saadan Lejlighed kom, da Kronprinsen fejrede sit Bryllup paa Louisenlund i Slesvig. Det var her, Lüttichau og hans jyske Meningsfæller overrakte deres ovenfor omtalte Adresse. Den literære og juridiske Fægtning, der nu udspandt sig, bragte alle frisindede og reaktionære Gemytter i Bevægelse. I Proprietærernes «Tillidskrift, der i Grunden mere var et Mistillids-

¹⁾ Rest i Glasset.

skrift», som Prof. Holm træffende bemærker¹⁾, vare de af Kongens Raadgivere, som ivrigst havde virket for Bøndernes Emancipation, stempede som daarlige Medborgere og uredelige Mænd. Man gjorde Kronprinsen opmærksom paa Røret i Frankrig: af hine «gyselige» Eksempler maatte han kunne skjønne, hvad der resulterede af saadanne hastige Samfundsændringer. — Men Kronprinsen, som var den store Landbo-kommissions trofaste Forbundsfælle, sendte Godsejernes Klageskrift til *den*; og her fandt Lüttichau den rette Mand for sig. Colbjørnsens hele Sagsbevidsthed og borgerlige Selvfølelse kom i Oprør: ikke alene afviste han som Landbo-kommissionens Sekretær Proprietærernes Indvendinger paa en hvas Maade; men, efter at have erholdt Kronprinsens Tilladelse, forfattede han ogsaa en officiel Gjendrivelse deraf, som havde baade Næb og Klør. Lüttichau svarede med et vældigt Indhug paa Colbjørnsens Person. Hele Folket tog Parti i denne Holmgang mellem den adelige jyske Godsejer, der pukkede paa sin Stands Privilegier, og den veltalende borgerlige Jurist, der truede med Rigsloven og hævdede Menneskerettighederne. Ingen fik Lov til at fremsætte «et billigt Skjøn»: man var eller

¹⁾ Kampen om Landboreformerne 1773—91. S. 208.

skulde være enten «Demokrat» eller «Aristokrat»¹⁾. Colbjørnsens Fjender sigtede ham for Terrorisme og Angiveri; Heiberg haanede den jyske Ambassade i «Rigsdalersedlens Hændelser», og Riegels bemærkede spydigt i sit ovenfor omtalte Lejlighedsskrift: «Det er ikke saa sikkert, kjære jyske Herremænd, at Eders Birkedommer just bliver Eders Dommer hinsides Graven», hvorved han sigtede til den gamle, men i Tidernes Løb skrækkelig misbrugte Ret, som Herremanden besad i Sager, ham og hans Bønder imellem, selv at beskikke sin Dommer.

Medens denne Strid endnu var standende, fandt det unge fyrstelige Brudepars Indtog Sted i Kjøbenhavn. Hovedstadens Beboere, der som bekjendt griber enhver Lejlighed, der tilbydes, til at adsprede sig, havde heller ikke forsømt denne. Kronprinsen var jo tilmed bleven populær i Anledning af hans Holdning i Landbo-sagen, og Kronprinsessen vandt Alles Hjærter ved sin Tækkelighed, sin Ynde og sin beskedne Optræden. — Efter flere Dages Bryllupshøjtidelighed og Festligheder paa Gottorp holdt de d. 14 Septbr. om Eftermiddagen deres Indtog fra Frederiksberg Slot gjennem Nørreport²⁾.

¹⁾ a. S. 222.

²⁾ Nationaltidende Nr. 5213—14, Feuilleton ved R. P.

Overalt Æresporte og Dekorationer; overalt hvidkjolede unge Piger og elegant klædte Damer, der afsang Festsange; overalt Præsentation af Lav og Korporationer; overalt jublende og beundrende Skarer. — Foran den kongelige Vogn red første Staldmester paa en statelig Hest, der «dansede nok saa smukt». Gjennem Nørregade drog Toget forbi Bispegaarden, hvis Port var dekoreret med en Obelisk paa Baggrund af en (mindre heldig malet) Skov. Gulddæblerne sprang paa Gammeltorv. For Enden af Østergade havde Jøderne, der mer end én Gang fik Aarsag til at være den humane Fyrste taknemlig¹⁾, oprejst en prægtig Æresport med bibelske Sindbilleder og sindrige Inskriptioner, med Danmarks og Norges Genier og øverst oppe en forgyldt Fama, der vendte sig til alle Sider, som for at udbasune Parrets Ros. Mellem Borgervæbning og Militær, der gjorde Honneur, drog Kronprinsen og hans Brud gennem store Kongensgade, Dronningens Tværgade til Amalienborg og derpaa forbi den folkeelskede Frederik V's Statue tilbage til Kongens Nytorv. Ved Universitetet havde Minerva fra sit Tempel budt det fyrstelige Par Velkom-

¹⁾ Senest i vort Aarhundredes Beg., hvor den Tids Anti-Semitter, i Anledning af at Frederik VI skærmede Jøderne, kaldte ham «Jødekongen».

men; ved Kunstakademiet traadte Gratiernerne dem i Møde, og ved det kgl. Theater var opført et Apollo-Tempel, hvis Tag hvilede paa Søjler: «Alt var malet i Elfenbens-Manér, det tog sig lyst og majestætisk ud. Midt i Templet saa man Digterguden selv; foran ham brændte to Røgelseskaaler, der bleve passede af fire Apollopræster. Paa begge Sider af Trappen, der førte op til Guden, saas en hvilende Muse: Thalia og Melpomene. Da den fyrstelige Vogn standsede udfor Apollos Tempel kom de 9 Muser pludselig frem inde i Templet, vandrede ned ad Trappen, stillede sig i Række og udførte en Korsang, hvis Toner lød over hele Torvet» (Man ser altsaa heraf, at Thalia og Melpomene forekom in duplo). — Tre Aftener i Træk var Staden illumineret. Det kgl. Theater gav naturligvis Festforestilling. Skjønt der derved gjordes Brud paa gammel ærbødig Skik, blev Kronprinsen og Kronprinsessen ved deres Indtrædelse modtaget med Akklamation og Hurraraab, og Parterret istemte en Velkomstsang. Først opførtes Prams Lejlighedsstykke, der dog (trods den gennemgaaende nationale og loyale Tone) paa Grund af sine dunkle Hentydninger til Regents og Folks gjensidige Forhold efterlod et mat Indtryk. Derimod gjorde Thaarups «Høstgildet» overordentlig Lykke, og endnu den Dag

i Dag staar det som et smukt, venligt Minde om den patriarkalske Stemning, som i hint Øjeblik besjælede vort Folk. Arveprins Frederik, der (vist ikke uden Møje) i sin Ungdom havde faaet Guldbergs politiske Katekismus indbanket, lugtede rigtignok Noget «lige som Oprør» i begge Feststykker. Men den brave Kronprins var velfornøjet: «denne Hylding var saa patriotisk og skyldtes to gode, danske Hoveder og en af hans Gemalindes Landsmænd» (Schulz, der havde sat Musik til «Høstgildet»); «de havde været meget heldige i at gjøre saadanne Viser, der vare ret efter det danske Folks Sind; hans Brud havde strax faaet at vide, at der var gode Hjerter i den Nation, hun herefter skulde finde sit Hjem og sin Lykke hos.» Efter Forestillingen kjørte Brudeparret omkring i Byen forat se paa Illuminationen og paa det pragtfulde Fyrværkeri, Agent Bodenhof lod afbrænde ude paa Søen. Paa Amalienborg spændte det jublende Folk Hestene fra deres Vogn, for selv at trække den. —

Man kan da forstaa, at Kjøbenhavnerne fik Noget at tale om i de følgende Dage. —

Da lød der midt i al denne Hylding, Tilfredshed og jublende Samstemning lige som en lille skarp Dissonans. — —

Ogsaa Heiberg havde været med til at for-

herlige Brudfesten. Som celebre Poet havde han modtaget flere Anmodninger om at forfatte Inskriptioner, Sange og Viser. Han havde efterkommet disse Anmodninger og skilt sig derfra paa en værdig Maade. Man vil forgjæves søge efter Fyrstesmiger i denne Lejlighedsposi. Skjønt han selv som Olding siger, at han «har smigret de Mægtige paa Jorden», saa skal dette ikke forstaas i Ordets nuværende Betydning — Ords Betydning forandres (som bekjendt) i Tidernes Løb — men som Ytring af Artighed eller Høflighed. Naar det i «Almindelig Folkesang for Kjøbenhavn» hedder:

«Prins, da Du kom fra vundet Slag,
da ligned Folkets Fryd en Torden;
men Glæden, som Du sér i Dag,
blid spredes over hele Norden!»

da er dette ingen Smiger, men bogstavelig Sandhed: da Kronprinsen efter Bataillen ved Kvistrum Bro, vendte hjem til sin Hovedstad, havde Kjøhavnerne gjerne paa deres Arme baaret ham ind i deres By, saa glade vare de over, at deres unge Tronarving heldig var sluppen fra et Felttog, af hvis Overledelse de med Føje ventede sig alt Andet end Godt ¹⁾. — Naar Heiberg i «Sang for den danske Ungdom» lader Børnene synge:

¹⁾ Sé Oberst Tidemands Memoirer.

«Os sagde vore Fædre tit
 om Frederik den Femte,
 at Danneriget bredt og vidt
 hans Minde aldrig glemte.
 O fryder Eder, danske Mænd!
 jer femte Fredrik leve!
 Her ser I Eders tabte Ven
 i Sønesønnen leve!

Os vore Mødre har fortalt
 om Dannemarks Lovise,
 at hendes Minde overalt
 man nok ej kunde prise.
 De modtog hende jublende,
 O skulde vi da tie,
 nu da vi hendes Billed se
 oplevet i Marie» —

saa ere disse Ord et oprigtigt Udtryk for, hvad man haabede: Kjøbenhavnerne glemte aldrig deres kjære Frederik V¹⁾; og hans Gemalinde Louise, Kronprinsessens Mormoder, var folkeyndet som Dronning Dagmar²⁾. At dette Kongepars Elskværdighed skulde gaa igjen i Børnebørnene, var Folkets inderligste Forventning. —

¹⁾ Saly's Beretning om Kongen m. H. t. hans Statue.

²⁾ Sé Charlotte Biehls hist. Breve.

Naar Heiberg endelig i den store «Cantate for Kronprinsens Klub» i en Modstrofe lader To synge:

«Bort Krigens Lavrbærtræ! hvis Rod
maa vandes af uskyldigt Blod.»

og derefter Koret:

«Saa fletter da med Sang og Dans
for Fredens Ven en Oliekrans!»

Og senere:

«Des værre! der er Konger nok,
som herske over Slavers Flok. —
Thi bringe vi med Sang og Dans
vor Friheds Ven en Axe-Krans.

— — — — —

Vær Borgerven, o Frederik!
Det er den sande Politik.
De staa som Klipper om Din By,
naar lejede Soldater fly. —
Og glade vi med Sang og Dans
skal flette Dig en Ege-Krans!»

Og senere Chor og Recitativ:

'Tag Fredens Krans, o Kongesøn!
Den er saa skjøn;
og bær den evig, evig grøn!

Vort Aag er brudt. Se Dine Lærdoms Mænd!
 Se hvor vi ile til Din Højtids Færd!
 Du gav os vores tabte Rettighed:
 At turde tænke, frit at turde tale.
 Taknemmelig vi denne Frihed bruge,
 ej til at dadle Fyrsters Skridt,
 men at advare dem mod Lumskheds Rænker.
 Ak, Konger er ej Guder. — Sjælden ser de mer
 end andre Mennesker; langt mindre meget tit.

— — — — —
 Tag Friheds Krans, o Kongesøn!

Den er saa skjøn;

og bær den evig, evig grøn!» — —

saa vil Alle kalde disse Udtryk for Hyldest
 baade ærbødige, som det passer for Lejligheden,
 og frimodige, som det sømmer sig den hæder-
 lige Statsborger. — Heibergs Festpoesier gjorde,
 som man kan tænke, megen Lykke, og enkelte
 Vers vare (efter Rahbek) paa Alles Læber.
 Vigtig-venkabelig hviskede man Digteren i Øret,
 at der var behagelige Ting for ham i Vente.
 — En Dag viste der sig da ogsaa en unifor-
 meret Herre i hans Stue; det var Kammerjunker
 Schrødersee, Major ved Garden til Fods. Efterat
 de gjensidige Hilsener vare udvexlede, begyndte
 han at komplimentere Heiberg for hans Fest-
 sange. Heiberg takkede kort og høfligt, sagde,

at det Hele var Bagateller og søgte at lede Samtalen hen paa andre Emner. Men Kammerjunkeren kom atter og atter tilbage til Festsangene, og til sidst sagde han: «De vil sikkert faa en smuk Foræring; bare Vedkommende kunde træffe Deres Smag». Nu begreb Digteren først hans Hensigt og svarede: «Min Smag er ikke ødelæggende; den forener Simpelhed med Oekonomi, og denne er nødvendig for Statens Finanser. Jeg véd heller ikke ret, hvad jeg skulde ønske mig. Et Ur behøver jeg ikke, da jeg allerede har ét. En Tobaksdaase endnu mindre, eftersom jeg ikke bruger Tobak. Her kunde altsaa ikke blive Anledning for mig til at gjøre noget Valg. Dog det er sandt! jeg staar i Begreb med at kjøbe mig en Stegevender, hvortil jeg trænger. Den kan faas for en Snes Daler, og dermed kunne vi være tjente paa begge Sider». Kammerjunkeren lo og gik sin Vej. Om han har rapporteret denne Samtale paa højere Steder just i den givne Form er vel tvivlsomt. Foræringen udeblev imidlertid, og det var just det, Heiberg vilde. — «Man misforstaa mig ikke», siger vor Forfatter i sine «Erindringer»¹⁾, «det er langt fra, at jeg vil paa-staa, at en Skribent ikke kan modtage en For-

¹⁾ S. 28—29.

æring af en Konges eller Fyrstes Haand, uden at behøve at rødme, naar han kun er sig selv bevidst ikke at have fortjent den ved nogen Nederdrægtighed, hvilket dog vel ikke saa saare sjældnen har været Tilfældet i mere end ét Land i Verden. At f. Ex. Thomas Thaarup ved hin Lejlighed fik en Foræring, var højst billig og naturligt; og han kunde modtage den, uden i mindste Maade at skamme sig derover enten for Publikum eller for sin egen Samvittighed. Men jeg frygtede for, at jég, ved at modtage en Foræring, som jeg ikke kunde afslaa, i Fald den blev mig budet, skulde paalægge mig Forpligtelser, som jeg senere enten kunde komme til at fortryde eller blive nødt til at bryde; og ikke at blive udsat for saadanne Ubehageligheder, var just det jeg i Tide vilde søge at forebygge, forat man ikke en Gang skulde faa en, i det mindste tilsyneladende, Grund til at beskylde mig for Utaknemlighed.»

Saa øm var denne Mand over sin Selvstændighed. — Men det var første og det blev sidste Gang, at Hofsolen tilsmilede ham. —

Vist nok havde Behaget ved det prinselige Bryllup været almindeligt. Dog skumledes der hist og her over Et eller Andet. Thaarup havde i «Høstgildet» ladet Bønderne prise «Christian (naturligvis Kongen, Chr. VII), for han har adlet

Bondens Stand», nu spurgte en ung Adelsmand, Peder Wormskjold, med fin Sarcasme i en Brochure, hvilken Christian det var, der havde adlet Bondens Stand¹⁾, og paaviste af Sprogbrugen Modsigelsen i, at *Bonden skulde være Adel*. Dette protesteredes naturligvis af de Borgerlige; derimod kunde man en Gang imellem i disses Kredse høre Ytringer om, at det Hele jo i Grunden ikke havde været Andet end en Hoffest; og nu vilde man vel snart faa at se Virkningerne af Kronprinsens Svigerfader, den frihedsfjendske og opblæste Carl af Hessens Indflydelse²⁾. — Endelig havde man mellem den illuminerede Bys Jubel-Transparenter i Pilestræde, Kjælderer Nr. 103, hos Skomager Johan Wilhelm sét en lille Træpyramide, hvis Indskrift belystes af fire Lerlamper. Den lød:

«Jeg ejer ej Skilling og næppe et Brød,
min Kjole er lappet, Krediten er død;
Fortuna, den Frue er gjerne saa saa,
hoffærdig hun nærmer sig sjælden os Smaa:

¹⁾ «Indfaldet var egentlig Christian VII's, som da man kom ham med for mange Landboanordninger paa én Gang til Underskrift underskrev dem fra Rentekammeret: Chr. Rewentlow, dem fra Cancelliet: Chr. Brandt og dem fra Commissionen: Chr. Colbjørnsen». Utrykt Meddelelse fra Rahbek til A. E. Boye.

²⁾ Utrykt Meddelelse fra Rahbek til A. E. Boye.

kun Van'er og Von'er og La'er og De'er
 den naadige Frue sin Yndest beteer.
 Jeg hende vel bad om et Lys eller to;
 men knibsk hun paa Næsen slog Rynker og lo.

Og Haabet, man véd, er saa snurrig en Ting,
 ved det man saa ofte gjør himmelhøjt Spring,
 man sulter og synger, man tørster og lær,
 ja drømmer om Kroner og Scepter med Mér.
 Man borger, bedrager, ta'r atter paa Kridt;
 paa Æren, trods Dyden, man spiller Fallit,
 til Charon han kaster i Færgen os ned
 og ilende plasker til Hisset afsted.

Der stod jeg forlegen og bister og vred,
 og Fruen jeg bandte, jeg véd ej hvormed;
 min Kone, just ikke Lavater¹⁾, men ser
 paa Prikke, naar Verden og jeg er kontrær,
 hun smilende sagde: «Hvad fejler Dig Fa'r?
 Fornuften, trods Armod, os hjulpet jo har:
 Her har vi jo Lamper, her har vi jo 'Tran,
 og vil Du da mere, Du rime jo kan.»

Nordens glade Dag d. 14 Septbr. 1790.»

Hvem havde skrevet disse Vers, saa karakteristisk danske og fulde af lun Ironi? Sikkert ikke

¹⁾ L. har udgivet et Værk, hvori han hævder, at man kan slutte fra et Menneskes Aasyn til dets Karakter.

Skomageren; Sligt kan en skikkelig Smaaborger føle, ikke skrive (en Skomager studerer ikke Lavaters Physiognomi-Bog); men underligt var det ikke, at disse Transparent-Rim vakte Opmærksomhed og Omtale: de rørte ved Noget, som paa hin Tid gav Gjenlyd i Alles Sind, ikke mindst i P. A. Heibergs. — Nu hændte det, at han en halv Snes Dage efter Indtoget blev anmodet om at forfatte en Vise til et sluttet Selskab, der holdt sin sidste Sammenkomst paa Skydebanen. Det er aabenbart, at Visens Tendens er bleven ham opgivet: den skulde være filantropisk. Man havde moret sig sammen og været glade, nu skulde man huske paa *dem*, der ikke havde Meget af Glæde. Dette Sidste finder jeg ingen Steder; men jeg vover den Gisning ikke alene fordi Slutstrofen ligefrem udtaler det, men ogsaa fordi det aldeles var i hine Tidens Aand at tænke saaledes. Man erindre blot sidste Vers af Mathias Claudius, for vore Bedstefædre saa kjære «Rheinweinlied», hvor den dithyrambiske Stemning pludselig brydes:

«So trinkt ihn denn, und lasst uns alle Wege
uns freun und fröhlich sein!
*Und wüssten wir, wo jemand traurig läge,
wir gäben ihm den Wein!» —*

Heiberg skrev da den ønskede Vise og iblandede (efter denne Digtarts Maade) Æmner fra Dagens Samtale.

«Hver Mand i Byen om Indtoget taler,
om Transparenter og Danserens Gang.
Dekorationer og Porte man maler,
synger hvad elleve Muser besang.
Alle beglode,
Faa kun forstode
Digterens «Fingal og Frode».

Ordener hænger man paa Idioter,
Stjærner og Baand man kun Adelen gier¹⁾,
men om de Mallinger, Suhmer og Rother
man ej et Ord i Aviserne sér.
Dog, har man Hjørne,
kan man jo gjærne
undvære Orden og Stjærne.

Rigdommen voxer i Adelen Bleer,
Og, som en Skomager nylig har sagt,
ene de Van'er og Von'er og De'er
holder Fortuna og Plutus i Agt,

¹⁾ Chr. Thaarup siger i sin Biografi af H.: «Jeg antager, at Forf. har villet have Ordet udtalt «gjér». I saa Fald er det en Norvagisme, som ogsaa forekommer et andet Sted hos ham, uden at Rimet har nødt ham dertil.»

Har vi ej Meget,
er det vort eget,
som ej fra Staten er sveget.

Her man despotiske Satser ej lærer;
Lighed blandt Mennesker drive vi paa
og ej som Jydernes Proprietærer
ønsker os Slaver og Bønder at flaa.
Selv vi os føde,
Agerens Grøde
vi ej som Dosome øde.

Stormanden svirer og glemmer den Arme,
kan ham med kold Ligegyldighed se.
Vi ere Smaafolk, og føle med Varme
midt under Sviren Elendigheds Ve.
Hungriges Mave
fordrer en Gave;
giver og Tak skal I have!» —

Hvor findes egentlig *det* i denne Vise, som ikke er sagt lige saa stærkt før? Havde Zetlitz ikke i sin af Alle sungne og for nogle Aar siden trykte Drikkevise talt om at:

«— Slynkler hæves til Ærens Top

— — — — —
at gyldne Stjerne
og tomme Hjerne

forenes ofte, ja mer end gjærne
det sér man tit» — — — — —?

Havde Baggesen ikke for fem Aar siden i sin «Poesiens Oprindelse» skrevet følgende satiriske Vers:

«Men Odin svor en Ed — — —
Samt, forat standse Kundskab lidt behændig,
som aaben stod alligevel Enhver,
beslutted han, at den var unødvendig
til at erlange gode Dage her;
og at man kunde blive syv Slags *Raader*
og *Excellencer* som en Bagatel
og vel proportionerte høje *Naader*,
og kort sagt, hvad man vilde, meget vel,
naar man kun ejede saa megen Sjæl,
som var tilstrækkelig til Kroppen at oplive,
og havde lært sit Navn (om ej med egen Haand
dog med en Sekretærs) at skrive;
især, om man forsigtig lod sig gjøre
til Søn af En, som bar et vist Slags Baand;
thi saa var det endogsaa overflødig:
til Krig, til Dom, til Raad berømmelig at føre
man næppe havde Sjæl, end sige Hjerne nødig.
Ved den Idé faldt Odin paa en anden:
og skabte *med det Samme Adelstanden.*»

Og denne «komiske Fortælling» havde tillige med de øvrige i Samlingen gjort overordentlig

Lykke og netop skaffet Digteren Indpas i høj-adelige Kredse.

Og hvad havde ikke Heiberg selv vovet ustraffet at udtale for tre Aar siden i sin danske Bearbejdelse af Laveaux' «Evsebius»? — —

Visen havde fundet Bifald hos Skydebaneselskabet og faaet Medlemmerne til at lukke Pungen op. Andre selskabelige Cirkler havde ogsaa fulgt Opfordringen til «at give» og indsendt deres Collecter med Mottoer af Visen, som f. Ex.: «Gier vi ej meget» o. s. v. — Heiberg har da sikkert været vel fornøjet med Virkningen af sit Lejlighedsprodukt og ikke anet Uraad: Alt i Alt har det vistnok forekommet ham temmelig uskyldigt. — Da blev han «den 26. Oktbr. 1790 Kl. 9 slet stævnet at møde i Politiretten» ¹⁾.

En «Studiosus», Simon Poulsen, der udgav et Underholdningsblad, «Morgenposten», havde hørt om den Succes, Heibergs Vise havde gjort i Skydebaneselskabet og ilte med at skaffe sig den hos Forfatteren. En Bogtrykker Popp havde saa igjen aftrykt den paa egen Haand for at slaa Mønt af den, og saaledes var den bleven udbredt over hele Byen. Den var falden Cancelliepræsident Brandt i Hænderne, og han havde

¹⁾ Politiforhøret og Kjendelsen etc. S. 1.

derefter sendt Politimester Flindt en lille Billet. Flindt, som selv var bleven betitlet under Indtogsfesten¹⁾, og altsaa faaet «en usynlig Orden», har næppe ugjerne fulgt Opfordringen fra højere Vedkommende. «Ved ermeldte Sang,» paastod han, «ikke alene dadledes Regeringen; men der taltes fornærmeligt om Adelstanden i Almindelighed og i Særdeleshed om de Mænd, som Hs. Majestæt Kongen havde vist Naade.» — Heiberg erklærede, at han ikke kjendte noget til de kgl. Rescripter, i Kraft at hvilke han stævnedes, og det var en gammel juridisk Regel, at en ukjendt Lov ikke forbandt. Men for Resten kunde han ikke tro, han havde forbrudt sig: hvor kunde det falde ham ind, den ene Dag at tale ilde om Landets Regent, naar han den følgende Dag lovpriste ham i Sang²⁾? — Hvad der i hans Vise sagdes om Adelen, var af andre Digtere før ham udtalt strafløst; og han henviste til, hvad vi alt ovenfor have citeret. En «Idiot» kunde være en skikkelig og brav Mand, selv om han var ulærd og et daarligt Hoved. Det var ikke Forfatterens Skyld, at den omtalte Vise var kommen saa langt omkring: den var bestemt for og blev afsungen af

¹⁾ Se Heibergs: *Suum cuique*.

²⁾ Skydebanevisen blev afsungen den 25. Septbr., Cantaten i Kronprinsens Klub den 26de.

et Antal hæderlige Borgere, ikke unge Fusetaster; Hensigten med den var ingen anden end at more en Selskabskreds og gavne de Fattige. — Men Politimesteren blev ved Sit: «Heiberg havde *skumlet over Regeringen* og tilladt sig en *dumdrstig Kritik* af Hs. Majestæt Kongens Forhold. Derfor skulde han bøde 150 Rdl. til Politikassen.» De Andre, der havde vist «*en mindre Grad af Ondskab*», slap med langt ringere Mulκτη.

Det var saare uklogt af Etatsraad Flindt at beslaglægge denne Vise. «I de Tider ventede man alt det Gode af en Embedsmand, som hans Stilling gav ham Anledning til»¹⁾; man fandt altsaa denne politimesterlige Tjenestiver i høj Grad utidig. Skydebaneselskabets Medlemmer bleve strax enige om, at deres Visedigter ikke skulde lide for en Bladredaktørs Uagtsomhed og en Bogtrykkers Styverfænger, og sendte Heiberg gennem Forvalter Eschemoes hans Mulkets Beløb, «som man forventede han uden Fortrydelse vilde modtage». Men den stolte Heiberg skikkede strax Summen tilbage med følgende Ord: «Deres Velædelhed vil tillade at jeg istedetfor den forlangte Kvittering herved sender Dem de mig tilstillede 150 Rdl.

¹⁾ Rahbeks Erindringer IV.

tilbage. De vil behage at forsikre vore fælles Venner om min uskrømtede Taknemlighed, og at det dobbelt fornøjer mig, at jeg har kunnet være saa lykkelig at bidrage lidt til at more Mænd, der ikke svige deres Ven i Nøden. Uagtet 150 Rdl. for en Mand i min Forfatning er en meget anseelig Kapital, kan jeg dog ikke overtale mig til at modtage samme ved denne Lejlighed, og mine Grunde ere følgende: Er jeg dømt retfærdig, hvorom jeg ikke kan eller bør tvivle, da kunne mine Venner ikke være bekjendt, at de have villet understøtte en Forbryder imod Lovene; men endog om min Dom var uretfærdig, saa er der saa meget behageligt ved den Bevidsthed, at være bleven et Offer for Sandheden og den gode Sag, at jeg paa ingen Maade vil dele denne Lykke med noget Menneske i Verden.»

Imidlertid var Heiberg ikke den Mand, som var ængstelig for at tage Offensiven, naar han følte sig forurettet. Han udgav «Politiforhøret og Kjendelsen i Sagen angaaende Visen: Hver Mand i Byen om Indtoget taler; andre til Advarsel, at vogte sig for, hvad man ikke maa skrive». Paa det Sted, hvor den beslaglagte Vise skulde have staaet, som jo nu ikke maatte trykkes, lod han et Blad staa blankt, blot øverst paa første Side sattes følgende Ord:

« *Visen.* »

Bliver, i Følge foranstaaende Dom, ikke trykt.»

Og paa Foden af samme Side: «Dette ledige Rum er bestemt til derpaa at skrive, hvad videre mine Læsere kunde have at sige enten med eller imod Visen.» At dette rene Blad blev anvendt til derpaa at afskrive Visen, er selvfølgeligt, og at man gjorde dette under stor Morskab og Fornøjelse er rimeligt. — Havde Visen vakt Opsigt, gjorde Proceduren det endnu mere; Alle skulde købe det lille Hefte, der karakteristisk nok var dediceret til Hr. Niels Ditlev Riegels. Hele det liberale og intelligente Bourgeosi kom i livligt Røre i Anledning af Heibergs Proces og Dom. Raadmand Claus Fasting i Bergen, der selv var Dommer, skrev til Heiberg: «Saa vidt er det, at Alt nu er vilkaarligt, og at enhver indskrænkes til en Dommers Godtbefindende, der ofte ej véd, hvad han skal befinde. En ussel Frihed, en værre Straf end Censuren; thi der vover jeg intet uden et Afslag, men her vover jeg min Velfærd, naar jeg trækkes gjennem Retterne for hvert Ord, som den ene Dosmer har Ret at klage og den anden at dømme over, efter Behag.» Og senere, da Heiberg har udgivet Forhøret. «En Side af Deres Protokollation har

mere Styrke, jeg vil ikke tale om Sprog og Elegants (thi det bør man ikke en Gang fordrø af Politiet, som har Privilegium at overtræde lige til Retskrivning og Elementer i sit Modersmaal) end alt, hvad der er dikteret fra den strænge Trefod, hvis Final maa opfyldes, ligemeget, hvorledes Præmisserne ere. Hvor Partiet dog er ulige, naar Politi og Vittighed mødes! Underligt, at Ludvig XIV taalte Boileaus Satire over Adelen, hvori forekommer tusind Gange grovere Ting end hos Dem, og dog sande; hvori han trakterer dem med un lache, imposteur, un traître, un scelerat, un perfide, un menteur etc., hvor han mistænker dem for at være Horeunger, ligner dem med Heste etc. etc. Ganske vist vare en Hoben af disse *behængte med Ordener*, ergo efter Politimesterens Slutning un crime d'état . . . og dog blev Alt dette ikke paatalt af nogen, tværtimod belønnet. Fiat applicatio fra bon sens *der* til *her*. Men dette var ogsaa *det ophlyste* Siècle de Louis XIV, hvorimod vort brænder som en Tranlampe, som en Praas . . . »¹⁾. — Ogsaa de Frihedsmænd, der stode Regeringen nær, misbilligede i høj Grad Politimesterens Adfærd. Rahbek fortæller («hvad han har fra uforkastelige Hænder»), at

¹⁾ Se S. Birket-Smith a. S. 101—3.

«en af Landets allerførste Lovkyndige» (d. e. Colbjørnsen) «fandt Grundene for denne Dom saa ufyldestgjørende, at Vedkommende» (nemlig Flindt) «til disses ydermere Bestyrkelse fremkom med en petit billet fra en paa den Tid meget formaaende Mand» (d. e. Brandt) «og spurgte: *om han kjendte det Navn?* Men han fik sig til ikke liden Forundring det Svar: naar det staar fuldt udskrevet paa venstre Side af et Helark, foran en Del andre Navne, hvoriblandt mit er, kjender jeg det nok; men naar det staar med de første Bogstaver saaledes nederst paa højre Haand af en lille løs Lap, kjender jeg det — idetmindste i Embedssager — ikke.» — Man havde under det nye Reformregimente saa inderlig glædet sig over, at *nu* kunde man da faa Lov at fremkomme med et frimodigt Ord, og saa dukkede pludselig Censur-Spøgelset fra Guldbergs Dage frem. Rescriptet af 20. Oktbr. 1773 var atter bleven bragt til Anvendelse i den heibergske Sag. Allerede begyndte man i kjøbenhavnske Correspondanceartikler til tyske Journaler at ymte om, at Trykkefriheden igjen skulde indskrænkes i Danmark. Og i «Dramaturgiske Samlinger», hvor Rahbek havde for Skik at «expectore sig», kunde man gennem hans Mund høre de unge Forfatteres Ængstelse for, hvad der muligvis var i Vente: «At hvis Ugler

og Muldvarpe maatte raade, kom Solen aldrig paa Himlen, og hvis Dosmere og Skjælmer fik Roret i Hænde, vilde Trykkefrihed og Oplysning snart blive vist i Landflygtighed. Men lykkeligvis leve vi i en Epoke her i Landet, da Sligt fra ingen Side er at befrygte.» — Undertiden taler man (som bekjendt) højt om sin Frygtløshed, for at skjule sin indre Angst. — Da emanerede — takket være den gode Sags Talsmand, Chr. Colbjørnsen, — Rescriptet af 3. Decbr. 1790: «Ingen brav og oplyst Mand skulde hindres i paa en redelig og frimodig Maade at fremsætte sine Meninger, og alle Sager, som rejste sig af Trykkefrihedens Misbrug, skulde forfølges ved de almindelige Retter; de Skyldige i Overensstemmelse med Rescript af 7. Oktbr. 1771 dømmes efter Lovens Forskrift.»

Denne kgl. Anordning hilstes med almindelig Glæde: for Fremtiden vilde man nu være sikret for al Vilkaarlighed i Pressesager. Selv Heiberg udbrød i et «Gud ske Lov» over; at Forfatterne vare slupne for «Politi-Helvedet paa Gammeltorv». —

Alligevel — *Bruddet mellem det Gamle og Ny var nu indtraadt.* Det mærkedes vel ikke i Øjeblikket; men man véd, at et Brud kan være til Stede, uden det strax mærkes; det skulde nok vise sig. Det var nu konstateret, at hvad man

maatte sige *før* 1790, kunde ikke uden Fare udtales *efter* 1790. *Det* Aar blev et Tidsskjæl. Regeringen, som hidindtil *alene* havde repræsenteret det liberale Fremskridt, var bleven opmærksom paa, at der nede i Folket var Noget, som var endnu liberalere¹⁾: *ogsaa Danmark begyndte at faa en oppositionel Tredjestand*. Proprietærfejden havde givet de Borgerlige Mod; Luftningen fra Frankrig styrkede deres Selvbevidsthed. Nu fik de deres rette Mand i Heiberg. Hans Viser kom for Fremtiden til at spille samme Rolle som en dygtig Leder i vore Dages Journalistik.

Visen havde fra tidligere Tider indtaget en ikke ringe Plads blandt Borgerstandens aandelige Adspredelser. I Pietismens Tid var det *den gudelige Vise*, som var paa Moden: Haandværkeren sang den ved sit Arbejde, Storhandleren i sit Pakhus. Saa kom Frederik V's og Christian VII's mere muntre Dage, og *Selskabsvisen* holdt sit Indtog: Wibe, Fasting, Storm og først og fremmest Rahbek vare de Dages glade og sorgløse Sangere. Heiberg bliver Skaberen af *den politiske Vise* i det 18de Aarhundredes sidste Decennium. Man læste ikke som nu til Hverdagsbrug sin Avis, man sang sin Vise.

¹⁾ Man erindre, at ogsaa Riegels hint Aar udgav og blev dømt for sine «Julemærker».

Man hørte den saa tit, at man uvilkaarlig lærte den udenad; og man gjentog den saa ofte, at man aldrig glemte den. Thi i de Tider, «sang man i alle Samlag, ved alle Anledninger og uden nogen Anledning. Enhver, der havde en Smule Røst, sang og morede — i det mindste sig selv; medens man nu synger kun for at lade sig høre, og hvo, der ikke har lært at synge, tier klogeligen stille.» *Gjennem Heibergs Viser bleve den Tids liberale Ideer indsungne i Folket.* Sprogrene, altid forstaaelige, vittige og skarpe droge deres metalklingende Rytmer ind i Øret og indtog Hjærtet. Man fandt dem saa sande og træffende, og de Ældre fik ved deres Glæde over dem de Unge (der, som rimeligt er, altid helst ser de Ældre glade og nødigst høre dem gnave) til at elske dem. Herom fortæller Fru Duncker i sin gammeldags hyggelige Bog en karakteristisk Scene fra sit Hjem, en velhavende Toldinspektørs Hus, i Christiania. «Det var en Aften i Oktober, Faster Green spiste til Aften hos os. Fader kom ind med en ny Vise af Heiberg, den han læste for hende, og ledsagede hvert Vers med Anmærkninger; Visen og Anmærkningerne prægede sig uudslettelig i min Hukommelse:

«Hver Mand i Byen om Indtoget taler,
om Transparenter og Danserens Gang,
Decorationer og Porte man maler,
synger, hvad elleve Muser besang.»

Her fortalte Fader, at der i Prologen havde staaet ni levende Muser paa Theatret og desuden ved Siderne paa Scenen Billedstøtterne af Thalia og Melpomene, altsaa i Alt elleve Muser.

«Alle beglo'de,
Faa kun forstode
Digterens Fingal og Frode.»

Her gav Fader en urigtig Forklaring om, hvad man forstod ved Digterens «Fingal og Frode». Jeg havde læst i «Minerva», at Pram havde forfattet et Skuespil til Indtoget, og at dette Stykke hed «Fingal og Frode», men jeg var klog nok til at beholde min Visdom hos mig selv:

«Ordener hænger man paa Idioter,
Stjærner og Baand man kun Adelen gi'er,
men om de Møllinger, Suhmer og Rother
man ej et Ord i Aviserne ser.»

Her nævnte Fader nogle ubetydelige Adelsmænd, der ved denne Lejlighed vare blevne decorerede, og udhævede de nævnte Mænds

Fortjenester, og Fader Green gav sin Sennep med i Laget: hun havde læst Mallings «store og gode Handlinger» og noget af Suhms Skrifter; om Rothe vidste hun intet, og Fader sagde kun, at det var en lærd og fortjenstfuld Mand.

«Og har man Hjærne,
kan man jo gjærne
undvære Orden og Stjærne.»

Disse Linjer gjentog Fader med megen Velbehag.

«Rigdommen voxer i Adelen's Bleer,
og som en Skomager nylig har sagt,
ene de Von'er og Van'er og De'er
holde Fortuna og Plutus i Agt.»

Disse Linjer gav Fader et lydeligt Bifald. Jeg véd ikke, hvad der frydede ham mest, enten Adelen's Bleer eller Skomageren.

«Har vi ej Meget,
er det vort eget,
som ej fra Staten er sveget.»

«Her man despotiske Satser ej lærer,
Lighed blandt Mennesker drive vi paa
og ej, som Jydernes Proprietærer,
ønske os Slaver og Bønder at flaa.»

Fader fortalte her om flere jyske Herremænds skammelige Adfærd mod deres Bønder og om Lüttichau og Flere, der havde villet bekæmpe den ædle Bernstorffs Bestræbelser for Stavnsbaandets Løsning.

«Selv vi os føde,
Agerens Grøde
vi ej som Dosmere øde.»

Fader fandt det Prædikat, Heiberg gav de jyske Herremænd, meget passende.

«Stormanden svirer og glemmer den Arme,
kan ham med kold LigeGYldighed se;
vi ere Smaafolk og føle med Varme
midt under Sviren Elendigheds Vé.
Hungriges Mave
fordrer en Gave.
Giver og Tak skal I have!»

Fader fortalte nu om de Gaver til de Fatige, der vare givne af Selskabet paa Skydebanen, og videre, at Heiberg for denne Vise var dømt i 200 Rdl.s Mulkt; men at flere fornuende Mænd i Kjøbenhavn havde sagt til ham: skriv De kun, Heiberg, vi betaler Bøderne med Glæde.»

Som man ser, Galt og Rigtigt mellem hin-

anden. Men hvor er ikke dette Interieur fra den brave christianiensiske Borgermands Stue malende og historisk forklarende? —

X.

Løftet af Publikums Bifaldsbølge, inspireres Heiberg til ny politiske Viser og satiriske Komedier.

Da Jydernes Proprietærer hverken var gaaet Ram forbi i «Rigsdalersedlens Hændelser» eller «Indtogsvisen», og deres varmlodige Fører netop i det Øjeblik stod i Panser og Plade mod Chr. Colbjørnsen, kunde han under sit vilde Indhug paa denne Modstander¹⁾ ikke dy sig for at lange ud til Heiberg. Men Hs. Drabelighed tog sig ikke i Agt for at præsentere sin Modstander lige Vaaben: i sit Bersærkermod indbildte han sig, at ogsaa *han* kunde skrive Vers. «Han vilde spørge Heiberg, om man ikke passende kunde omskrive hin Strofe: «her man despotiske Satser ej lærer» til:

«Det jeg har skrevet gjør mig ingen Ære;
Momus forførte mig, som den gjør fler;

¹⁾ «Fuldkommen Bevis for, at Etatsraad C. paa en forhen ukjendt lovstridig Maade har fornærmet den oplyste Menneskelighed».

Jydernes Bønner retfærdig jo ere,
 for hastig jeg dømte, jeg gjør det ej mer.
 Enhver vil dem hade,
 enhver vil der' skade,
 paa Kongens Retfærdighed de sig forlade.

Om alle vil tie, kan Kongen erfare,
 hvorledes i Landet det monne staa til?
 Hvorfore mishandles de Jyder, som vare
 saa redelig, de ham det mælde vil?
 Jeg tie maa her
 og siger ej mer,
 Enden skal da prise Enhvers Gjerninger!» —

Til dette skrækkelige Udansk, til disse hinkende og haltende Rytmer kunde Heiberg naturligvis umulig tie. Da han i Foraaret 1791 atter skulde skrive en Vise, optog han som Omkvæd en Allusion til Lüttichaus metriske Flovser:

«Verden af Krig og af Fejde er fuld;
 man slaas med Sværd, med Pen og med Næver;
 gjerne man render sin Næste omkuld;
 paa hans Ruin man gjerne sig hæver.
 Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
 løjerligt er det, som Lüttichaus Vers.

Rusland paa Tyrkerne hamrer saa kjæk,
 vil af Evropa rent dem forjage;

jog man end Mahomets Dyrkere væk,
blev der dog nok af Tyrker tilbage.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt er det som Lüttichaus Vers.

Aristokraterne bander og svær:
de skal i Frankrig snart vinde Sejer;
male med Pennen en gyselig Hær,
Schirach i Altona¹⁾ Tropper dem lejer.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt er det som Lüttichaus Vers.

Briten, han har nu en egen Manér —
(immer med Vid han Andre fournerer),
naar han en truende Nabomagt ser
sparer han Krudt og slaas med Kurerer.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt er det som Lüttichaus Vers.

Slagsbrødre sender os Tysken her ind,
nu til Soldater, nu Professorer;
stundom han ægrer os hæslig med Vind,
stundom han og med Dumheder morer.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt er det som Lüttichaus Vers.

Ogsaa i Danmark kives man tæt;
Kiv man, som Mad, kan sjælden undvære.

¹⁾ En berygtet reaktionær Journalist.

Og denne Sætning fordøjes ej let:
Bønder ej Fæ, men Mennesker ere.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt er det som Lüttichaus Vers.

Her ved vort Bord gaar det fredeligt til;
Ufred hos Vinen skikker sig ikke;
for at den Djævel ej skal faa Spil,
Damernes Skaal vi klinke og drikke.
Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
klogere er det end Lüttichaus Vers.»

Kort efter sluttede Colbjørnsens og Lüttichaus Proces. Dens Udfald var en Sejr for det danske Frihedsparti, og man kan fatte, hvor populær Heibergs Vise blev, hvor ofte den blev sunget, og med hvilken Jubel dens Omkvæd atter og atter blev gjentaget ved de borgerlige Punschegilder! —

Heller ikke sin Ven Politimesteren glemte Heiberg. I Vise for Oktober 1791 maatte Etåtsraad Flindt afgive det meste Stof til Morskab: i ironiske Udtryk omtales Politiets fortjenstfulde Virksomhed, og der alluderes til Politiplakaternes klassiske Interpunktion, som naturligvis forinden havde vakt adskillig Fnisen og Latter. — For hundrede Aar siden kunde man endnu se Husdyr gaa frit omkring paa Kjøbenhavns Gader.

Denne Uorden forbødes ved Politiplakat af 22. Aug. 1791, da «de paa Gaderne gaaende Geder og Bukke ofte gjøre Børn» (Komma) «og gamle skrøbelige Personer Fortræd»¹⁾. I den Anledning synger Heiberg i ovennævnte Vise:

«Jeg takker ham, der har Orden skabt,
 hvor før var Mangler par excellence;
 at Publikum nu al Tvivl har tabt
 om Skarns og Tyves non-existence.
 Men naar paa Gaden jeg Forbud læser
 mod Gedebukke, som gjør Fadæser,
 saa gyser jeg.» —

Men sit store Slag slog Heiberg i Komedien «de Vonner og de Vanner». Dog ogsaa her maa vi, for at forstaa Slagets Vægt, dvæle et Øjeblik ved de historiske Forhold, der betingede den Art Skuespil. — —

Før Enevældens Tid havde «danske» Officerer været *danske* og den «danske» Hær *dansk*; efter Suverænitetens Indførelse var det anderledes: den «danske» Officersstand blev *tysk* og Hæren *international*²⁾. Hele denne For-

¹⁾ Se .Fr. Bajer: Nordens politiske Digtning 1789—1804.

²⁾ Se gennemgaaende Kapt. Rists fortræffelige Skrift «Fra Støvletiden» med sine paalidelige, kildefæstede Oplysninger. `

andring hang sammen med de danske Monarkers systematiske Forfølgelse af vor gamle nationale Adel. Med List og Vold havde de frataget den Magten, og nu vare de som Alle, der med Urét ere komne i Besiddelse af Noget, angst og bange for, at Adelen skulde erobre sin Magt tilbage. Denne Ængstelse kommer idelig til Orde i de politiske Testamenter, de efterlade deres Sønner som Regeringsnorm¹⁾: Aldrig maa nogen Generals- eller overordnet Officerspost betros et Medlem af den gamle danske Adel; sker det, er det ude med Suveræniteten. Følgen af denne Vedtægt var altsaa, at fremmede, eller saa godt som alene Tyskere (dem havde man jo nærmest) kom til at kommandere Hæren. De Øverstbefalendes Pladser, der efter Tidens Anskuelse kun kunde beklædes af Folk «af Blod», besattes som oftest med tyske Smaafyrster og Prinsere, hvilke vort Naboland altid har forstaaet at præstere i Dusinvis, og de Underbefalendes af daarlige indenlandske Subjekter eller forløbne tyske Lykkejægere med eller uden «von». Hæren, som for største Delen bestod af hvervede Tropper og da atter fornemmelig Tyskere, var i Reglen en S sammensætning af det værste

¹⁾ Worsaae har udgivet Christian V's; i M. Steenstrups Maanedskrift er Frederik IV's aftrykt.

Pak: Mesterlektianere, der for en eller anden gemen Streg vare blevne udviste af Skolen; Bønderkarle, der fra Markederne vare bekendte som gode Slagsbrødre, fordrukne Haandværksvende, stakkels af samvittighedsløse Hververe overlistede Mennesker, der stadig spejdede efter Lejlighed til Desertion eller haabløse voldgave sig Soldaterlivets Vildhed og Raahed. Ja, naar det kneb med at faa et Kompagni fuldtalligt, betænkte man sig ikke paa — skjønt det var forbudt — at supplere det med straffede Forbrydere, som da trak i «Kongens Klæder». Men dem, der kommanderede disse brutale og demoraliserede Mennesker, vare i Grunden ikke et Haar bedre. «Naar Staten tror,» siger den brave Abrahamson i et Skrift, han udgav, «om Krigerstandens Forbedring», «at den har en duelig Officér i Lejren, saa ligger han ved mindste Fatigue og stønner i Teltet, eller og gjør han ved Spil, Drik og Fruentimmer sig end mere uskikket end han var i Garnisonen. — Spørg ham om Soldatens Levemaade eller Klæde- dragt, om Maaden at holde et Kompagni i Orden paa uden Stok eller Spidsrod, han svarer enten slet intet eller noget ganske urigtigt, om han ikke lær ad Dig. Men spørg ham, om vi snart kan vente friske Østers, om Kontorerne, hvor de smukkeste Piger ere, om hvad et læk-

kert Maaltid koster i Taarbæk, og Du skal se ham svare til Gavns.» — Og General Schmettau udtaler sig saaledes 1790 i et opsigtvækkende Skrift «Patriotiske Tanker»: «Naar et ungt Menneske Intet har lært paa Universitetet, er han bleven liderlig, eller har en Kavalier uden Formue Intet villet lære, ja saa bliver han Officér og lever vel tarveligt, men alligevel med heldige Udsigter ved de fattige Medborgeres Sved. Den forulykkede Student opnaar, naar han kun har god legemlig Bygning og nogen Frækhed, langt snarere en Officersplads end den flittigste og dueligste Kandidat et Præsteembede. Det er Følgen af store, staaende Hære, at saa mange Subjekter ere nødvendige, at man ikke tør være kræsen i Valget, og at der fordres saa faa Kundskaber og ringe Moral af Krigerne, at det undertiden lykkes det sletteste Menneske, der efter sine Fortjenester burde vandre i Tugthuset, at blive en højtæret Lieutenant von — der foragtelig ser ned paa den braveste Kandidat.»

Og disse Udtalelser komme ikke fra Civilisters, men højtstaaende og højtansete Militæres Læber!

Ulykken var, at de danske Monarker selv ved deres Optræden begunstigede dette Soldateruvæsen. — De skulde have en stor Hær til

Tronens Zir og Magtens Støtte, og denne Hær skulde tage sig ud: alle Munderingssager spillede en overordentlig og latterlig Rolle; Parader og Revuer afholdtes saa glimrende som vel muligt. Kongerne opdroges fra Børn af til at lege Soldat, og naar en saadan tronbaaren Dreng, klædt i Generalsuniform, med sin Barnestemme kommanderede «Fyr!» fandt hele den seivile Tilskuerklynge det herligt, og Medailler bleve slagne til den «unge haabefulde Fyrstes» Ære. Som Herren er, saa følge ham Svendene: en martialske Mine, Fjerhat, raslende Sabel, stive Støvler og klingende Sporer, — og den militære Allerhovedeskarl var færdig. Udenfor Exercérpladsen fine Manerer og et galant Væsen lige overfor Damer, for Resten en hjærteløs Karl og et aandeligt Nul. *Og saadanne Mennesker havde vore Enevoldskonger givet sociale Privilegier og adelig Rang!* — Den Kappelyst indenfor en Stand, der ellers formaar at hæve den, fandtes ikke her: i Suverænitetets-Arméen avancerede man — og det langt ind i vort Aarhundrede — ikke efter Dygtighed, men efter Protektion. Børn fik Porte d'Epéen paa Vuggen; Forældrene hævede «Kvartérpenge» paa deres Vegne og benyttede «Oppasseren», der var adjungeret denne «Officér» i Svøb. Eller noget, Militær-væsenet mer eller mindre Uvedkommende, af-

gjorde Avancementet. «Jeg kjendte En,» siger Abrahamson, «som blev foretrukken for en halv Snes af sine Ligemænd, der alle vare bedre end han, og nogle særdeles duelige og habile Folk. Hvorfor? Han forstod at farve Soldaternes Lædertøj paa en ny Maade, saa at det saa ganske artig ud, og dette holdt hans Chef for en Fortjeneste, som burde belønnes. En anden havde den samme Lykke, fordi han tilbød at ægte et Fruentimmer, som Obersten i visse Tider havde befundet at være en ganske artig Pige: alt det burde jo og belønnes. Her foretrækkes en elendig Karl, fordi hans Oberst tror, at Øretuderi er en Fortjeneste; dér sættes en vakker Officér til Side, fordi han ikke spiller l'Hombre til 8 Sk. Matadoren, og dér fordi hans Haar ikke er opsat efter bedste Smag o. s. v.» —

Man finder i den Periode, hvori vi nu leve, megen Uvilje mod Militærvæsenet, ikke mindst i vort lille Land, som føler sig trykket af de Udgifter, vort Forsvarsvæsen medfører. Alligevel er det Lidet mod hvad Krigsvæsenet kostede den danske Stat i det 18de Aarhundrede: man ligefrem stønnede under de militære Byrder. Og naar saa Hærens Officerer (som mange i vore Dage) havde været elskværdige og belevne Folk; men de forstod ikke andet end at exercere og skvadronere eller være ufor-

skammede mod jævne Borgere. Hertil kom, at de ved deres evige Talen Tysk aldeles ikke stod i noget Forhold til det Folk, hvis Nationalitet de skulde værne. Denne Brug af ugrammatikalsk Tysk var saa indgroet i vor Hær paa den Tid, i hvilken vi befinde os, at ikke en Gang de kgl. Reskripter fra sidste Halvdel af Aarhundredet kunde fordrive den. Uagtet det i 1772 var blevet befalet, at for Fremtiden skulde der kommanderes paa dansk, og ny Reglementer og Lærebøger skrives i samme Sprog, og i 1776, at «ingen Rapport maatte indsendes paa Tysk, og at Officererne skulde vænne sig til at tale og skrive Dansk, da hs. Majestæt ansaa det Modsatte med synderlig Mishag» — saa alligevel maatte Abrahamson endnu 1787 som Lærer for Landkadetterne holde sin Examenstale paa Tysk og *det* (som den brave Mand beklager sig over) til dansk Ungdom, bestemte til danske Officerer i den danske Armé midt i Hovedstaden i den danske Stat og for den danske Kronprins¹⁾. —

Forholdet mellem Civile og Militære var da ogsaa som Regel hele det 18de Aarhundrede igjennem det sletteste, navnlig stod den akade-

¹⁾ Jvnfr. Abrahamsons Biografi i Molbechs hist.-biografiske Samlinger.

niske Stand altid paa Krigsfod med Landkadetter og Officerer. I Christian VIs Tid kom det til Slagsmaal mellem Studenterne og Officererne i «Krisen paa Hallandsaas»; i Frederik Vs Tid blev en Student, da han i al Fredelighed kom gaaende ind ad Vesterport, overfaldet med Stokkeslag over Ansigtet af en Officer. Voldsmanden maatte i fire Officerers og flere Studenters Nærværelse gjøre den Overfaldne en ydmygende Afbigt; men Forholdet mellem «de Sorte og Røde» blev ikke derfor bedre; og den borgerlige Middelstand, fra hvem den akademiske Ungdom udgik, var altid paa dennes Side. Den ubetydeligste Aarsag var nok til at sætte begge Parter i den voldsomste Bevægelse. Saaledes var Anledningen til den bekjendte «Posthusfejde» ikke Andet end, at en Student, der med sine Kammerater gik ned ad Kjøbmagergade, (frivillig eller ufrivillig) var kommen til at støde til en Garderløjtnant. Da denne var taabelig nok til at trække blank, rev Studenten ham Kaarden af Haanden og knækkede den over Knæet. Nu blev der Spektakkel. Officeren flygtede ind i Posthuset. Mængden stimlede til. Et Rygte om, at en Student var bleven stukken ihjel af en Officer, udbredte sig som en Løbeild over hele Byen. Henrik Steffens, der kom gaaende fra det berømte Nr. 8 paa

Frederiks Hospital, hvor han havde siddet fordybet i Studier med Ole Hieronymus Mynster, blev, da han søgte at trænge igjennem Soldaterkjæden ved Posthuset, dreven tilbage med Kolbeslag. Forbitret ilede han, fulgt af Mængdens Bifald, til Magistraten for at klage; hans Forklaring blev ført til Protokols; men da han ikke hurtig nok kom tilbage, trode man, at han var arresteret og begyndte at bombardere Raadhusets Ruder med Sten. Steffens maatte da ud og berolige Mængden og blev i Triumf ført tilbage til sin Bolig. Studenterne paa Regensen vare imidlertid begyndte at komme i Røre, da Rygtet om, at en af deres Kammerater var bleven massacreret af en Officér, ogsaa havde fundet Tiltro hos dem. De ringede Storm med deres Lovsangsklokke og ilede til Stedet. Politiet kunde Intet udrette og blev banket af. Først da Soldaterne rykkede ud med skarpe Patroner, Patrouiller fo'r gjennem Gaderne, og Kanoner kjørte op, lagde Bevægelsen sig¹⁾. — Alt dette fandt Sted d. 3 Febr. 1793, samme Dag som Efterretningen om den franske Konges Henrettelse naaede Kjøbenhavn.

Medens Arméen var tysk, var Marinen dansk. Medens Landhæren i den store nordiske

¹⁾ Heinrich Steffens: Was ich erlebte II.

Krig, som førtes i Aarhundredets første Decennier, ikke havde lidt andet end Nederlag, havde Flaaden og dens Officerer udført heroiske Bedrifter. Den Glans, der bestraaede Navnet Tordenskjold, stod endnu som en Glorie om vor Marine, og hans Person levede endnu i Mands Minde. Flaaden var endnu den Gang Danmarks sikreste Værn samt Beskytter af vor neutrale Stilling paa Havet. Medens ikke en eneste Digter eller Visemager løftede sin Røst til Hærens Pris, lød stadig vore Orlogsmænds Ros fra deres Læber: 'Todes' «Vi Sø-mænd gjør ej mange Ord» og Rahbeks «Vort Fødeland var altid rigt paa raske Orlogshelte» kunde Enhver udenad. Nyboders Befolkning stod da ogsaa paa Borgeres og Studenters Side under deres Sammenstød med Landofficererne: «De skulde nok pudse Stivstøvlerne, hvis de gjorde sig mussige mod de Sorte» hed det. Og under «Posthusfejden» meldte en Deputation fra de djærve Holmens Tømmermænd sig hos Regensprovsten og tilbød at stille 200 Mand til Hjælp for Studenterne. — — —

Læs nu med disse historiske Kjendsgjeringer til Baggrund Heibergs Komædie «de Vanner og Vonner», og de noget skyggeagtige Skikkelser ville faa Liv og træde ud af Rammen som i et Hautrelief. «De Vanner og Vonner»

er intet komisk Digterværk af Værdi som «Jakob v. Thyboe» og «de brutale Klappere», dets æsthetiske Betydning hæver det ikke højt over Charlotte Biehls «den forelskede Ven»; men som polemisk Tidsbillede staar det over dem alle. «Jacob v. Thybo», «Pralendorf», «Bister» og «Bürgerschreck» ere Allesammen ikke Andet end komiske Sliredragere, «røde Pedanter», latterlige og let opdagede Skvadronører¹⁾. I «Aberwitz» har Heiberg derimod kumuleret de Egenskaber, som gjorde den udanske, uhæderlige og uforskammede Officér forhadt hos alle velsindede og intelligente Borgere. — v. Aberwitz er ikke vel tegnet fra Digterens Haand, og «de Vanner og Vonner» er da ogsaa, hvad Heiberg selv tilstaar, et Hastværksarbejde; men den danske Trediestands længe tilbageholdte Forbitrelse mod disse Psevdo-Adelsmænd har ligesom skaffet sig Luft i denne dramatiske Skikkelse; selv enkelte brave Officerer maatte tilstaa, at de Farver, som vare anvendte paa den, ikke vare for grelle. Om Aberwitz gjælder,

¹⁾ Jvf. den Scene, hvor Pralendorf fortæller, at han under et Angreb paa én Gang har gjennemboret tre af sine Soldater, der stod i Begreb med at flygte, saa de sad paa hans Kaarde «som Lærker paa et Spid», og derpaa revet en Trommestik fra Tambouren og med denne «desarmeret» den fjendtlige Officér.

hvad General Schmettau siger: «et Menneske, der efter sine Fortjenester burde vandre i Tugthuset, ham lykkes det at blive en højtæret Lieutenant von —!»

Da derfor dette Stykke, denne dramatiserede Brochure blev foredragen fra Scenen, kan man forestille sig, hvilken Jubel den vakte. Alle de Rollehavende syntes som skabte for deres Partier. Mdm. Preisler spillede Frk. v. Sommer. En elskværdig Godmodighed, en let vunden Fordomsfrihed og en vis nonchalant Gratie vare Ejendommeligheder, der hæftede lige saa vel ved Rollen som ved dens Fremstillerinde. Jespersen, den typiske, brave danske Søofficer laa ganske for Rosing. Lindgreens naive Mulatvæsen («de Piger se saa mildt til David») vakte Rørelse og Bifald. Knudsens «Snydenstrup» — som den strænge Dramaturg af den ældre Skole, Rosenstand-Goiske, ellers misbilligede paa Grund af den aristofaniske Maske, Skuespilleren her havde tilladt sig at bære, — erklæredes dog af *ham* for at være saa fuldendt, «at det ikke vilde være det skarpeste Øje muligt at opdage en Fingerbevægelse, som ikke hørte til Rollen»¹⁾. Men Stykkets Hovedfigur, Abewitz, fik dog den fortrinligste Udførelse af

¹⁾ Overskous Theaterhistorie III, 488.

Preisler, der den Gang havde naaet sit højeste Kunstnertrin¹⁾. Stram og sleben, flot og fræk, glimrende og nederdrægtig, med flydende Tysk og mishandlet Dansk i Munden, beundredes hans Fremstilling af det store borgerlige, officérs-hadende Publikum som et scenisk Mesterværk. — Man forlod Skuespilhuset i Begejstring. Man var enig om, at i et saadant Stykke var Idealet for et Drama fyldestgjort: det morede paa samme Tid som det revsede menneskelige Daarskaber og holdt et Spejl op for Lasten. Vel kunde saadanne Skurke som Snydenstrup ikke forbedres ved at se sit eget Billede; men «unge Mennesker kunne dog advares» for en saadan Karl, naar han (som her) fremstilledes livagtig paa Scenen. — Rahbek var herrykt over her at møde «den første danske Komedie siden Holbergs Dage d. v. s. en Komedie, hvor Sæderne og Handlingerne ere *danske*; thi i de andre, der vare ham bekendte, kunde Scenerne, naar blot Navnene bleve forandrede, godt henlægges til Hamborg, Wien ja endog til Paris, Ganske mesterligt» udbryder han²⁾, «har Forf. foreholdt os vor nationale Arvesynd, vor umættelige Higen efter at hænge i Halen paa

¹⁾ Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst.

²⁾ Dramatiske Tillæg til Morgenposten.

de Store, at bade os i deres Lyksaligheds Middagsglans, at klavre op paa de allerelendigste, skrøbeligste Stylder forat nærme os til denne. O, at det maatte virke; at vor Middelstand maatte lære at føle, hvor elendig, hvor foragtelig, hvor latterlig den gjør sig ved denne Adels-tilbedelse. At den maatte føle sit Værd og ej længer udsætte sig for, at Adelspøblen skal se ned paa den, naar den kommer indenfor den fornemme Dunstkreds. Med rig og rund Haand har Forf. hele Stykket igjennem udstrøt Satire over dem, hos hvem denne Higen efter at være *med* og *imellem* de Store ytrer sig. Saaledes f. Ex. over vore borgerlige «*naadige Fruer*» og «*Frøkener*», alle disse «*Naader*», dem Gud naade! over den Svaghed, at man blændes saaledes af et «von» eller en anden prægtig Titel, at man ganske lukker Øjet for Personens Fejl og Laster, om de end ere aldrig saa fremspringende. Som Holberg i «*Honnette Ambition*» har Forf. her skildret os de tvende Slags Skurke, der saa ypperlig trives i denne Daarskabs Ly, nemlig det adelige Drog, der nedlader sig til Borgeren for at haane, bedrage og beskæmme ham, og de Blodsugere, som den fornemme Levemaade overantvorder sine Dyrkere til.»

Rahbek havde jo Ord for, at han lige overfor sine Venner og de literære Frembringelser, der

tilfredsstillede ham, var vel rundhaandet med sin Ros; men at denne dog (i det mindste her) maa være et nøjagtigt Udtryk for det intelligente Publikums Behag, derfor turde Todes Samstemning være en Borgen. Ogsaa *han*, som dog for ikke længe siden havde været i den bitreste, personlige Fejde med Heiberg og mente sig (alt andet end flatterende) portrætteret i hans «Virtuosen Nr. 1», erklærede¹⁾: «at naar «de Vonner og Vanner» var bleven modtaget med stort Bifald», saa var dette i sin Orden; thi «unægtelig var dette et af de mærkværdigste Originalstykker, der i lang Tid var set paa den danske Skueplads.» — —

«De Vonner og Vanner» opførtes første Gang d. 5 Jan. 1792; anden og tredje Gang d. 12 og 16 sm. Maaned. Tilstrømningen var voxende og usædvanlig. Alle spaaede, at dette Stykke vilde blive «en sand Guldregn» for den fattige Theaterkasse. Mange have sikkert ventet paa «næste Gang, det gaar»: man har atter villet se det eller ønsket «dog at se det», da hele Byen talte om det. — Men denne «næste Gang» kom aldrig. Man undrede sig, forespurgte, men fik næppe ordentlig Besked²⁾.

¹⁾ Iris I, 1792.

²⁾ Thaarup a. S. 51 Anm. 2.

Stykket var i al Hemmelighed bleven forbudt. — Theatrets Direktør, Kammerherre Warnstedt, forsikrede Heiberg, at Forbudet vilde blive hævet, naar han blot vilde samtykke i at Frk. v. Sommers Replik i I Akt 2den Scene blev forandret. Den lød saaledes: «den blaa Kjole har en Portion Lykke, som ikke enhver anden har; thi hvoraf kan det vel komme sig, at den blaa Kjole altid temmelig let faar Adgang i en brav Mands Hus, uden at den just behøver Slægtskab eller Familieforbindelser forat hjælpe sig derind?» — Men Heiberg svarede, at «hans Skuespil havde gennemgaaet Censuren, og at det som en Følge deraf, hvis det indeholdt noget Strafværdigt, var Censorerne og ikke ham, der burde straffes. At desuden en Retraktation indeholdt Tilstaaelse af at have angivet et urigtigt Faktum eller at have fældet en falsk Dom; men at han, saa redbon han end altid vilde være til at erkjende enhver Fejl, han maatte have begaaet, aldrig og under ingen Omstændigheder vilde bekvemme sig til at tilbagekalde en Dom, hvis Rigtighed var grundet i hans og det hele Publikums Overbevisning»¹⁾ — Stykket blev altsaa ikke gjenoptaget. Officérstandens Had til For-

¹⁾ Skuespil II, 1ste Udg. og Skuespil IV, 2den Udg. Fortalen og «Til Læseren».

fatteren gav sig Luft i en Piece: «Brev til en Ven om Ancienniteten fra en dansk Subaltern-Officér». Heri blev Heiberg behandlet «paa en gevorben Fod». Men da Piecens Indhold «var saa latterligt og barnagtigt og tillige saa plumpt og ubeskedent, at det mere syntes at skrive sig fra en opirret Dreng end en sindig Mand, vilde han ikke indlade sig paa at besvare den». Det Samme gjaldt i endnu højere Grad om et lignende Smaaskrift, der bar den skrækindjagende Titel: «Pots, Bomber og Granater»¹⁾).

Men naturligvis har det ikke alene været Landetaten, som «de Vonner og Vanner» har mishaget. Ogsaa Kronprins Frederik har sikkert taget Anstød af dette Stykke. Han, for hvem «Krig» paa Kjøbenhavns Fællede var Liv og Lyst, han, for hvem Forandringer i «den røde Kjøles» Rabatter og Kraver, Tresser og Distinktioner vare et Yndlings-Studium, ham har det vistnok været i høj Grad imod, at den blev ilde omtalt. Og rent ubevidst har han følt Heibergs dramatiske Satire som et ikke ufarligt Angreb paa den Regeringsform, hvis «Zir og Støtte» Landhæren skulde være, nemlig Kongevælden. — —

¹⁾ Disse Flyveskrifter findes hverken paa kgl. eller Universitetsbibliotheket, skjønt det sidste dog ejer den bedste Samling Heibergiana, der findes her i Landet.

Det kan aldrig være opmuntrende for en Skuespilforfatter at se det Stykke, hvormed han for første Gang helt slaar igjennem hos Publikum, henlagt af Grunde, der ere ganske andre end dramatiske. — Man mærker ogsaa tydelig af den Fortale, som ledsagede «de Vønner og de Vaner», der først blev trykt i Skuespil iste Udgave 2det Bind, at Heiberg har været utilfreds hermed. I denne Fortale søger han paa en noget advokatorisk Maade at bortforklare den Tendens, som Størsteparten af Tilskuerne havde ment at finde i Stykket.

Dog Publikums Interesse for ham var i Stigning, og netop det Aar, hvor hans Sensationsstykke blev opført, synes der at skulde aabnes en ny Æra for den kongelige Scene. —

I hin Periode af vor Historie, hvor endnu saa Mange ventede sig Alt af Enestyrelse i Stat og Institutioner, havde højere Vedkommende besluttet, i Modsætning til hvad tidligere havde fundet Sted, at lægge Theateradministrationen i én Mands Haand, nemlig Hofmarskallens. Denne, Grev Ferdinand Kristian v. *Ahlefeldt*, var selv fuld af Tillid til egne Kræfter og Indsigter, skønt hans dramaturgiske Viden kun indskrænkede sig til, hvad han havde set af Skuespillertrupper ved det lille markgrevelige Hof i Ansbach (hvor han havde opholdt sig i femten Aar) samt et flyg-

tigt Bekjendtskab til tyske Modedramatikere. Kotzebues vanle Stykker ansaa han for Mesterværker, blandt Andet fordi de havde opnaaet almindelig Succes i vort store Naboland; men én af Kongerne i Komediens Verden, vor Holberg, kjendte han næppe mér end af Navn. Paa de dalevende danske Skuespilforfattere anlagde han frisk væk den tyske Maalestok. At den danske Skueplads havde en ejendommelig Fortid og en Tradition, der burde holdes vedlige, havde han intet Begreb om. — Men Virkelyst besad han. Ikke alene knyttede Hoffet store Forventninger til hans Administration — de Folk, som færdedes dér, vare ikke saa vanskelige at imponere i Spørgsmaal, som de i Grunden ikke forstode sig paa — men ogsaa det store Publikum ventede at se adskillige af sine Ønsker gaa i Opfyldelse ved Grevens Embedstiltrædelse. Han var en Mand, der ikke var bange for at love. — Theaterlokaliteterne skulde omændres til Tilskuernes Bekvemlighed; større Afvexling tilvebringes i Repertoiret; de «stakkels, forgjældede sceniske Kunstnere» ophjælpes ved Laan og Eftergivelser; Forfatterne opmuntres ved rigelige Honorarer o. s. v. — Grev Ahlefeldt besad hele den etikettefulde Fornemhed, der paa den Tid saa naturlig tilegnedes ved Tysklands Hoffer; og hans høje Begreber om sin Stand og Stilling

vare ikke blevne formindskede ved hans Giftermaal med en Prinsesse v. Thurn und Taxis. Men han kunde nok slaa noget af paa sin Værdighed, naar det gjaldt om at vinde Folk, der passede for hans Planers Fremme; ja hans Excellence tog end ikke i Betænkning selv at indfinde sig paa borgerlige Bopæle, naar det var ham om at gjøre at sikre sig en vigtig Støtte lige overfor Publikum.

Parturiunt montes! — Da det saa kom til Stykket opfyldtes ikke Halvdelen af de grevelige Løfter.

Theatrets Indgange gjordes mere bekvemme for Publikum; Tilskuerpladsen blev paa en heldig Maade udstyret med en Lysekrone, der var langt bedre konstrueret end den gamle. Men for at de Fornemme kunde faa en Garderobe, maatte skikkelige Borgere give Afkald paa deres «Punschesal», hvor de ellers samledes for at faa sig en Hjærtstyrkning mellem Akterne. — Og hvad den mere aandelige Nydelse angik, hvorpaa Scenen skulde byde, saa blev man ogsaa her skuffet i sine Forventninger. Vel blev Repertoiret mere afvejlende; men «Reservestykkerne», som vare anmeldte med saa stor Bram, kunde ikke indstuderes af Mangel paa Personale. Shakespeare, der skulde holde sit Indtog paa den danske Scene med «Kong

Lear», naturligvis ved Hjælp af en tysk Bearbejdelse — den Gang fik vi jo endnu Alting, Aandsprodukter saa vel som Kræmmervarer over Tyskland — oversteg fuldstændig Theatrets Kræfter. — Skuespillerne fik vel nogle kongelige Gratialer og Pengeforæringer; men man klagede med Føje over, at de kun bleve lidet retfærdig fordelte. — Forfatterne, som Ahlefeldt først havde draget til sig ved gode pekuniære Udsigter og flot henkastede Ideer baade af praktisk og dramaturgisk Art, følte sig snart ærgerlig frastødte ved hans upaalidelige Væsen. Næppe havde Greven faaet én Ting i Gænge, før andet Nyt skulde iværksættes: Alle ved Theatret vare i stundesløst Arbejde. Han var Elskværdigheden og Artigheden selv, naar han ønskede Noget udført; men mindede man ham om givne Ord og tagne Bestemmelser paa en Tid, hvor det ikke konvenerede ham at huske det, blev han strax kold, fortrædelig og fornem¹⁾. Og denne Fornemhed kunde Mange ikke gøutere blandt Andet af den Grund, at det var almindelig bekjendt, at Greven, som stadig var i Pengeforlegenhed, i givet Tilfælde ikke skammede sig for at ydmyge sig for Byens værste Aagerkarle

¹⁾ Overskou a. S.

Man kan da tænke sig til, hvad der vilde ske, naar P. A. Heiberg kolliderede med en saadan Mand: Heiberg, for hvem alt Pjalteri i selskabeligt Samkvem var en Vederstyggelighed.

Thi naturligvis var ogsaa *han* mellem de Forfattere, som Greven i sin Direktionstids Begyndelse havde søgt at drage til sig. Heiberg kjendte ikke (som tidligere bemærket) til Revolutions-tidens plebejiske Had mod Adelen¹⁾ Han satte Pris paa gode Manerer, og dem fandt han hos Greven. Dennes Theaterplan vandt hans fulde Samstemning. — Da man skulde forhandle om «Indtoget», foreslog Ahlefeldt ham og lod ham virkelig ogsaa udbetale et større Honorar, end han havde ventet og erklæret sig tilfreds med. «Virtuosen Nr. 2» blev omarbejdet og uden nogen som helst Ophævelse antaget. — Lad mig se, havde Greven under disse Forhandlinger sagt til Heiberg, at De er betænkt paa at forfatte mindre Enaktsstykker, da vi have god Brug for saadanne ved Opførelsen af Operaer og større Skuespil, som dog ikke kunne fylde en hel Aften. Dette havde Heiberg ogsaa lovet,

¹⁾ Naar han et Sted giver «Tilskueren» Ret i at nævne ham som «Plebejer», skal dette selvfølgelig forstås helt anderledes, nemlig i sin oprindelig *romerske Betydning* som Medlem af den mindre begunstigede Klasse lige overfor Patriciatet.

men saa sig for det Første ikke i Stand dertil; dels fordi han ikke følte sig særlig oplagt til Produktion, dels paa Grund af overvældende Forretninger som Translatør og Assistent hos Notarius publicus. — Det varede dog ikke længe, inden han tog fat paa Arbejdet. Det blev hans tredie polemiske Komædie «*Hofsorgen*». — Æmnet var aldeles heibergsk; han vilde tugte Kryberi og servil Smiger, latterliggjøre Lysten til at efterabe Hoffets Klædedragt og Manerer, og den tossede Indbildning, at man ved Sligt blev finere og fornemmere. Indignationen over lav, spidsborgerlig Ærgjerrighed var atter her som i «de Vonner og Vanner» hans Muse. Man høre ham selv tale.

«Denne elendige Higen efter den falske Ære, denne skammelige Afgudsdyrkelse med Rang og tomme Titler har bidraget til at fordærve Verden og fordærver den langt mere, end man ved første Øjekast tager sig i Agt for. Hvo skjætter vel om at gaa den møjsommelige Vej til Ære gjennem Dyder og Kundskaber, naar man véd, enten at Fødselen har gjort Alt for ham eller og, at Kryberi, Trygleri, Ufor-skammethed og Penge erø Gjenveje, der lede snarere og sikrere dertil? Maa man dog ikke undres over, at der er saa megen Dyd og saa mange sande Fortjenester endnu tilovers i

Verden, da dog Tilløkkelserne til at undvære disse Egenskaber ere saa mægtige? Hvor stor Skade har den ikke forvoldt Menneskenes huslige Lyksalighed? hvor manges Velfærd har den ikke ødelagt? hvor mange Familier har den ikke gjort ulykkelige i Bund og Grund? Vi se til Stadighed, at den Ringere, for saavidt det paa nogen Maade er muligt, altid danner sin Levemaade og indretter sin Luxus efter den Mand, som han ser nærmest ovenfor sig; denne retter sig atter efter sin Formand; og saaledes gaar det trappevis opad lige til den højeste Mand i Staten, naar ikke en indskrænket Kredit eller Formue sætter uoverstigelige Grænser. Følgen heraf er denne, at det blot bliver en Mangel paa Evne, naar ikke den simpleste Borger lever som den første Statsminister; og dog for at gjøre Alt, hvad der staar i hans Magt, handler han som Frøen i Fablen: han puster sig op, til han revner, for at blive saa stor som Oxen. Hvo ser nu ikke, at Höffets Levemaade paa denne Vis bliver Mønsteret, hvorefter den simpleste Borger danner sig. Opfinder den sindrige Hofmand en ny Sort Forlystelse, strax maa Borgeren efterabe ham. Lader Hofdamen sig se i en ny Dragt, saa har Borgerens Kone ingen Ro, førend hun kan p^runke i samme Dragt. Lige til Hoffets Optræden og

Levemaade, da maa samme efterabes. Og det som er det Værste; da man i Almindelighed anser Levemaade og Sæder for at være et og det samme, saa antager man ogsaa Hoffets Sæder, der efter alle Filosofers Iagttagelser ere de ureneste og sletteste; og hvad bliver Følgen heraf? Sandelig jeg maa lade Forhængen falde; thi jeg har ikke en *Hogarths* Pensel at male med. — — Iblandt de utallige Ting, som Hoffet ikke kan faa Lov at beholde i Fred er *Hofsorgen* i og for sig selv maaske én af de uskyldigste. Jeg siger *i og for sig selv*; thi naar vi se hen til mine foregaaende Betragtninger, finde vi, at dens Udspring er af Daarligheds Kilde og dens Indflydelse paa andre Ting saare skadelig. Dette fjantede Væsen at klæde sig i Sorg, fordi Kongen og hans Domestiker gjøre det, tilhører fornemmelig det smukke Kjøen, skjønt ikke udelukkende; thi naar har fjantede Mandfolk tilladt hint Kjøen at beholde noget Gøgleri for sig selv? Have vi ikke berøvet Kvinderne Privilegiet paa Sminkekrukken, Hovedvandsflasken, Udstopningen og andet mere? — Er det nu sikkert, at Sædernes Forfinelse fremmes bedst ved det smukke Kjønns Bestræbelser, saa er det paa den anden Side en ubestridelig Sandhed, at gode Sæder ikke kunne faa noget ulægeligere Saar, end ved at Usædelighed bliver almindelig

udbredt mellem dette Kjøen. Have Kvinderne først faaet Smag paa, at der er en Lyksalighed i at fornægte sin Stand, og at ville anses for at være mere, end man virkelig er, saa er det første Skridt gjort til deres Fordærvelse. Efterabe de først Hoffets Klæder, vil de snart danne sig efter dets Sæder, og da er der ingen Forbedring at tænke paa for det menneskelige Kjøen; — saa farvel al huslig Lyksalighed! lidt efter lidt vil Du forsvinde, indtil der til sidst ikke bliver Skygge af Dig tilbage paa Jorden. — — Egentlig vil jeg ikke sige, at Hof-sorgens Efterabelse vil bringe slige Følger med sig; men den er et lidet Led i den uendelige Kjæde, og sammes Indflydelse paa det Hele er ingen Dødelig i Stand til med Vished at beregne.»

Heiberg skildrer nu i sit lille Enaktsskuespil den latterlige Staahej og emsige Vigtighed, som en, almindelige Borgerfolk aldeles uvedkommende, Hofsorg volder i en Urtekræmmerenkes Hus, og sætter dette i Forbindelse med Udsigterne for to brave unge Menneskers Kjærlighedslykke. — Modsætningerne mellem de gode og daarlige Karakterer træde skarpt frem og ere stærkt markerede. —

Sidst i Februar 1793 indsendtes Stykket til Theaterdirektionen; men uagtet det var forfattet

efter Aftale mellem Direktør og Digter hengik over 1¹/₂ Maaned uden den Første værdigede den Sidste blot et foreløbigt Svar. Heiberg tillod sig derfor midt i April i en høflig Skrivelse at minde Grev Ahlefeldt om sit Stykkes Existens. Greven svarede, at han havde ladet det indsendte Stykke henligge convoluteret, uden at bryde Seglet, da han først maatte undersøge om Theatrets Kasse tillod flere Udgifter i Honorarer for Originaler. — Dette Svar var imidlertid kun et Paaskud fra Grevens Side: han *vilde* ikke have Stykket og undgik med stupid Forsigtighed at røre ved det. De Originalstykker, som opførtes den følgende Saison (cfr. Fortegnelsen hos Overskou) vare, paa «Peters Bryllup» nær, rene Ubetydeligheder og kan ikke have bragt Ebbe i Theaterkassen. Sagen maa have forholdt sig, som Rygtet lød, at Grev Ahlefeldt, som forstod adskillig bedre Tysk end Dansk, uden paa Pakken havde læst «*Hofsnoген*» i Stedet for «*Hofsorgen*», og saa formént, at den dramatiske Satiriker her havde ladet sin «velbekjendte Malice» udgydes over Hoffets hellige Enemærker og de Personer, der færdedes indenfor samme, in casu over hs. Excellence selv. Dette fremgaar ogsaa af et Par Ord i Grevens senere Skrivelse: at han, den kgl. Theaterdirektør og Censor, «ikke var forpligtet

til at modtage Alt, hvad en Avtors Luner kunde frembringe i et Enaktsstykke». — At den Sum, hvorover Theaterdirektøren kunde disponere til Forfattervederlag, var opbrugt, kunde Heiberg ikke tro; men han var forpligtet til *offentlig* ikke at tvivle derom. Altsaa tilsendte han atter Greven et Brev, hvori han erklærede, at, da han først og fremmest skrev for Publikum og ikke for Betaling og desuden var bleven rigelig honoreret for «Indtoget», saa tilbød han at skjænke Skuepladsen sit lille Stykke blot med den ærbødige Anmodning, at det maatte blive opført til *Mdm. Knudsens Benefice*. Denne Skuespillerinde, der var gift med Theatrets Sufør, havde vundet Bifald fra det første Øjeblik, hun betraadte Scenen. I de første Aar havde hun spillet unge Piger; senere havde Alderen nødt hende til at overtage Mødrenes Roller. Men ogsaa i dette Fag fandt hun sig snart hjemme og præsterede meget Dygtigt. Heiberg havde tit ærgret sig over, at det kun var de unge Skuespillerinder, der fik glimrende Beneficer, uagtet de ældre, som længe og alvorlig havde dyrket Kunsten, med langt større Føje kunde vente, at Publikum skulde tage Hensyn til dem. Han havde derfor besluttet med dette Stykke blandt Andet at støtte den fortjente Kunstnerinde, som paa den Tid begyndte at blive

svagelig, og han havde *udtrykkelig* skrevet Hovedrollen for hende. Det var den Gang lige saa lidt som nu noget Ukjendt, at Forfattere offerede Stykker til Beneficianter. — Heibergs Brev afgik til Greven d. 6te Mai; men endnu d. 14 Juni havde denne Intet ladet høre fra sig. Dette var fornærmeligt, saa meget mere som Greven ikke kunde undskylde sig med, at han maatte have Tid til at gjenne læse Stykket og meditere over dets Antagelse, da han i sin Tid under mundtlig Samtale med Forfatteren havde forsikret ham, at et saadant Arbejde næppe vilde koste ham mer end en Uges Tid. — Atter skrev Heiberg: hans Brev var holdt i samme høflig-ærbødige Tone som de foregaaende. Atter den samme uforskammede Tavshed som Svar herpaa. — Men Heiberg *wilde* have Svar, og det — hvad der naturligvis altid er af Vigtighed i Kontroverser af slig Natur — *skriftlig*. Derfor undgik han altid Grevens Møde paa Gaden. — Da Grevens Svar imidlertid stadig udeblev, saa Heiberg sig nødsaget til gennem Notarius publicus at faa attesteret, at Adressaten havde modtaget hans Breve, uagtet han (naturligvis skrømtvis) udtalte den Formodning, at de rimeligvis *ikke* vare komne ham i Hænde. *Nu* maatte Greven svare: Det var ham kjært at faa Lejlighed til at tilbageskikke Forfatteren

hans Stykke. *Han* følte sig ikke forpligtet til at befatte sig med Skuespil, som Translatør Heiberg fik i Sinde at forære til Actricen Mdm. Knudsens Fordel. — Men Heiberg, der var i Færd med at paabegynde Udgivelsen af III Bind af sine Skuespil, udsendte nu en Subskriptionsplan, hvori hele hans Brevvexling med Grev Ahlefeldt optoges, og som Enhver kunde erholde gratis hos Bogtrykkeren. Denne Publikation af Aktstykker paa en Tid, hvor Grevens Styrelse af Theatret havde vakt almindelig Mishag og Uvilje¹⁾, var til alt Andet end hans Fordel. Heiberg imødegaar ham skarpt; forsyner hans, Nationaltheaterdirektørens, horrible Dansk med velfortjente, spydige Noter; gennemgaar Punktum for Punktum hans sidste dumt fornemme Brev, og lægger med knivskarp Sikkerhed dets Meningsløsheder blot for Publikum.

Hvor velskrevne og klare Heibergs Indlæg i denne Sag vare, faar man et stærkt Indtryk af, ved at læse hvad der fremkom til Grevens Forsvar i Pressen og i Piecer. Saaledes et saakaldt «Notabene ved Hr. Translatør Heibergs Klage til Publikum». Greven undskyldes med, at «en Hofmarschal har mange Embedssysler. Han maa altsaa ofte, imod sin Vilje, lade et

¹⁾ Jvnfr. Mynsters Meddelelser om sit Levned.

og andet, der uden Skade kan taale Opsættelse, henligge indtil belejlig Tid». Først og sidst opfordres man til at fremstille Heiberg selv paa Scenen i en satirisk Komedie¹⁾; thi han er «paa Veje til at blive et farligt Medlem af Staten. — — — — Ingen Mand af god Tænkemaade er saa uforskammet at haane en skikkelig Bonde i sin Families og sine Tyenders Overværelse, paa det disse ikke til Skade for Mandens Husvæsen skulle forføres til at ringeagte deres Hus-

¹⁾ «Til Hovedpersonerne i det forhen omtalte Drama kunde, i Mangel af sindrigere Opfindelse, vælges et Par kaadmundede, impertinente unge Mennesker, f. Ex. saadanne som dem jeg for 40 Aar siden har kjendt fra et af de Bergenske Handelskontorer. Disse skal have været i Vane med at spotte over næsten alle Mennesker, at dømme, ukjendt, endog om politiske Foranstaltninger, ja offentlig at bekendtgjøre det i Dag, som de i Morgen maatte ved skriftlig Afbigt tilstaa at være Usandhed. Deres Principal skal efter Forlydende have haft stærkt Aftræk paa sin tørre Fisk og andre Varer, fordi Almuen fra Landet helst tyr hen til de Steder, hvor Bodsvendene amuserer dem med Spotterier og Impertinentser. Og disse kom derved i Rygte, at de vare forskrækkelig kloge Bodsvende. — Føjedes nu til disse to nogle flere Personer af begge Kjøn; og vilde en Mester i Konsten lade nogle af disse kontrastere (!) med hine (!), saa erholdt man ventelig et Stykke, der kunde medføre Gavn ved at forbedre Menneskene og ved at formindske Forhaanel.'s og Ukjærligheds Last.»

fader: og her vover, til Trods for alle gode Sæder, Skuespil-Oversætteren (!) ved spottefuld Ironi, og tildels ligefrem, at hjem søge Hofmarskallen, sin Øvrighed (!!), som ej alene har Publikums velfortjente Biefald og Yndest (?), men endog synes at have Hr. Hs. Agtelse, efter det han siger i de første Blade af sit Skrift». — Som man ser: en Taabelighed og en Sjofelisme. — Og ikke stort bedre er den reaktionære aristokratvenlige «Folkeven»s Defensionsindlæg for Ahlefeldt: «Hr. Translatør Heiberg oversadt (!) paa Norsk af den nordenfjældske Militær». Her kaldes Heiberg en «Kujon», fordi han undgik Greven paa offentlig Gade: Greven maatte selvfølgelig tro, at Heiberg havde «en ond Samvittighed». «Hvad Respekt man skylder Folk af høj Distinktion, vil» den nordenfjældske Militær «ikke nævne til (!) Hr. H.». Vel vilde han ikke selv have svaret som Grev Ahlefeldt gjorde; men han kan undskylde et Svar — hvordan det saa er — paa en saa stor og mindst forventelig Uforskammethed» (den nemlig, at Heiberg efter at have biet i Uger og Maaneder paa Grevens Svar endelig afæskede ham et saadant gennem den eneste, som Loven krævede han *skulde* svare, Notarius publicus). «Men hvad vil Heiberg nu mere? Han har Svar paa sine Breve, sin Pakke og

den Triumf notarialiter at have insinueret (!) en Hofmarskalk . . . Er det nu ikke nok at hovere over denne Sejr over en Excellence i alle sine Venskabs-Cirkler — hvorfor skal Alt dette trykkes? Denne Ubillighed overgaar Alt . . . Heibergs Hævnjerrighed gaar saa vidt, at man kun kan tiltro selve den lede Satan en saadan». Endelig sammenligner den nordenfjældske Militær Heibergs Offerte af sit Stykke ved en Leverandørs Tilbud til en Krigskommissær om Proviant for hans Brigade! — — Naar man har gennemlæst dette «militære» Indlæg i Sagen Heiberg contra Ahlefeldt, føler man, hvor megen Aarsag dets Forfatter har til at sætte Heibergs Begynderarbejde «Forvandlingerne» højt over «de Vonner og de Vanner». «Aberwitz» har mellem de Hrr. Officerer sikkerlig ikke været ene om Navnet. —

Slige Forsvarsskrifter kunde da ogsaa kun gyde Olie i den Uviljens Ild, som fra alle Sider optændtes mod Grev Ahlefeldt. Han øgede den selv ved efterhaanden ikke alene at gjøre indflydelsesrige Kritikere (Sander, Rahbek o. fl.) men ogsaa Skuespillerpersonalet og hele det intelligente Publikum til sine Modstandere. At den ovenfor nævnte fortjente Skuespillerinde Mdm. Knudsen paa Grund af Grevens løjerlige Optræden i Spørgsmaalet, om han vilde lade

«Hofsorgen» opføre eller ikke, fik en slet Benefice, var endda det mindste; langt værre og uforsvarligere var det, at han saa lidt forstod at paaskjønne et af de eminenteste Talenter, der nogen Sinde har betraadt den danske Skueplads, nemlig *Frydendahl*, at denne fandt det rigtigst (heldigvis kun saalænge Greven var Direktør) at forlade Scenen. Ogsaa andre dygtige Kunstnere som Lindgreen og Knudsen opbragte han imod sig, og den af Publikum og Hoffet højt yndede Sangerinde Mdm. Berthelsen gjorde han syg ved sin Uartighed. Nogle Skuespillervenner foreslog endogsaa, at «man skulde pibe Greven ud». Saa vidt kom det dog ikke. Det vilde ogsaa have været en hidtil uhørt Prostitution for en Hofmarschal. Man nøjedes med at udpibe et Syngestykke «*den røde Hue*», der opførtes i Slutningen af Saisonen. Men det gjorde man ogsaa eftertrykkeligt. Man kan slutte sig til den ophidsede Stemning blandt Studenterne, naar man hører, at selv Jakob Peter Mynster, som da var en ung, sygelig, sky Studiosus, befandt sig mellem de Pibende og blev noteret af Politiet. (Vist nok den eneste Gang i sit Liv denne Mand stod i Opposition til nogen som helst offentlig Avtoritet). — Den livlige og veltalende Højesteretsadvokat *Klingberg* indstævnedes i sit Flyve-

skrift «Qvid juris»¹⁾) Theaterdirektøren for «den bestandig dømmende Commission, hvis Medlemmer er *Friheden, Kritiken* og *Filosofien* tilligemed *Sandheden*, der forretter Skriverembedet og giver Recit af Sagerne.» Actores vare «*den gode Smag, den sunde Fornuft* og *den danske Nation*». Den Første klagede over, at Greven havde ladet et Dyrehavsstykke, der passende kunde spilles af Markedsgøglere i en Kro, blive opført paa den danske Nationalscene. Den Anden erklærede, i Anledning af den Spot, Jødernes Synagogesang var Gjenstand for, i «den røde Hue», at Uhyret *Intolerance*, som den i 4000 Aar stadig havde bekæmpet, og mente endelig at have udryddet af Verden, nu atter var opstaaet. Hvis Jøderne fik i Sinde at komponere Sangspil og deri for Løjers Skyld eftersynge hele det kristne Bededagslitani, hvem kunde i Grunden saa med frelst Samvittighed dømme dem til «Haands og Tunges, ja Hoveds Fortabelse» efter Loven? — Den danske Nation klagede over, at «den havde set sine bedste Theaterskribenters originale Værker henlagte paa Hylden til Føde for Møl og andet Utøj, sine agtede Forfattere forjagede fra Kunstens Helligdomme ved sær Adfærd, og at den hver Spilleaften blev opvartet med de

¹⁾ «Hvad er Ret?» Nr. 1, 1794.

sletteste tyske, forlagte eller umodne Produkter, uagtet den vidste, at Theaterdirektøren havde faaet flere Originaler og gode Oversættelser tilsendt». Endelig «havde det forarget Nationen at se Politiet baade i Uniform og forklædt blande sig mellem Tilskuerne i Parterret og Logerne. Thi Ret til at tilkjendegive Bifald og Mishag var Folkets ufortabelige Privilegium, og dette Privilegium var parallelt med Skrivefrihed. Nationen mente, at det var subjektivt og objektivt umuligt at underlægge dens Smag og Følelse noget Regimente, og den bragte sig desuden i Erindring, at selv da den franske Despotisme stod i sin skjønneste Blomstring, var Richelieu, «en af Verdens afskyeligste Tyranner», bleven udpeben for et Stykke, han havde skrevet. — For Theaterdirektøren optraadte Mercurius som Defensor og nedlagde Indsigelse mod Klagen, fordi Dommerne (man erindre, at disse vare: Friheden og Kritiken, Filosofien og Sandheden) maatte «anses for Uvenner og aabenbare Avindsmænd af hans Principal». Men denne Forudsætning kunde ikke tages for gyldig, eftersom Commissionsmedlemmerne aldrig «havde vist sig at være Personers, men altid Tvangs, Dumheds, Fanfaronaders og Despotiets Fjender». Altsaa faldt Retskjendelsen saaledes ud: «Nærværende Theater-

bestyrer bør hendømmes til at arbejde i Læsningen af Horats' «Ars poetica», Boileaus og Batteux' ¹⁾ Værker i 2 Aar; og dernæst bør den i Stykket «den røde Hue» afsjungne Arie død og magtesløs være, saa den ikke kommer Jødernes Religion eller Ceremonier til Forkleinelse i mindste Maade. Saa bør ogsaa Theaterdirektøren for den herudi udviste Fremgangsmaade hendømmes til at arbejde i Læsningen af the constitutions of the 13 united States in the North-America udi 5 Aar²⁾».

Denne processuelle Spøg af en da bekjendt Jurist gjorde megen Lykke; og det havde været ønskeligt om den navnkundige «*Grevens Fejde*» hermed havde været sluttet. Men man gik videre mod Theaterdirektøren end tilladeligt. En Journalist Werfel, der havde været Skriver paa Theaterkontoret og mente sig tilsidesat ved en Vakance, angreb Greven hensynsløst og uretfærdigt i sit Blad «Folkefjenden». Og om hans Angreb ikke vare aldeles uden Sandhed³⁾,

¹⁾ En da toneangivende Æsthetiker, oversat af Jens Hvass I—IV, 1773—74.

²⁾ Man erindre, at heri indeholdtes den berømte «Menneskerettighedernes Erklæring».

³⁾ Ahlefeldt havde virkelig, som Werfel ankede over, vist en uforsvarlig Skjødesløshed ved ikke at redde Theatrets Arkiv under Christiansborg Slots Brand.

kunde man ikke paastaa, at det var ubeføjet, naar Werfel idømtes en betydelig Bøde for sine fornærmelige Udtalelser. — Hvad Heiberg angaar, da erklærede han, at han ikke vilde være med til at skyde til «den hældende Vogn», og at Greven for Fremtiden skulde være forskaanet for hans Angreb. — Men den stakkels Greve havde faaet nok af denne «Theateradministratiade» og indgav en Ansøgning til Kongen om sin Afsked.

Det fejler imidlertid ikke, at Kronprinsen ogsaa ved denne Lejlighed har faaet et Horn i Siden paa vor Forfatter. Heiberg havde paa Grund af den Anseelse, hans Pen efterhaanden havde vundet blandt den velhavende og intelligente Borgerstand, været Ahlefeldts farligste Modstander; og Kronprinsen erklærede paa sin sædvanlige brusque Maade, at han vidste godt, at Greven var bleven fortrædiget af nogle literære Intriguanter. Det var da altsaa som en Demonstration mod disses Machinationer, at Ahlefeldt blev udnævnt til Geheimeraad og Gesandt i Berlin; en Plads, det dog faldt ham lidt vanskelig at tiltræde, da han paa Grund af sine mange Kreditorer havde Nød med at slippe bort fra Byen.

Paa det Tidspunkt af Heibergs Levnedsløb, hvor vi nu befinde os¹⁾, have vi en interessant Skildring af hans Personlighed, udkastet af en Mand, der ikke mange Aar efter skulde gjøre sig berømt i dansk Aandslivs Historie, nemlig Henrik Steffens. Denne Skildring turde være saa meget mere paalidelig, som Steffens erklærer, at han altid har manglet Sympathi for den Art Naturer, hvortil P. A. Heiberg hører. Den kan da ikke være farvet af Partiskhed.

Heiberg, siger Steffens, var bekjendt som en Mand af stræng Tænkemaade. Han besad særdeles grundige filologiske Kundskaber og talte og skrev med Færdighed de fleste evropæiske Sprog. Han hørte til de sikre, i sig afsluttede Naturer, som ikke ængstes af nogen urolig Vidensdrift og netop derfor er sig deres velerhvervede Dygtighed bevidst. De, som kun kjendte lidt til ham, kunde føle sig utrygge og sky i hans Nærhed ved den mørke Bestemthed, der udgik fra hans Væsen. Han holdt strængt paa sin politiske Overbevisning; aldrig smigrede han nogen Højerestillet eller Nogen blandt sine Omgivelser, mindst sig selv. Hans Popularitet

¹⁾ Det maa netop have været paa denne Tid. 1794 rejste Steffens bort fra sit Hjemland og slap for en lang Stund alle danske Forhold af Syne.

skrev sig alene fra, at han i politisk og literair Henseende indtog samme Stade som Tidens andre oppositionelle Publicister, ikke i at han hyldede nogen som helst national Svaghed. Han var agtet som Lærd, skattet som Borger og almindelig frygtet som polemisk Skribent. Mellem alle dalevende danske Forfattere var han ubetinget den betydeligste. I sine Angreb var han fuldstændig hensynsløs. Blandt et oprørt Folk vilde denne Mand paa Grund af den impoerende Stilling, han indtog, og sin urokkelige Overbevisning, have været farlig for enhver Regering. De, som optraadte mod ham i Pressen, bleve fuldstændig knuste. I et lille Riges Hovedstad, hvor alle stærkere Bevægelser koncentrere sig, hvor man staar hinanden nær og kjender hinanden nøje, fremhævede Heiberg skaanselløst sine Modstanderes personlige Svagheder; ja han synes i den Grad at kjende dem ud og ind, at de forskræmte befrygtede, at han muligvis ogsaa vidste Noget om dem, som han foreløbig fortav, men ved Lejlighed vilde bringe for Lyset. Paa denne Maade lammede han enhver Pen, der løftede sig imod ham, og sjælden bleve hans Angreb besvarede. At bekæmpe ham med lignende Vaaben, gik ikke an; thi hans strænge Redelighed var en offentlig Kjendsgjerning, og han frembød i saa

Henseende intet som helst svagt Punkt for en Angriber. Til Trods for Alt dette var Heiberg i nærmere Forbindelser meget trofast, og den letbevægelige og selv frygtsomme Rahbek hørte til hans bedste Venner».

Som sagt, denne Skildring, der ikke forhen har været aftrykt paa Dansk, forekommer mig interessant, fordi den i kort Begreb giver os Heibergs officielle Billede, som det stod for den Tids begavede akademiske Ungdom. Og i alt Væsentligt er den korrekt, selv om den ikke er uden Fejl. — Det er rigtigt, at Heiberg var agtet som en Mand, der indtog en selvstændig Stilling i Samfundet i Kraft af sin Begavelse og sine Kundskaber. Jeg finder i Rahbeks Komædie «Sommeren»¹⁾ et Replikskifte, som uvilkaarlig leder min Tanke hen til Heibergs sociale Stilling. *Advokat Hillebek*: «Jeg for min Part ansér Talenter og Kundskaber for det Visseste i Verden. Det er Noget, der byder alle Revolutioner og Systemforandringer Trods; og den, der som Arnekjær kan informere i fire levende Sprog, staar ikke saa let i Fare for at blive sat af . . .» *Alleborg*: «Ja, men det er dog saa underligt, at han ikke *er* Noget!» *Hillebek*: «De maa forlade mig, jeg har lidt

¹⁾ II Akt.

Prædilektion for de Mennesker, der føde sig selv. Fædrelandet har sandelig nok at føde alligevel.» *Alleborg* (vigtig): «Ja men saa tjene de det ogsaa!» *Hillebek*: «Somme af dem. Men der er ogsaa en anseelig Hob, Staten maa føde, fordi de ikke due til at føde sig selv; og der er da vel ogsaa de, der ikke tjene Fædrelandet saa galt, uagtet de ikke oppebære en Skilling af dets Kasse: og blandt dem turde Arnekjær være.» — — Det er sandt, at Heiberg var en frygtet Mand; dog først og fremmest frygtet af dem, der havde en ond Samvittighed. Han havde paa sin sædvanlige skarpe Maade i «Tilskueren»s I Aargang 2det B. anmeldt et Værk, han længe havde samlet Materialier til, nemlig en Række «Levnedsbeskrivelser over en uhyre Mængde adelige og uadelige Skurke og Skurkinder, som dels for at blive store og navnkundige, dels for at have Evne til at fraadse og drikke, spille og forføre m. v. ej have gjort sig Samvittighed over, at bedrage deres Regentere, ruinere Stater, spotte Religionen, snyde og undertrykke deres Underhavende, bedrøve gode Forældre, Mænd, Hustruer og Slægtninge, glæde de Onde og overhovedet gjøre alle de Nederdrægtigheder, som kan op-tænkes. *Et Arbejde, dikteret af den sunde Fornuft, bekræftet af Erfaring og enhver Regent,*

enhver Minister, ethvert tænkende Menneske helliget, af Simon Sandrue.» At Værket nødvendigvis maatte blive vidtløftigt, kunde lettelig skjønnes deraf, «at den mest skurkagtige Del af Skurkene altid har existeret i gyselig Mængde; derved forstaar man ikke de temmelig sjældne Personer, der have Mod nok til offentlig at erklære sig og vise sig som Skurke og saaledes at trodse den straffende Retfærdighed, uagtet de vide, at den dog én Gang, sént eller tidlig rammer dem. Men herunder menes de, der under Ærligheds, Helligheds og Retfærdigheds Maske, ustraffet øver Skurkerier til deres Dødsdag, og især Hyklerne. Til denne Klasse hører altsaa denne utallige Hob *Hofmænd*, der for at vinde et naadigt Smil, en Rang, et Baand eller en god Gage, lade sig bruge til de nedrigste Kabaler forat styrte den mere mægtiges farlige Rival; *Embedsmanden*, der i sine Handlinger drives som Vejrhanen efter den stærkeste Vind, og ikke, som Urværket, gaar sin Vej fort efter den én Gang bestemte Retfærdigheds Grundsætninger; *Dommeren*, der fælder uretfærdige Domme over den Svagere, forat indsmigre sig hos den Mægtige; *den Gejstlige*, der kryber i Støvet, forat komme til at krybe ind i den Fløjels Bispesamarie; *Skribenten*, der, naar det dog staar i hans Magt at tie, til Trods for

Sandheden, fordrejer notorisk bekjendte Ting, blot fordi han véd, at disse skurre i de Vældiges Øren; *Skurken af Vigtighed*, der uden at tvinges dertil af Sult, lader sig bruge som Postbud mellem Borgernes Lønkammer og Forgemakkerne; og utallige andre, som vilde blive for vidtløftig her at opregne, men som ere af saa forskjellige Arter og i saa stor Overflødighed fra alle Verdens Aldere og Kanter, at jeg næsten frygter for, at Værket vil overstige den ovenfor bestemte Størrelse.» — — Vel havde Heiberg først og fremmest et historisk Galleri af Skurke for Øje. Men man kunde ikke vide, om han ikke snart vilde strejfe ind paa sin Samtids Gebet. Allerede nogle Numre længere frem i «Tilskueren» havde han truet en servil Pieceforfatter med at optage ham i sit Galleri; og det følgende Aar havde han i et af «Tilskuerens» Decemberhefter skildret en ubenævnt Skurk, «der formodentlig forat insinuere sig ved Hoffet og erhverve en højere Character lønner nogle Borgeres Tyende forat faa at vide, hvad deres Herskaber tale om.»

Alligevel er Steffens ovenanførte Skildring ikke fri for at være præget af den romantiske Psykologis almindelige Fejl. Naar han senere¹⁾

¹⁾ Was ich erlebte II, 246.

kalder Heiberg «eine eiserne Natur», saa forekommer dette Udtryk mig lidet individualiserende. Heiberg var sikkert saa godt Kjød og Blod som Nogen. Men han havde stadig en Følelse af, at han levede i en Tid, «hvor de tre Fjerdedele af Menneskene vare nogle modløse Slaver»¹⁾ derfor maatte den, der havde Dristighed nok til at udtale Sandheden, sige den saa stærkt som muligt. Og han var endvidere som Dalton i «Heckingborn» vel vidende om, «at Geniet er et Pindsvin, som alle pudser sine Hunde paa, men faa tør røre ved»; derfor kunde han rejse sine Pigge saa hvasse og stikkende, som vi nylig have set det. Men der er paa den anden Side heller ingen Tvivl om, at Heiberg var enig med et af sine Kvindeidealere, Lady Fletcher, naar hun siger: «Vi lever i en Verden, hvor *Naturens* Love Intet formaar mod *Staternes*; hvor *Naturens* ædleste Følelser maa kvæles og dens Stemme ikke høres» — derfor beherskede han sig og lukkede sig til, hvor Andre lod deres Taarer frit Løb eller slog deres Hjertes Døre op paa vid Gab.

XI.

Man maa i Bedømmelsen af de liberale Publicisters Stilling herhjemme under Revolutions-

¹⁾ Rigsdalersedlens Hændelser, 187 (den anf. Udg.).

tiden aldrig glemme -- hvad man som oftest tidligere har gjort — at tage Hensyn til, hvorledes Udlandets Magter forholdt sig til Danmark i hin Periode. Det er Prof. Edv. Holm, der i de af hans historiske Værker, som omhandle danske Æmner, har Fortjenesten af jævnlig at have gjort opmærksom herpaa. Med en anerkjendelsesværdig Utrættelighed har han i vort Udenrigsministeriums Arkiver gennemgaaet Depeche for Depeche fra hine Aar og tilvejebragt et højst paalideligt Billede af Danmarks evropæiske Situation paa de Tider.

Den Figur som paa dette Billede fremtræder stærkest, man kunde næsten sige omgivet af en stille Lysglans, er *Andreas Peter Bernstorff*. Ingen Lods har i vore vanskelige nordiske Farvande nogen Sinde krydset sikrere mellem de mangfoldige Sandbanker og Skær, end den Mand som *da* førte det danske Statsskib fareløst ud af de utallige politiske Vanskeligheder. *I Nord* en Fjende som Gustav den III, der snart lurede paa at overfalde det danske Rige i Norge, snart, i Ængstelse for Ruslands Planer, nærmede sig os paa den mest paatrængende Maade. *I Øst* en bydende, hensynsløs Selvherskerinde, der bestandig pukkede paa Danmarks Taknemmelighedsgjæld til Rusland og blev forbitret, naar man ikke strax vilde gaa ind paa hendes Planer;

en Fyrstinde, der med kvindelig Snedighed viste én Politik, samtidig med, at hun førte en anden; en overmægtig Nabo, hvis Venskab var lige saa farligt som hendes Fjendskab. *Mod Vest* et Rige, hvis aristokratisk-liberale Institutioner tiltalte Bernstorff, og hvis store Mænd han beundrede; men hvis Optræden lige overfor ikke-engelske Stater som oftest ene var dikteret af national Egoisme. *Mod Syd* et Land, hvor de moderne Frihedsideer begyndte at vælte op i en ustandselig Hvirvel, der snart skulde kaste sit fængende Ildstof langt ud over sine Grænser; et Folk, hvis Adfærd vakte det halve Evropas Indignation og Forbitrelse, og som bragte alle, der førte et Scepter, til at forene sig imod det. — I denne voldsomme Bølgegang staar Bernstorff fast og støt ved det lille danske Statskibs Ror: hverken den pludselige Fare, der viser sig for lige saa hurtig at forsvinde, eller truende Tilraab og skrømtvise Advarsler kan lede ham bort fra hans Kurs. Han plages idelig af Sygdom; men ikke desto mindre er han karsk og klar i sine Beregninger. Han er fuld af inderlig Religiositet, men alligevel frister han aldrig sin Gud med vovede eller uoverlagte Handlinger. Sandelig, der var Noget i det, hans beundrende Samtid sagde om ham, at hans «Kompass var uden Misvisning».

Og hvo tør nægte, at hans, Premierministerens, Politik i det Indre er præget af en lignende fin Klogskab og ædel Liberalisme som hans Politik i det Ydre? — Som Fremskridtsminister havde han støttet Bøndeemancipatorerne, og som Prinsregentens højtbetroede Raadgiver og den egentlige Indehaver af Magten havde han ikke betænkt sig paa at udtale: at Nationens Ønske burde være Kongens Lov.

Alligevel og til Trods for Bernstorffs Ytring: at det var af Vigtighed at kjende Folkets Sind, Tænkemaade og Naturel, kan jeg ikke komme bort fra den Forestilling, at denne Mand, som stadig var Gjenstand for Kjøbenhavnernes og alle Danskes Beundring¹⁾, *aldrig* er smeltet sammen med det Folk, hvis Leder han var. — Hvor kunde han ogsaa det? — Det var ikke netop fordi han var af tysk Æt, skjønt et saadant Forhold altid vil have i det mindste *Noget* at sige i Bedømmelsen af en Mands Stilling til det Samfund, hvori han færdes; det var, tror jeg, fordi *det, der gjorde ham til den udmærkede Udenrigsminister*: hans gennemgaaende evropæiske Dannelse, paa den anden Side

¹⁾ Kjøbenhavns Handelsstand vilde, endnu medens B. levede, oprejse ham et Monument i Grønningen; men af Jalousie frabad Kronprinsen sin «beskedne» Minister denne Ære.

gjorde ham mindre forstaaende lige overfor det særlig Danske. Lige overfor hin Tids betydningsfulde nationale Opsving, navnlig indenfor det intelligente kjøbenhavnske Bourgeois, har *han*, der vel kunde Dansk og ogsaa nu og da læste danske Bøger, men manglede enhver dybere Berøring med det egentlig Nationale, staaet uden Sympathi. Og den danske Trediestands Lyst til i Kraft af sin Dygtighed at gjøre sig gjældende, netop den Stemning, de amerikanske Frihedsmænds Erklæring af 1776 og Principperne af 1789 maatte fremkalde allevegne, nærrede Bernstorff en afgjort Animositet imod. «Liberté» — det forstod han; thi, som sagt, den engelske Statsaand var ham ikke fremmed; men «Égalité» — nej! For ham, den fødte Aristokrat, laa ikke Tidens Fare saameget i dens Frihedsbestræbelser, langt mere i dens Lighedsattraa.

Peter Andreas Heiberg nærrede stadig Højagtelse for denne sin sjældne Navne, hvad han paa mere end ét Sted i sine Skrifter har udtalt. Hvad Mening Andreas Peter Bernstorff har haft om Heiberg, er vel ikke vanskelig at gjætte. Heiberg var en afgjort Fjende af alt Tyskeri i Danmark; det maatte saa fremtræde under hvilken som helst Skikkelse, det vilde. Han respekterede vel den dygtige Tysker, men følte sig fornærmet paa vor Nations Vegne, naar

adskillige blandt den danske Konges Embedsmænd i Danmarks Hovedstad aldrig talte andet end Tysk. At dette Sprog og *kun* det var Hverdags sproget i den Bernstorffske Cirkel, er en given Ting. Det skulde være mærkeligt, om Heibergs højtlydende Opposition mod sligt Uvæsen ikke er kommen Premierministeren baade for Øje og Øre. — Dernæst havde Heiberg baade i Forord og Viser udtalt sin kraftige Interesse for Tidens Lighedsidéer; dette vil i *hans* Mund ikke sige forskjelsløs Lighed, men den Art Lighed, som bestaar i, at et Menneske ikke ved Fødsel er afskaaret fra at stræbe hen mod et højere socialt Stade, end det hans Fader indtog, men kun paa naturlig Maade er hindret heri ved Mangel paa moralsk Vilje eller aandelige Evner. Voltaires bekjendte Ytring: «Jeg vil først tro, at visse Mennesker ere skabte til Trælle, naar de komme til Verden med Sadler paa Ryggen», var sikkert ogsaa hans Scholars Mening. *Erhvervet Adel*, det forstod Heiberg, hvad var; — *arvelig Adel*, var ham af Hjertet imod. — Hvad Anskuelser Bernstorff nærede i saa Henseende, er nys omtalt. — Man tør da være overbevist om, at den altformaaende Minister har næret intet mindre end venlige Følelser for den udprægede Nationalisme og skarpe borgerlige Selvfølelse, der udtalte sig

gjennem Heibergs Pen. Imidlertid lod han ham og hans Meningsfæller skrive. «I undrer Eder kanske over,» sagde han en Dag til den svenske Resident Ehrenheim, «hvad her bliver trykt; men naar man undlader at bekæmpe det, falder det til Jorden af sig selv»¹⁾. — Ikke desto mindre vare Forholdene saaledes, at en Kollision meget snart kunde indtræde mellem Regeringens første Mand og Kjøbenhavnernes mest yndede Skribent. —

England havde, som man véd, i Revolutionens første Aar holdt sig tilbage fra at søge Kompagni med dens Modstandere. Men det varede ikke længe, førend denne Magt traadte i Spidsen for dem, og under *Pitt den Yngres* Ledelse blev én af Frankrigs stædigste og uforsonligste Fjender. — Bernstorff, der følte Danmark trykket og truet fra alle Sider, var fast bestemt paa at opretholde dets Nevtralitet. Naar han saa hen til Polen, der netop paa den Tid levende blev dissekeret af overmægtige og ubarmhjærtige Nabomagter, som under Paaskud af, at de vilde kvæle «revolutionære» Ideer i deres Fremvæxt, traadte al Folkeret under Fødder, følte han aldeles ingen Trang til sammen med

¹⁾ Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie 1791—1807. I.

disse politiske Hyklere at indblande sig i Frankrigs Affærer. — Overfor England beraabte han sig stadig paa folkeretlige Principer og sluttede Traktater, og hævdede, at Danmark havde lige saa megen Grund til at varetage *sine* Handelsinteresser, som den mægtige Østat sine. Hans Depecher og Erklæringer om disse Forhold vakte almindelig Begejstring hos den engelske Parlamentsopposition, og omtaltes som Mønstre paa Statsmandsvisdom. «Giv os Eders Bernstorff!» raabte man, «og vi skjænke Eder vor Pitt og meget Andet oven i Kjøbet!»¹⁾. — For bedre at kunne betrygge Danmarks Handel gjorde Bernstorff et Skridt, som mangan dansk Statsmand i hans Sted næppe havde dristet sig til: han foreslog Sverig at indtræde i et *Neutralitetsforbund* med Danmark. Man tænke sig: sex Aar efter at vore nordlige Naboer havde staaet med Vaaben i Haand lige overfor os; medens Stemningen i de svenske Regeringskredse endnu var fuld af den gamle Mistro og det nedarvede Had mod Danmark! — Men Sagen gik virkelig i Orden. Bernstorff optraadte her som den store Politiker, der var beandret af en af Tidens frugtbare Idéer: han udtalte, at «Alt, hvad der nærmer de skandinaviske

¹⁾ Steffens a. S. 243.

Folk til hinanden, er naturligt, Alt, hvad der fjærner dem, er uretfærdigt og unaturligt." Den 27. Marts 1794 blev det dansk-svenske Forbund sluttet til begge Parters gjensidige Tilfredshed. Hertugregenten og den unge Kong Gustav, Kristian VII's Søstersøn, vare aldeles betagne af den glædelige Begivenhed, og Bernstorff kaldte det «den skjønneste Dag i sit Liv». Men *Rusland*, der bestandig i den sidste Menneskealder havde spekuleret i det sekelgamle Fjendskab mellem Sverig og Danmark, var fuld af Harme over, at det Uventede var sket; og havde Katarina ikke været optaget af Polens Deling, kunde det have set galt ud for hendes tidligere Forbundsfølle. — Ogsaa den engelske Regering betragtede med højeste Uvilje Sagens ny Stilling i Norden. Den besluttede hverken at respektere Neutralitetsforbundet eller dets Grundsatninger, og opbragte det ene dansk-norske og svenske Skib efter det andet; ikke alene dem, der gik til franske Havne, men ogsaa dem, der fo'r paa Spanien og Portugal, skjøndt disse Riger vare Englands Allierede; *thi*, paastod man, saadanne Skibe vare i Virkeligheden bestemte til Frankrig. I Slutningen af Sommeren 1794 beløb de opbragte dansk-norske Skibe sig til *henved* 220. Og dog viste det sig som oftest ved den retlige Undersøgelse, at disse

Fartøjer aldeles ikke havde Kontrebande inde eller søgte at dække sig med falske Skibspapirer. Ikke desto mindre kostede det mangfoldige Bryderier at faa dem fri igjen. — Man fatter den danske og især kjøbenhavnske Handelsstands Forbitrelse over dette Forhold; en Forbitrelse, der blev saa meget større, som en stor Del af vor Hovedstads Bourgeoisi med varm Deltagelse fulgte deres franske Fællers Strid for Tredjestands Ret, og i «Master» Pitts haardnakkede Bekæmpelse af denne saa en Uret, der ligesom blev tilføjet dem selv.

Til Alt dette kom, at England paa den Tid holdt en af de ubehageligste Repræsentanter, det kunde have, i vort Land. *Mr. Hailes* var en ægte John Bull. Med uforskammet Taktløshed trængte han sig frem alle Vegne, hvor der var Noget paa Færde, som muligvis kunde interessere ham eller hans Regering, og tilbageholdt intet som helst Udbrud af sit lidenskabelige Gallerhad. Det ærgrede ham, at Kjøbenhavnerne syntes saa godt om de franske Afsendinge, som med Frihedskokarden paa Hatten klyngevis færdedes paa vore Gader; og til det hejbergske Hus, hvor de altid vare velsete Gjæster, har han sikkert haft et ondt Øje. — Da Konventets Tropper, til Trods for Engländernes Orlogsflaade og Undsætningshær,

havde indtaget *Toulon*, tænkte nogle af de herværende Franskænd paa at indbyde til en «Toulonfest». Dog dette mente Bernstorff at han maatte forbyde. Samme Dag, den skulde være holdt, samledes imidlertid et Selskab af kjøbenhavnske Damer og Herrer, der vilde fornøje sig med Maaltid og Bal, paa et Hotel, som ogsaa søgtes af enkelte fremmede Diplomer. Ved et Tilfælde skulde disse netop samtidig have Fællesspisning her. Mr. Hailes, som var blandt dem, fik ikke saasnart Underretning om hint «Subskriptionsbal», og om at P. A. Heiberg, Rahbek og flere «Jakobinere» vare dér til Stede, før den Mistanke faldt ham ind, at man alligevel, trods den danske Udenrigsministers Forsikring var i Færd med at holde «Toulonfest». I Følge med et Par andre Kolleger mødte han ugenært op i Forsalen og begloede ivrig de Tilstedeværende. — «Hvorledes kommer *han*¹⁾ her,» udbød den bekjendte Kunstnerinde Mdm. Rosing, der netop førtes ned gennem de Dansendes Rækker af sin Kavallér. Det Samme maa de ikke dansende Herrer, hvorimellem Heiberg, Rosing og

¹⁾ Thi den «han», der omtales i Rahbeks Erindringer IV er netop H., hvad jeg har fra afdøde Sekret. Boye, hvis Fader Rahbek har meddelt det.

Andre, have tænkt. Men næppe havde Tanken passeret deres Bevidsthed, før Mr. Hailes var vist ud. — Dette Optrin blev berettet Bernstorff, der skal have sagt, at det var forskyldt Løn for udvist Næsvished. Selv kunde han ikke udstaa Mr. Hailes, som med tølperagtig Ligefremhed havde belært vor Udenrigsminister om, at det var «uværdigt» for Danmark at holde til med de franske Oprørere.

Men der indtraf snart en Begivenhed, i Anledning af hvilken Bernstorff mente ikke at kunne afvise den engelske Gesandts Klage.

Den 26. Febr. 1794 brændte Kristiansborg Slot. — Vi have i 1884 (sørgelig Ihukommelse!) oplevet en lignende Slotsbrand. Dog var dennes Virkning aldeles forskjellig fra hins. Det Slot, som den triste Efteraarsaften for 7 Aar siden stod i Luer, var en smagløs Bygningskolos. Rigsdagen og Højesteret holdt deres Møder dér; Statens Malerisamling fandtes dér; men ellers var Størstedelen af de store, stive kolde Sale ubeboede. De Følelser, hvormed man overværede Ulykken, vare blandede: Forholdet mellem den styrende Magt og Folkets Pluralitet var spændt og uheldsvangert. — Helt anderledes for tre Menneskealdre siden. — Medens vort lille Land *nu* saa at sige er bleven tilvænt med Modgang og Ulykker af enhver Art, saa

var man *da* i den Grad bleven forvænt med Held og gode Dage, at en heftig Storm, der havde ødelagt nogle af Frederiksberghavens smukkeste Trær, kunde give Anledning til en Præstemands Betragtninger over det Æmne: hvad moralske Virkninger, Ulykker kan have paa et Folk¹). I over tre Snes Aar var der Intet sket, som havde grebet rystende ind i Nationens Liv. Katastrofen d. 17. Jan. 1772 og dens gruopvækkende Efterspil paa Østerfælled, som vi nu se paa en helt anden Vis, stod den Gang som en Guds Straf eller en retfærdig Gjengjældelse, der var kommen over nogle skammelige Magtranere. — Med det sorgløse Letsind, der blandt vore Landsmænd navnlig karakteriserer Kjøbenhavns Beboere, havde man vugget sig i Fredens Hygge og nydt Livets Goder, som paa den Tid ret rigelig strømmede ind over vort lille Land, ikke mindst gennem vor oversøiske Handel. Man sé blot paa Portrætfysiognomierne fra hine Dage, og man vil modtage et Indtryk af Menneskevenlighed og glad Tilfredshed, som senere Tider ikke have kjendt. Bedstefader i sin højryggede Lænestol, hvis Guldlæders Betræk var noget slidt og hvis Stade ikke var langt fra Kakkelovnen, kunde i Mørk-

¹) Rahbeks Erindringer IV.

ningen, medens han skød den hvide Bomulds-nathue frem og tilbage, fortælle om, hvad han som Barn utydelig mindedes fra den uhyggelige Pestens Tid 1711 eller hvad han som ungt Menneske havde oplevet i Kjøbenhavns Ildebrand 1728. Men for Børnene og Børnebørnene var alle slige Rædsler en Saga blot. — — Da hændte det en mørk Vinteraften 1794, at Beboerne i hin Del af Byen, som ligger i Nærheden af den Slotsholmen omgivende Kanal, pludselig saa deres dunkle Stuer oplyste af et stærkt rødligt Skær, og en Stænkregn af Ildgnister falde ned i deres Gaarde. «Slottet brænder!» hørte man raabe gjennem Gaderne. — Man havde tidligere paa Dagen vidst, at der havde vst sig Ild deroppe; men man trøstede sig med, at de fortræffeligste Slukningsapparater vare til Stede, og desuden maatte der ikke gjøres offentlig Allarm, naar det brændte paa Kristiansborg. — Nu saa man imidlertid til sin Forfærdelse Luerne knitre indenfor de store Ruder, der snart sprang, og høje Røgsøjler med hvirvlende Gnister vælte sig frem af Taget. Den længe skjulte og ulmende Ild havde faaet fat i nogle af den Mængde Brædder og Bjælker, der laa opstablede rundt om paa de uhyre Lofter; den brændende Træmasse var styrtet ned gennem et aabent

Rum, der strakte sig fra Slottets øverste Etage til dets nederste, og som var fremkommen ved, at man agtede at anbringe en Hovedtrappe dér. Snart var den store Stenbygning omspændt af Luer. Man søgte at redde, hvad reddes kunde; thi Ulykken var kommen bag paa de talrige Beboere, der dels opholdt sig paa Slottet som Hofpersonale, dels som disses Venner, eller ogsaa fordi Ingen gad undersøge, om de opholdt sig der med Forlov. Men Redningen var ikke let i denne Labyrinth af Gange og Trapper, Sale, Værelser og Kamre. Næppe om Dagen kunde man finde sig til Rette i Mag, end sige nu, hvor Alt var opfyldt af Forvirring, Tummel, Røg og Kvalm. Mange, der styrtede sig ind i det brændende Palads for at frelse og redde, kunde ikke finde tilbage igjen og fandt en skrækkelig Død. — Voldsommere og voldsommere greb Ilden om sig. Tilsidst, fortæller Steffens¹⁾, forenede sig de store Flammetunger fra mere end hundrede Vinduer med det brændende uhyre Tags Ildmasser. Kobberet farvede Flammerne purpurrøde og smaragdgrønne. Midt i denne frygtelige, brogetfarvede Ildkolos stod det brændende store Facade-Taarn som en

¹⁾ Hans Skildring i «Die Familien Walseth u. Leith I» er aldeles avthentisk.

Flammepeyamide i et Flammehav. Man saa det vakle, stedse mere og mere hælde i én Retning; det brændte *op* i lys Lue og styrtede til sidst bragende ned i de mangefarvede Flammebølger — en tyk mørk Røgsøjle, der pludselig med Magt brød frem af Dybet og paa én Gang forvandlede den blændende Belysning til et natligt Mørke, betegnende Stedet, hvor det havde staaet.

Det følger af sig selv, at alle Broer, Kajer og tilstødende Gader vare overfyldte med Mennesker, der stode som Tilskuere ved dette rædsomt storartede Skuespil. Sligt havde de aldrig før været Vidner til. — Men hvad der ellers bevægede sig i deres Sind og Hjærter, kan man se af, hvad der senere skete, for at bøde paa den uhyre Skade. Det var ikke som i 1884 Partigængere, der demonstrerede, det var et helt Folk, der ilede med at bringe sin Skærv til Kongeboligens Gjenopførelse. Stormanden og Smaaborgeren, den Rige og den Uformuende, Ingen holdt sig tilbage. Som Exempel kan anføres, at Holmens Tømremænd bad, at man vilde afknappe dem 2 Skilling i deres daglige Lønning, indtil Kongen kunde faa sit Hus gjenopbyggt. Det følger af sig selv, at Kronprinsen ikke vilde modtage en saadan

Gave, hvor højt han end skattede det Hjærtelag, af hvilket disse brave Folks Tilbud var fremgaaet.

Saaledes var da altsaa Stemningen hin frygtelig-store Brandnat: skrækblandet Forbavselse ved det imponerende Syn, lutret, alvorlig Stemning, dyb Deltagelse, oprigtig og troskyldig Loyalitet. Man forestille sig nu Mr. Hailes, den høje, velkjendte Englænderskikkelse i den store Kappe, trænge sig frem med Séglasset for Øjet og paa sit Lands Maal, men højt, saa alle Nærmerestaaende kunde høre det, og Adskillige forstaa det — sige: «Havde den taabelige danske Regering blot for Halvdelen af den Summa, som nu gaar til Spilde i denne Nat, udrustet en Flaade mod Franskmændene, saa vilde det staa bedre til med dette Rige og maaske med de evropæiske Sager overhovedet!»¹⁾. — Var denne kyniske Ligeftremhed, denne bøffelagtige Taktløshed, der (som man paastod) blev ledsaget af en ondskabsfuld Mine, ikke et Slag i Ansigtet paa vor Nation, der i ingen Henseende sympathiserede med hans Regering og i dette Øjeblik var optaget af helt andre Følelser end smaalige Beregninger og kold Politik? — — Var det da ikke atter som Organ for den danske Hovedstads offentlige Mening,

¹⁾ Steffens: Was ich erlebte a. B. S. 310.

at Heiberg her optraadte, og sendte Rahbeks «Tilskuer» en Artikkel om «en vis Persons» Adfærd under Slotsbranden, og tilføjede: «Jeg nægter ikke, at det jo smerter mig, at denne Skurk kom hjem med hele Arme og Ben; thi jeg tror, at det mest inviolable Menneske burde for slige Udladelser have sin Fred forbrudt. For nu at gjøre, hvad jeg kan, til at forevige ham, har jeg besluttet at forskaffe mig hans Portræt og lade det udkære i Træsnit, forat det kan sættes foran i mit belovede Billedgalleri over berømte Skurke; siden dette omtrent vil være det Samme som at kagstryge ham in effigie, da det formodentlig vil finde sine Vanskeligheder, at faa den legemlige Straf anvendt paa ham.»

Dette Inserat i «Tilskueren», der tydelig bar Præget af det friske Indtryk af hin gribende Begivenhed, skulde nu Rahbek strax eller slet ikke have optaget; thi i første Tilfælde kunde maaske Øjeblikket have undskyldt dets Tone. Men uheldigvis lod han det ligge i henved tre Uger efter Katastrofen, og optog det saa af Grunde, som Læseren vil finde udviklede i hans «Erindringer IV», 274 o. flg.; men som forekommer mig for tidsbundne til at kunne vække Interesse hos Nutidsmennesker.

Hvad burde Hailes nu have gjort, hvis han

havde været det, som hans Nation kalder «a gentleman»? — Som *unævnt* i Artiklen vilde han have taget Sagen med rolig, overlegen LigeGYldighed. Først naar «Simon Sandru» virkelig iværksatte sin Trusel og optog ham i sin annoncerede Portrætsamling, havde det været Tid at skride ind. Men hans John Bull-Blod var bleven hidset ved Heibergs tirrende Sprog, og nu fo'r han lige løs paa Bernstorff for at faa «Paskvillanten» exemplarisk afstraffet. — Ogsaa den ellers rolige Udenrigsminister havde følt sig stærkt fortrædiget ved Artiklen i «danske Tilskuer». I dette Øjeblik, hvor det var ham uendeligt om at gjøre *ikke* at irritere Englands Gesandt eller den Regering, han repræsenterede, krydsede denne Artikkel paa en ærgerlig Maade hans varsomme og omsigtsfulde DiplomatiK. Dog vilde han ikke ved Magtbud have Rahbek og Heiberg straffede for deres Uagtsomhed, men lod «Tilskuerens» Redaktør sagsøge ved Hof- og Stadsretten. Denne Fremgangsmaade har næppe været Hailes til Behag: han havde sikkert gjerne set den suveræne Kongemagt gjøre sig gjældende ved denne Lejlighed¹⁾; skjøndt det altid har været hans Fædrelands Ære, at det gjentagende har hævdet Statsborgernes person-

¹⁾ Holm a. S. 112.

lige og retslige Sikkerhed lige overfor den styrende Magts Vilkaarlighed.

Imidlertid vare Folk stærkt spændte paa, hvorledes denne Affære vilde løbe af for Rahbek, og da han skulde i Forhør, var hele Salen fyldt af Mennesker. Rahbek tog tilsyneladende¹⁾ Tingen med Ro. Da en stor Del af mange Aars gamle og unge Academici vare hans Dusbødre, Venner og Bekjendte, vare Overrets-assessorerne det selvfølgelig ogsaa; og han sad og skar Penne for sine Dommere. Forhandlingerne tog sig efter Øjenvidners Sigende mere ud som en venskabelig Samtale end som en processuel Undersøgelse. Roligt erklærede Indstævnte, at det paagjældende Stykke var anonymt tilsendt hans Blad, og han havde selv ingen Del deri. Men han havde ikke taget i Betænkning at indrykke det, da Ingen var angrebet under Navns Nævnelser, ej heller «kjendelig betegnet» (?) deri.

Rahbek blev frifundet.

Dog man kan begribe, at et sligt Udfald af Sagen ikke kunde bidrage til at formilde Hailes Vrede. I hele syv Uger begærede han ikke Foretræde hos Bernstorff. Men heller ikke

¹⁾ Thi at han i Grunden var stærkt afficeret deraf, har han selv berettet os i sine Erindringer.

denne fandt Behag i Dommen. Rahbek tilskrev ham et langt forklarende Undskyldningsbrev paa Fransk. Det gjorde ingen Virkning: fra det Øjeblik havde han ikke alene mistet den mægtige Ministers Bevaagenhed, men ogsaa hans Velvilje. —

Hvorledes Bernstorff under denne Sag var sindet mod Heiberg, som naturligvis baade han og Hailes vidste skjulte sig under Pseudonymen «Simon Sandrue», vil fremgaa af det Følgende.

Der er Grund til at tro, at man i kjøbenhavnske liberale Kredse (i al Stilhed naturligvis) har triumferet over, at Hr. Hailes ikke fik sin Krig frem mod «Tilskueren» og Heiberg. Man hadede Englænderne paa den Tid i vor Hovedstad saaledes, «at en Englænder og en Slyngel vare énsbetydende Navne». Hailes havde man mistænkt for, at han ved givne Lejligheder optraadte som agent provocateur; og hans Chef Sir William Pitt jun. tiltrode man alt Ondt. Da den store kjøbenhavnske Ildebrand det næste Aar brød ud fra Holmen, kunde det falde skikkelige Folk ind, at «Master Pitt» muligvis havde bekostet denne Ildspasættelse. Det er denne Stemning og de daværende politiske Sympathier, man maa have in mente for tilfulde

at forstaa *den ny Vise*, hvorfor Heiberg kom i Ulejlighed. —

Netop den Dag Overretsdommen var falden i Sagen Hailes contra «Tilskueren», modtog Heiberg en Indbydelse til at deltage i et Aften-gilde i «det forenede Venneselskab, og saa tage en Vise med». Heiberg føjede sig efter Opfordringen; men da han vidste, at «ikke Alle yndede hans Visedignings Manér,» tilsendte han Selskabet Visen med «den indstændige Anmodning», at den ikke maatte af-synges, «saa fremt der var mindste Grund til at formode, at den kunde forstyrre noget eneste Medlems Fornøjelse». — Heiberg var altid under sædvanlige Forhold den takfulde og hensyntagende Mand. — Selskabets Bestyrelse fandt imidlertid Intet at udsætte paa Visens Indhold; den udtalte jo blot, hvad Alle sagde og mente; og man sang da under det Bifald og den Samstemning, der altid ledsagede en heibergsk Vise:

«Vor Klub er dog en herlig Sag!
Her sidder man i Vennelag,
og rundt omkring det brede Bord
kan tale frie Ord.
Men er her en Spion iblandt,
der med sin Sladder — Løgn og Sandt —

befører nogen ærlig Mand,
forbåndet være han!

Naar vi er Dagens Arbejd kvit,
vi samles her og tale frit;
dog altid udi Sandheds Spejl
vi skue Statens Fejl.

Vor Ros er ren, vor Dadel fri,
og aldrig, aldrig synge vi,
naar Excellencen stjal og sov,
til Excellencens Lov.

Den sande Lighed hersker her,
og Alle er vi lige nær
til fedest Kjød og finest Brød;
men Ingen dertil fød.

Foragt med den, der tænker sig
at være mere adelig —
om han saa stammer fra Per Thott¹⁾,
end nogen Sansculot!

Uskyldig er vor Politik.
Vi glæde os, naar vel det gik,

¹⁾ Saa vidt vides var det paa Sorø Akademi, at Kammerater en Gang fik bildt en adelig Dumrian ind, at hans Slægt alt var kjendt paa Vergils Tider; fordi denne i sin «Æneis» et Sted havde skrevet: «*per tot discrimina etc.*»

og ønske at den gode Sag
ej fare maa i Mag.
Men om vi stundom bande *Pitt*,
og rose *Robespierre* lidt,
staar Statens Ro dog ej paa Spil,
nej der skal mere til.

King George han spiller høje Spil;
en Satan fik ham nylig til
at rive Folkets Klubber ned,
sig selv til stor Fortræd.
Han tror ej Britten mukke tør,
hvor gal han ogsaa Sagen gjør;
tror I, godt Folk! slig Politik
kan længe holde Stik?

I Fyrster paa den hele Jord!
O, tror ej slig en Niddings Ord,
som der, hvor Folk forsamle sig
ser Spor af Borgerkrig!
Om Krig at drømme midt i Fred,
det røber ond Samvittighed;
og frygter I for Mytteri,
er snart jer Magt forbi.

Dog bort med slige Billeder;
de kuns forstyrre Glæden her.

Ved Vin at lokke Griller frem —
 Fyl den Idé var slem.
 Saa bort med alskens Politik!
 «og lad os passe vores Drik!»
 det har vor fælles Ven jo sagt —
 Skaall Klubben staa ved Magt!»

Denne Vise blev *uden Heibergs Forlov, og uden at Rahbek kjendte den*, optaget i «Tilskueren» f. d. A. Nr. 43.

Men, vil man spørge, hvor kunde Rahbek det? — Heiberg var jo for et Par Aar siden bleven domfældt for en Vise; og han og Rahbek var jo nylig slupne lykkelig og vel ud af Justitsens Hænder i Anledning af den Haileske Sag? — Og denne Sag, fortæller Rahbek selv, havde i den Grad sat ham i pinlig Spænding, at «i det Øieblik Forhøret var endt», forekom det ham, at der «bogstaveligt talt» sprang noget inde i Hovedet paa ham, saa han med ét blev aldeles sløv. — Og man har saa meget mere Grund til at spørge, som de sidste Aar har bragt et Brev for Lyset¹⁾, hvori Rahbek erklærer Heiberg, at han paa ingen Maade vil optage noget Usét fra hans Pen og griber tillige Lejligheden til at lægge Heiberg paa Hjærte at være mere

¹⁾ Birket-Smiths anf. Sml. S. 136.

forsigtig for Fremtiden — et langt Brev, hvori han anbefaler Heiberg Maadehold, at han ikke skal udlevere sig selv i sine Fjenders Hænder; Ord, som han aabenbart længe har ønsket at sige, og som han nu fremkommer med i den alvorlige Form, som passer, naar Ven oprigtig og indtrængende formaner Ven; — — og nu dog denne ubegribelige Uforsigtighed, der drog saa skæbnesvangre Følger efter sig; hvordan skal den forklares? — Naar de ledsagende Omstændigheder tages i Betragtning, forekommer det mig, at dette fatale Uheld ikke er saa vanskeligt at forstaa.

Den, som med nogen Opmærksomhed har læst Rahbeks Memoirer, vil vide, hvor intimt han var knyttet til Kunstnerparret Rosing og deres Børn. Navnlig var deres førstefødte Datter *Ophelia* ¹⁾ hans Yndling: han læste med

¹⁾ Dette Navn havde ingen mindre end *Johannes Ewald* givet hende. Da Rosing en Gang besøgte ham, fortalte han, at hans Hustru havde skjænket ham en Datter og spurgte, hvad Navn han skulde give hende. «*Ophelia*,» svarede Digteren efter nogen Betænkning. Denne Meddelelse, som jeg har fra den Navnfæstedes Datter, turde have mere end privat Interesse. Den viser, at Shakespeares «*Hamlet*» ikke var Ewald ubekjendt, og at hans Tanker undertiden syslede med dette mærkelige Drama.

hende, forberedte hende til Konfirmation, og, da hun var bleven ung Pige, sværmede han platonisk for hende, som han i sin Tid platonisk havde sværmet for hendes Moder. En lille Silhouet af hende netop fra det givne Tidspunkt, som befinder sig i Fru Ophelia Pingels Eje, fremviser en barnlig, yndefuld Profil. — Da Rahbek var bleven færdig med hin ovenomtalte Proces, ilede han ud til sit jordiske Paradis i Fredensborg, hvor Rosings laa paa Landet. Han blev dog nødsaget til atter at tage et Par Dage til Kjøbenhavn, for at skaffe Manuskript til «Tilskuerens» næste Nummer. Da han fra sit Bakkehus begav sig ind til Byen, mødte han en af sine unge Venner, som han spurgte om Nyt. «Intet, uden en ny Vise af Heiberg», svarede denne. Rahbek blev nysgjerrig efter at se den, og da han var naaet ind til Schultz, hvor ogsaa Heiberg lod trykke, lod han denne anmode om at faa hans Vise at se. Næste Dag kom der Bud fra Trykkeriet, at Hr. Heiberg skulde sende Professoren Visen; men det Manuskript, denne havde bragt i Gaar, strakte ikke til mere end ét Halvark. Det fejler ikke, at Rahbek er bleven grumme ærgerlig over dette Budskab. Han var netop i Færd med atter at begive sig ud til det kjære Fredensborg: *Ophelias Byrdsdag*

skulde højtideligholdes. Skulde han nu i Fantasi se hende omsværet af Tilbedere i den landlige Have¹⁾, medens *han* sad inde i Kjøbenhavn og brød sit Hoved med at fylde sit Blad! — Da faldt det ham pludselig ind, at det manglende Halvark vel kunde udfyldes ved Heibergs Vise. Han gav Ordre dertil og skyndte sig saa ud til Fredensborg.

Altsaa, fordi «den gamle Student» Rahbek uimodstaaelig følte sig tiltrukket af den unge Ophelia Rosings Charme, glemte han alle sine Beslutninger om at være forsigtig, alle sine Formaninger til Vennen om at være det; glemte det Hensyn, han skyldte ham, førte ham i Ulykke og lagde en vægtig Sten i den Domsurne, af hvilken Heibergs Landsforvisning senere fremgik! — Sandelig, slige Tilfælde minde os om, at Livet er én stor Tragikomedie. —

Da Heibergs Vise havde vakt Opsigt udenfor den Vennekreds, hvor den var bleven modtaget med Enthusiasme²⁾, lod en vis «Stormand» Rahbek advare gennem hans Svoger, Etatsraad Johansen, mod at give den videre Offentlighed ved at optage den i sine Tidsskrifter. Men da Johansen samme Dag sad ved sit Middagsbord,

1) Rahbeks Erindringer IV, 290; 292; 312 o. fig.

2) Sé Proceduren udg. af Heiberg S. VI.

blev netop hint ulykkelige Nr. af «Tilskueren» bragt ind. Han kastede et Blik deri og udbrød: «Zu spät, es steht schon!» — Bernstorff fik ufortøvet besluttet i Statsraadet, at følgende kgl. Skrivelse af 13 Juni skulde udfærdiges til Generalfiskalen: «*Christian den Syvende* etc. Med særdeles Mishag have vi erfaret, at Translat. Heiberg i en Vise, som først særskilt ved Trykken er bleven bekjendtgjort, og derefter endnu er givet en større Grad af Publicitet ved at indføres i det periodiske Blad «den danske Tilskuer», der udgives af Prof. Rahbek, har paa en uanstændig, dumdristig og forhaanende Maade angrebet vor elskelige, kjære Svoger, hs. Majestæt Kongen af Storbrittanien¹⁾. Saadant Misbrug af vore velgjørende Lovgivninger om Trykkefriheden bør og ville vi ikke taale. Du haver derfor uopholdelig ved Retten at anlægge Sag saa vel mod bemeldte Visers Forfatter, som mod Udg. af «danske Tilskuer» og paastaa dem begge vedbørlig straffede efter Lovens Streng-
hed — — —».

Rahbek blev aldeles bestyrtet ved at modtage denne Jobpost: han trode, han strax skulde

¹⁾ Det var denne «elskelige og kjære Svoger», Chr. VII havde voldt stor Hjærtesorg ved først at til-sidesætte hans ulykkelige Søster, og dernæst bringe hendes Fejltrin til Alverdens Kundskab.

slæbes i Fængsel, og gjorde i den Anledning en lidt ynkelig Figur mellem sine fredensborgske Venner. Heiberg tog Tingen med mere Ro. Det Vers i hans Vise, hvorimod Regeringens Klage alene kunde være rettet, *det femte* nemlig, var han sig bevidst (alene med Undtagelse af *første Linje*) havde Hentydning til Englands Førsteminister, den yngre Pitt. Han har uden Tvivl næret det Haab, at Kammeradvokat Schønheyder, der saa vel havde klaret Rahbek og ham ud af de juridiske Skær i Hailessagen, ogsaa her, hvor corpus delicti var mindre farlig, skulde kunne bringe dem i Sikkerhed. — Vist nok kunde han af og til være i slet Humør over nu igjen at skulle have en Proces paa Halsen; men sit politiske Mod havde han endnu ikke tabt, tvært imod skrev han, medens Sagen stod paa, den ene Vise efter den anden, saaledes de to bekendte: «*De Franske er en vanartet Slægt*», og «*Jeg skrev saa tit med vanhellig Pen*», hvis æggende Ironi og træffende Allusioner til visse Folks reaktionære Anskuelser gjorde ham endnu mere populær, end han alt i Forvejen var. Mere end af sig selv havde han ondt af Rahbek, der bestandig ventede det Værste, og han fandt sig beføjet til en Gang imellem at sende ham et Par opmuntrende Ord. Saaledes har Rahbek bevaret en fransk Billet fra

Heiberg af 13 Aug., der begynder med disse Ord: «Ingen Hypochondrie, kjære Ven! om muligt! et godt Glas Vin! det er meget bedrel og det vil jeg tømme i Dag i godt Lag med Du maa gjøre lige saa, og ikke kede Dig i Klubben eller kede Klubben med Dit onde Lune»

Hvor ubehagelig overrasket blev Heiberg derfor ikke, da Schönheyders Fuldmægtig Morgen den d. 17. Novbr. bragte ham Hof- og Statsrettens Dom, der var falden den foregaaende Dag. *Den lød paa 300 Rdr.s Mulkt for Heibergs Vedkommende; Rahbek var bleven frifunden.* Samme Dags Aften modtog denne følgende Brev fra Heiberg: «Kjære Ven! . . . Endnu i Gaar blev det mig sagt som vist, at Dommen lød paa 100 Rdr., tænk Dig altsaa min Forundring, da jeg læste 300 Rdr. Den er meget naadig den gode Hof- og Statsret, tænkte jeg, men endnu mere retfærdig. Jeg skrev strax Schönheyder til, omtrent saaledes: ««Det er bedre at falde i Guds Haand end i Menneskenes,» sagde Kong David, og da Højesteret bestaar af Mennesker, saa appellerer jeg ikke. Jeg er overbevist om at D. V. har gjort, hvad De kunde; jeg takker Dem oprigtig, og beder om Deres Regning for Umagen, udbedende mig kun endnu den Godhed, at De vil skaffe mig hele Sagen

beskrevet»». — Jeg agter at lade den trykke med den saare nødvendige Forsigtighed forat udbringe deraf, hvad jeg kan, og Resten maa spædes til. At *Du* blev frikjendt, glæder mig, fordi Du burde frifindes; men jeg nægter ikke, at det smerter mig, at Retten slet ikke vilde tage Hensyn paa den beviste Sandhed, at jeg ikke har søgt at divulgere Visen (d. e. udsprede den blandt Folk), og dog har man forsikret mig, at jeg ikke var bleven tiltalt, naar Divulgationen ikke havde været. Du skylder mig i denne Sag aldeles ingen Deltagelse paa Pengenes Vegne, kun alene Hjærtets og Hovedets Deltagelse udbeder jeg mig, og derom er jeg forvisset. Havde Du ikke bedet mig om Tilladelse til at indrykke Visen¹⁾, da havde jeg sikkert bedet Dig om at gjøre det; følgelig, naar der skal lides, er det mig og ikke Dig, det bør gaa ud over. Vistnok er 3—400 Rdr. en Sum, der ikke er let at finde; dog den findes vel, og ihvor det gaar, saa er det min Trøst, at jeg lider for Sandhed.» Han anfører nu de sex Linjer af sin Yndlingsdigter Churchill, som han har sat til Motto paa sin Procedure:

¹⁾ R. gjorde det *uden* Hs. Tilladelse sé Birket-Smith a. S. 164. Naar det her hedder, at R. læste Visen *inden* han optog den i «Tilskueren», *da modsiger han selv dette*; sé hans Memoirer 290.

«Thou God of truth! thou great all searching
eye!

To whom our thoughts, our spirits open lie!
Grant me thy strength, and in that needfull hour,
(should it e'er come) when law submits to
pow'r,
with firm resolve my steady bosom steel,
bravely to suffer, though I deeply feel!»¹⁾

Derefter skriver han: «Lev vel, og lad mig dog se Dig af og til paa vores Børs (d. v. s. Parterret). Det er næsten den eneste Fornøjelse, jeg nyder udenfor min Stue....».

Betænker man, at dette Brev til Rahbek var skrevet i den første friske Smerte ved et Skæbnens Stød, som Rahbeks Haand uvitterlig og uforsætlig havde tilføjet Vennen, saa vil man indrømme, at det i høj Grad vidner om dennes Hensyntagen og gentlemansmæssige Tænkemaade. Rahbek var da ogsaa et altfor godt Menneske til, at en saadan Optræden i et saadant Øjeblik ikke skulde gjøre et dybt Indtryk paa ham. —

¹⁾ «Du Sandheds Gud! Du store Algransknings Øje! Du for hvem vor Aand og vore Tanker ligge aabne! Giv mig Din Kraft! — Og skulde den Tid nogen Sinde komme, hvor Retten er nødt til at bøje sig for Magten, saa staalhærd mit Hjærte og gjør det fast i den Beslutning: modigt at taale, hvor dybt jeg endog led.»

Heiberg udgav det følgende Aar Proceduren. Man ser deraf, at han er bleven dømt for det 5te Vers i sin Vise. «I de fire første Linjer af dette Vers», hedder det i Overrettens Kjendelse, «omtales hans storbritanniske Majest. som den, der ved slette Raad er bleven forledet til sin egen Skade at ophæve Folkets Klubber, hvorefter det i de paafølgende 2 Linjer hedder: «*han* tror ej Britten mukke tør, hvor gal han endog Sagen gjør». Vel foregiver nu Translat. H., at ved Ordet *han* ikke skal forstaas Hs. storbritt. Majest.; men at samme skal svare til det i Versets anden Linje satte Ord *Satan*, hvormed Forf. har villet betegne en uforstandig eller slet Raadgiver; men efter Sprogets Natur og Talebrugen kan der ikke være nogen Tvivl om, at det Pronomen *han*, som begynder en ny Periode, staar i Stedet for eller har Hensigt til Subjektet i det foregaaende, nemlig Hs. storbritt. Majest. — At nu disse tvende Linjer: «Han tror ej etc.» i den Forbindelse de staa med de foregaaende 4 Linjer, indeholde fornærmelige Udtalelser mod Hs. storbritann. Majest., er klart, da de indbefatter en Dadel over hans Regeringsmaade i det Hele, som er udtrykt paa en haanende Maade, og tillige indeholder en Beskyldning i Hens. til Hs. storbritann. Majest.s Tænkemaade, som enhver

ærekjær Privatmand, mod hvem den blev fremført, maatte anse at være fornærmelig Endelig er den paaankede Vise under Translat. H.s Navn saa vel særskilt trykt som indrykket i Nr. 43 af «den danske Tilskuer», og han har ikke avanceret (d. e. paastaaet) under Sagen, at det sidste er sket uden hans Minde. Han maa altsaa anses som den, der offentlig har angrebet Hs. storbrittan. Majestæt.» — Ellers frembyder den trykte Procedure ikke Noget af Interesse uden Generalfiskalens Indlæg, forsaavidt dette oplives ved Heibergs Randgloser. — Men én Ting staar der ikke i disse Randgloser; sligt forbød Forsigtighed at fremføre: *at denne Overretsdømme var uretfærdig fra Ende til anden.*

Jeg regner endda ikke den offentlige Menings Tilslutning til Heiberg i denne Sag; ej heller Rahbek, som erklærer sig uenig med en slig «Fiskalshermenektivik»: uforsigtig som han havde været, kunde han have særlig Grund til med Ivrighed at paastaa Visens Uskyldighed. Men den for sin sjældne Begavelse bekjendte Højesteretsassessor *Enevold de Falsen*, der lige til sin Død beklædte ansete Dommer-Embeder, erklærede: «Havde Forf. i Stedet for at sige et Sprickwort om Højesteret appelleret til os, turde det dog nok være, at han havde spart det Hele!» Denne Udtalelse af en af Landets

daværende ypperste Jurister tør have særlig Vægt.

Det er sandt, man er i vore Dage lidet tilbøjelig til at tro Heiberg paa hans Ord for Retten. Selv dem, der nærer Sympathi for ham, kan man se udtale paa Tryk, at det Hele var «et snildt Paafund» fra hans Side. Det ligger i, at man dels med Overretten stirrer sig blind paa det 5te Vers' syntaktiske Bygning, dels fordi man har in mente, at Heiberg i sin Tid søgte i Sagen angaaende «Virtuosen Nr. 2» at dække sig med en saakaldt «Korrekturfejl». — Med dette, som jeg ikke har ønsket at berøre før i Sammenhæng med Sagen om hans Klubvise, forholder det sig imidlertid saaledes. «*Tøraf*» siger i ovennævnte Stykke: «En anden Affære var det, om det gik saadan som ved *Holmen*, hvor min Broder er Tømmermand; for han siger, at de hugger gode Flag og Sejl i Stykker, naar sommenstid de vil have dem indkasserede, for at de kan faa ny igjen. Ja gjør de saa!» I den Anledning lagde Admiralitetet Sag an mod Bogtrykkeren, der trykte «Rigsdalersedlens Hændelser», hvori «Virtuosen Nr. 2» var optaget: Forfatteren var jo unævnt. Det var ganske rigtig, indrømmede Søkrigsprokurøren, at Sligt fandt Sted paa *Holmen*; men dette var grundet paa, at naar Sejl og Flag bleve solgte

uden at være gennemhuggede, meldte Flere sig som Kjøbere, bag hvem Baadførere og Andre, som Fartøjer vare betroede, skjulte sig. Saa snart disse bleve udkommanderede, byttede de ny Sejl bort og fik gamle, forhen solgte, igjen. For at forebygge dette, blev det besluttet at opofre den betydelige Kjøbesum, hvortil Sejlene ved Salget kunde udbringes¹⁾. — Men unægtelig har Heiberg Ret, naar han hertil bemærker, at hvis *han* skal beskyldes for at have sigtet en offentlig Institutions Betjente for Underslæb, saa har Søkrigsprokurøren gjort sig skyldig i det Samme lige overfor «*Kjøbere, Baadførere og Andre*», og for øvrigt kunde den Praxis, Admiralitetet tillod paa Holmen, meget godt misbruges. — Under denne Proces med Admiralitetet, der naturligvis var anlagt efter kgl. Ordre, søgte, som sagt, Heiberg at dække Bogtrykkeren og sig ved at foregive, at Ordet «Holmen» var Fejltryk for «Holmien», et «Sted, hvor virkelig en saadan Trafik skal gaa i Svang». Han gjentager dette i et senere Nr. af «Rigsdalersedlens Hændelser», dog mere for Løjer end i Alvor. Aabent har han senere tilstaaet, at han *kun* gjorde det, for ikke at bringe sine Hjemmelmænd i Ulykke. — «Trykfejlen» hjalp

¹⁾ Thaarup a. S. 30—32.

imidlertid ikke. Bogtrykkeren blev mulkteret med 200 Rdr., som Heiberg betalte¹⁾. — Man husker nu dette med «Holmien» og glemmer, hvorfor Heiberg paastod det; læser saa Verset om «King George» med Overrettens Briller og mener, som den selv mente, at dens Tolkning var «den eneste naturlige».

Men en poetisk Frembringelse, den være nu betydelig eller ringe, skal ikke først og fremmest dømmes af Jurister, der stirre sig blinde paa Ord, eller Læsere, der rask overfare, hvad de vil gjøre sig bekendt med; den skal først og fremmest bedømmes æsthetisk-psykologisk. Man kan ikke udrive et Stykke af et Hele og bedømme det som et Hele for sig; det gjælder Alt i Verden, ogsaa en Vise. Dens Vers maa ses i Sammenhæng med de andre Vers, og læses med Hensyn til den Person, der har skrevet dem. — Det var ikke Heibergs Vane at angribe Mennesker og Sager, og saa, naar han blev krævet til Regnskab derfor, krybe i Skjul bag Ordfordrejelser eller krængede Fortolkninger; det kunde han trøstig overlade til Malte Konrad Bruun²⁾. Hvad han i det omstridte Vers sagde om «King George» og hans Raadgiver er noget

¹⁾ Suum cuique S. 26—27 og Rahbek a. S. 307.

²⁾ Jvnfr. Birket-Smith a. S. 165.

ganske Lignende som han for et Aar siden havde ytret i den Vise, hvor han lyser Fred over «Jordens Konger, naar de gaa frem med Visdom» :

«Britens Konge Lyset frygter,
ynder Mørkhed i sit Land;
tror, at Politikens Lygter
Sandheds Sol fordunkle kan.
Ak, hvor Pitts og Burkes Maximer
med Fornuften ilde rimer!
tro dem ej! de styrte Dig.»

(d. 29 Jan. (Kongens Fødselsd.) 1793).

«King George han spiller høje Spil;
en Satan¹⁾ fik ham nylig til
at rive Folkets Klubber ned,
sig selv til stor Fortrød.
Han tror ej Britten mukke tør,
hvor gal han ogsaa Sagen gjør;
tror I, godt Folk! slig Politik
kan længe holde Stik?»

¹⁾ d. e. William Pitt d. Y. Hadet mod denne var almindeligt «fra Hoffet til Hytten» (Rahbek); med den Signatur han har faaet i Visen har han aabenbart været velkendt. Man har sikkert i den Tid tit i privat Samtale hørt Udraabet: «Pitt, den Satan».

I Fyrster paa den hele Jord!
ol tror ej slig en Niddings Ord,
som dér, hvor Folk forsamler sig,
ser Spor af Borgerkrig!
Om Krig at drømme midt i Fred,
det røber ond Samvittighed;
og frygter I for Mytteri,
er snart jer Magt forbi.»

(d. 14 Juni 1794.)

Hvor kunde Heiberg tro, at naar hint Vers gik upaaklaget hen — og der var sandelig heller ingen Grund til at anklage ham derfor — at man da vilde søge ham straffet for dette? — — Men lad os nu for Alvor gaa ud fra, at det ganske har forholdt sig saaledes som Overretten dømte, og i vor Tanke holde fast ved, at ved «*Han*» i det paagældende Vers' 5te Linje har Forf. ment «King George», hvor løjerligt falde da ikke de første Linjer i næste Vers? — «I Fyrster! paa den hele Jord, o tro ej *slig* en Niddings Ord»: denne Nidding maa da være «King George», som altsaa skal brændemærkes mellem alle Jordens Fyrster; thi «slig» staar her som demonstrativt Pronomen, pegende paa hint omtvistede «*Han*» i de foregaaende Verslinjer. Og Enhver, der har skrevet et strofisk Digt eller en Vise, véd, at naar Ens Sind

er kommen i Bevægelse ved de sidste Linjer i et Vers, saa vil denne Bevægelse naturlig fortsætte sig i det følgende Vers' første Linjer. Skal dette «Han» altsaa gaa paa King George, saa har Forf. ogsaa skjældt ham for «Nidding»; men dette er jo urimeligt og meningsløst. — Gaar man derimod ud fra Heibergs Paastand, at han ved det paagjældende personlige Pronomen vil have forstaaet William Pitt («en Satan»), saa kommer ogsaa Skjældsordet i 6te Vers 2den Linje ganske naturligt; (og det var Smaating mod, hvad Oppositionen i England havde sagt om Førsteministeren: f. Ex. at han «for den Politik han førte, havde fortjent at miste sit Hoved» etc.). — «Vistnok», indrømmer Heiberg, «burde jeg have udtrykt mig tydeligere i 5te Vers, f. Ex. «Sieur Pitt, han spiller høje Spil; hans Fætter fik ham nylig til etc.»» Men hertil kan bemærkes, at den, der besidder et saa sjældent Viseskriver-talent som Heiberg, ham flyde Ordene let fra Pennen; han sidder ikke og mediterer over Indhold, metrisk Form, Sætningsbygning og Ordvalg. Visen skal kunne synges; det er ham det Vigtigste. — Det er ikke sandt, at Heiberg, som hans Fjender paa stod, satte «Fædrelandets Ro og Velfærd paa Spil forat blive beklappet i en Klub». Heiberg havde selv *udtrykkelig* erklæret, da han sendte

hint Selskab den efter dets Opfordring skrevne Vise, at dersom den blot stødte et eneste Medlem, vilde han føle sig utilfreds, *hvis ikke Selskabet sendte ham den «ubenyttet» tilbage.*

Heiberg var da (det er mig umuligt at skjønne Andet) aldeles uskyldig i den Forbrydelse, for hvilken han blev dømt, og som siden aggraverede hans Landsforvisningsdom: Selskabet havde opfordret ham til at skrive Visen; Rahbek havde optaget den i Tilskueren uden at se den og uden Forfatterens Tilladelse; Retten fortolkede hans Ord vrangt. Meningen med hine Vers var ingen anden, efter Heibergs Forsikring end *at advare en Regent mod en ond Raadgiver*, og slige Advarsler vare staaende i Literaturen i det 18de Aarhundredes sidste Halvdel; det gjør Lessing f. Ex. i «Emilia Galotti». — *Enhver er sine Ords bedste Fortolker.* — Og endelig tør dog vel *det* bemærkes: Da Heiberg udgav sin Proces, benyttede han som Motto den engelske Strofe, jeg har citeret og oversat S. 334. Læs den endnu Gang, kjære Læser, og sig mig saa, hvorledes det var muligt, at Heiberg kunde anvende saa alvorsfulde og mandige Ord paa sin Sag, naar han ikke var sig bevidst, at han her var dømt for Ting, han aldrig havde sagt eller villet sige. Det vilde jo være frækt, ja modbydeligt. Jeg for min Part vilde i ethvert

Tilfælde ikke slide en god Staalpen op under Forsøget paa at skrive hans Biografi, hvis han *her* løj. —

Nej Sagen er den: Heiberg *skulde* dømmes! — Naar en af Tidens udmærkede Skribenter og til enhver Tid en sjælden Mand, *Michael Gottlieb Birckner* i den Anledning frimodig ytrer i et af sine Skrifter: «Hvor inkonsekvent og ubilligt var det ikke at straffe Heiberg, der i sin Vise virkelig ikke havde sagt mere, end hvad der alt mange Gange og paa mange Steder var bleven sagt ikke blot om den af ham angrebne, men om saa mange andre af Evropas Regeringer», saa har han utvivlsomt Ret. Naar Heiberg spydigt kalder sin Dom en «Hof- og Statsraadsdom» i Stedet for en Hof- og Statsretskjendelse, saa er det lige saa sandt som træffende. Har Bernstorff skyndt sig med at faa Heiberg dømt, inden Hailes skulde faa Noget «at hænge sin Beghætte paa», som Rahbek siger, saa har han maaske handlet af Hensyn til Danmarks *ydre* Velfærd; men bedre vilde dets *indre* Velfærd være varetaget, om han i Stedet for at saare og krænke en af dets dygtigste Borgere havde ventet med at foretage et saadant Skridt, indtil Englands herværende Repræsentant tvang ham dertil. — At imidlertid ogsaa Animositet mod en af Tidens betydeligste

liberale Publicister ved denne Lejlighed har ledet den ellers fortjenstfulde Ministers Optræden, kan jeg ikke komme bort fra.

Med denne uforsvarlige Dom begynder et nyt Afsnit af Heibergs offentlige Liv.

Hvad der var hændt ham i de sidste Aar, skulde hverken gjøre ham lykkelig eller stimulere hans moralske Mod. At hans polemiske Pen havde skaffet ham indflydelsesrige Modstandere, og hans literære Held Misundere i Forfatterverdenen, var endda det Mindste. Værre var de Hindringer, hvormed de højere Avtoriteter spærrede hans Vej. Næppe havde hans bedste Theaterstykke opnaaet Publikums udelte Bifald, før man i al Stilhed henlagde det. Et følgende indsendt Skuespil var af den højbaarne Theaterchef bleven negligeret paa en Maade, der absolut maatte oprøre en Mand af Heibergs Forfatterrenommée. Hans Viser vare Gjenstand for en Kritik, der ikke var fremgaaet af en Kunstdom, men avlet af Juristeri og ængstelig-smaalige politiske Hensyn. Havde Regeringens Advokat virkelig Ret, naar han paastod, at Heiberg i den nys beskrevne Sag paa en *«lastværdig, uforsvarlig og lovstridig Maade* havde misbrugt Kongens velgjørende

Trykkefrihedsanordninger», hvad var den højt priste Skrivefrihed da Andet end noget Skuestads, som det var bedst man hensatte i et aflaaet Glasskab¹⁾? — Atter og atter havde hans Meninger været Gjenstand for vrang Fortolkning²⁾, og det evige «Jakobiner-Snuseri» havde forlængst udpeget ham som en af de mest revolutions-smittede Statsborgere. — At han ikke kunde være med i den evige Panegyriseren, der ligesom skulde afdæmpe og mildne den Smule djærvtydende og frisindede Tale, man her og der tillod sig, blev naturligvis lagt ham til Last. Men han *kunde* nu ikke «kalde Sort Hvidt og det Mageløst, som endnu ikke var, hvad det muligvis kunde blive.» Den «skrækelige Viraksdamp», hvori visse Folk indhyllede den skikkelige Prinsregent, faldt ham stærkt for Brystet. Naar han iagttog det store Publikum, der beundrende gabede paa Fælleddanøvrerne, som Prinsen fulgte og deltog i med en Militærpedants Ivrighed, saa kunde han ikke bare sig for at skrive et Epigram som dette:

I Spidsen af Batailloner,
fulgt af halvhundrede Kanoner,

¹⁾ Se Proceduren.

²⁾ Dette paastaar han flere Steder i sine Skrifter.

at skrække Køer og gamle Koner,
ih! det er stort!» —

Han havde Intet imod at blive valgt til Subskribentsamler i Anledning af en Medaille, der foresloges præget til Minde om «den Tilvæxt Frederiks og Maries huslige Lysalighed havde faaet»; thi han fandt det rimeligt, at man hylkede de elskværdige Egenskaber, det kronprinselige Par virkelig besad; men *selv* at tage Initiativet hertil, kunde aldrig falde ham ind, endnu mindre at tale i høje Toner ved denne Lejlighed¹). Hellere udstedte han en Indbydelse til ved en Medaille at paaskjønne den af alle danske Videnskabsmænd og videnskabelige Foretagender fortjente *Suhm*, og denne skulde overrækkes Oldingen af «uafhængige Mænd, som ikke Byrd, Embedsstilling, Familieforbindelser eller saakaldt Indflydelse gav Betydning, og som heller ikke stode i noget saadant personligt Forhold til *Suhm*, at det kunde misbruges til at kaste Skygge over dette Foretagende; men der paa den anden Side ikke turde findes at være uden Adkomst til at være de Fremtrædende her».

¹) Jvnfr. Thaarup a. S. 63.

Hvor karakteriserer dog ikke Formen for en saadan Opfordring sin Ophavsmand? —

Men jo mere selvstændig en Mand er, jo mindre tilbøjelig han er til at gjøre Kompagni og udjævne sine Meninger for at holde mange Slags Venskab gaaende, des mere vil han blive isoleret og komme til at staa ene. Maaske vil han være Gjenstand for Beundring, sjældent for Støtte. Heiberg havde begyndt paa egen Bekostning at udgive sine Skuespil i splendid Udstyrelse. Det var paa en Tid, hvor hans dramatiske Forfattervirksomhed var kjendt af enhver Dannet. Men i det Mindste en Trediedel af «de gode Venner», der havde tegnet sig som Subskribenter, glemte at afhente deres Exemplarer. At sende dem disse, fandt han under sin Værdighed: «han var Skribent og ikke Boghandler». — Naar ny Venner svigtede ham, var det ikke saa forunderligt, at gamle trak sig tilbage, f. Ex. Johan Nordahl Brun, der, forbitret over den Bevægelse, Heibergs Brevvexling med bergensiske Frænder og Bekjendte havde vakt i hans Stad, nu tordnede lige saa stærkt imod ham, som han før havde overrost og anbefalet ham¹⁾. — Hans Liv begyndte at blive uhyggeligt. Ikke uden Grund mente han at

¹⁾ Skitser af bergenske Forholde I, 101—106.

være Gjenstand for Spioneri og sat paa Listen blandt mistænkelige Personer. Paa Gaden saa han visse Folk skule ondsksfuldt til sig; han ansaa dem for altfor nederdrægtige til, at de skulde være værdige til hans Had; men han maatte dog indrømme for sig selv, at de besad Magt nok til at kunne skade ham.

Og han tænkte paa sin Familie: sin Hustru og sin lille Dreng; han tænkte paa deres og sin egen Fremtid? — Nej, det var maaske en Ære at rage op som «Leder» i denne elektricitetsvangre Tid; men denne Ære var dog for dyrekjøbt med den Kjendsgjerning, at *han* altid skulde være den Første, der «trak Magtens Lyn til sig». — Han vilde (hvor haardt maa det ikke være faldet hans mandige Sjæl at tage denne Beslutning!) *ikke* skrive mere, i det Mindste ikke for det Første: ikke indsende noget Stykke til Theaterdirektionen, ikke udgive noget periodisk Skrift, ikke digte Viser for private eller offentlige Foreninger¹).

Der indtræder nu en stor Pavse i Heibergs Produktion. — Med Undtagelse af den kuriøse «*Laterna magika*»-Vise, som minder noget om, at Forfatteren er mer end i Blodslægtskab med

¹) Fortalerne til Skuespil udg. af Forf. III, 1ste H. — Birket-Smith a. S. 151 o. flg. — Rahbek Erindr. V, 328. Anm.

ham, der digtede «Ulysses v. Ithacien», skriver han Intet i den nærmest følgende Tid uden en *Barnedaabsvise*. Men den er betegnende nok:

«Tal aldrig»

(saaledes lyde hans Ord til den lille nyfødte Dreng)

«om Verdens politiske Gang!

de Store det ilde optage;

tænk heller paa Flasker og Piger og Sang;

vær flittig, og hjælp paa Din Broder i Trang;

lad Stater kuns knage og brage! —

Men kryb dog ej heller, i Fald Du er klog
for stjærnede Drog!»

XII.

Heiberg tav altsaa og trak sig tilbage i sit Hjem og til sine private Pligter, der gav ham fuldt op at tage vare. — Men paa Øjeblikket meldte en Forfatter sig parat til at indtage hans Plads. Det var et lille ungt Menneske paa 19 Aar, der for ikke meget længe siden var kommen fra Jylland som privat Dimittend til Kjøbenhavns Universitet. Spæd af Lemmer, med langt gult Haar, røde Kinder og blaa Øjne, med et Væsen, der i Begyndelsen syntes bly og frygtsomt, var han (til Trods for sin udprægede jyske Dialekt) et ypperligt Æmne for de Pri-

vattheatres Scene, hvor man ikke kunde faa Damer til at optræde i de kvindelige Roller. Det var disse Omstændigheder, der skaffede ham Navnet «Jfr. Bruun» mellem Studenterne. — Han var dog alt Andet end bly og frygt-som. — I dette lille Menneske, som Alle havde Lyst til at tage sig af og beskytte, og som Damerne saa gjerne snakkede med, boede en spillende, berømmelseslysten Aand, der higede efter at gjøre sig gjældende og tidlig aabenbarede denne Tilbøjelighed.

Malte Konrad Bruuns Fader var en Søn af Konradine Rostgaard, der som Enke efter en v. d. Maase havde forarget sin Moder, Storkantsler Reventlovs Slegfreddatter, ved i al Skynding at ægte sine Børns Huslærer. Justitsraad Bruun var en ansét Mand oppe i Thyland, hvor han ejede et Gods og beklædte en kgl. Embedsstilling. Han var gift med en Datter af Major Malte Sehested v. Hoff. Da de jyske Godsherrer indgik med det føromtalte Klageskrift til Kronprinsen, var han mellem Underskriverne. Man erindrer Heibergs literære Forhaanelse af dette Skridt. Hvor meget Anstød eller snarere hvor megen Latter maa det da ikke have vakt, da det en Gang i et Middags-selskab hos Bruuns kom paa Tale, hvad Malte skulde blive, og Drengen rask og vigtig sagde:

«O Moder! det skulde gjøre mig meget ondt, om jeg ikke en Gang skulde komme til at staa ved Siden af Heiberg»¹⁾. — Skjønt Malte Konrad Bruun med Hæder havde bestaaet sin første Universitetsprøve, blev der dog Intet af at læse til Embedsexamen end sige at slaa ind paa et Fagstudium. Efter Faderens Ønske, der havde Besættelsesret til et Præstekald, tog han først fat paa Theologien, opgav snart denne igjen for Juraen, men kastede sig saa over Journalistikken, hvortil han syntes at være født. Det var hans Attraa, saa hurtig som muligt og paa den letteste Maade at gjøre sig bemærket; og det lykkedes ham. Ingen besad i hin Tid saa let løbende en Pen, som han; ingen var saa snar i Opfattelsen af, hvad der var Dagens Løsen. Alle Tidens Slagord laa ham til Rede.

Hvor forskjellig er dog ikke dette unge Menneske fra Heiberg! — Selv rent udvortes maa de have kontrasteret stærkt. Bruun med sit bløde, blonde Korpus, sit paafaldende ungdommelige Udseende, sin usikre Holdning og Gang, urolig i sit Væsen uden at være heftig²⁾; og saa den højvoxne, knokkelfaste Heiberg med sin bestemte, sikre Optræden, det skarpe rolige

¹⁾ N. M. Petersen, Bidrag til den danske Liter. Hist. V, 1.

²⁾ Steffens a. S. 256.

Blik og den ofte stærkt tøjlede Sindsbevægethed.
— Det var Drengen og Manden.

Bruuns Digtertalent er langt større end Heibergs. Medens Heiberg paa sin skarpe, faste Maade ligefrem indexcerer sine politiske Maximer med det Publikum, der synger hans Viser, ere *Bruuns Viser* flotte, raske, fulde af Vittighedsglimt og ironiske Smaabraadde. Og ikke alene Visen er hans Felt, han skriver Satirer i Stolbergs Manér og tumler sig med Virtuositet gjennem hele Lyrikkens Skala ligefra det alvorlige *Tankedigt* op til den højtstemte *Ode*. I *Tidsdigtet* kan han være sublim:

«De Stormænds Gunst, den Fødselsglimmer,
de tomme Navnes Bjældelyd;
O! al den Sæbebobleskimmer
kan være Børns og Hofmænds Fryd.

I Visdom kun vi søge Ære,
og Dyden kun vor Adel er.
Ja, Brødre, *Mennesker* vi ere!
O føler denne Titels Værd.»

Ogsaa filosofiske Evner raader han over. Naar man har sagt, at Malte Konrad Bruun staar udenfor sin Samtids kantianske Bevægelse,

saa forholder dette sig ikke saaledes¹⁾. Uagtet Anti-Kantianeren, den voltairianske Deist, *Otto Horrebow*, var hans gode Ven og Omgangsfælle og sikkert fra Begyndelsen har paavirket ham stærkt i religiøs Retning, tilegner Bruun sig dog snart det kantianske Gudsbegreb. «Gud», siger han i et af sine Digte, «kan ikke skues klart af *Kundskabs Blik*; *Erfaring* løfter sig forgjæves til hans Aands Egne:

«Kun hvor ej Driftens Oprør kom,
hvor *Pligten* sig med Ildskrift maler
i *Viljens* frie Helligdom,
dér, Aanders Søster, dér Du taler:
saa sandt jeg er, er han og til,
som Dyd med Skæbne sone vill» —

Og fra April til Maj 1795 udgiver han 10 Numre af et lille Ugeblad, «*Patrioten*», der bevislig gaar ud fra Kants politiske Theorier. Først opstiller han i stræng filosofisk Form, hvorledes Menneskets Rettigheder og Pligter maa bestemmes, dernæst giver han en populær Forklaring af det filosofisk Fremsatte. «Da det er Menneskets Væsens Lov at vorde lykkelig, saa er det ogsaa hans ufravigelige *Pligt* at

¹⁾ Jvnfr. min Afhandling i «Fremtidens Nytaarsgave» for 1887.

stræbe derefter og hans *Rettighed* at blive det. Da Mennesket er sin egen Hensigt («der Mensch ist Selbstzweck») maa han aldrig fornedres til *blot* Middel. Man kan ikke foreskrive Mennesket andre Hensigter og Love end dem, hans Natur (d. e. ham selv) foreskriver ham. At give Love er altsaa ikke at fastsætte ny Begreber om Ret og Pligt; men at udvikle det i Menneskeheden (d. e. Menneskets Natur) liggende Begreb derom og give det praktisk Anvendelse paa Livets Tilfælde. Alt, hvad der fører Mennesket nærmere til hans Menneskehensigt, er hans *Pligt* mod sig selv og hans *Ret* mod Andre. Mennesket kan ikke kaste sin Pligt fra sig og følgelig heller ikke bortgive sin Ret. Ingen selskabelig Forening er altsaa retmæssig, naar ikke dens *Hensigt* er enten Menneskeheds-Hensigten selv eller en anden denne underordnet og med denne overensstemmende Hensigt. Alt, hvad der fører Mennesket bort fra hans Væsens Hensigt eller forhindrer ham i at nærme sig den, er *Tvang* og *Uret*. Tvang er følgelig ikke Lov. En uretfærdig Lov er lige saa meningsløs (hvad saa end Alverdens Domstole maatte sige) som en sort Sol, hvid Morian, fornuftig Gal. *Frihed* og *Forpligtelse* er i Realiteten Et og kun i Formen adskilt. Pligten siger: *Du skal*. Friheden siger: *Du har Ret til at gjøre, hvad*

Du skal. Moralén og Naturretten have fælles Grundvold og Gjenstand, og den første kan ikke forandres ved selskabelige Vedtægter. Menneskene kunne ikke slutte en retsgyldig Kontrakt om at være udydige; de kunne lige saa lidt indgaa et Forbund om at være ufri. Menneske-Pligt og Menneske-Ret kan ikke ophæves ved nogen mod deres Natur stridende borgerlig Lov.» — Disse statsretlige Grundsætninger søger han nu at indprænte, forklare og illustrere ved Exempler i de følgende Numre.

Og M. K. Bruuns Evner gik ikke blot i publicistisk, poetisk og filosofisk Retning: man véd, hvorledes han senere hen i Paris aabnede Udsigter for Franskmændene til en dem endnu ubekendt Videnskab, *Geografien*. —

Men et saa mangesidigt Talent er farligt, det svækker Grundigheden i Arbejdet; en saadan Lethed, Føjelighed og Bøjelighed i Omgang med Mennesker og Forhold er mistænkelig, den slapper Karakteren; en slig digterisk Virtuositet er en Aandsgave af tvetydigt Værd, den forudsætter en stærkt raadende Fantasi, og en saadan har som oftest meget Selvbedrag i Følge. De mest poetisk udrustede Politikere eller Publicister ere sjældnen de trofasteste i Livets Meningskampe. Ere de effektrige i den rhetoriske Poesi og Virtuoser i den lyriske Versformning, saa ere

de sandelig ogsaa Virtuoser i at skifte Anskuelser og højst ugenerte i at præsentere disse for Publikum. Exempler haves lige fra Malte Konrad Bruuns til vore Dage. —

Men ved sin Forfatterbanes Begyndelse er Malte Konrad Bruun med paa alle de revolutionære Noder. Alle Tidens Omvæltningssideer smælder han ud som en ung Herremand, der første Gang kører med sine «Gulblakkede». Hør, hvorledes denne Yngling, der endnu ikke har naat 20aarsalderen taler i sit Flyveblad «*Vækkeren*» til Menigmand og de Medborgere, «der ikke have Tid til at læse store Bøger»: «I mine agtværdige og nyttige Medborgere! I som mangan stolt Dumrian foragter, skjønt I nærer og føder ham og hans Lige; I ere Landets Styrke og Folkets Kjærne! — Man kalder Eder «de ringere Stænder». I maa for Guds Skyld ikke tro, at I have *ringere* Værdi som Mennesker og Borgere Det er en Indbildning, at Menigmand har ringere Forstand end de saakaldte højere Stænder, tvært imod: han har mere naturlig Skarpsindighed og Erfaring, end man tror; hans Forstand er ikke fordærvet ved Haarkløverier og Spidsfindigheder; thi han har langt mere omgaaedes Naturen end de Store; herved har hans Sjæl faaet et finere og ædlere Sving. Han vænnes til ikke at sætte

saa megen Pris paa Smaating, falsk Ære og andet Forfængelighedens Legetøj. Han omgaa friere, aabenhjærtigere og jævner med sine Medbrødre og Medborgere end de Store. De Store se aldrig andre end *Masker*, de lavere Stillede se *Hjærterne*. Men undertiden fordærve de ringere Stænder deres naturlige Hjertes og Forstands Godhed ved en daarlig Lyst til at efterabe de højere, ved at krybe for disse og ved den urigtige Formening, at man ikke bør befatte sig med Ting, der ligge udenfor Deres Haandtering.» — I «Vækkerens» følgende Numre hævdes, at Gud har bestemt Menneskene til at blive lyksalige. Men de, der i Tidens Løb opstillede Retfærdighedens Grundsætninger, baserede dem ikke paa evige Naturlove: «*vor nuværende Samfundsorden skyldes kun Lovgivernes Indfald og Kapricer*; thi de fleste Stater opkom ved Vold og Erobring.» — Som man ser den livagtige Rousseau! — Og hvem vil ikke anerkjende den sarte Humanisme, der laa til Grund for denne store Aands Samfundstheorier; men glemte han og hans Disciple dog ikke Slakkerne over det ædle Metal, de indeholdt? — Havde det dog ikke været til større Held for Menneskeheden, om de i Stedet for at gaa ud fra de lavere Stænders Uskyld, Renhed og Uberørthed af de Stores Laster som *et Dogme*, havde be-

stræbt sig for grundig at lære Almuens Karakter, Vaner og historiske Stilling at kjende og set, hvad de kunde have set, naar de havde villet, at den uciviliserede Natur trods al sin fine Skjønhed og naive Ynde ogsaa gjemmer Brutaliteten, Snedigheden og Giften i sit Skjød. —

«Vækkeren kom ikke længer end til de første ³fire Numre, saa blev der anlagt Sag mod Forlæggeren, da det lille Flyveblad udgaves anonymt. De københavnske Tømrersvende havde gjort Skrue, fordi nogle af deres Lavbrødre vare blevne idømte Vand- og Brødsstraf. Det hjalp ikke, at Bogtrykkeren forsikrede, at han havde haft Manuskriptet til «Vækkeren» en Maaned, før disse Spektakler begyndte; Retten satte dem alligevel i Forbindelse hermed, og Forlæggeren blev idømt 200 Rdr.s Mulkt. Størstedelen af denne Sum blev dog dækket ved en Subskription. Der gives altid en stor Mængde Mennesker, der sætte Pris paa at læse, hvad en saadan ung Revolutionsmand føler Lyst til at foredrage, naar det blot sker paa en livlig og underholdende Maade. «Man kan dog ikke nægte, at han skriver udmærket for sig — det er s'gu et Pokkers Ho'de, der sidder paa den Fyr.» Længer end til at læse hans Blade og maaske betale hans Mulkter gaar dog Interessen

ikke: for Alvor at tænke paa Realisationen af de Meninger, han saa flot kaster med, falder Ingen ind.

Naturligvis var Bruun Republikaner af det reneste Vand, saa længe denne Statsform var staaende i Frankrig. I «*Jerusalem Skomagers Rejse til Maanen*» kritiserer han med spydig Livlighed den monarkiske Regeringsform i «Frankara» (Frankrig) og «Adina» (Dania = Danmark); og i «*Oceana*» tegner han den ideale Fristat. Endnu i April 1794 er han en svoren Jakobiner: Robespierre er hans Helt, ja næsten en politisk Messias; den kraftige Trods og den demagogiske Veltalenhed, hvormed Danton forsvarede sig for Revolutionstribunalet, der som Robespierres Værktøj dømte ham til Døden, stempler han som «storartet Frækhed». — Men næppe er hans Afgud styrtet 4 Maaneder efter, før han erklærer, at «Jakobinerklubben var bleven degenereret af Robespierre»; han jubler over, at Republikken har standset den Blodsudgydelse, der vilde have gjort den til en «Dødningehule», og han holder Lovtaler over dem, som have ladet Robespierre guillotinere. «Den nær forestaaende lykkelige Ende paa Frankrigs Uroligheder vil være Signalet for en Række vigtige Tildragelser, hvorved lidt efter

lidt vor Jord vil blive gjenfødt». ¹⁾ — Det kan man kalde at være perfektibel!» •

For «Jerusalem Skomagers Rejse til Maanen» blev Bruun tiltalt af Generalfiskalen; men han reddede sig ved at erklære, at «Adina» var en Trykfejl for «Alina», ligesom «Anifa» (Hafnia = Kjøbenhavn) skulde læses «Anafa», og forsikrede dernæst atter og atter (meget tiere end det gjordes nødvendigt) «*at alle optænkelige ondskabsfulde Udtydninger, Fortolkninger og Hendrejninger af hans Blad paa nogen jordisk Person, Sted eller Tid vilde være grundfalske*». — Senere da han i «*Aristokraternes Katekismus*» paa en vel kaad og lapset Maade blandt Andet havde angrebet Kirkens Lære, hjalp hans Forsikringer og Erklæringer ham ikke. Det er bekjendt, at han, da en Dom svævede over hans Hoved, flygtede til Hveen. Mindre bekjendt turde det maaske være, at en Hædersmand, Bedstefader til den nuværende Ejer af Strandmøllen og Ørholm, paa en sjælden deltagende Maade stod ham bi ved denne Lejlighed. — Da Malte Konrad Bruun, dryppende af Sved, ankom til Strandmøllen og klagede meget over sin ulykkelige Stilling, gjorde det Drewsen ondt

¹⁾ Holm, Den offentlige Mening og Statsmagten 1784—1799 S. 75, 80—81.

for den unge Mand, skjønt han aldeles ikke kjendte ham personlig og oven i Kjøbet stærkt misbilligede hans Optræden. Han skjulte ham paa sin nære Ejendom «Springforbi», bragte ham selv daglig Alt, hvad han behøvede og sørgede for, at en Baad nogen Tid efter førte ham i god Behold over til Hveen. Denne sjældne Venlighed gjengjældte Bruun saaledes, at han ikke med et Ord, hverken da han var kommen i Sikkerhed eller senere, takkede Drewsen derfor¹⁾. — Ogsaa ved denne Lejlighed træder Modsætningerne i Heibergs og Bruuns Karakter skarpt frem. Heiberg glemte aldrig nogen Artighed, der var vist ham, end ikke den ringeste²⁾; han vilde endnu mindre have glemt en saa stor Velgjerning.

Bruun kjedede sig mægtigt ovre paa Hveen. Nu da han ikke længer var Gjenstand for det politiske Røres Stimulanser, var det som en aandelig Dvale havde lagt sig over hans Sjæl. Man havde givet ham Anmeldelser at skrive; men det kunde han ikke udholde; han spejdede blot efter Lejlighed til at komme bort fra den selskabsløse Ø. — Da indtraf pludselig en uventet

¹⁾ Velvilligst meddelt mig efter den afd. bekjendte Agronom og Politiker Johan Kristian Drewsens utrykte Optegnelser.

²⁾ Mundtlig Meddelelse af Geheimeraad Andræ.

Lejlighed: Bernstorff døde. Bruun, som hørte til de Poeter, der ikke kan lade noget Opsigtvækkende passere, uden strax at slaa til Lyd for et eller andet højtstemt Digt, forfattede da sin bekjendte «*Ode*», der vel mangler den evaldianske Lyriks Inderlighed, men ikke dens Sving, og for hvilken der i hvert Tilfælde i *det* Øjeblik var Resonansbund i det danske Folks Hjærte, der sørgede over Tabet af en stor Statsmand. Bruun benyttede da den Stemning, hans Digt havde vakt til at gjøre Regeringen en Afbigt; og han fik Tilgivelse paa den Betingelse, «at han for Fremtiden gjorde bedre Brug af sine Evner».

Hjemkommen til Kjøbenhavn digtede han en ny Ode i Anledning af Admiral Billes smukke *Sejr ved Tripolis*. Og nu løftedes den unge Mand paa Hænderne som Nationaldigter, medens man skændte paa Prof. Cl. Frees Horne-mann, fordi han ikke havde advaret sin unge Ven mod den oppositionelle Publicistiks Afveje. — Bruun kunde dog ikke bare sig for ved første bedste Lejlighed igjen at udæske Regeringen ved sin Polemik. Atter kom dennes Advokat i Bevægelse; atter flygtede Bruun til Hveen og derfra til Sverig. Atter bad han ynkelig for sig for at faa Lov til at vende tilbage: «Jeg vilde»,

siger han i et Brev til Nyerup¹⁾, skrive til Brandt, Schimmelmann, Rewentlow, Colbjørnsen og Kronprinsen. Jeg vilde blot have et Ord til Forsikring om, at jeg uden Fare kunde vende tilbage og bede om Forladelse for «*Tria juncta in uno*»²⁾. Jeg vilde gjerne gaa ind paa, om det skulde fordres, *at forevise* én af Regeringens Mænd ethvert politisk Ord jeg skrev». — Men endskjønt han tryglede som en Skoledreng, der har været uartig, hjalp det ham ikke. Man véd, at han for disse samt for ny og gamle Flyveskrifter blev udvist af Landet ved en Dom, som faldt i Slutningen af Aaret 1800.

Han rejste til Frankrig; hvor han fandt den revolutionære Begejstring stærkt afsvalet. Dette undlod ikke at gjøre sin Virkning paa hans kamæleontiske Natur. Sex Aar efter finde vi ham som ivrig Medarbejder af «*Journal de l'empire*», der forfægtede den Mands Handlinger, som havde forraadt Revolutionen³⁾. Men heller ikke Bruuns napoleonistiske Sympathier, der blandt Andet bragte ham til at skrive en *Ode* i Anledning af Kejsersfamiliens Lykke ved «*Kongen*

¹⁾ Aftrykt hos Fr. Birkedal-Barfod: Malte Konrad Bruun S. 48.

²⁾ Af disse «tre Skrifter forenede i ét» er Nr. 2—3 af Br.

³⁾ Steffens a. S. 262.

af Roms» Fødsel, havde Bestand. Efter Slaget ved Waterloo blev han Medarbejder af «*Quotidienne*» (et Blad, som var en erklæret Modstander af den faldne Hersker) og udgav en Apologi for den hjemvendte bourbonske Konge. Da Steffens under «Restavrationen» kom til Paris, traf han sin københavnske Ven med hvid Kokarde paa Hatten. — Det var da ikke en altfor haard Nemesis, der ramte ham, da hans Navn, mærket med 3 Vejrhaner, blev optaget i den satiriske «*Dictionnaire des girouettes.*» — —

Aldrig, forekommer det mig, er der begaaet en blodigere Uret mod Heiberg end, naar man nu som før (blot fordi samme Dom ramte dem) har lænket hans historiske Navn sammen med denne politiske Charlatans, denne Springfyr af en Republikaner. Ingen har (efter min Formening) skadet den danske Friheds Sag i det forrige Aarhundredes sidste Decennium mere end Bruun, og det netop, fordi han var et betydeligt digterisk Talent, et «saa elskværdigt Menneske»¹⁾. Thi her i Danmark tilgiver man et Menneske

¹⁾ Mrk. Mynsters Udtalelser om ham i «Meddelelser om mit Levned». For Heiberg har han ikke et Ord. Ogsaa E. Holm nævner ham ikke uden Sympathi i sit anf. Universitetsprogram.

adskilligt, naar han blot er Lidt af en Poet og Meget af en Elskværdighed. Af denne Elskværdighed besad vist nok Heiberg Intet, men desto Mere af det, der grundmurer et Menneskes Position i det Samfund, af hvilket han er Medlem, og giver ham Betydning for dets Udvikling. Elskværdighed og Karakter forenes i det Hele taget sjældent. — Malte Konrad Bruun skreg *det* ud og tumlede lystigt med *det*, Heiberg ikke havde Dumdristighed nok til at tænke; og vakte saa ved dette revolutionære Rabalder en Opmærksomhed hos Magthaverne, som det Hele ikke var værd, fordi det ikke støttedes af nogen Personlighed. Heiberg havde rolig og fast lagt *sin* Sten til vor Frihedsbygning, nu kom denne kaade Dreng, dansede paa den og raabte: «Se her, se her, hvad der truer Eder!»

Kan man ikke nok forstaa, at Heiberg maatte nære Animositet imod ham?

Rahbeks Forhold til Heiberg havde, som vi vide, siden «Evsebiusfejden» været det bedste. Dette kan ikke undre; skjønt Rahbek og Heiberg vare saa forskellige af Temperament, maatte

de dog sent eller tidlig mødes og træde i Forhold til hverandre. Den bløde, vigende, sentimentalt-bevægelige, Rahbek havde enkelte dybe Grundtræk tilfælles med den faste, kølige, kolteriske Heiberg; saaledes hine Tidens Sympathi for hvad der var Ret og retfærdigt, for hvad der var bravt og hæderligt i borgerlige Forhold. Al Undertrykkelse og Forfølgelse af det Gode, det Uskyldige og Anerkjendelsesværdige, al dum Hovmod, al lav Fremgangsmaade var dem begge inderligt imod. I begges Hjerter var det Adelsmærke indgravet, som i hint mærkelige Tiaar (trods Forskjelligheder i udvortes Vilkaar) gjorde Folk til Standsfæller. — Men hermed ophører ogsaa Ligheden; individuel var den ikke. — Medens Heibergs Frihedsfølelse var selvvoxen, var Rahbeks indpodet og paaført ham. Det er mig meddelt fra paa-lidelig Kilde¹⁾, at Rahbek som Olding, naar han ved Aftenstid sad paa sit Bakkehus med en Flaske Vin mellem sig og en god Ven, undertiden kunde hæve sit Glas og sige med Goethes «Goetz»: «Friheden level og naar den overlever os, kunne vi roligt dø». Det lyder kjønt, at den Gamle ikke havde glemt sine

¹⁾ Dr. Victor Pingel, til hvis Fader, den bekjendte Geolog, Rahbek har sagt det.

Manddomsidealer paa en Tid, hvor Restavrationens reaktionære Bølgeslag havde søgt at tilintetgjøre Alt, hvad der kunde minde derom. Men (naar jeg skal være oprigtig) tillægger jeg kun denne Tradition ringe Værd i Forhold til det, den skulde karakterisere. Naar Rahbek i 60 Aars Alderen har brugt hint Citat af Goethe, har det næppe været Andet end en oplivende Reminiscent fra 30 Aars Alderens Vennelag. Politisk Frihedsmand som saadan har Rahbek aldrig været. Har han dybest i sit Sind hyldet nogen politisk Theori, har det været den patriarkalsk-borgerlige Monarkisme. Af *Anseelse* har han vist nok været liberal, og de Tidsskrifter, han redigerede har gjældt for frisindede. Men for at være positiv liberal, maa man ikke være bange for *afgjort* at tage sit Parti, og Ingen var mindre skikket til dette end Rahbek. I dette Punkt skiller han sig ganske væsentlig fra den afsluttede, stejle Heiberg; Rahbeks Natur er som Vandets, udflydende og udjævnende. Uden at ville bære Kappen paa begge Skuldre som Malte Konrad Bruun, uden som saa manges sveden Smaasjæl her i Danmark at ville udbytte Forholdet: Allemands-Ven, saa følte dog den skikkelig-sentimentale Rahbek en uimodstaaelig Trang til at klappe Alle paa Skuldren og trykke Alles Haand. Ikke saaledes at forstaa, at

Manden ikke formaaede at nære Uvilje eller Antipathi mod Nogen; men besad En det Mindste af det Rahbek kaldte ædelt, godt, interessant, saa følte han sig strax tiltrukket af ham og var parat til at holde en Lovtale derover. Kom han paa Kant med nogen af sine gamle Venner — thi som Andre har Bekjendte, havde Rahbek Venner — var det umuligt at Uvenskabet kunde vare længe. Rigtig vred paa den, hos hvem han skattede Noget, kunde han umuligt blive. — Her et Exempel meliem mange. — Rahbek var en Gang engageret i en ivrig literær Fejde med Tode, hvor de sagde hinanden adskillige Ubehageligheder. Netop samtidig hermed følte Rahbek sig hjemsøgt af en plagende Tandpine. Tilsidst besluttede han sig til at lade Tanden trække ud. Men hvem skulde han gaa til? Tode var bekjendt som en ypperlig Tanddokter; men ham laa han jo i Krig med. — Dog dette vilde jo netop være en mageløs gemytlig Situation! — og endskjønt Rahbek maatte føle sig overbevist om, at Tode i dette Øjeblik hellere saa ham udenfor end indenfor sine Døre, begav han sig dog til hans Bolig. Tode lod først sin Søn, senere sin Kone nægte sig hjemme; men Rahbek erklærede, at han ikke vilde forlade hans Stue, før han var bleven hjulpen.

Endelig maatte da Tode ind og foretage Operationen. — Rahbek fortæller selv Oprinet i sine «Erindringer», og man kan tydelig mærke, hvorledes hans forsoningskjære Hjærte har gottet sig derover.

Det skal siges til Rahbeks Ros, at om han end havde et Utal af Venner, saa havde han ogsaa et rummeligt Hjærte til at gemme dem i. Ingen Høne har i den Grad anstrængt sig for at faa alle Kyllingerne, de smaa som de store, de ældre som de yngre, ind under Vingerne. Fordi de vare ude af Øje, vare de ikke ude af Sind. — Der var nu f. Ex. *Jens Zetlitz*, den livsglade Normand, der havde skrevet de muntre Drikkeviser og senere digtede de jævne norske Bondesange, hvis Kjærne er sund Forstand og retskaffent Sindelag — denne Mand havde under sit Ophold i Kjøbenhavn, hvor han tilligemed Jonas Rein og flere Andre havde søgt at gjenoplive *det norske Selskabs Traditioner*, indgaaet Venskab med Rahbek. 1790 var Zetlitz bleven Kapellan hos sin tilkommende Svigerfader Provst Bull til Lye paa Jæderen. Der er vel næppe Tvivl om, at Zetlitz har befundet sig vel paa dette Sted. Jæderen er en stor, delvis frugtbar Slette Syd for Stavanger; den har et rigt Fugleliv og et sundt Klima, der stadig fornyr sin Friskhed fra det mægtige

Nordhav, som vælter sig langs dens sandede Kystsøm. En anden af Provst Bulls Døtre var fæstet af Agent Gabriel Kielland, Stavangers rigeste Storhandler. Det følger af sig selv, at der var en munter Samfærdsel mellem Provstehjemmet i Lye og Købmandshuset i Stavanger. Den bekendte Zoolog Henrik Krøyer, som en Menneskealder senere opholdt sig i den livlige norske Kystby har givet os en Skildring af Livet her¹⁾. Skjøndt Haugianismen alt den Gang havde holdt sit Indtog, var Livet dog helt muntert. Silden strømmede i store Stimer til Fjorden; den bedste og fineste Fisk fik man for en Bagatel og «for at den kunde svømme» hidførte Stavangerskibene Sydens hedeste Vine. Handel, Sejlads og Omsætning florerede og dertil store Gjæstebud. Det Aandelige fik se at hytte sig, som det kunde: at læse og samle paa Bøger gjaldt for en Daarskab. At sætte sig ind i Tidens Tanker, at diskutere dens store Ideer var ikke alene Tidsspilde, men endogsaa farligt, da det forstyrrede Handelsdriften og fordærvede Humøret ved Gilderne. — Man kan da forstaa, at Zetlitz under saadanne Forhold snart var færdig med sin aandelige Udvikling og sine Studier. Han, som havde skre-

¹⁾ Erindringer. Kap. X.

vet den uforglemmelige Sang: «At Slyngler hæves til Ærens Top! — — —», stod, da de praktiske Konsekvenser af hans Ungdomsstemninger holdt deres Indtog, kold og fremmed lige overfor dem, og saa sig arrig paa dem. Det han af moderne Literatur modtog fra Kjøbenhavn mishagede, ja forbitrede ham. Og da hans Ven, Johan Nordahl Brun ganske var af samme Mening, saa satte han sig ned og skrev polemiske Rimbreve mod det politiske Røre nede i Kjøbenhavn, skældte de Danske ud for nogle Abekatte, der hentede Alt, baade Skikke og Ideer fra de Fremmede, men aldrig selv fødte en original Tanke af deres Hoved. Men først og fremmest rettede han sit Angreb mod de liberale Publicister, Peter Andreas Heiberg og Malte Konrad Bruun. Derpaa sendte han sine rimede Produkter ned til Rahbek, der, aabenbart glad ved at høre Noget fra «gamle Zetlitz,» gav dem Plads i sin «Tilskuer»¹⁾.

Skriv Satirer!» saaledes tiltaler Zetlitz (med spottende Hentydning til de Nysnævnte) sin fingerede Adressat «Erast». «Lad Landets Adel, Krigsstand og Geistlighed prøve Demokratiets hvasse Sværd; forøg den Legio,

¹⁾ f. 31te Aug. 1795 o. flg. Nr.

som lig en flov og ækel Padehat
af gallisk Mødding opstod paa en Nat».

Han taler om disse Folk, «der fra deres Kvist hovmestererer Monarker». Han er forbitret over «Gallomanien», «den skrivesyge Ondskab», «Hvermands Thema: Politik». Til Heiberg er der ligefrem personlige Hentydninger.

«Hvad Tusende har sagt, sig op igjen;
skriv Folkets Fjende ud, forhaan dets Ven¹⁾
Naar Lænker brydes, skraal mod Slaveri,
sig naar du prentes: Pressen er ej fri,
sig kort sagt Nonsens uden Maal og Ende.»

At Zetlitz dog vel meget saa Tilstandene
gjennem det stavangerske Slaraffenlivs Brillen,
synes disse optimistiske Linjer at tyde paa:

«Naar tæt vi fraadse, sig vi har ej Mad.
Naar Landet stønner under varme Klæder;
sig sitrende sin Blussel det begræder!»

Som man ser: nok af Overdrivelser og
skældende Bemærkninger, men kun lidt af ratio-
nel-kritiske.

¹⁾ Aabenbart en Hentydning til det hensynsløse
Reaktionsorgan «Folkevennen» og dets Modstander:
«Folkefjenden» redig. af Werfel.

Da Heiberg Morgenens d. 1ste Septbr. 1795 havde læst dette Nr. af «Tilskueren», sendte han Rahbek følgende Linjer: Tillad mig at spørge Dig, hvad der vel kan have bevæget Dig til at indrykke i din «Tilskuer» et Poema af Jens Zetlitz, hvis Indhold er saadant, at jeg ofte har hørt Dig kalde slige Skrifter Paskviller, naar de have været stiledede mod Dig? Er det de virkelig smukke Vers¹⁾, hvori Paskvillen er skjult, da vil du være enig med mig, at en \times paa et Guldfad er ingen anstændig Present til sine Venner, og næsten endnu mindre til sine Abonnenter, der betale, hvad de faa; til hvilken Klasse jeg i det mindste hører, om Du nu end skulde finde, at jeg ikke hører til de første; thi af denne behagelige Drøm er jeg virkelig for længe siden opvaagnet. Jeg har aldeles intet imod, at Z. har andre politiske Meninger end jeg; dertil har han fuldkommen Ret; jeg har ikke en Gang noget imod at han skriver Paskviller mod mig, uagtet jeg er mig bevidst, aldrig at have fornærmet ham, da jeg ikke en Gang véd nogen Sinde at have set ham; men jeg fortryder paa, at Du vil være «Folkevennens»

¹⁾ Med «Skjønheden» er der da Maade: men Heiberg *stræbte* i det mindste altid efter at være billig, selv mod Fjender.

Adjunctus i Vacancen. At Z.'s Invectiver ere stilede mod mig, det føler jeg og skal gjerne være offentlig bekjendt; jeg finder ogsaa M. K. Bruun deri, og flere, hvis Navne jeg endnu ikke kan dechiffere. Du vil maaske forsvare Dig med Dit Motto; men døm selv, hvilket usselt, «Folkevennen» alene værdigt, Forsvar; og at Du, lige som jeg, føler, at Z. har stilet sine Ondskaber mod mig in specie, det vil Du vel næppe nægte. Jeg har alt for længe siden set dig affichere¹⁾ en Tro, hvortil Du næppe ærlig henhører; thi uagtet Du i Henseende til dine Meninger om den franske Frihed er noget nær orthodox, saa vær forvisset om, at der er intet Menneske saa blindt, at han jo af Dine idelige Lovtaler over den danske Regering og dem, i hvis Hænder dens Ror befinder sig, tydelig ser, at Frygt og Svaghed, samt Bestræbelse for at yndes af alle Partier, forfører Dig ofte til at modsige Dig selv, og at arbejde mod den Frihed, som Du foregiver at ynde. Betænk dog, at den der vil være Ven af alle, bliver Ven af ingen, og nedlæg hellere din Pen, naar Du ikke har Mod eller Kraft nok til at forsvare den Sag, Du anser for den gode. Saaledes gjør jeg, og fægter jeg da ikke mere

¹⁾ Bære til Skue.

for Friheden, der heller ikke trænger til min Arm, saa skal jeg dog aldrig fægte mod den. Vær for Resten utvetydig, enten Du saa er Frihedens eller som Zetlitz, Aristokratiets Ven, og naar man ser, at Du blot følger Din Overbevisning — lad denne endog være falsk — da vil Du i begge Tilfælde finde redelige og agtværdige Venner; men naar Du deler Dine Vaaben mellem tvende stridende Partier, da anser man Dig som den, der forsætlig forarsager Ulæmpe og glæder sig ved et Slagsmaal, han kan være udenfor.»

Det er naivt og maaske særlig dansk, naar Rahbek i sine «Erindringer» forbavses over, at Heiberg kunde skrive ham et saadant Brev til, da der «jo ikke med Undtagelse af det Sidste var forefaldet Noget imellem dem», som kunde give Anledning til en slig Udtalelse. Venskaber hos os ere jo i Reglen af en saa personlig Natur, at man som oftest glemmer den Idé, som *skulde* og *burde* ligge til Grund for Venskabet, nemlig at den ene Ven ikke alene har Ret til, men at det endog er hans (undertiden svære) Pligt at udtale for den Anden sin Misbilligelse af hans Viljesvaghed, uværdige Optræden eller uforsvarlige Handlemaade; *naturaligvis* naar han paa sin Side i givet Tilfælde er beredt til med Tak at modtage en lignende

Bebrejdelse af ham. Venskaber sluttes jo ikke blot til gjensidig Assurance og Ros, men ogsaa (og nok saa meget) til gjensidig moralsk og ideel Lutring. —

Ved denne Lejlighed havde Venskabet mellem Heiberg og Rahbek faaet en Rift; en Theaterepisode skulde gjøre det til en Flænge. — Det var den saakaldte «*Dyvekefejde*». — Dog først et Par Ord om Malte Konrad Bruuns Forhold til dem Begge *før* Fejden.

Baade Heiberg og Rahbek vare fra Begyndelsen enige i, at Bruun, som endnu ikke havde naaet 20 Aars Alderen, var vel ung til at føre den myndige Oppositionsmands Sprog, og Rahbek havde i den Anledning mere end én Gang alluderet til ham og Konsorter i «Tilskueren». Til Gjengjæld stiklede Bruun atter til Heiberg og Rahbek i sin «stolbergske Satire» «*Oprørssnuserne*»:

«Ved Synet af en Bog I spørger strax:
Hvor trykkes den? hvad hedder dens Forfatter?
Hvor gammel er han? *herpaa* kommer Alting
i lærde Sager an; ja! man maa ønske,
det blev befalt, hver Avtor skulde vise
sin Døbeseddel frem; før han fik Lov
at skrive; thi det er jo uforskammet,
at Folk paa 20 Aar tør driste sig

at vide eller tænke mer og bedre
end Folk paa 30, ja tør vise det
paa Prent! — Nu Navnene, hvor meget
beroer ej derpaa! — stod en Baggesens,
en Thaarups Navn paa yngre Skjaldes Vers,
da var det guddommeligt og fejlfrít — — —».

Disse Stiklerier, som Bruun lidt ubeskedent og næsvist tilegnede og med egen Haand overleverede den 15 Aar ældre anerkjendte Forfatter Rahbek, lagde dog ingen Hindring i Vejen for, at de snart bleve de bedste Venner. Rahbek kunde naturligvis ikke modstaa Bruuns Elskværdighed. Lighedspunkter imellem dem har der vel ogsaa været: begge vare de af jysk Herkomst, urolige og letbevægelige Naturer med stærk Selskabstrang. — Da der efter Kjøbenhavns store Ildebrand blev Mangel paa Samlingslokaler, mødtes de i en stor Fællesklub, hvor adskillige af Tidens gode Hoveder (Pavels Sander, P. Collett, A. B. Bentzen¹⁾ o. fl.) saa hinanden og diskuterede Literatur og Theater. Snart havde den hurtig opfattende Malte Konrad Bruun tilegnet sig Kvintessensen af de Andres dramaturgiske Meninger, navnlig Rahbeks; og det er mer end rimeligt, at den gamle

¹⁾ Om ham se Mynsters Meddelelser.

Beundrer af Mdm. Rosing har smittet ham med sit stadige Sværmeri for denne Kunstnerinde. — Malte Konrad Bruun, der snart følte sig som en hel Dramaturg, begyndte nu Udgivelsen af sit Tidsskrift «*Svada*», støttet af Theatervennerne i hin Kreds og hilset i det 1ste Nr. med en opmuntrende Epistel fra Rahbek, der i Bruun saa den, som en Gang skulde tage Arv efter ham som scenisk Kritiker.

Ikke længe efter bragtes paa den danske Skueplads et stort Originaldrama til Opførelse, der satte Alles Hjærter og Sind i Bevægelse. Det var Sørgespillet «*Dyveke*» af *Ole Johan Samsøe*. Den nuværende Slægt kjender det kun fra nogle Literaturprøver i en Læsebog og en Notits i en Literaturhistorie; men det hører blandt de danske Digterværker fra d. 18de Aarhundrede, som vel burde kjendes *helt* af alle Dannede. At Malte Konrad Bruun med journalistisk Fynd kalder det «goethisk-shakespearek» viser, at han hverken forstod Goethe eller kjendte Shakespeare: med den Sidste har det aldeles intet at skaffe, og hvad den Første angaar, da fremstiller det ikke de menneskelige Følelser som mer eller mindre sunde Natyrytringer, hvad Goethe altid gjør, men som moralske Virkninger; ejheller forsvare Lidenskaberne sig

med Kraft som hos hin store Digter, de undskyldte sig gennem Taarer. Ikke desto mindre er det aabenbart, at «Werther» og «Dyveke» ere Emanationer af samme Tidsaand; og Samsøes «Dyveke» vil altid være at ansé for et ædelt og forstandig anlagt poetisk Arbejde. Men især da det kom frem, maatte dets Lykke nødvendigvis være eminent. Vel havde Ewald for en Snes Aar siden skrevet «Rolf Krake»; men det var aldrig bleven opført. «Dyveke» var den første nationale Tragedie paa den danske Skueplads. Det gik med det som senere med Ingemanns historiske Romaner: Handlingens Hovedmomenter vare alménbekjendte, og de optrædende historiske Personer talte og agerede aldeles ud af Forfatterens Samtids Ideer og Sympathier. Sproget, Ordvendingerne, Følelserne — Alt tilhørte den Tids bedste Selskab og dannede Kredse. Hertil kom, at Digteren døde i samme Stund, Arbejdet var fuldendt og Theaterprøverne begyndte. Netop da man saa, hvad man ejede i ham, havde man mistet ham. Og hans Død var ikke alene et Tab for den danske Scenes Publikum, ogsaa en elskværdig Pige, hans Forlovede, begræd hans Bortgang. Der kom en Stemning over Mange, som de ikke før havde kjendt, ikke alene over de Ældre,

hans Venner, men ogsaa over de Unge, hvis Fremtid laa inde i det kommende Aarhundrede ¹⁾.

Næppe var imidlertid Stykket bleven opført tre Gange (den første Gang i Anledning af Kongens Fødselsdag) før det til Forbavselse for alle Uindviede blev henlagt. Men de, som mente at vide Besked, undrede sig ikke derover; de ærgrede sig — og tav; saaledes Tode. «Hvad er det Andet» skrev han til den bekjendte Skuespiller Fr. Schwarz, kort før Opførelsen af «Dyveke» «end man ret grangiveligt vil vise, at en *Mdm. Preisler* nu ikke mere skal holdes for god til Andet, end at bære Slæbet for *Mdm. Rosing*? Maa de dog finde dem i, at Grevinde Orsinas ²⁾ mesterlige Udførerinde kommer til at spille Sigbrit ved Geburtsdagsforestillingen, dersom *Mdm. Rosing* bliver forhindret i selv at have den Fornøjelse; hvorfor vil de da drille hende med først at tage en Rivalinde, som de allerede nok har trukket frem paa hendes Bekostning, og under hvis Barselseng de dog vide, at Direktionen kommer til at tage sin Tilflugt til hende? Saaledes behandle de Højlærde i Kunstens Rige Geniet her til Lands. Det er de gamle Kabaler, Protektionslumskeriet, — aah

¹⁾ Se Steffens a. S. 99.

²⁾ Lessings «Emilie Galotti».

hvor disse dramaturgiske Mikrologer skulde have Strips; men jeg gider ikke mere have med det lumpne Maskepi at bestille.»

Sagen var denne. Samsøe havde under Udarbejdelsen af sit Sørgespil tænkt sig, at Mdm. Preisler maatte kunne spille «Sigbrith». Men hans Ven Rahbek havde ivrig forestillet ham, at denne Rolle vilde ligge langt bedre for Mdm. Rosing, og da dennes Ægtefælle, den bekjendte Skuespiller, ogsaa var særdeles forhippet derpaa, bestemte Digteren sig til sidst for hende. Nu skulde det Uheld indtræffe, at da Stykket var fuldendt og Prøverne ansatte, følte Mdm. Rosing sig sin Nedkomst nær, hvorfor Mdm. Preisler med Samsøes Indvilligelse fik Ordre til at doublere Sigbriths Rolle, for det Tilfælde at Mdm. Rosing maatte være ude af Stand til at optræde, naar den første Spilleaften kom. Mdm. Rosing tog sig dog sammen for sin Kunsts og sin Mands Skyld, og udførte med anerkjendelsesværdig Dygtighed sit Parti ved Premièren. En af de følgende Formiddage overfaldtes hun imidlertid af en saadan Angst paa Theatret, at hun maatte bede Mdm. Preisler om at være til Stede under den paafølgende Forestilling. Dog hendes Mand fik hende atter overtalt til at gjøre en sidste Anstrængelse, da Theaterchefen sikkert havde lovet ham, at

Stykket efter denne Spilleaften skulde henlægges, indtil hans Hustru atter kunde vise sig paa Scenen. Mdm. Rosing kom da ogsaa lykkelig over denne tredje Aften. Men uagtet Rosing høfligst havde anmodet Mdm. Preisler om ikke at ulejlige sig og Theaterchefen heller ikke godt kunde forlange, at hun skulde være nærværende, mødte hun *dog* for at bistaa sin Medbejlerske i Kunstens Verden. Denne kollegiale Samhu og kvindelige Medfølelse kaster et smukt Lys over Mdm. Preislers Karakter. Hendes Stilling paa den Tid var alt andet end lykkelig. — Hun som i Begyndelsen af sin Theaterbane var bleven saa haardt bedømt af den strænge Censor i dramatiske Sager, Rosenstand-Goiske¹⁾, havde støttet af udvortes ypperlige Midler, oparbejdet sit oprindelig raa Talent og taltes i 80'erne og i Begyndelsen af 90'erne til Scenens betydeligste, kvindelige Kræfter. Med fuldendt Dygtighed havde hun spillet i Heibergs «Forvandlingerne», «Heckingborn» og «de Vonner og de Vanner» og bidraget ikke lidt til disse Stykkers Held. Men et højst ulykkeligt Ægteskab og vel ogsaa paaviselige Tilsidesættelser havde svækket hendes ikke i Forvejen synderlig stærke moralske

¹⁾ Se hs. Efterretninger udg. af Molbech. S. 98—99.

Kraft og udviklet hendes Letsindighed. «Alt længe» siger Rahbek «gnavede en Orm paa denne en Gang saa pragtfulde Rose».

Heiberg maatte ikke have været den Dannismand, han var, hvis han ikke her havde søgt at holde en synkende Ulykkelig oppe, der i sine Velmagtsdage havde vist ham Tjenester. *Han* mente ikke at kunne tie. Og idet han, lige som ved foregaaende Lejligheder, gjorde sig til Talsmand for den retmæssige Opposition hos Publikum, lod han i Adresse-Avisen forespørge, hvorfor «Dyveke» ikke blev gjenopført, da Mange længtes efter at se det. Det var jo bekjendt, at Sigbriths Rolle var doubleret med Mdm. Preisler, og man havde «trods Prof. Rahbeks Mening» Grund til at vente, at denne nu i Aaringer «nedtrykte Kunstnerinde» lige saa vel som Mdm. Rosing, hvis «Talenter sandelig ikke vare blevne miskjendte», vilde kunne fyldestgjøre Rollens Fordringer. Denne Forespørgsel stilledes anonymt. Men nu kom Bysnakken op og alle smaa Penne i Bevægelse. Hvad var det for en Direktion, spurgtes der, som havde nedtrykt Mdm. Preisler? — Heiberg nævnte nu sit Navn og svarede, at han ikke havde talt om «Nedtrykkelse ved nogen *Direktion*»; men *i Fald* han havde anvendt det sidste

Ord, vilde han ikke have forstaaet derved «en af Kongen beskikket». Det anti-rosingske Parti ved Theatret kaldte nemlig Rosing, der havde megen Indflydelse hos Overhofmarchal Hauch, Theaterchefen, og Rahbek med Meningsfæller «den hemmelige Ret», og havde forsikret Heiberg, at dette Kompagni virkede aldeles hensynsløst i sine personlige Interessers Tjeneste. Heiberg, der hadede al Partivæsen, som gjorde sig gjældende under en eller anden Avtoritets Ægide, savnede ikke Grund til at tro paa, hvad man hviskede ham i Øret; thi næppe havde det Rygte udbredt sig, at Mdm. Preisler vilde gjøre sin Ret til at spille Doublantens Rolle gjældende, før Rahbek strax i «Svada» var paa Færde: Mdm. Rosings Udførelse af Sigbriths Rolle var fortrinlig; hun var Digterens «mangeaarige, inderligt ærede og afholdte Veninde», og *han* var en af hendes «allerærligste og kompetenteste Beundrere». Der var sikkerlig ingen Grund til at paakalde Digterens Manes ved denne Lejlighed, da Samsø selv kort før sin Død havde samtykket i at Rolledoublingen fandt Sted. — Publikum delte sig nu i Partier: flere holdt med Heiberg; færre med det rosingske Parti. — Nu maatte Malte Konrad Bruun frem i «Svada».

Først ankede han paa en lidt vigtig Maade over de heibergske Artiklers stiklende Tone¹). Derpaa lod han (aabenbart for at kunne komme til at sige Forfatteren en Uartighed) som om han slet ikke vidste, at Heiberg havde navngivet sig, og anmodede «disse Herrer om at nævne sig selv, paa det man kunde erfare, om de ved Aandsprodukter, bekjendte Indsigter o. s. v. vare stemmeberettigede i Smagens Rige». Desuden greb han Lejligheden til at give den 20 Aar ældre Højesteretsassessor Falsen (det yndefulde Sangspil «Dragedukkens» Digter) en Reprimande. — Heiberg blev naturligvis ikke Bruun Svar skyldig. Først dadlede han ham for den Maade, han havde behandlet Falsen paa; derpaa erklærede han, at hans Virksomhed som Skuespilforfatter vel maatte fritage ham for at dokumentere sin Ret til at tale med om dramatiske Sager. Men hvorved havde Bruun erhvervet *sin* Ret til at optræde som absolut Regent i Smagens Rige? Hans Adfærd synes kun daarlig at stemme overéns med hans ved andre Lejligheder stærke Hævden af Meningsfriheden. — «Det gjør mig ondt», saaledes slutter han, «at jeg er bleven nødsaget til at optage min henlagte Pen, forat bruge den mod en ung Mand

¹) Ligesom Stikleri var Br. ubekjendt, sé S. 378.

af Hr. Bruuns Talenter¹⁾, og lige saa ondt gjør det mig, naar jeg maa sige ham, at, fra den Tid, da han, formodentlig som Medlem af den existerende comité secret, anlagde sit Opdragelses-Institut for Skuespillere og Skuespillerinder, har han tabt meget af den Agtelse, som han forhen havde erhvervet sig.» — Heiberg havde nu vistnok ikke Ret i sin Paastand om, at en saadan «hemmelig Komité» bestod, samt at Bruun var Medlem deraf; men i Stedet for, at denne med Bestemthed havde kunnet afvise Sigtelsen, fo'r han løs paa Heiberg med Grovheder og Uforskammetheder. Han (Bruun) kunde ikke have nogen Agtelse for en Mand, der den ene Dag skrev Frihedsviser, den anden «væmmelige smigrende Kantater». Mon han ikke skulde kunne erindre, at han havde kaldt Kvistrumbros-Negotiationen «et vundet Slag»? — Var det Selvstændighed «paa én Gang at smigre og haane, krybe og trodse»? — Heiberg misbrugte de offentlige Tidender til at «forelyve Publikum Noget om indbildt Nedtrykkelse». Han var «fremfusende, indbildsk og skældesyg». Man maatte anbefale ham noget mere «Beskedenhed og rolig Eftertanke». (Enhver kjender det jour-

¹⁾ Dem anerkjendte H. mér end én Gang; sé Thaarup a. S. 85.

nalistiske Kneb: at skynde sig med at sigte Andre for *det*, de muligvis havde Grund til at sigte En selv for). — Falsen fik en lignende Bekomst.

I Adresse-Avisens næste Nummer skrev Heiberg til Falsen, at den $5\frac{1}{2}$ Aar gamle Tanke, som Bruun nu «fiskaliserede», havde han i det mindste *paa den Tid* ansét for rigtig. Men Bruun «har Uret, ifald han tror, at jeg ikke har berigtiget eller vil berigtige nogen af mine forrige Ideer; og han har Uret, ifald han skulde være saa ubillig at paastaa, at den, der for $5\frac{1}{2}$ Aar siden holdt ham for et beskedent ungt Menneske, skal endnu ansés for at tænke saaledes. Til sidst, kjære Falsen! synes det mig, at M. K. Bruun har taget til sit Valgsprog, hvad Geert Westphaler ytrer: «Jeg vil heller Folk skal sige: der sidder en karnaliøsk Tunge paa den Karl, end at de skal sige: den Karl sidder som en Fæhund eller Skabhals, og har hverken Maal eller Mæle». — Da Bruun samme Dag i «Svada» søgte «fuldstændig at belyse Heibergs Opdigtelse om en comité secret» svarede Heiberg, at han ikke vilde skrive mere i denne Sag, før Bruun offentlig erklærede, at «han angrede sin hidtil i Striden udviste Adfærd og stillede to i Literaturen agtede Mænd som Borgen for sin fremtidige Opførsel». Nu udtalte Bruun,

at Heiberg «smukt taalmodig havde maattet stikke hans bestemte Erklæring om og uimodsigelige Bevis for, *at han var en Løgner i Lommen*».

Imidlertid var «Dyveke» med Mdm. Preisler som «Sigbrith» bleven gjenopført paa den ene af Theaterdirektøernes, Digteren Thaarups bestemte Forlangende. Thi ogsaa *han* var af Heibergs Mening. — Fejdens Anledning synes saaledes at være fjærnet; og de Liberale skyndte sig nu med ogsaa at faa Striden mellem deres to mest ansete Skribenter bilagt, «hvoraf blot Fanden kunde have Fryd». — Da Middagsgilder, som bekjendt, udøve en højst blidnende Virkning paa Sindene og bidrage til at harmonisere Sjælene, fik Nyerup, Klingberg og Claus Frees Hornemann saadanne i Stand, til hvilke de stridende Parter og andre af deres Venner vare indbudte. Her tog Heiberg sin Paastand om, at «Mdm. Preisler var bleveh nedtrykket af en hemmelig Komité, hvoraf M. K. Bruun var Medlem», tilbage, og Bruun paa sin Side erklærede, «at ethvert fornærmeligt Udtryk, han havde brugt om Translatør Heiberg i denne Fejde, skulde være ugyldigt». Derpaa bleve disse Erklæringer med Vitterlighedsvidners Underskrift offentliggjorte i Adresse-Avisen, hvor Striden var begyndt. Forsoningen var dog kun officiel;

thi da Gildernes Række sluttedes hos Heiberg, var Bruun ikke mellem de Indbudne. —

Man kan om «Dyvekefejden» have hvilken Mening man vil; ét bør man i hvert Tilfælde ikke mene, at «det Hele var en Bagatel, det drejede sig om.» N. M. Petersen tillægger den hele Sag et saa ringe Værd, at han ikke en Gang bryder sig om at være nøjagtig i Anførelsen af Enkelthederne; og en agtet Videnskabsmand har i vore Dage villet reducere det Hele til et almindeligt Forfatterskænderi, der var saare upassende paa en Tid, hvor der i høj Grad krævedes Enighed mellem de Liberale. Det forekommer mig dog, at man her tager fejl af den ydre Anledning, der satte Tingen i Bevægelse, og Tingen selv. — Anledningen er saare ubetydelig; det skal villig indrømmes; men det, hvorom det drejer sig, det Centrale, er hverken ubetydeligt eller umærkeligt. Naar man betænker det Værd, et Skuespil som «Dyveke» besad for sin Tid og sit Folk, saa kan man ikke kalde det smaaligt, at der protesteredes mod dets Henlæggelse af rent private og personlige Grunde: Nationen havde en moralsk Ret til atter at faa sit Yndlingsstykke at se. Og naar Bruun fra sit selvtagne Dommersæde paa en drengagtig, uforskammet Maade væltede sig ind paa Heiberg, da var det ganske i

sin Orden, at Heiberg skarpt tilbageviste dette Anfald. *Det maatte tidlig eller sent blive klart, at disse to Mænd¹⁾ aldrig kunde arbejde sammen;* dertil vare de ikke alene højst forskjellige af Temperament og Karakter; ogsaa med Hensyn til Livsanskuelser og Æresbegreber vare de Kontraster. Man faar da længe nok tale om, at «Øjeblikket krævede Enighed». — Ret ejendommeligt er det, at Bruun var den, som vanskeligst lod sig bevæge til «Forliget». At det først og fremmest var Heiberg *den liberale Sag* om at gjøre, fremgaar af, at han *efter* «Forliget» ikke ønskede at modtage Bruun som Gjæst i sit Hus: sin *personlige* Uvilje imod ham, har han ikke i dette Øjeblik kunnet overvinde.

Naar vi ikke desto mindre to Maaneder efter (Forsommeren 1796) finde Heibergs smukke, faste Skriftræk i den Stambog, Venner og Bekjendte medgav Bruun før hans Flugt til Hveen, og ser Heiberg gennem en latinsk Sentens af almindeligt Indhold²⁾ anbefale sig i Bruuns Erindring — saa har vi atter her et Bevis paa

¹⁾ Hvis man paa dette Tidspunkt kan kalde Bruun en Mand? — Egentlig rystede han aldrig sin Ungdommelighed af Ærmet.

²⁾ «Quos ego . . . ! Vergil. — Sicut hactenus mendacium, sic propediem veritas! — Sui memoriam commendaturus scripsit P. A. H.» — Kgl. Biblioth. Manusk.

hans Gentlemanstænkemaade. Var et Menneske, som han ellers nærede Animositet mod, truet og forfulgt, bekæmpede han sin Følelse og rakte ham sin Haand.

XIII.

Vore Dages intelligente Alménhed, der er vant til journalistiske Skænderier, tit af den mest graverende Art, vilde næppe have taget Forargelse af «Dyvekefejdens» Penneudgydelser; men med de Dages Sømmelighedsbegreber lod de sig ikke forene. Mangen Gæk, saaledes omtrent udtalte Tode sig i en Vers-Epistel i «Iris og Hebe», gottede sig ved at se de Skribenter, hvis tugtende Ris han selv tit havde frygtet, nu til en Afvexling slaa løs paa hinandens Rygstykker. Og «den profane Mængde» syntes det var kostelige Løjer ikke blot at være Vidne til ansete Forfatteres Holmgang, men ogsaa at skue Ivrigheden hos hele den Skare af smaa literære Slagsbrødre, som fulgte dem i Hælene. Der udkom et satirisk Kobber, kaldet «Synet», hvor man saa Heiberg og Malte Konrad Bruun dænge hinanden til med Grovheder, medens Rahbek tilklappede sin unge Ven Bifald¹⁾. — Kun Skrivefrihedens virkelige Venner

¹⁾ Se P. Hansens Illustr. Danmarks Literaturhist. II.

og de frisindede Mænd, hvis Mening havde Vægt i Literaturen, ængstedes og harmedes. «Der var en Tid», skrev Falsen med Hensyn til Malte Konrad Bruuns Optræden i denne Sag, «da Regeringen lod nogle Skribenter tiltale, hvis Udladelser den fandt at løbe an mod Landets Love. Uden at træde den Agtelse for nær, jeg skylder Sandheden og den Regering, hvis Embedsmand jeg er¹⁾, tror jeg at turde vove herom at aflægge min politiske Trosbekjendelse. Ustridigen havde Regeringen Ret til at anlægge disse Actioner: den Ret, som tilkommer enhver privat Mand at adspørge Domstolene, om Lovene og han ere blevne fornærmede, kan vel lige saa lidt gjøres Regeringen stridig. Men om disse Actioners Anlæg var fornødent, er et andet Spørgsmaal, og uden at ville have den Forvovenhed, at udgive min Mening for den rette, vil jeg, fordi det er min, tilstaa, at jeg ikke ansaa det derfor En sørgelig Erfaring synes i disse for vor Literatur ikke blide Dage at bekræfte, at Genierne ikke behøve Fiskalens Medvirkning til at forfølge og destruere hinanden. Den Fiskal, der *nu* med Meningsfrihed i Munden forfølger ethvert Talent, enhver Ytring, der ikke er præget med et vist

¹⁾ Han var, som man erindrer, Højesteretsassessor.

Mærke, hvis Haand er imod alle, som ikke have villet lade sig indvie i det eneste retroende og saliggjørende Samfund, er ikke Regeringens. Den synes at have overladt Skrifterne til Tidens og Sandhedens Dom, den eneste afgjørende, og Skribenterne til deres egen Forfølgelse Gid ikke Ubesindighed, Nid og Intolerancens Brandfakkel nogen Sinde maa ryste Regeringens vise Beslutning! Staa hellige Skrivefrihed! Borgerfrihedens og alt tænkelig Menneskeheds Palladium! lige uantastet af Fiskaler og intolerante Frihedsprædikanter! bliv Sandhedens Støtte og mit Fædrelands Velgjører!»

Og ved Siden af denne af Indignation og Frygt bævende Stemme høre man Hertug Frederik af Avgustenborgs Vredesudbrud: «Det er Tid at foretage noget Alvorligt for at raade Bod paa det Ustyr, der beskæmmer den nyere Literatur. Kaadheden, hvem Intet er helligt, og som stedse kun vil storme og nedbryde, uden tillige at opbygge paa ny, eller skaane og befæste det nærværende Gode, maa drives tilbage; Literaturen maa ophøre at fremstille en Kampplads for raa, nedrige Lidenskaber, og den med gavnlig Videnskabs Herredom tilbagevendende Urbanitet maa med Skjændsel og Skam tilbagevise Pøblens Sprog, hvor det hører

hen. Alt længe var dette vor faderlige Regerings Ønske.»

Naar Statsraadets mest frisindede Medlem, der for faa Aar siden havde skrevet til Schiller: «Vi ville kun føle os stolte af at være Mennesker!», og som senere havde udtalt: «at Nationens Vilje burde være en Lov for Kongen» — naar han ytrede sig saaledes, saa kunne vi slutte os til de andre Regeringmænds Mening.

Malte Konrad Bruuns drillende og udæskende Satire, «*Aristokraternes Katekismus*», der nylig var udkommen, skulde da heller ikke stemme dem mildere.

Men heller ikke *Forfatterne* vare længer fornøjede med Colbjørnsens Trykkefrihedsreskript af 3 Decbr. 1790, som først var blevet hilst med saa stort Haab: de mange upopulære Presse-sager, som siden den Tid vare blevne anlagte, havde svækket Tilliden til det. Det var derfor sikkert i Overensstemmelse med alle Parters Ønske, at en Kommission, bestaaende af den bekendte Ove Malling, Generalavditøren, en Højesteretsassessor og en juridisk Professor i Aaret 1797 fik kgl. Ordre til at tage under Overvejelse, «hvorledes Trykkefrihedens Misbrug for Fremtiden bedst vilde kunne forebygges»; thi, som det hed i Motiveringen, «en vis Klasse af Forfattere stræbe stedse at tilvejebringe Mistillid

til Regeringen og haaner de offentlige Foranstaltninger i Stedet for med Beskedenhed at tilkjendegive, hvorledes Et og Andet maatte kunne forbedres.»¹⁾

De liberale Skribenters Sind var naturligvis i stærk Spænding for Resultatet af Kommissionens Arbejde: Pressefriheden var for dem noget nær énstydig med politisk Frihed; og Alle havde de en alvorlig Følelse af, at *nu* gjaldt det at fastholde dette Klenodie. Man var derfor ikke kneben i at forlange. — Den begavede Jurist *Gudenrath* erklærede sig for uindskrænket Pressefrihed; thi «Tyranni, Aristokrati og Uvidenhed maatte forene sig, om Ord skulde kunne blive Forbrydelser». Præsten *Birckner* udtalte i sit Skrift «Om Trykkefriheden og dens Love», (hvilket vakte en saadan Opsigt, at det i Løbet af ét Aar udkom i tre Oplag), at da vor Statsforfatning indrømmede Kongen en lige saa despotisk Magt som nogen østerlandsk Sultan besad, saa kunde der ikke være Tale om frie og selvbevidste Statsborgere her i Landet, men kun om mildt behandlede Slaver, hvis man ikke havde Lov til at tale og skrive om Regeringen og det Offentliges Forvaltning. Man burde have Lov til at skrive om Alt: om den lov-

¹⁾ Holm a. S. 160.

givende, dømmende og udøvende Magts Handlinger, om Religionen, om private Mænds offentlige Handlinger, i hvilken Form og paa hvilken Maade man vilde, saa længe man afholdt sig fra direkte at opfordre sine Medborgere til med Vold at forandre Konstitutionen eller modsætte sig Regeringens eller de offentlige Myndigheders Handlinger, og saa længe man ikke blandede sig i nogen Privatmands private Handlinger eller huslige Liv. Selv Regenten skulde kunne taale at høre Kritik, om man end ikke ligefrem maatte sigte ham for Uduelighed. Beskyldninger mod Embedsmænd, selv løgnagtige, burde ikke være strafbare; det maatte være tilstrækkeligt, at de bleve kjendte for ugrundede¹⁾. — Ja selv den ellers spagfærdige og mæglende *Rahbek* udtalte sig i Øjeblikkets Hede for en næsten skrankeløs Pressefrihed: hverken Bagvaskelser eller usædelige Skrifter skulde kunne medføre Straf.

Ved Siden af disse stærke, uforbeholdne Meningstilkjendegivelser tager Heibergs Brochure: «*En Draabe i det store Hav af Skrifter om Skrivefriheden*» sig ikke synderlig revolutionær ud. — Men der er en Værdighed over hans Stil, en sund og dybtfølt Frihedsbegejstring i hans Ord, der gjør denne lille Piece til et af

¹⁾ a. S. 158.

hans betydeligste Skrifter. Han skriver aabenbart ikke med Lyst; Sagens Vigtighed ligesom tvinger ham dertil. Det er ikke Forfatterdrift, der faar ham til at gribe den Publicist-Pen, han ikke havde rørt, siden han rantes af den uretfærdige Dom i Sagen ang. Visen: «Vor Klub er dog en herlig Sag». Kan Publikum ikke forstaa hans Motiv, saa fortjener det, siger han, en Skrivefriheds-Anordning, der er conciperet af købte og reaktionære Journalister.

Den Grundtanke, der bærer dette Heibergs Indlæg, er mærkelig klar og rigtig; den vidner om, at med denne Mand gik den danske Frihedstanke ind i et nyt Stadium. Forstaaer man at læse mellem Linjerne, da vil man finde følgende Tanke udtrykt: Regeringen bør ikke mere betragte det danske Folk som et umyndigt Barn, hvis Ord og Udtalelser skulle korrigeres; Folket maa for Fremtiden selv staa til Ansvar for sine Meninger. Meningsfrihed og Brugen af den fri Presse er ikke alene Enkeltmands Ret, men ogsaa hele Samfundets. Intet moralsk eller intellektuelt Fremskridt er muligt uden den fri Meningsytring. Selv den mest samvittighedsfulde og oplyste Avtoritets Mening kan umulig gjøre Fordring paa absolut Gyldighed; den maa prøves og vejes mod Andres Mening, for at den kan faa idealt Værd og gjøre praktisk

Nytte. Meningskampe bringer Liv i Aanderne og skærper Begreberne; baandlægges Yttringsfriheden, forsumpe Sjælene og Tankerne afstumpes. — Enkeltmand føler bedst selv, hvad der tjener til hans Tarv; hvortil al denne vigtige faderlige Omsorg. Griber Du ind i Individernes personlige Udvikling, saa den bliver forfusket, vil med Individerne hele Samfundet blive foruslet. Vi trænge til Mænd og ikke til Dværge.

Det er sådanne Indtryk, der stadig gør sig gjældende, naar man læser Heibergs Piece.

«*Man maa ikke skrive mod Religionen*»». — «Vell — men hvad flyder heraf? — *Man maa skrive til Forsvar for den.* Hvad vinder Religionen herved? Intet! meget mere taber den. — Sæt at en Sag procederes i højeste Ret; den ene Part faar Lov at lade læse sine Dokumenter; den anden ikke. Den ene maa tale selv eller ved en Advokat; den anden ikke. Hvem af dem har Ret? — Det vil være vanskeligt at sige. Hvem af dem vinder? — Ja det er let at se. Og hvad maa Tilhørerne ved dette Optrin dømme? Umuligt andet, end at den Tabende maa have haft den retfærdigste Sag. — Dette vil blive Følgen af at forbyde Skrifter mod Religionen Ja stod vi paa det Oplysningstrin, hvorpaa Verden stod i Midten af det 15de Aarhundrede, før Bogtrykkerkunsten blev opfundet; eller var det

muligt paa én Gang at udrydde alle Skrifter og Bøger, da var det maaske endnu muligt — skjønt vanskeligt — at hævde en herskende Religion sin Eneret. — Hvortil denne Tvang over Meninger? — — *Min Mening er min Ejendom. Staten har lige saa lidt Ret til at berøve mig den, som min Fornuft. Den Magt, der berøver mig den første, gjør mig til Slave; den, der berøver mig den sidste til Tyv eller Betler. Kun naar jeg misbruger en af Delene til at forstyrre den offentlige Rolighed, har Staten Ret til at sætte Grænser for mig* Men selv om min Mening kan blive skadelig, bør jeg dog ikke (efter mine Tanker) straffes derfor, med mindre det er klart, at jeg har *villet* skade dermed; det var ligesom om man vilde straffe den, der brugte Ild, fordi den kan ødelægge Byen.»

««Religionen maa ikke persifleres, og dens Bekjendere ikke haanes»». «Meget vel! jeg er sandelig ikke den, der skal gjøre Indvendinger mod denne Sætning; men dels tror jeg, at det er en moralsk og ingen juridisk Pligt; dels holder jeg for, at denne Fordring ikke tør være énsidig. Fornuftreligionen er ogsaa en Religion, dens Bekjendere finde sig visselig lige saa beroligede ved den, som Lutheranen ved sin Tro. Hin maa altsaa lige saa lidt forhaanes som denne; hin Lære lige saa lidt persifleres som denne.» —

Det vil her være i sin Orden at omtale *P. A. Heibergs religiøse Standpunkt*. Jeg forsøger jo ikke blot at skrive hans Levned, men ønskede ogsaa gjerne at give et Bidrag til hans Karakteristik, og til en saadan hører unægtelig ogsaa en Bemærkning om Vedkommendes Forhold til det Religiøse. Hvad Heibergs Modstandere fandt paa uden Dokumentation at beskylde ham for, tager jeg intet Hensyn til: vor Tids Erfaring maa have lært os, at en Mands Fjender besidde en utrolig Opfindsomhed i Retning af Bagvaskelse. Jeg holder mig til vor Forfatters trykte Skrifter og de af hans utrykte Papirer, jeg kjender. Af disse fremgaar, at *Heiberg ikke var nogen Fjende af Religionen og ingen Spotter af den* som M. K. Bruun. Hans Standpunkt maa med nogle Variationer have været som Bastholms, Horrebows og Fleres. Det 19de Aarhundredes aandelige Retninger har jo, som bekiendt, gjort Alt for at nedpløje Respekten for hine Mænds Kristendomsopfattelse; men uden at komme ind paa Diskussionen af deres religiøse Standpunkters Værdi, skal jeg dog her minde om, at Alle (paa nogle faa Undtagelser nær), som *den Gang* nød Anseelse indenfor den danske Kirke, vare Rationalister. Og vist nok var denne Anseelse ikke uden Grund; thi, *borgerlig talt*, vare Størstedelen af disse Fornuft-

Theologer og Oplysnings-Præster ikke alene brave og hæderlige, men undertiden endogsaa udmærkede Mænd. — P. A. Heiberg stod da (naar Alt kommer til Alt) aldeles i Overensstemmelse med sin Tids bedste Repræsentanter for Religionen. Hans faste Tro var som deres: *Gud og Udødelighed!*»

Under sit Ophold i Bergen som ung cand. filol. og Handelskontorist staar han paa *Deismens* Trin¹⁾. Men dette Standpunkt synes senere at have mildnet sig over i *Theismen*. «Den Haand», siger hans Ideal, Søofficeren i de «Vonner og Vanner», «der finder det tjenligt for os at strø Torne paa vor Vej, kan ogsaa give os Styrke til at holde ud paa Vejen.» Og i «Rigsdalersedlens Hændelser»²⁾, udtaler han sig (i Anledning af en Parallel, han drager mellem Mennesker og Dyr), paa følgende Maade: «Men I, mine lidende Medskabninger! I, hvis Sjæle nedtrykkes til Jorden af de Smerter og Bekymringer, som I ikke tro Eder stærke nok til at udholde! Eder skylder jeg endnu nogle faa Ord, før jeg forlader dette Emne. Ingenlunde maa I tro, at jeg vil betage Eder Mod og Kraft til at bære Eders Lidelser, idet jeg nedsætter

¹⁾ Tre Aar i Bergen S. 3; Anm.

²⁾ Nr. 6 (1789).

Eders Kaar langt under Dyrenes. Nej! jeg vil snarere styrke Eder og gyde Lægedom i Eders Saar. Naar I endog lide mere, end I tro, at Eders Kræfter kan taale; naar endogsaa Haabet synes rent at forlade Eder, o! saa fortvivler ikke! Den samme gode og vise Skaber, der har fundet det tjenligt at prøve Eder ved Lidelser og Smerter i Verden, har ogsaa givet Eder en paalidelig og tilforladelig Trøst, ikke et Rør, som let kan brækkes, men en Stav, som den Vandringsmanden udsøger, der er dygtig til at udholde alle Rejsens Vanskeligheder. Det er Religionen, den guddommelige Religion, der skal give Eder Trøst, der skal lindre Eders Smerter, der skal hjælpe Eder til at staa der, hvor I ellers maatte falde. Den er stærk nok dertil; og den Trøst, som det svage Menneske ved den kan erholde, overgaar al den Trøst, som alle jordiske Ting tilsammen kan yde. Bruger I den rettelig; siger Eders Samvittighed Jer, at I ikke ved egne Laster have paadraget Jer Eders Lidelser; vide I, at I aldrig have handlet saaledes mod andre Mennesker eller Dyr, at I derved kunne have fortjent Eders Plager; forestiller I Jer stedse med fast Overbevisning, at der er et Liv efter dette, der skal holde Eder skadesløse for Alt, hvad I have lidt her i Verden; ere I over-

beviste om, at den højeste Grad af Lyksalighed, som dér kan opnaas, umulig kan blive andre Skabninger til Dél end dem, der have haft Evner til at være dydige, gode og retskafne; ol da kunne I aldrig fortvivle, da ville I vist med Taalmodighed bære Eders Lidelser; da kunne I midt i Eders Smerter være stolte af den Lykke, I nyde fremfor de ufornuftige Skabninger, at I ere Mennesker!» — Denne Tro paa et hinsidigt Liv og den Afdødes aandelige Forhold til og venlige Beskærmelse af de Kjære, han havde efterladt her paa Jorden, fulgte Heiberg til den sene Alder, hvad man ser af Slutningsordene i Skuespil IV, der nedskreves i Aaret 1819.

Men al Tro, som ikke havde et stort bredt Fornuftgrundlag, var ham imod.

Herhen hører ogsaa, at Ingen kunde være mindre overtroisk end han: naar man tænker paa Tidens Spøgelsefrygt og Varselstro, maa man næsten kalde det modigt, at han paa sin Rejse i Bergens Stift sov en hel lang mørk Vinternat i en Ligkiste. —

Af hvad ovenfor er anført kan man allerede slutte, at Heiberg næsten maatte nære Uvilje mod det Paradoxale i Kristendommen; men man har paa den anden Side heller ikke set ham drive Spot med dens Mysterier eller Evangeliernes Mirakelberetninger. Derimod kunde

det nok falde ham ind at spotte med en vis Art Bibelkritik: «Naar et Bibelsprog», siger han¹⁾, «er saa haardnakket, at det ikke vil passe ind i vort System, saa behøver man blot at fordreje enkelte Ords Bemærkelse eller læse et Bogstav i Stedet for et andet, og strax finder man, hvad Mening man vil, selv den allerlysteligste. Hvor herligt f. Ex. vilde det ikke være for Drankeren, naar han kunde undskyldte sin Last med en Fejl i Biblen! Kunde han ikke sige: det Sprog, «*vi blive salige ved Troen*», er en Fejl, en urigtig Læsemaade. Forandre *T.* til *K.* og strax skal man finde, at der staar: «*vi blive salige ved Kroen*». Hvad der kan ske ved de græske Bogstaver, maa vel ogsaa kunde ske ved de danske. Forskjellen i Græsk er desuden heller ikke saa overmaade stor mellem de to Ord *πίστεως* og *πόσεως*».

Og Præsterne har han ikke været bange for at harcellere lidt med. I et Manuskript paa Universitetsbibliotheket: «Katalog over Bøger og Rariteter, der bortsælges i Næsenallevegnes Gaard Nr. 1 i Kontantgade mod Betaling til Generalfiskal Rovfugl» drives der Løjer med Folk af alle Stænder, derimellem ogsaa med Præsterne, saaledes f. Ex. «12 Prækener af

¹⁾ Rigsdalersedlens Hændelser Nr. 7.

Provst Heldøre, især gode at læse sig i Søvn ved, indbunden i Fligen af en Præstekjole» — «et Kys taget i Hast i Skriftestolen af Pastor R. fra en Nymfe, NB. godt indsvøbt i Bomuld» — «en Guldmedaille, paa Forsiden en ofrende Menighed med Randskrift: Deo & pastori, paa Reversen en Præst, der peger paa sin Mave, med Overskrift: «Gud lagde sin Velsignelse deri». — Naar Heiberg derimod i Alvor talte om Præster, saa mente han, hvad der vel er uimodsigeligt, at «der havde været og var mange retskafne Præster; men der var ogsaa mange, der havde brugt og bruge Guds Ære som en Maske, hvorunder de kunne udføre private og lumpne Bihensigter».

Mod Lægmands-Hykleriet kunde han være skaanselsløs, saaledes i Nr. 6 af «Rigsdaler-sedlens Hændelser», hvor han skildrer en dansk Tartuffe gennem en Samtale, denne har med en Kromand. Kromanden lægger ikke Fingrene imellem: «Jeg kjender Dig nok Du takker Forsynet for hver syndigt Menneske, Du kan snyde, og skjænker en Mand Guds Velsignelse i Stedet for den Almisse, han beder Dig om.» Og den «kristelige» Slyngel stikker med et fromt Smil disse bitre Piller i Lommen, fordi Kromanden trakterer ham gratis. Da Kromanden imidlertid oplyser ham om, at han kunde have

gjort en endnu bedre Forretning med den ruinerede Fabrik, han har prakket Staten paa, forandres pludselig hans andægtig blide Stemning (der havde sin Grund i Tilfredshed over, at Snyderiet var lykkedes saa vel) til Misfornøjelse og, bandende ved sig selv, tager han bort.

At Heiberg paa den anden Side respekterede endogsaa en ren *pietistisk* Opfattelse af Kristendommen, naar denne kun havde sin Rod i et oprigtigt, religiøst Sind, se vi af det lille Skrift, han har efterladt os om sit Ophold i Bergen: den Skildring, han her giver af sin Principals Hustru, Fru Krohn, som af alle Byens Folk regnedes til «de Hellige», er fuld af sympathetisk Ærbødighed for hendes Færd.

Men selv levede og døde han som en afgjort Fornuft-Troende: Gud var for ham først og fremmest *Lysets Gud*: «Mefistofeles var Stormester i Lyseslukker-Ordenen, den af alle Ridder-Ordener talrigeste». — Da Heiberg, c. 60 Aar gammel, en Dag traadte ud af St. Rochs Kirke, hvor han efter Indbydelse havde overværet Sørgehøjtideligheden for den berømte polske Frihedshelt Kociuzko, sagde han til sig selv: «Mørkets Herredømme kan ikke grundfæstes, Lyset kan ikke udslukkes. Den, der sagde: Vorde Lys, sagde med det Samme: *Mørket forsvinde!* Han er mægtig nok til at holde sit

Værk vedlige til evig Tid. Lyset avler Frihed; saalænge der er Lys, kan Friheden ikke aldeles tilintetgjøres!»¹⁾ — — —

Læseren vil tilgive denne Digression, som jeg har anset for nødvendig. Vi vende nu atter tilbage til Heibergs mærkelige lille Flyveskrift.

Han fortsætter saaledes: «*Man maa ikke skrive imod Konstitutionen og Regeringen*». Heraf flyder, at man maa skrive *for* samme. Atter Ensidighed! En saadan Indskrækning kan umulig være fordelagtig hverken for Konstitution eller Regering. Skulle vi alene have Lov til at skrive *for* og ikke *imod*, saa bort med Ordet: Skrivefrihed! da bør de, der foreslaa en Lov med en saadan Indskrækning, tillige foreslaa et nyt Ord, der ikke indeholder mere end Begrebet om det lidet, man vil unde os. Hvor jeg blot har Lov til at rose, ikke til at laste, der er ingen Frihed. Vi regeres ikke gratis; vi betale derfor; dette maa, dette bør saa være; men jeg skulde ikke have Ret til at sige, naar jeg tænker det: *jeg regeres slet for mine Penge?* — Selv da, naar et Menneske taler saaledes mod sin Overbevisning og kun af Ondskab, kan

¹⁾ «Hvorvidt Satan er berettiget til at blande sig i Opdragelsesvæsenet? Prisopgave fremsat af det videnskabelige Selskab i Æbeltoft 1816». Manusk. paa Universitets-Bibliotheket.

en Regering, der er sig sine redelige Hensigter bevidst, rolig lade ham skraale. Tusend Borgere, der ere tilfredse med Regeringen, ville overstemme ham; og om endogsaa disse tie, om hin endog skulde staa ene paa Torvet med sit Tilhæng, saa véd dog vel enhver Regering, at det er ikke med Skraal man omstyrter Troner. Den *gode* Regering vil føle, at den tavse og fornøjede Borger aldrig laaner nogle urolige Hoveder deres Hænder til et Vovespil, hvor der er mere at tabe end at vinde. — — Er Regeringen, er Konstitutionen virkelig slet eller ilde erhvervet, og jeg straffes, fordi jeg sagde Sandhed, kan da ved min Straf den ene blive god og den anden vel erhvervet? Har jeg sagt Usandhed, enten af falsk Overbevisning, Kaadhed eller Ondskab (og hvilken menneskelig Domstol kan med Vished bestemme *hvad* der var min Bevæggrund) saa lad en uudblivelig Foragt werde min eneste Straf! paa det at ikke den mindre oplyste, der maaske tror mig uskyldig straffet, skal erindre sig, hvad der staar i Fabelen: *Du har Uret, Jupiter! thi Du griber til Dine Tordenkiler!*» —

Heibergs Tankegang er her vistnok fuldstændig korrekt. Men han tager ikke i Betænkning, at den, for hvem «Skraalerne» ere farlige, er ikke Regeringen, men Oppositionen.

Intet er en upopulær Regering mere velkomment, navnlig i et vanskeligt Øjeblik, hvor den er kjørt fast, end en forfængelig Taabes Opfordring til at gribe til Vaaben eller et ungt Brushoveds uovervejede Trusler; dette vil altid i høj Grad styrke dens Forspands Trækkeevne. —

Han fortsætter: «*Man maa ikke i Skrifter opfordre til Oprør.*» Skulde jeg her følge min egen Overbevisning, da vilde jeg, af Grunde der lettelig kunne udledes af det foregaaende, oprigtig erklære mig for det Modsatte. Men jeg véd, at Filosofer, for hvis Kundskaber og Dybsind jeg bøjer mig dybt, endnu ikke ansé Begrebet om Oprør og sammes Tilladelighed for at være aldeles afgjort; det vilde altsaa være en utilgivelig Egoisme af mig, om jeg vovede mig til at erklære offentlig for Ret, hvad jeg efter min individuelle Overbevisning ansér for Ret, i en saa problematisk Sag. Jeg tier her, og nøjes blot med at erklære, at jeg, for min Del, skal ikke finde mig misfornøjet med at en *direkte* Opfordring til Oprør bliver i en tilkommende Skrivefriheds-Anordning erklæret for ulovlig. *Jeg* har aldrig opfordret og skal aldrig opfordre til Oprør. Loven — selv den, om hvis Uretfærdighed jeg tror mig overbevist — skal ikke finde Nogen mer villig til at lyde sig end mig; naar man blot vil tillade mig at sige, idet

jeg lyder Loven: «*Den er uretfærdig!*». Loven skal jeg lyde, fordi jeg vil og bør; Magtsprog, fordi jeg maa og skal.»

Forholder det sig nu saaledes (som en ansét Historiker har ytret), at «Heiberg udtaler som sin Mening: at det ikke bør være forbudt at opfordre til Oprør»? — Ja det kan man jo gjerne sige. Men den, der læser sligt Resumé paa to Linjer af, hvad vor Forfatter har udtalt i sit lille Skrift, maa (især naar det anføres som en yderligere Grund for Regeringen «til at sætte ham paa det sorte Bræt») faa den Opfattelse, at «Heiberg *ønskede*», at det ikke burde være forbudt at opfordre til Oprør¹⁾. Dette involverer igjen, at Heiberg selv vilde være uantastet, naar han i Skrift eller Tale opfordrede til Oprør. — Man læse nu mine Referater og se, om man kan faa en slig Mening ud deraf. —

Med Hensyn til det frie Ord lige overfor Embedsmænd siger han: «*Man maa ikke skrive imod Embedsmænd og deres Embedshandlinger*» — Hvorfor ikke? Hvad er det for en Glorie man vil drage om Embedsmandens Hoved? Han skulde være mere hellig, mere majestætisk end Majestæten selv? Regenten tillader, at man bedømmer hans Anordninger, og Embedsmanden

¹⁾ Jvnfr. «Dagbladet» f. 4 April 1889.

skulde være hævet over Kritik? Ligesom i næsten enhver despotisk Stat Regenten selv er den mindst despotiske, saaledes lærer en sørgelig Erfaring, at den ringeste Embedsmand ikke sjældnen udøver den haardeste Despotisme. Og hans Handlinger skulde ikke turde bedømmes! Sikkert vil Kommissionen aldrig gjøre et saadant Forslag. Meget mere stoler jeg paa, at dens Betænkning vil blive, at enhver Øvrigheds-persons Erklæring mod en Klagende, bør sendes denne til Besvarelse, hvilket hidindtil sjældnen, idetmindste ikke altid er sket. Hvo ønsker ikke dette, som véd, hvor vanskeligt det er, at faa Ret mod sin Øvrighed, saa længe denne ved hemmelige Erklæringer ustraffet kan beskyldte Klageren for Alt, endog for ubeviselige Hensigter, for Kvintessentsen af alle Forbrydelser, den at være et uroligt Hoved, der dog sjældent betyder Andet, end at man ikke rolig vil lade sig træde paa Hovedet.»

Han slutter: «Endnu et Par Ord til Undskyldning, fordi jeg skriver i denne Sag, hvori jeg meget vel føler, at jeg ikke kan trænge til Bunds, da den overgaar mine Kræfter. De bedste Talere tie. Sagen er af yderste Vigtighed. Den Lov, vi vente, kan bidrage til at styrke eller til at opløse Staten. Det er enhver god Borgers Pligt, at ofre *sin* Skærv paa Fædre-

landets Alter, og jeg skal meget rolig høre paa, at man erklærer mit Arbejde for unyttigt, naar man kun ikke miskjender mine Hensigter. Ingen ønsker mindre end jeg at ryste Danmarks Konstitution, uagtet alle de Fejl jeg med Raynal (Hist. philos. & polit. des etablissement des Européens dans les deux Indes Livre XII) tror at finde deri. Ingen skal mindre modsætte sig de offentlige Avtoriteter end jeg; og dette er vel noget nær Alt, hvad man har Ret til at fordre af den, der, fra det Øjeblik, da han greb Pennen, for at kæmpe mod det, han ansér for Misbrug, ikke har vundet Andet end Regeringens uforskyldte Unaade og dens blinde Tilhængeres Had». —

Det har været mit Ønske, at Læseren gjen-nem omstændelige Uddrag skulde blive bekendt med denne Brochure, dels fordi den i hint mærkelige Tiaar er Heibergs eneste *rent* politiske Skrift, dels fordi man ikke i *dets* Fremkomst skal søge Grunden til den skammelige Tilsidesættelse, han snart skulde blive Gjenstand for. Jeg finder hverken i dette eller i, hvad han før den Tid har skrevet, «republikanske Sympathier fremsatte paa en hvas Maade» ej heller «Grovheder»¹⁾. — Grovheder laa under

¹⁾ Holm a. S. 163—64.

normale Forhold i det Hele taget ikke for Heiberg. Han kunde være skarp, bidende, ironisk-spids, ja vel endogsaa drillende; men han var altfor meget opdragen gjennem klassiske og franske Forfattere, til at han skulde være «grov». Grovhed er uforenelig med den ydre Anstand, som altid maa have været ham naturlig at overholde. At udslynge et Skældsord, der aldrig kan finde Anvendelse paa En selv, mod en Mand, som man mener fortjener det, kan vise sig at være en Fejl, men aldrig blive en Grovhed. Der kan komme Øjeblikke, hvor man er moralsk forpligtet til at bryde Anstanden. —

Heiberg kommer i sit Lejlighedsskrift atter tilbage til sin Yndlingstanke, at en dygtig og god Regent aldrig vil blive rokket paa sin Magts Sæde, fordi «nogle faa enten dumme eller andre Mennesker ere misfornøjede med ham. Dræber man en Hund, fordi den bjæffer ad Maanen? Kan en Hunds Tuden drage denne Planet ned fra sit Sted paa Firmamentet? — Men er Fyrsten ikke Andet end en malet Maane, da staar han ikke højere paa Himlen, end at menneskelige Hænder kunne række ham. Man glæder sig ved ham, naar han gjør Godt; man lader ham sidde, saa længe han intet Ondt gjør; men vé ham midt blandt alle sine Stjærner, naar hans Indflydelse volder Pest i Landet!» —

Heibergs Mening er, som den stedse har været, at «vil Regeringen forebygge Revolutioner, da søge den altid at dæmme for deres Udspring ved Kilden selv, forinden denne udbreder sig i tusend Kanaler, der alle sluttelig forene sig i en rasende Strøm, hvor ingen Fordæmninger mere kan hjælpe. — *Oprør og Revolution udspringer ikke nedenfra hos Folket, men ovenfra hos Regeringen og Magthaverne.*» Man bør ikke glemme, «at den ikke altid er den angribende, som først slaar til, men som oftest den, der nøder mig til at slaa O, at dog Regeringerne vilde betænke, at aldrig noget Folk lader sig forføre til at gjøre Oprør mod en Styrelse, hvorunder det befinder sig vel; at intet Lastdyr er saa taalmodigt som en Nation; at denne villig bærer de Byrder, man læsser paa den, saa længe som den kan; og naar den nu ikke længere kan bære, hvo er da Skyld i Følgerne?» — — Og han hentyder som tidligere i sine politiske Viser til slette Raadgiveres sørgeligskadelige Indflydelse: «Gid dog Regenter ville betænke disse og flere lige saa dyrebare, ofte igjentagne Sandheder, og jage Slangerne bort, der hvisle omkring dem forat forgifte deres Hjærter og sætte Splid mellem dem og Nationerne».

Heiberg udtaler her sin intelligente Samtids

grundfæstede Anskuelse om Aarsagen til den franske Revolution. Nyere franske Historie-Filosoffer har paastaaet, at det var de forældede Institutioner og Samfundsforhold, som bar Hovedskylden: Franskmændene ville ikke modtage Reformer af Kongens Haand; de ville selv reformere og revolutionere Staten. Heri turde der være adskillig Sandhed. Alligevel staaer Meget af det, Heiberg fremfører, ved sit Værd. En Statsindretning og Samfundsform kan være lige saa gammel, den være vil, besidder den endnu nogen Livskraft, er den endnu et virkelig Noget af det, den skal repræsentere, saa betænker et Folk sig hundrede og atter hundrede Gange paa at omstyrte det Gamle for at faa noget Nyt i Stedet, som er det uvant og ukjendt; ja et Forsøg udenfra paa at iværksætte en saadan Omstyrtelse vil ofte møde den kraftigste Protest og voldsomste Modrevolution. Vendées Opstand mod Konventet; Spaniernes Modstand mod Kong Josefs liberale Regimente ere et Par af de mange Exempler, Historien i saa Henseende frembyder.

Det er bekjendt, at «Koranen» som Religionsbog staaer under det ny Testamente; men i én Henseende turde den besidde et Fortrin: i Koranen tages der mere Hensyn til Individets

Stilling til Staten og Regentens Forhold til sit Folk. Saaledes lyder et af dens Sprog: *Den Hersker, der bortgiver et Embede til en Mand, uagtet der i hans Rige findes en Dygtigere til at beklæde det, forsynder sig baade mod Gud og Staten.* — Det havde været ønskeligt om Regeringsmændene her i Landet havde været sig denne vægtige Sandhed bevidst, da de forkastede P. A. Heibergs Ansøgning om Notarius publicus-Embedet i Kjøbenhavn, hvortil han baade havde moralsk Ret og fortrinlige Kvalifikationer.

Sagen forholdt sig saaledes: I næsten fire Aar havde Heiberg været Medhjælper hos den gamle Notarius publicus, da han d. 31 Mai 1790 af Magistraten fik Successionsbestalling paa sin Svigerfaders Dispacheur-Embede. Den gamle Notar, Justitsraad Schmidt, var imidlertid altfor glad ved sin dygtige Assistent's Tjeneste og følte sig altfor svag og evneløs til at kunne undvære ham. Han bad ham derfor indstændig om at forblive hos sig, til han afgik fra Embedet, i saa Tilfælde skulde han gjøre Alt, hvad der stod i hans Magt, for at faa ham udnævnt til sin Efterfølger. Da et saadant Løfte efter Tidens Praxis omtrent var énslydende med at faa Expectance paa Embedet, og Heibergs fremragende Dygtighed i Notarialforretninger var bekjendt, slog han til og blev hos den Gamle.

Naar vi høre, at han nogle Aar efter den 7 Juni 1794 frasagde sig Dispatcheur-Embedet, tør man antage, at det har været, fordi han nu følte sig saa rutineret i det Fag, han var kommen ind i, at han ikke kunde staa sig ved at forlade det, for at sætte sig ind i de Pligter en ny Stilling maatte kræve¹⁾. — Men Schmidt og Heiberg havde gjort Regning uden Vært; thi da den Første som alderstegen Embedsmand vilde resignere, blev det ham gennem Mellemand betydet af Geheimeraad Brandt, Cancelliets Præsident, at han gjorde bedst i *ikke* at indgive nogen Ansøgning om Afsked. Det er efter den historiske Fremstilling tydeligt, at man ikke har villet have Heiberg til Schmidts Efterfølger og derfor foreløbig søgt at trække den endelige Afgjørelses Tid ud. Længe kunde dette dog ikke ske; thi Schmidt var højt oppe i 70'erne og havde haft et let apoplektisk Anfald, rimeligvis af Ængstelse for at skulle komme til at lide Nød, hvis man en Gang gav ham sin Afsked. Det skal siges til Heibergs Ære, at han under disse Forhold mere tænkte paa, hvorledes hans gamle Principal kunde befris fra Tjenestens Byrder og tillige blive sikret mod

¹⁾ Dette antyder H. selv i sine Stridskrifter mod Olsen.

fremtidige pekuniære Bekymringer, end paa sine egne Affærer. Uagtet han ikke personlig holdt af Biskop Balle eller hans Optræden¹⁾, gik han dog til ham, da han vidste, at han var en Ven af Schmidt, og bad ham anvende sin Indflydelse hos Cancelliherrerne til Schmidts Gunst. Denne Opfordring blev tagen til Følge og hjalp særdeles; thi Geheimeraad Brandt kjørte selv hen til den syge Notarius²⁾ og, som Heiberg fortæller, «trøstede ham paa det bedste», m. H. t. hans eventuelle Pension. — Det siges nu vel ingen Steder; men jeg kan ikke afholde mig fra den Tanke, at Excellencen ved samme gode Lejlighed har forsikret Schmidt, at *ham* ønskede man ikke i nogen Henseende at fortrædige; men *Heiberg* vilde man paa ingen mulig Maade have til hans Efterfølger. Ogsaa turde det lejlighedsvis være bleven betydet Schmidt, at han ikke skulde meddele Heiberg Noget om, *naar* han agtede at indgive sin Afskedsbegæring og ikke sige ham det, før *efter* at det var sket; tillige skulde han anbefale en Anden ved Siden af ham til sin Eftermand. Man vilde da kunne udnævne en ny Notarius, inden Heiberg ind-

¹⁾ Katalog over Bøger og Rariteter, der bortsælges i Næsenallevegnes Gaard Nr. 1.

²⁾ Tu si tacuisses, philosophus mansisses S. 20.

kom med sin Ansøgning. Jeg slutter det deraf, at Schmidt indgav sin Ansøgning uden at mæle et Ord om det til Heiberg, og foruden *ham* nævnte en Sekretær Gude som ret skikket til Notarembudet; en anbefaling, som sikkert med Rette maatte vække Heibergs Forundring¹⁾. Thi det er jo aldeles umuligt, at Schmidts Hukommelse i den Grad skulde være svækket, at han ikke skulde kunne erindre, hvad han gennem 11 Aar havde lovet en Mand, som var ham til en saa overordentlig Støtte i hans Embedsgjerning, og som han daglig saa i sit Hus. Man tør dog ikke gaa for strængt i Rette med en stakkels, svag Olding, der søger at hytte sig paa det Sidste, men næsten afskyligt var det af dem, der benyttede hans Alder, hans Svaghed og Angst for Udkommet til at faa ham til at bryde sit atter og atter givne Ord til en Mand, han var stor Taknemlighed skyldig, blot fordi denne var dem ubehagelig som Skribent.

Næppe havde Heiberg erfaret, at Schmidt havde indgivet sin Ansøgning, før han (af let forstaaelige Grunde) paa Timen indsendte sin. I denne anholdt han om enten at maatte overtage Tjenesten paa de Vilkaar, der var blevne forundte den gamle Notar, eller ogsaa, at han

¹⁾ Suum cuique S. 18 Anm.

maatte konstitueres for Schmidts Levetid; men endogsaa efter den Tid erklærede han sig at ville være fornøjet med hs. Majestæts Bestemmelse om og paa hvilke Betingelser, han da kunde erholde Tjenesten. *Denne Ansøgning* bilagde han med Attester og Rekommandationer i Original fra Formændene og de Ældste i Kjøbenhavns Grosserersocietet, Højesteretsadvokaterne, Hof- og Statsretsassessorerne, Politikammerets Chef og Medlemmerne af Sø- og Handelsretten, en Række Vidnesbyrd, der ikke alene var til den største Ære for Heibergs Dygtighed i Translations- og Notarfaget, men ogsaa udtalte disse Mænds levende Ønske om at maatte beholde ham i denne Funktion¹). — Man havde aabenbart ikke ventet, at Heiberg skulde være saa expeditiv, og man er øjensynlig kommen i nogen Forlegenhed med alle de vægtige Attester og underdanige Anmodninger fra Folk, der (hvis ellers Nogen) maatte have særlig Erfaring i slig en Sag. Der gik derfor hele to Maaneder, inden man opslog Embedet som vakant: man maatte først finde en Mand, der paa en nogenlunde værdig Maade kunne optræde som Heibergs Konkurrent. En saadant mente man endelig at have fundet i den forhen-

¹) a. S. S. 34—41.

værende danske Konsul i Tunis-Algier, *Prof. G. H. Olsen*, der i sin Tid (uden at være cand. jur.) havde manuduceret soranske Akademister i Retsvidenskab og tillige en kort Tid holdt Forelæsninger ved det hensygnende Akademi over moderne Literatur. En ikke ringe Anbefaling har Olsen haft i den Omstændighed, at han var forlovet med Balles meget giftesyge Datter ¹⁾. Vingerne maatte stækkes paa den farlige Oppositionsskribent; men Bispens Svigersøn — det forstaar sig — burde ogsaa hjælpes til et Embede. — En Sag drives altid bedst, naar den har et dobbelt Formaal.

Først da Olsen havde faaet Opfordring (for ikke at sige Ordre) til at anholde om Embedet (thi han skal have krympet sig stærkt derved) og havde indleveret sin Ansøgning til Cancelliet, blev Notarius publicus-Embedet opslaaet som vakant. Nu indgav Heiberg sin Continuations-Ansøgning. — Han nærede dog intet Haab. «De giver heller Embedet til Rakkeren end til mig», skriver han d. 27 Febr. 1798 til Broderen, «og desuden har jeg ikke sat min Fod, denne Sag betræffende, hos nogen Mand i Velten eller i noget Forgemak» ²⁾ Denne Stolthed bør man

¹⁾ I saa Henseende fortæller den ældre Slægt morskommene Anekdoter.

²⁾ Breve udg. af Dr. J. L. Heiberg S. 22.

holde Heiberg til Gode. Allerede for Aar siden havde han talt med en af Cancelliets indflydelsesrigeste Mænd, Generalprokurør Chr. Colbjørnsen, om Tingen, og senere havde han ved hine fremlagte Vidnesbyrd mer end tilstrækkelig dokumenteret sine Kvalifikationer. Desuden hvad vilde al denne «Opvartning» have hjulpen? Olsen skulde have Posten — og han fik den. —

Maaske skulde Heiberg nu have tiet og ladet Kjendsgjeringen om hans uretfærdige Til-sidesættelse tale; maaske havde dette været bedst for den danske Frihedsbevægelse og ham selv; men en saadan Tavshed har næppe stemmet overéns med hans Æresfølelse og hans Opfattelse af en offentlig Udtalelses Betydning. Desuden fandt der netop *paa den Tid* Magthandlinger Sted, som gjorde ham det betænkeligt at holde sin Oppositionstrang i Tøjlen. En saadan Magthandling var Hof- og Statsretsassessor *Colletts Afsættelse*. — Hertil var Aarsagen denne. Collett, en filosofisk dannet Jurist, havde i «Lærde Efterretninger» leveret en udførlig Anmeldelse af Birckners Skrift om «Trykkefriheden og dens Love», som han senere lod udkomme i Særtryk. Heri havde han paastaet, at «Embedsmændenes Troskabséd ikke kunde være dem til Hinder i at udtale Grundsætninger, som vare i Strid med dem, hvorpaa Danmarks Forfatning var bygget»

og endvidere «at den dydige Atheist i sin Person realiserede det højeste Ideal af moralsk Fuldkommenhed og Kraft». Det sidste var ikke Andet end kantisk Konsekvensmageri, idet den store Königsberger-Filosof (som bekjendt) lader Religionen være en Afledning af Moralen og ikke en absolut Aabenbaring¹). Men en saadan Sætning, sét uden Sammenhæng med den Tanke- retning, hvis Resultat den var, maatte nødvendigvis vække Kronprinsens og de konservative Regeringsmænds Forargelse. Hvor kunde man tillade, «at en af Landets højere Dommersæder beklædtes af en Person, der ansaa Edsbrud for en god Handling og Gudsfor nægtelse for den største Hæder?» — Altsaa blev Collett afsat fra sit Embede, *men uden at Loven var bleven adspurgt og Dom var falden i hans Sag og dertil uden en Skilling i Pension.* — Denne Resolution vakte almindelig Forbavselse og Indignation. Thi siden Struensees Tid var det noget Uhørt, at en Embedsmand og navnlig en Dommer havde lidt en slig Medfart af Landets Styrelse²). At denne haarde Regeringsbeslutning communiceredes den almindelig agtede Mand paa hans Bryllups-

¹) Dette gjør ogsaa M. K. Bruun rigtig opmærksom paa i «Tria juncta in uno».

²) Jvnfr. A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie I, 67.

dag, bidrog naturligvis ogsaa til at hæve Sympathien for ham.

Collett tav; Heiberg for sit Vedkommende hverken vilde eller turde tie. Imidlertid var det ikke uden en vis Forsigtighed han gav sin Pen Løb; thi hans Mistænksomhed havde tilhvisket ham, at man spejdede efter Lejlighed til atter at sætte Generalfiskalen i Bevægelse mod ham¹⁾. Man mærker da ganske vist Heibergs harmfulde Bitterhed i hans polemiske Skrift mod Olsen: *Suum cuique* («Enhver Sit»), men ogsaa en Bestræbelse efter at dække sig. Han søger at hævde sin moralske Ret til Notar-Embedet, men bliver derfor ikke grov mod Avtoriteterne eller uretfærdig mod sin altfor lykkelige Medbejler. «Jeg vil ikke,» siger han, «have det saaledes forstaaet, at Prof. Olsen ingen Duelighed besidder. En Mand kan være en meget klog og habil Mand, og dog ikke være dulig til et og andet Embede, og at dette er Tilfældet med Olsen, dette paastaar jeg, og det tør jeg forsvare. Der gives vist nok mange, der have større Kundskab i Bog-sproget og det fine, end jeg; maaske Prof. Olsen

¹⁾ Som et Kuriosum kan bemærkes, at denne havde deltaget med Højesteretsadvokaterne i at give Heiberg Dygtighedsbevis.

er én af dem; naar det derimod gjælder om nogle tusend Sø- og Kunst-Termini i en halv Snes Sprog, der ikke lettelig læres uden ved en lang Rutine, som ingen Andre end jeg har kunnet have i Kjøbenhavn i de sidste 11 Aar, saa fornærmer jeg nok næppe Hr. Olsen med, hvad jeg har sagt; ja ikke en Gang om jeg sagde, hvad jeg virkelig tror: at han ikke kjender disse Termini i sit Moders Maal». Heiberg vedlægger nu et ikke ganske let hollandsk Dokument, som Olsen har leveret i Notarial-Oversættelse; men som Heiberg, ved at aftrykke sin egen Oversættelse ved Siden af, viser han baade har kunnet forstaa og læse bedre end den ny Notarius. — Dog én Uforsigtighed begaar han, som senere skulde komme ham dyrt til at staa. Da han vil rense sin offentlige Personlighed for den Skygge, de ham overgaaede Domme kunne kaste paa ham, faar Selvfølelsen Magten over ham under Omtalen af hans tredje Sag, og han siger: *«den blev anlagt mod mig for nogle Udtryk mod Master Pitt eller, som hs. Majestæt behagede at befale, mod Kongen af Storbrittanien — — — —»*. Dette var ganske vist sandt; men Heiberg burde have husket, at hver Sandhed har *sin* Tid.

Olsen maatte naturligvis svare. Dette gjorde

han i Skriftet «Avdiatur et altera pars»¹⁾; men (som det synes mig) ikke paa en Maade, der var Manden værdig. At han værger for sig lige overfor Heibergs Paavisninger af Fejlene i den notariale Oversættelse af det hollandske Dokument, var kun nødvendigt Selvforsvar. Men at han ikke gennem hele sit Modskrift lader skimte en eneste Følelse af, at hans Antagonist i denne Sag har Adskilligt at beklage sig over, forekommer mig i høj Grad uridderligt. Der gaar en vis flot, overlegen Tone gennem hele hans Tilsvær, og det er inddelt i Kapitler med Overskrifter, som man kan træffe dem i det 18de Aarhundredes Romaner. Heibergs officielle Personlighed angribes baade utidig stærkt og saare ubilligt, og Regeringens Optræden imod ham forsvares paa en Maade, der næppe passede sig for en Mand, som netop i den Sag, hvorom der var Tale, var bleven saa stærkt begunstiget af Avtoriteterne. — Det var ikke vanskeligt for Heiberg at imødegaa sin Kontrapart i en ny Brochure: «Tu si tacuisses, philosophus mansisses»²⁾. Olsens «Duplik» var kun ligeoverfor denne en mat Parade. —

¹⁾ «Ogsaa den anden Part bør høres».

²⁾ «Hvis Du havde tiet, vilde man have vedblevet at ansé Dig for en Vismand».

Men *efter* at denne «*Notarialfejde*» var til Ende, og Heiberg med den bedste Del af Publikum paa sin Side havde givet sin Fortrydelse over Regeringsmændenes Adfærd Luft, maatte den Følelse dog paatrænge sig ham, at havde *han* vundet ideelt, havde *Olsen* sejret reelt. — Heiberg havde ikke alene set sit sikre Haab om en anset social Stilling strande; men han var ogsaa bleven stemplet som en Mand, paa hvem den kongelige Unaade hvilede. — Mangan anden Oppositionsmand vilde vel under saadanne Forhold have veget og dukket sig (og det vilde have været baade menneskeligt og forstaaeligt); men Sligt var ikke overensstemmende med Heibergs Karakter. Han besad Noget af Catos trodsige Aand. Ulykken bidrog kun til at skærpe hans Vaaben.

XIV.

Dog hvor meget Mand Heiberg var; han var dog ikke mere end et Menneske. — Der kom en ny Ærgrelse til den sidste store. Ikke nok med at Olsen uretfærdigt blev begunstiget paa hans Bekostning; man søgte endogsaa at gjøre ham det Brøderhverv stridigt, der endnu var levnet ham. Under 7 Aug. 1798 indgav Olsen et allerunderdanigst Forslag til Regeringen, om der

maatte ansættes flere Translatører og dernæst, om det maatte blive afgjort «hvilke de flere Sprog vare, hvori Heiberg var ansat som Translatør». Men han skyndte sig med at tilføje, at «dette hans allerunderd. Forslag er grundet paa Motiver, som hverken krænke hans Karakter som Embedsmand eller kaste Skygge paa hans Navn som Menneske og Borger»¹⁾. Qui s'excuse, s'accuse! — Da Kjøbenhavns Magistrat æskede Heibergs Erklæring i denne Sag, udtalte han, at Spørgsmaalet, om flere Translatørers Ansættelse kunde være nyttig for Almenheden, vilde han henstille; men for Translatørernes eget Vedkommende vilde det være en sand Sultekur, hvis de alene skulde leve af det altid slet betalte Oversætterarbejde. «Da han var ene om det, tjente han i Aarene 1789, 90 og 92 ikke en Gang 500 Rdr. derved; først efter 1795 har han med uophørligt Arbejde fra tidlig Morgen til sildig Aften været i Stand til at tjene, hvad der behøvedes til en ganske tarvelig Underholdning for ham og hans Familie». Hvorledes vilde det da gaa, naar Flere skulde dele de ringe Honorarer.

Olsen fik naturligvis sit Ønske opfyldt. «At der er beskikket to ny Translatører», skriver

¹⁾ Minerva 1798 Avgust.

Heiberg til sin Broder, «har Du vel set af Aviserne. Det er sikkert ikke sket enten for at sy Notarius Olsen Puder under Armene, eller for at beklippe mine Indkomster. Sat sapienti». —

Paa dette Tidspunkt af sit Liv har Heiberg følt sig, som om han var jaget. — Men selv det jagede Dyr har et Skjulested, hvor det kan fjæle sig og trække Vejret. Heiberg havde det ikke. Hans Hustru, der i dette Øjeblik skulde have været hans bedste Ven og tryggeste Støtte, var efterhaanden bleven kold imod ham og opholdt sig jævnlig hos sin Fader, der ejede et rummeligt Hus paa den *da* meget landlige Blegdamsvej. Var hun hjemme, var der ingen Ømhed, ingen Hygge; var hun borte sad han alene med sine pinlige Tanker. I saadanne Øjeblikke har hans Sind kunnet være saa knuget og tynget, at det (selv for en Natur som hans) ikke har været til at udholde, og han har da grebet til dulmende Midler. Med Hensyn til dette vigtige Punkt i hans Temperaments Historie skrifter han selv for os¹⁾: «Det er en bestemt Sandhed, at mine adskillige, mest politiske Bekymringer havde bragt mig temmelig langt paa Vejen til en Last, der én Gang bleven til en Vane, næsten aldrig kan aflægges, og som ufejl-

¹⁾ Skuespil IV (1819) Efterskrift.

barlig i kort Tid bringer Enhver, som forfalder dertil, i Graven. Aldrig saa snart var jeg ved en uventet Katastrophe løsrevet fra de politiske Pligter — man lé ad dette Udtryk, hvis man har Mod dertil — til hvis Opfyldelse jeg troede at have forbundet mig mod Menneskeheden og mit Fødeland, før Aarsagen var forsvunden, og Virkningen forsvandt tillige. Forplantet til et fremmed Land, har jeg vel aldrig kunnet op-høre at føle for Menneskehedens Held; men mit Forhold var forandret og mine Pligter med det samme.» — Det er umuligt, at Heiberg med disse Ord har villet (som Nogle tro¹) give os at forstaa, at han «slog sig til Flasken». Umaadeholden end sige overdreven Nydelse af alkoholholdige Drikkevarer var saa langt fra at være hans Tilbøjelighed, at han snarere af-skyede alt Fylder. Ikke alene Rahbek vidner herom i sine «Erindringer»; men man vil i mit Skrift mer end én Gang have lagt Mærke til, at jeg ved Fakta søger at paavise, at en slig Fejl umulig kan have været hans. Desuden hvis Heiberg havde været en Dranker, skulde hans Hustru nok have mærket det, og vi vilde sikkert have faaet det som saa meget Andet at

¹) Clemens Petersen: P. A. Heiberg i Illustr. Tid. 1864—65.

vide gennem Fru J. L. Heibergs Beretning. — Ved at tænke nøjere over Sagen er jeg kommen til det Resultat, *at den Nydelse Heiberg er bleven forfalden til, maa have været Opium.* Denne Antagelse er jeg bleven bestyrket i ved min Ven, den bekjendte Lægehistoriker Prof. Jul. Petersens samstemmende Udtalelse. I et Brev, han sendte mig paa min Forespørgsel i saa Henseende, siger han: «Der er næppe nogen Tvivl om, at «den Last», Heiberg har hengivet sig til, er en overdreven Nydelse af det da brugelige Laudanum. Og han var ikke den eneste paa den Tid, der hengav sig til denne farlige Tilbøjelighed. Jeg erindrer i Tidsskrifter fra Slutn. af forrige Aarhundrede at have læst hjerteskerende Klager over de Ulykker og den Sorg, den forvoldte i Familier». — Heiberg har da efter al Sandsynlighed taget Opium efterhaanden i større og større Doser. Man véd fra de nyere Undersøgelser om «Morfinismen»¹⁾, hvorledes Morfinen (d. e. forstærket Opium) fremkalder et Opsving i Tænkeevnen og Arbejdskraften, som er forbavsende. Ens Humør forbedres overordentlig. Har man været generet af Ensomhed, forsvinder dette Tryk

¹⁾ Jvnfr. Knud Pontoppidans for Lægmand meget instruktive Afhandling.

aldeles: man kan tilbringe hele Timer i sit Arbejdsværelse under et ejendommeligt sjæleligt og legemligt Velbefindende. Men *saa* indtræder Afslappelsen. Man bliver trist, træg og tung. Har man Arbejde, som rask skal expederes, maa man da atter gribe til det stimulerende Middel, og atter og atter forøge det. $\frac{1}{2}$ Aar efter Misbrugets Begyndelse optræde Symptomerne paa Opiumsforgiftning. Ikke alene Ens Legeme lider derunder, ogsaa Ens Moralitet depraveres. Kun ét synes da virkelig at kunne redde Patienten, nemlig en Forandring af Opholdssted og Omgivelser, der formaar at sætte hans Sind i en behagelig Stemning, men først og fremmest Løsrivelse fra det Arbejde, der har nødt ham til Anvendelse af hint usalige Oplivningsmiddel.

Har Heiberg da altsaa i hin anspændte, ulykkelige Periode af sit Liv været, hvad vi nu kalder, Morfinist, da forekommer det mig, at dette maa kaste et nyt Skær over hans polemiske Forfattervirksomhed i Aarene 1798—99 og influere paa Bedømmelsen af denne. Vi have da ikke mere at gjøre med en Mand, der trods Skarpheden i sine Angreb dog stedse hidtil har bevaret en vis Ro og Beherskethed; vi se et af narkotiske Midler ophidset Menneske, der med blindt Mod hugger ind paa sine Modstandere eller dem, han tror ere hans

Fjender. Hans Slag kan komme uventede og sviende; men, medens han lader Hugget falde, hvor det kan, er han ganske ubekymret for selv at dække sig. — Heiberg kan da være mere bidende og vittig end nogen Sinde før: der kan staa Funker af hans Klinge. Men hans medfødte Mistroiskhed er bleven potenseret, og hans naturlige Retfærdighedsfølelse er sunket. —

Læseren erindrer, at Forholdet mellem Heiberg og Rahbek ikke havde været det bedste under «Dyvekefejden». Spændingen fortog sig imidlertid; vel ikke saa meget fordi Rahbek havde erklæret offentlig, at han paa ingen Maade var den, der havde støbt Kuglerne for Malte Konrad Bruun, som fordi han stedse vedblev at nære en trofast Beundring og oprigtig Hengivenhed for Heiberg; et Sindelag denne ikke kunde lade være at paaskjønne. Saaledes skete det, at disse to Mænd lidt efter lidt atter knyttede det gamle Venskab, og dette fik sin Gjenbesegling ved de Gilder, der holdtes i Anledning af Paykulls, «den svenske Anakreons», Besøg i Kjøbenhavn. Ved disse Festmaaltider kom det tillige atter og atter paa Tale at knytte en literær Forbindelse mellem de skandinaviske Folk; thi netop paa den Tid var efter tre

hundred Aars Fjendskab og Had atter det gamle Stammefrændskabs Røst begyndt at lyde (cfr. Franzéns nydelige Digt: «Den svenske Sanggudinde til den danske»). Man besluttede at danne et nordisk literært Selskab, og Heiberg, Paykulls gamle Ven, saa vel som den let opflammede Rahbek vare lige ivrige til at komme med Forslag i saa Henseende. Ogsaa Skandinavisten Jens Kragh Høst var meget virksom ved denne Lejlighed, og hos ham holdt Interessen for Planen sig længst. Men Høst syntes, det var nødvendigt at have den Tids mest fejrede Digter, Baggesen, med; og denne, der forøvrigt greb Tanken med sin sædvanlige Øjeblikk-Enthusiasme, mente, at Heiberg var en altfor farlig Mand til at nævnes som Indbyder til et saadant Selskab, derfor burde hans Navn stryges. Da man nu henvendte sig til Rahbek, erklærede denne, for ikke at støde sin gjenvundne Ven, at *han* ikke vilde være med, naar Heiberg skulde udelukkes. Enden paa det Hele blev da, at de egentlige Skandinavier stiftede et literært Selskab for sig: *det skandinaviske*; medens de, der først og fremmest havde Literaturens og Pressens Frihed i Sigte, dannede et nyt med det betegnende Navn «*For Sandhed*».

Dette Selskab blev strax mistænkeliggjort; og Politimesteren modtog en anonym Angivelse

derom, som for at gjøre Tingen «mere bevægelig, var skreven med rødt Blæk». Dog denne Skræk for den røde Republik var sikkert aldeles ubeføjet. Blandt Medstifterne af dette Selskab var *Heiberg* ingenlunde Jakobiner, *Collett* lige saa lidt, endnu mindre *Rahbek* endsige Præsterne *M. F. Liebenberg* og *Pawels*, der efter hinanden beklædte Formandspladsen¹⁾. Det var et Samfund af yngre frisindede Mænd, der, som *Rahbek* sagde i sin Indledningsafhandling til Selskabets Tidsskrift, ikke bildte sig ind, at Alt, hvad de talte og skrev, var ret, rigtigt og sandt, men ærligt *søgte* efter Sandheden. De vilde bryde en Lanse for Oplysning og aandelig Frihed mod aandelig Dvaskhed og Forsumpning. «De turde sige, hvad de *burde* sige». —

En frisk Luftning strømmer os i Møde fra dette gamle Tidsskrift fra vore Bedsteforældres unge Dage. Ny Tanker og ædel Energi mødes i smukt Fostbroderskab paa disse Blade. Man vil ikke alene angribe sine Modstanderes Meninger; man har ogsaa Mod til at forsvare sine egne. Man vil ikke blot rive ned; man har Plan og Materiale færdig til den fremtidige Bygning. Der er en Sanddruhed, en græsk Klarhed og Simpelhed over det Hele, som, skjønt

¹⁾ Sé *Pawels* Avtobiografi.

det Meste af Tidsskriftets Indhold maa ansés for antikveret, ikke undlader at indgyde os Noget af Ærefrygt for disse Forfatteres Bestræbelser. — Første Bind indeholder et historisk-kritisk Angreb af Assessor *Rafn* paa den gamle, sundhedsfarlige Overtro, der gennem Aarhundreder var knyttet til St. Helenes Kilde i N. Sjælland¹⁾; *Horrebows* Forsøg paa at stemme sin Tids ældre Slægt sympathetisk for den ny Oplysnings Formaal; *Frankenaus* «malende Digt»: Christiansborg Slotsruiner efter Branden, der grundlagde sin Forfatters Berømmelse; Kantianeren *Sveistrups* Afhandling om «Smagen»; et pædagogisk Indlæg for de moderne Opdragelsesprincipper af *Heibergs Broder*, der nylig var bleven Rektor i Odense, og af ham selv en meget fri Oversættelse af *Churchills* Satire, «Selvstændighed».

Der er næppe nogen Tvivl om, at Heiberg har oversat og bearbejdet dette Digt *con amore*: paa sine gamle Dage i Frankrig besørgede han en ny og forbedret Udgave deraf, da han mente, at Restavrationstidens Ungdom og Poeter kunde

¹⁾ Man véd nu, hvad R. ikke kunde vide, at denne gamle Kildes Hellighed skriver sig fra Hedenskabets Tid: Tidsvilde d. e. Tyrs Væld. Katholske Præster fralistede ham senere hans Kilde til Fordel for en Helgeninde, St. Helene. Men Byens Navn har røbet den fromme Underfundighed.

have besynderlig godt af atter at høre disse mandige Ord. Af Heibergs egen Tænkemaade og Stilling paa dette vanskelige Tidspunkt af hans Liv giver det sikkert en saare træffende Karakteristik.

«Held Skjalden, der tør sige ligefrem
sin Mening! — Ak der er saa faa af dem —
der frit hver Mand i Øjet skue tør
og frygter ene, hvad man frygte bør!
Ham frister Moden ej, ham tvinger ingen Trang,
ham lokker Stolthed ej at bukke sig for Rang,
at krybe slavisk, staa med Hat i Haand
for hver en stjærnet Paafugl, hvert et Baand,
der brusende ham møder paa hans Vej,
Sligt ser han ligegyldigt, standser ej;
men lær ad Dukken, farer selv i Mag
og er for stor at søge Stormænds Lag. —

Fordømte Slavedyr! der burde leve fri,
men køber gyldne Baand for skændigt Hykleri!
Der med en Gaasefjer, som kunde skabe Held,
forplumrer os Castales skønne Væld!
Der for en lav Gevinst, paa Trællevis,
har givet Tro, Samvittighed til Pris!
Lig Elis Sønner haaner Sandheds Gud,
som til sin Præst har kaaret Skjalden ud!
Der kvæler fræk al Lyst at virke Gavn

og brændemærker selv sit eget Navn!
Der lig en Ruffer, byder ud sin Pen
til Fals for mægtige, men lumpne Mænd;
og gjør en Skjald til en langt ringere Person
end selv den Ting, man kalder en *Baron.*»

Han haaner nu dem, der render efter Klengen af høje Titler. Han viser det Unaturlige i at ansé den patenterede Adel for dannet af ædlere Stof end andre Dødelige. Konger skaber Adel, Naturen Geniet, og dog nedværdiger Manden af Geni sig ikke sjældent til at krybe som en Lakej for en adelig Nar. Hvor usselt! — Husk i Gudernes Kreds værdsættes ikke en Mand efter Guld og Fødsel, men efter Aand og Fortjeneste: og nu skildres med grotesk Humor en saadan Prøve i Himlen. —

«Tror ej, at jeg et Digt til Sandhed gjør!
at jeg af Had en Dom forfalske tør!
Søg, hvo der vill den findes saare let
blandt Akter i Fornuftens Gude-Ret.

Og tænker ej, at lav Misundelse
forførte mig til Fødsel haant at se;
at jeg ej lider Titler for min Død,
fordi jeg selv ei blev til Titler fød.
Ved Gud! jeg føler mere ved at se
Folk pege paa mig langs ad Gaderne;

og naar de sige : Se, der kommer han!
en fattig Digter, men en ærlig Mand,
der i et slavisk Land tør vove paa
at leve fri; — som Solen aldrig saa
at bukke for en adelig Lakej,
og at strø Roser paa den Ondes Vej! —
O! naar jeg hører det og Greven ser,
saa tror jeg dog, at jeg er lidet mer.

Tilbagekald hin Arilds Tid en Gang,
da Adelsmand med Hæder bar sin Rang,
og øved Daad, der nu saa tit i Løn
bli'r dadlet af hans ægte Horesøn.
Retfærdig, selv hvor Egennyttens bød
at hævde Vold; og tro i Liv og Død
sit Fødeland; blot frygtende for Skam;
og elsket af Enhver, der kjendte ham.
Til Dyder snar, til Laster saare sên:
i Klædedragt og Sæder lige rén;
hang aldrig fast i Hoffets Hængedynd;
var gavmild, men holdt Ødselhed for Synd;
var rig, og dog sin Rigdom brugte vel;
var mægtig, men saa Ingen an for Træl;
var hædret, og fortjente Hæderen,
fordi han aldrig stolt begærte den.
Der som en Mur i Krigens Farer stod,
slog for sit Land med en Løvindes Mod;

men, læggende sit Sværd med Glæde ned,
blev, hvad en Helt bør være, blid i Fred.
Der vis og klog, endskjønt just ikke lærd,
dybt i sin Sjæl erkjendte Lærdoms Værd;
der hørte mild paa Armod's Klagerøst;
var Alles Ven, Ulykkeliges Trøst.
Tilbagekald den Tid! væk om Du kan,
af Seklers Søvn en saa agtværdig Mand!
Da skal Du se min Stolthed bøje sig;
han skal faa Rang imellem Gud og mig.
Kan Adel give Værd, da har han den fortjent;
og Avind selv skal ære hans Patent.

Retfærdighed saa bød; — og Digteren —
stolt af sit Kald — maa aldrig glemme den;
han give blot Enhver fortjente Ros,
og vist han skal — selv hvor han laster — tros.
Dog lad ej Hovmod eller Fordom her
indbilde sig, jeg Agt for Titlen bær!
En Titel er for mig en simpel Lyd;
jeg lær ad Fødsel, men jeg ærer Dyd.
Vis mig en Adelsmand, med Adelsjæl;
jeg er hans Ven, men bliver ej hans Træl.
(Skjønt Ingen vil, undtagen Dosmeren,
faa den til Træl, som han kan faa til Ven)
Jeg foran mig vil unde ham et Trin;
tilstaa hans Rang — men aldrig glemme min.» —

Skjønt den uretfærdige Overrets-Dom, Heiberg havde maattet underkaste sig, og den ufor-svarlige Tilsidesættelse, han nys havde været Gjenstand for fra Regeringens Side, vel i dette Øjeblik kunde stemme hans Sind revolutionært, er hans politiske Anskuelse dog de samme som tidligere. — Sine Medstridere for Sandhed og Ret tilraaber ham:

«I Faa! I ædle Faa! hvis kjække Barm
er end for Dyd, for Ret og Frihed varm!
Gaar frem! — I majestætisk Sørgedragt
sé Eders Land for Eders Fødder lagt
at betle Hjælp! — Forraadt af mangel Søn og
Ven,
det knæler for de Faa, det har igjen.
Sé hvor det — stædt i allerstørste Nød —
begærer Frihed eller fordrer Død!»

Og i en Anmærkning forklarer Heiberg hvad *han* forstaar ved «Frihed»: «Jeg er ikke Advokat for Anarki og Rebellion. Den *Frihed*, jeg ønsker, er blot Befrielse for den arvelige Adel og det derfra uadskillige Aristokrati og Barbari. Kongen og hans hele Familie maa for mig gjerne leve og trives. Det er ikke dem, der trykke mig og mit Fødeland».

«Flyv da, o flyv, hver ædel Dannemand!
Hvo hjælper ej sin Moder, naar han kan?
Gaar frem! — o, at Sireners Tryllerøst
ej slukker Luen ud i Eders Bryst!
Bereder ej en elsket Moders Grav
ved farlig Søvn paa det oprørte Hav!
Lad Kulde ej forsinke Eders Gang!
Den er som Is, der ser ej Landets Trang.
Og lad ej Frygt, der raaber til Enhver
af Angest bleg: «En Løve kommer der!»
nedslaa det kjække Mod!» — Staa fast og lokkes ej
ved Trudsler, Gunst og Guld fra Eders Vej!
Staar som én Mand! — kun Enighed gjør stærk. —
Hver Dannemand bifalder Eders Værk.
Gaar frem med Mod! men ogsaa — da I véd,
at Had er Dydens Løn — med ædel Sindighed!
Og viser, at I ej misbruge kan
Oplysnings-Fakkelen til Oprørs Morderbrand.

I en Anmærkning tilføjer Heiberg: Uagtet Forfatteren aldrig har været anset for Oprørsstifter, hvorfor Oversætteren heller ikke haaber at ansés, saa har denne sidste dog troet at burde øge Originalen med nedenstaaende fire Linjer, forat ikke Tid og Omstændigheder skulle blive anførte som Argumenter mod hans rolige Sindelag. Og endelig vil han anmærke, at han efter Billighed venter, at ingen af hans Ord

blive fordrejede fra deres sande Mening. *Han afskyr enhver Statsomvæltning, der ikke bevirkes ved en stigende Oplysning, men blot ved fysisk Magt*». (Disse Ord findes udtrykkelig fremhævede).

Derpaa slutter han:

«Gaar frem! og Dyd, for Friheds kjære Sag, skal vogte Jer ved Nat, skal lede Jer ved Dag. Gaar frem! gaar frem! saa Ret og Sandhed vil; og Sejeren alt hører Eder til. Den maa, den skal! man kan ej staa imod, naar I er ædle, som den Sag er god.» — —

Første Bind af «For Sandhed» vakte dog ikke synderlig Opsigt. Var der intet Andet for Intelligensens Spidsborgere at forarge sig over, var der dog altid *det*, at det ny Tidsskrift var trykt med Typer, som *nu* bruges saa godt som i alle Journaler og Bøger, men den Gang vare helt uvante for den halvdannede Læsers Øje. En aldrende Søofficér havde saaledes forlangt det første Hefte hos Forlæggeren; men neppe havde han kastet et Blik deri, før han leverede det tilbage med de Ord: «Latin læser jeg ikke». Det hjalp lidet at man baade synlig og hørlig søgte at overbevise ham om, at det var «Dansk». Han blev ved Sit, at det var

«Latin». «Maaske» siger Rahbek, der meddeler Historien¹⁾, «var dets Indhold ogsaa Latin for *ham*».

Langt mere Sensation vakte andet Bind. Man finder heri foruden vakre Digte af Frankenaу og Fr. Guldberg²⁾, der ogsaa havde leveret Bidrag til det foregaaende Bind, en ret mærkelig Afhandling af H. G. Clausen om «*Sandhedsfølelse*». — Man kan, mener han, disputere om metaphysiske Ideer; men ikke om hvad der er Sandt eller Usandt i menneskelige Forhold; ikke om det er rigtigt eller urigtigt at handle efter Pligt og Overbevisning, Sandhedsfølelse er ethvert sundt Individ medfødt: som den retvisende Magnet peger den mod den Vej, Fornuften har at tage. Og han fortsætter: «Naturens uforædlede, men og ufordærvede Søn, for hvem Vejen til Sandhed ikke banes, men heller ikke tilspærres, giver ofte de mest paafaldende Beviser paa rigtig og sikker Sandhedsfølelse. Han er stedse Sandheden saa meget

¹⁾ Erindringer V, 334.

²⁾ Thi ogsaa *han* var aktivt Medlem af dette mistænkelige Selskab, vist nok til stor Forargelse og Sorg for sin Fader, den gamle stokkonservative Exminister. Maaske har hans Næstsøskendebarn, den førnævnte Hans Guldberg Sveistrup, Udg. af «Filosofisk Repertorium», vundet ham for de nye Ideer.

nærmere, jo nærmere han er Naturen. Hvorfor have Erobrere og Missionærer fundet saa megen Modstand ved at paatvinge eller indpode fremmede Nationer deres religiøse Meninger? Er dette ikke til Dels, fordi disse ved deres større og mindre Dannelse dog havde Sandhedsfølelse nok til med Haan at forkaste den elendige Overtro, det Væv af haandgribelige Urimeligheder, hine ofte søge at paanøde dem under Navn af Christendom, af guddommelig Aabenbaring? Hin Grønlænderinde, som *Poul Egede* fortæller om i sine *Efterr. om Grønland*, «havde ofte gjort sin Præst vred med sine mange Indvendinger og Modsigelser. Hun klagede, at han havde slaget hende, fordi hun ikke kunde tro, at Gud var saa stræng, som han forestillede ham. Han havde sagt, at alle hendes Forfædre var hos Tornarsuk, og skulde pines uden Ende, fordi de ikke kjendte Gud og hans Søn Jesus. Hvertil hun svarede, at de ikke vidste det, og Ingen havde sagt dem det». — En anden Gang, da der ganske i Kirkesystemets Aand taltes til Grønlænderne om Jesu Lidelses Nødvendighed for at forsone Gud, kom de strax frem med den Indvending: «Men kunde Gud ikke gjøre selv, som han vil Menneskene skal gjøre, tilgive Forseelser, uden at straffe dem, der forsaa sig, saa forskrækkelig haardt? — Hans Søn,

sagde En, maa være mageløs from, men Faderen haard og af et fortrædeligt Gemyt». — Hvilke talende Beviser paa Sandhedsfølelse, og det hos et Folkeslag, man saa lidt skulde vente det af! Dog Beviser derpaa levere troværdige Rejsebeskrivelser i Mængde.» — Denne Mand, Fader til den bekjendte Theolog H. N. Clausen og Bedstefader til den nuværende Biskop i Aarhus, var den Gang residerende Kapellan til Frue Kirke og en søgt og yndet Prædikant. Han blev senere Sjællands Stiftsprovst. —

Ogsaa Rahbek havde leveret et langt Bidrag. Han havde faaet den ganske morsomme Idé at fortælle en dansk Nutids-Don Quixotiade. — En afdanket Underofficér havde ved at ægte sin Obersts Tjenestepige erholdt Fyrmesterembedet paa Anholt. Da han en Dag opholdt sig paa Fyret, blev der af en hidseblæsende Jordefoder bragt ham det Budskab, at hans Hustru havde født ham en Søn. Han maatte skynde sig at sige, hvad Barnet skulde hedde, da der var Fare for dets Liv, og det maatte hjemmedøbes. Vandela, saa nævnte Manden sig, hensesattes med Grund i en ret animeret Stemning ved denne Efterretning, ikke saa meget ved de Faderglæder, der ventede ham, som ved den Kjendsgjerning, at han kun havde været gift i fire Maaneder, og han var sig bevidst, at han

og hans Hustru ikke havde tilladt sig noget Illegitimt før deres Ægteskab. Derfor udbød han i en Strøm af Soldater-Eder. Men Jorodemoderen, som hverken kjendte Tysk eller Soldatereder, troede, at han opgav hende Barnets Navne og skyndte sig tilbage med den Besked, at Drengen skulde hedde «Gotzblitz» og «Schwerenoth». Udstyret med disse monstrøse Navne voxer da den lille v. Vandela op, og da Moderen er død i Barselseng, overlades han ganske til sig selv. Da han har lært at læse indenad, sluger han alle de gamle Folkebøger, han kan finde paa Anholt, saaledes «den tapre Oktavianus», «Vigoleis med Guldhjulet og «Kejser Karl Magnus og de 12 Jævninger»; navnlig bliver han helt forgabet i den sidste. Det gaar ham da, som den salig Ridder af la Mancha, at han gjennem denne Læsning indsuger en ubetvingelig Lyst til at udføre mandelige Bedrifter. Og da nu hans Læseskat forøges ved noget anholtsk Strandingsgods, en Kiste med en stor Mængde reaktionære Aviser og Tidsskrifter som «Folkevennen», «Schirachs Journal» o. m. fl., kommer det aristokratiske Sind i den Grad i Bevægelse hos Gotzblitz, Schwerenoth v. Vandela, at han bemægtiger sig Faderens gamle rustne Underofficérssabel og drager ud for at anrette et gyseligt Blodbad paa alle Danmarks

Sansculotter. Næppe er han landet paa Øresundskysten, før «Kampen med Vejrmøllerne» gaar an. Nogle Gavtyve af Desertører, som en Flok Bønder er i Færd med at lægge Haand paa for at føre tilbage til deres Garnison, anses af den unge v. Vandela for emigrerende Adelsmænd, eftersom de ere uniformerede. Altsaa gjør han et vildt Indhug paa «den jakobinske Pøbel», der vil tvinge dem til at blive i deres skamløse Fædreland. Senere hen bruger han samme Adfærd mod nogle foraarsglade Karle og Piger, der danse om et Majtræ, idet han antager dem for Terrorister, som danse om et af «deres afskyelige Frihedstrær» o. s. fr. — Det er tydeligt, at Rahbek med denne Satire vil bortblæse enhver Frygt for hemmelig og aabenbar Jakobinisme i Danmark. —

Men flest Læsere fik naturligvis Heibergs to Artikler: «Politisk Dispache» og «Sproggranskning».

«*Politisk Dispache*» er en Undersøgelse om, hvad et Folks Statsforvaltning koster det. Det var en Tanke, om hvis Nytte Riegels alt havde udtalt sig, og som Heiberg her søgte at udføre og bringe Folk til at overveje. — Hvorfra komme de Penge, der befinde sig i Statskassen? Udaf Folkets Lommer. Nu vel, saa har Folket, «der tit maa trælle surt nok for

sine Penge», ogsaa Ret til at vide, hvad de bruges til. — Dog nu til Dags have vi Statsrevisorer, der vælges af Nationens Repræsentanter til at gennemse Statsregnskaberne. Under normale politiske Forhold skulle Regentens Tjenere staa Folket til Regnskab for dets Penges Anvendelse. Statens Finansforvaltning er for største Delen offentlig; den Gang var den for en stor Del en Statshemmelighed. Kilderne for disse Heibergs Undersøgelser og Beregninger flyde derfor kun lidet rigeligt; men han øser dog af de reneste og paalideligste, han kan finde¹⁾. «Muligt», siger han²⁾, «kunde dog mine Ahmærkninger og min Sammenligning give Vedkommende Anledning til Betragtninger, der ikke ville være uvigtige for Oekonomien med de offentlige Midler, og vil man blot vise mig den Retfærdighed, at se dette Bidrag fra denne Synspunkt, som er den eneste, hvorfra det bør betragtes, da tør jeg haabe, at dette ikke vil blive uvelkomment paa en Tid, da man, som der paastaas, saa meget sysselsætter sig med Besparelser i Statens Udgifter.»

Naar Heiberg selv erklærer dette, ser jeg

¹⁾ Büschings Geografie, hvis Avthenti Fr. Sneedorf bekræfter. — Thaarups Statistik.

²⁾ For Sandhed II, 51.

ikke, med hvilken Grund nogle Forfattere har paastaaet, at han skrev «Politisk Dispache» for at vise en republikansk Stats Fortrin for en kongestyret? —

Det Resultat, Heiberg for Danmarks Vedkommende kommer til i Sammenligning med England og Frankrig, er ikke tiltalende. Han slutter: «Naar Danmark kunde reglementere sine Stats-Udgifter paa samme oekonomiske Fod, som Frankrig har reglementeret sine i Fredstider, - hvortil Viljen formodentlig ikke mangler, saa vilde Nationen komme til at betale godt og vel 16 Tdr. Guld mindre i Skatter og Paa-læg. Kongen fik foruden fri Bolig 124,630 Rdl. for sig og sin Familie og altsaa lige saa meget som en Direktør og 28 Medlemmer af det lovgivende Korps i Frankrig tilsammen¹⁾». — Man kan være overbevist om, at denne ædrue-lige, borgerlige Undersøgelse har vakt alle Hyper-Loyalisters Forargelse. Man tænke sig i hine patriarkalske Tider at «ville bestemme Landsfaderens Gage, som om han var en Embedsmand! At ville se Kongen paa Fingrene, naar han stak Haanden i sin «partikulære Kasse!» — «En saadan Blæksmører, han vilde

¹⁾ Man erindre, at dette Tidspunkt er Direktorial-regeringens Periode i Frankrig.

have sin Næse i Hoffets Regnskaber!» — Ja ikke en Gang de royalistiske «Trompetere der stødte til Lovsang» naar det hed, at Prinsregenten lod sine Klæder lappe, og Kongen afknappede en Ret i sit daglige Taffel, kunde han lade have deres Henrykkelse i Fred; men haanede dem i sine Anmærkninger, fordi de kaldte dette «Sparsomhed i Statshusholdningen». — Dog slige Snakkere brød Heiberg sig lidet om. Tilstaas maatte det af alle fornuftige og frisindede Mænd, at denne vidtløftige og indgaaende Afhandling var holdt i en baade maadeholden og alvorlig Tone, og næppe er det faldet Heiberg eller hans Venner ind, at noget Statsforbryderisk kunde skjule sig i Ordene Pag. 4, at det var en uheldig politisk Maxime at «*søge Embeder til Personer og ikke Personer til Embeder*». Men «Politisk Dispatch» er ogsaa udarbejdet *for* Notarialfejdens Bitterhed havde sænket sig i vor Forfatters Sind¹⁾.

Derimod sporer jeg en direkte Indvirkning af de Stimulationsmidler, Heiberg nu greb til for at holde Modet oppe, i hans berømte Artikel «Sproggranskning».

Jeg sporer det, fordi han her næppe er til at kjende igjen: han har helt forglemmt, hvad

¹⁾ Den er fuldendt i Maj 1798.

han selv anbefalede i Fordanskningen af Chur-
chills Digt, «at gaa frem med ædel Sindighed!»
Tankerne ere vel ægte heibergske; men den
Maade, hvorpaa han tumler med dem, er hidtil
ukjendt for hans Læsere. Medens «politisk
Dispache» er et gennemgaaende sagligt Ar-
bejde, er denne Satire af den mest udæskende
Art. Hans Ord falde paa den og det, de
alludere til, som en bred, skarp Pallask, der
føres af en i alle Kavallerifægtningens Hemme-
ligheder indøvet Rytter; som susende Pile, hvis
Spids er svanger med Essentsen af den Gift,
de mange Aars Bitterhed og Haan har opsam-
let i hans Bryst. Ingen og Intet skaanes. Det
er, som om han, da han først er begyndt, ikke
kan holde op, men maa skaffe sig Luft i dette
voldsomme Choc. — Men tænker man ikke
paa de Betingelser og Motiver, der fremkaldte
det, eller de for Forfatteren og os Andre be-
klagelige Følger, som det medførte, saa maa
man indrømme, at Heibergs «*Sproggranskning*»
hører til de faa paradigmatiske Arbejder i vor
Literatur, som den franske Revolutions Tidsalder
frembragte.

Ideen til dette Arbejde har han aabenbart
faaet fra «Liden underjordisk Urtebog forf. af
Niels den Anden, Søn af Niels Klim den Store
etc., overs. af Mag. Phalæna. Kbhvn. 1798»,

samt Forsøg til et lollandsk Dialektlexikon af Kl. Seidelin¹⁾, der var optaget i det foregaaende Kvartalshefte af «For Sandhed». Men Sveistrups ironiske Maade at forklare visse Plantenavne paa «efter Prof. Viborgs Forsøg til en Systematik» er uskyldig og ublodig ved Siden af Heibergs. Man høre f. Ex. «*Kaardegræs*. Det skal være en Overtro for Drengene i Norge, at tage en Fyrrepind i Munden og saaledes mene, at Ingen kan se dem. En lignende Overtro nære de kvamitiske²⁾ Drengene. Naar de have en Pind af denne Plante ved Siden, tør Ingen se eller dadle deres Drengestreger». «*Kejserkrone*. En lystig Urt at se til, der, hvor man har Jord nok at give bort, tager sig herlig ud i et Blomsterbed. Men da den Plads, den udkræver, er lidt vel stor og kunde anvendes langt bedre til gavnligere Blomster, begynder dens Dyrkning temmelig at tage af». «*Loppegræs*. En lille næsvis og springsk Urt, der, naar den kommer i Færd selv med den mest Klossede, gjør ham i ét Øjeblik nok saa let og

¹⁾ K. S., en lollandsk Præstesøn, havde ført et meget omtumlet Liv fra Dreng af: først som Matros og Skipper, derpaa som Student, liberal Bogtrykker og Forfatter. Han udgav den som literær Kilde til Tiden vigtige «Læsendes Aarbog». I—III.

²⁾ Se om Landet Kvama i Holbergs «Niels Klim».

rap. Derfor lader man i en velordnet Stat nogle Gange om Aaret (især ved Flyttetider, hvor Folk er mest i Bevægelse) faderligen dette Græs udstrø og i rum Tid ligge paa Gaderne, for at Landets Børn ej ganske skal forglemme at kunne gribe med hurtig Haand, forfølge med vist Syn og andre i Barndommen lærte Legemsøvelser.» — Dette er noget af det Morsomste, saa faar man slutte sig til Resten. Inden man naar til Ende med Bogens 78 Paginer, er man træt. — Heibergs «Sproggranskning» holder En bestandig agtpaagiven ved sit springende Vid og sin uventede Dristighed; dens Satire er klassisk, fordi den (naturligvis modificeret) i Grunden passer til alle Tider.

«*Amusere sig*: at gjøre Coupfins i Kort og forføre sin Vens Kone.

Bankerot: et Middel til at konservere sin Formue *efter Kunstens Regler*.

Bizarre kaldes en Mand, der ikke lader sig bestikke.

Blindhed: Umuligheden af at se en gammel Ven, naar han er i Nød.

Compliment: det Modsatte af hvad man tænker.

Conduite er enten god eller slet. Til *den gode* hører, at være krybende mod sine Overmænd; give sig en vigtig Mine mellem sine

Ligemænd; og være uforskammet grov mod sine Undermænd. Den *slette Conduite* bestaar, i ikke at smigre sine Overmænds Fejl; være beskeden i Selskab med Ligemænd, og høflig mod Undermænd.

Drikkelaug: en Prøvestén for ærligt Venskab.

Guddommeligt: en Arie der synges slet af en smuk eller fornem Dame.

Hustru: et Appendix til en Medgift.

Judicium: Overénstemmelse med vore egne Meninger. Den Mand har et godt Judicium, er det samme som: den Mand er af samme Mening som jeg.

Medynk: Foragt.

Moderat: saaledes kaldes den, der altid forandrer Mening, saa han stedse kommer til at holde med det stærkeste Parti.

Satire betyder *Vittighed*, naar den gaar løs paa Andre; *Ondskab*, naar den træffer os selv.

Ungdom: Mandfolks Alder til 15 og Kvinder til 50 Aar.

Velgjører: den Mand, jeg især bør fornærme og foragte.

Ydmyghed kaldes det, at en Mand ligger paa Knæ, mens han bliver flaat». —

Værre gaar det dog ud over Avtoriteter, Institutioner, Adels- og Embedsmænd:

«*Administration*: en féd Græsgang.

Almagt: et Attribut til en Guddom enten samme er himmelsk eller jordisk. Naar en Regent siger til en Sladderhank: *Bliv Geheime-raad!* til en Poltron: *Bliv Krigsraad!* til en Bankerottør: *Bliv Commerceraad!* saa blive de det.

Baron: paa Dansk en *Friherre* d. e. en *stor Herre*, der bør være fri for *stor Straf*, naar han kun gjør *store Skælmstykker*. Hvoraf det kommer, at Italienernes «*Barone*» betyder en *Spidsbub*, skal Forfatteren ikke kunne sige.

Borger: Før den franske Revolution et *enkelt*, men efter Revolutionen et *dobbelt*, Skjældsord. — *Borgerfrihed*, et Ord, der klinger smukt, dog kun i Forordninger og Geburtsdags-Taler. Alt for ofte bruges det kun som Fyldekalk.

Bondefrihed: Saa megen Frihed som en Bonde kan taale. Den er saare liden, som Enhver véd, der kjender det gamle Ordsprog: *Var Bonden ikke bunden, saa blev han værre end Hunden*. Bonde, det er det samme som *Fæ*.

Emploi eller *Embede*: en Fordel, der erhverves ligesom Saligheden: *af Naade* og ikke *ved gode Gjerninger*.

Farlig: en Mand, der ikke knæler for Dumhed og Niddingsværk. Det er en *farlig Mand*, siges der om den, der vover at fortælle,

at en eller anden Excellence stræber efter at gjøre sig selv til Suveræn.

Forbedringshus: et Hus, hvor det er umuligt at forbedres.

Frihed: En Fabrikvare, som man i de senere Aar har lagt sig stærkt efter at fabrikere i Frankrig; men er aldeles kontrabande i Danmark; skjönt den ny Toldrulle ikke taler derom. Den indsmugles hist og her, og vilde ikke saa let blive farlig, naar Regeringen kun ikke lader sine Støvere snuse efter den for at konfiskere den.

Hof: Et Akademi for alle de Kunster, der er forbudne i Luthers Katekismus. *Hofmænd* kaldes Professorerne ved Akademiet.

Højeste Ret, paa Latin: *summum jus.* Man maa vel tage sig i Agt for at tilføje: *summa injuria.*

Konge: en Mand, der er saa skikkelig at tage sig Skylden paa, for hvad hans Ministre gjøre.

Officér: en Embedsmand, der maa kunne bande og prygle. Kan han noget mere, skader det ikke.

Rang: Et ufejlbarligt Kjendetegn paa Dyd og Fortjeneste.

Revolution: En Forbrydelse, som bestaar deri, at en Nation gjør sig vred, naar Regen-

tens Haandlangere, efter at have flaaet Skjorterne af Folket, begynder med at flænge paa Huderne. Regenten har Lov til at gjøre *Revolution* mod sit Folk, men Folket ikke mod Regenten.

Tro Undersaat er enhver, der roser Regeringen, hvorledes den endog handler.» —

Ogsaa Orthodoxien og Præsterne faa deres:

Bibellæsning: et aandeligt Balparé. Man paastaar, at Guds Børn begaa de samme Utærligheder under Bibellæsningen som Verdens Børn paa Balparé»¹⁾).

Djævel: En af de flere i disse Tider de-throniserede Konger. Præsterne holder paa ham, som paa de andre; men det hjælper ikke.» —

Oplysning: de Lys, der brænder i Kirkerne ved Fropræken. Hører med til den hellige Aands Naadevirkninger. Al anden Oplysning er Mørkhedens Gjerning.

Præstekald: en Sax til at klippe Faar med. Heller ikke Hjemmetyskeriet glemmes:

«*Dansk*: En Plet paa et velopdraget Menneske, som gjør ham uduelig til et vigtigt

¹⁾ Dette berettes virkelig om Balles Bibellæsninger i Garnisons-Kirke og vel at mærke ikke som Sladder, men efter paalidelige Folks Vidnesbyrd.

Embede i Danmark. Kan vel nogenlunde afvaskes, men kun i udenlandsk Vand, og efterlader sig altid en Skjold.

Superb: Hverdags-Gods, i Følge hvad en Tysker en Gang sagde: «Sie wissen, was man in Deutschland mittelmässig nennt, das nennt man in Dänemark superb». — —

Hvis man har luret paa en Lejlighed til med Fynd og Klem at sætte en Proces i Gang mod Heiberg, saa frembød sig her Alt, hvad man kunde ønske. Det maatte være en daarlig Regeringsadvokat, der ikke forstod at suge Gift af en slig Blomsterbuket. — «For Sandhed»s Januarkvartalshefte var næppe udkommen¹⁾, før Rygter begyndte at svirre om mellem Publikum²⁾, at nu skulde det for Alvor gaa løs mod Heiberg. Og virkelig modtog Generalfiskal Skibsted *u. 26. Febr. 1799* danske Cancellies Ordre til at indstævne Translatør Heiberg for Hof- og Statsretten at svare til, hvad han uagtet tre ham overgangne Domme med «forøget Dristighed» «forbryderisk» havde tilladt sig at fremsætte i Fortalen til Komædien «Hof-sorgen», i hans «Draabe etc.», i «Suum cuique»,

¹⁾ Læsning for Publikum. S. 7.

²⁾ Se Hs. Brev til sin Broder i Dr. J. L. Heibergs Breve fra og til P. A. Heiberg.

«Svar til Notar. publ. Olsen», «Polit. Dispache» og nu senest i «Sproggranskning». «Forudsat», saaledes sluttede Cancelliskrivelsen, «at det er strafværdigt, i en monarkisk Stat, at drive Spot med monarkisk Regering, og at det, i ethvert Borgersamfund er Forbrydelse, naar Nogen ved Forhaanelser og Calumnier søger at nedværdige Statens Regering, dennes Form og dens Indretninger eller Foranstaltninger, saa kan dette Collegium ikke skjønne rettere, end at Translatør Heiberg som Forfatter af disse Skrifter har gjort sig skyldig i bemeldte Overtrædelser. Og da samme ere af ham saa ofte gjentagne, ligesom de og bære Præg af det fuldkomneste Overlæg, saa opfordrer Pligt Cancelliet til i Lovenes Navn at foranstalte Paagjældende tiltalt ved Domstolene». — —

Da Heiberg modtog denne Stævning, følte han sig fast overtødet om, at Generalprokurøren, *Christian Colbjørnsen*, var den eneste og egentlige Ophavsmand til dette Skridt fra Regeringens Side. Og da Grunden, *hvorfor* han troede det, og hans *Ret* til at tro det, langt fra er uden Vigtighed, maa vi atter her bede Læserne om Tilladelse til at skeje ud fra den historiske Fortællings lige Bane for et Øjeblik at dvæle ved Colbjørnsen selv og disse to Punkter. —

Det er ikke første Gang Christian Col-

bjørnsen nævnes i dette Skrift. Den Rolle, han spillede under de store Landboreformers Gjennemførelse er alt berørt i det historiske Tilbageblik, Kap. IX. Mærkeligt nok har denne betydelige Mands Liv endnu ikke fristet nogen Biograf. Politikeren Julius Rée har leveret et lille Omrids af hans Liv¹⁾; men udmærkede og omstændelige Bidrag ere ydede af Prof. Edv. Holm, saa det er vel muligt at danne sig et nogenlunde sikkert Begreb om hans Personlighed og Naturel²⁾. — Hvis *jeg* tør have nogen Mening om Christian Colbjørnsen, saa tror jeg, at to Faktorer have været bestemmende for hans Liv: Den Kjendsgjerning, at han var født i en Slægt, hvis Bedrifter i halv glorieomstraalede Sagnform vare naaede til Eftertiden³⁾, og dernæst, at hans Ungdom falder paa en Tid, hvor i Norge, hans Stammeland, «Bondeforgudelsen» tager stærk Væxt⁴⁾. Den aandelige Luft hele

1) «Fædrelandet» f. 1867 med Supplementet i «Illustr.-Tidende» 1871.

2) «Kampen om Landboreformerne» og Artiklen i Historisk Tidsskr. VI. R. I. B. samt «Biografisk Lexikon».

3) Peder Colbjørnsen i Spidsen for Frederikshalds Borgere 1716, og Anna C. paa Nordrehoug sm. Aar.

4) Sé Hartvig Lassen: Afhandlinger t. Literaturhistorien.

Evropa over er paa hin Tid fyldt af Rousseaus entusiastiske Forestillinger om Bonden som «Naturens ægte Søn», «det primitive Menneske», der bør være et Mønsterbillede for den forkunstlede, demoraliserede Slægt fra det 18de Aarhundredes to første Menneskealdrer. Med Stolthed pege Datidens norske Digtere (Claus Frimann, Zetlitz, Storm o. m. A.) paa Norges «Odelsbonde», som den af alle vor Verdensdels Bønder, der renest repræsenterer Oldtidsidealet af Bonden, og i Danmark erklærer den filosofiske Historiker Tyge Rothe, at de have Ret. — Dette altsaa har bestemt Christian Colbjørnsens Liv og Handlemaade: at han skulde vise sig stolte Forfædre værdig; det har øget Ilden i hans fyrige Sjæl, og med Begejstring har han ladet sig bære frem af Tidens store Tanke: at gjenføde den danske Bonde i Oldtidens Frihedsskikkelse. Naturligvis har hans borgerlige Had til Aristokratismen under enhver Form ogsaa drevet ham frem; men benægtes tør det ikke, at Bevægekraften i hans Virksomhed er vedligeholdt ved en stærk, ædel Humanitets- og Stolthedsfølelse. — Hvad Under da, at Colbjørnsen i 80'erne var den danske Nations «Øjesten og Afgud», hvor forstaaeligt, at den patriotiske Digter Thomas Thaarup tiljubede ham paa Folkets Vegne: «Vær stolt, o Norge,

af hans Hæder, velsign ham danske Bonde-
mand!» — Men jeg kan ikke kvittere den
Tanke, at Colbjørnsen i 90'erne har følt sig
stillet lidt i Skygge af den ny Folkehelt, P. A.
Heiberg. — Det maa ikke være saa ganske
let at bære Tabet af et Folks Yndest: Popu-
lariteten er en voxende, svulmende Bølge. Men
den er som oftest lige saa svigefuld som Bølgen:
fem Aar er nok til at lade den, som tidligere
blev løftet til Skyerne, eklipseres; ti Aar lader
ham aldeles tilbage for Udviklingens Fart; nu
mærkes Contrasten i hans Stilling, og han
stemples som Forræder mod det Ny, han selv
har fostret. Saaledes gik det Colbjørnsen. —
Alligevel tror jeg ikke Colbjørnsen har været
ganske uden Skyld i, at Forholdet mellem ham
og det toneangivende Publikum paa en uheldig
Maade forandredes, og navnlig maa jeg fast-
holde, at hans Stilling i en Sag, som den Gang
vakte langvarig Opsigt og uadskillelig er knyttet
til Heibergs Proces, ingenlunde er dadelfri. —

Tidlig, kun 24 Aar gammel, var Colbjørnsen
bleven Højesteretsadvokat, og opnaede snart
som saadan en ikke ringe Anseelse. Han var
som skabt til denne Post. Hans Veltalenhed,
hans klare Logik, hans Evne «til at drage Alt
frem, hvad der kunde bruges til at stille hans
Mening i et glimrende Lys og glide let hen

over de Grunde», som talte for hans Modparts Ret, gjorde ham fortrinlig skikket til at være Sagfører. 1780 blev han Kammeradvokat, og da Chr. Reventlov efter Regeringsforandringen 1784 blev Rentekammerets Præsident knyttedes disse to Landbovenner varigt til hinanden. Men allerede i Kammeradvokaturens andet Aar kolliderede Colbjørnsen med Højesteret. I en Sag, han havde ført for General-Toldkammeret, var han bleven sigtet for utilladelige Prokurator-kneb, og da Højesteret ikke vilde mortificere disse Sigtelser, besluttede han misfornøjet at fratræde sit Embede. Kun en «meget smigrende» kgl. Skrivelse, hvori man nægtede at bevilge ham hans Afsked, kunde holde ham tilbage paa hans Post. Men fire Aar efter følte han sig atter krænket. Højesterets Justitarius erklærede lige overfor Colbjørnsens Paastand, at han tragtede efter «ubillige Salærer» og tilside-satte den Respekt, han skyldte Landets øverste Domstol, hvor Suverænen selv var Præsident. Og *nu* tog Colbjørnsen sin Afsked. For i Fremtiden at «leve som Bonde», trak han sig tilbage til en Gaard, han havde kjøbt i Nærum. — Ikke mange Aar efter blev han dog i Følge sin Ven Chr. Reventlovs Forestillinger kaldt til at overtage det vigtige Sekretariat ved Landbo-kommissionen; og her begyndte nu hans for-

tjenstfulde Virksomhed. — Ti Aar derpaa var Colbjørnsen en meget omtalt og meget indflydelsesrig Mand: Konferentsraad og iste Deputeret i Landets højeste Regeringskollegium.

Man kan da forstaa, at en saadan Mand, der til Trods for alle sine fortræffelige Egen-skaber besad en uovervindelig Lyst til at dominere, i hvilken Kreds han saa var hensat¹⁾, ikke har kunnet undlade at gjøre sin Mening gjældende i en lille Bondeby som Nærum. Ja jeg havde nær sagt, det var saa selvfølgelig, at «Conferentsraaden» optraadte som Herre her. Hvis han ikke selv havde gjort sig til det, skulde nok hans Omgivelser have sørget derfor. — Nu hændte det sig imidlertid, at han ved Ordningen af sine Ejendomsforhold gik Kromanen *Jokum Jensen* for nær, i hvert Tilfælde nærmere end denne mente «Conferentsraaden» havde Ret til, og modsatte sig dette. (Maaské paa ægte Bondemanér: brutalt eller gnavent). Det er ikke rimeligt, at Colbjørnsen i det Øjeblik, han erfor dette, har ihukkommet hint Idealbillede, hvis Offerpræst han ogsaa selv havde været og var: *den selvstændige Bonde*, der, i

¹⁾ Dette indrømmer selv Prof. Holm, der ellers er C.s Beundrer; Noget, som jo forøvrigt er saa naturligt for en Forf., der har skrevet Stavnsbaandsløsningens Historie.

Lighed med sine Forfædre i Oldtiden, stod paa sin Ret. Rimeligere er det, at han, der ikke taalte Modsigelse og var saare tilbøjelig til at opfatte enhver som helst Modstand, han mødte, som en personlig Fornærmelse, har ærgret sig dygtig herover. (Man sér, jeg trods N. M. Petersens og Fleres Protest tror paa «Vej» historien, fordi jeg holder mig overbevist om, at *hvis* der ikke havde været Noget om en saadan Sag — «Vej», «Overkjørsel»¹⁾ eller Lignende — vilde sikkert Colbjørnsens ivrige Forsvarer, Kammeradvokat *J. M. Schönheyder*, være kommet frem med Beviser derimod. Han, som ikke tog i Betænkning dristig at demaskere Heibergs mali-ciøse Sigtelser, kunde ikke have undladt ogsaa at tage denne Sag for, som omtaltes paa hvert Kaffehus og i enhver Kjælder Byen over²⁾. Desuden udæskedes han i saa Henseende stærkt af Heiberg selv³⁾. *Hvorfor tav han da?*)

Vi komme nu til anden Akt af «Tragedien», som Heiberg kalder den.

Colbjørnsen maatte ikke have været den pirrelige og selvfølende Mand, som han skildres

¹⁾ Dette anfører A. S. Ørsted i Berl. Tid. f. 1841; jeg ser ikke det i mindste Maade forandrer Stridspunktet i Colbjørnsens Faveur.

²⁾ Carl Ploug i «Fædrelandet» f. 1841.

³⁾ Aktst. i Sagen mod Jokum Jensen S. XII.

af Alle, hvis ikke denne lille Episode havde fundet Plads i en Krog af hans Hjærte. — Da hændte det nogen Tid efter, at Præsten i Søllerød, *Kristoffer Nyholm*, Colbjørnsens Ven, meddelte ham, at et Par Bønderkoner i Nærum havde klaget til ham over, at deres Mænd og Sønner sad og spillede og drak paa Kroen til langt ud paa Natten. Dette var ulovligt; thi Jokum Jensen havde *kun* Privilegium paa at *skjænke* for og holde Traktørsted for Rejsende og Herskabs-Tjenere, men ikke for Nærum By-mænd; dem maatte han kun sælge Brændevin til. Andre (som Justitsraad Graah, der havde sit Landsted lige overfor Kroen) havde Helligdagsaftener hørt Støj derfra og Mandag Morgen set nogle beskænkede Bønder paa Gaden¹⁾. — En Mandag Eftermiddag kom hine Bønderkoner til Colbjørnsens Hus, hvor de vidste, at Pastoren spiste til Middag, og lamenterede svært over, at nu sad deres Mænd atter paa Kroen og doblede og drak. Colbjørnsen og Nyholm fattede da den modige Beslutning at gaa hen i Kroen, for at se, hvorledes det forholdt sig og tale Bønderne til. — Colbjørnsens højstemte Veltalenhed i Ære, saa maa dog denne Scene have været næsten altfor komisk. Man tænke sig nogle

¹⁾ Schönheyder: Noget til Oplysning 28.

Nærum-Jepper, der holde «Blaamandag» i Kroen. De ere allerede langt henne i Sviren. Pludselig indtræder hs. Højvelbaarenhed i Følge med hs. Velærværdighed, og nu holder begge et langt moralsk Foredrag for disse fulde Bæster. De har vist i deres daværende Tilstand været vel skikkede til at paahøre det¹⁾. — Det kom herefter som tidligere paa Tale mellem Colbjørnsen og Præsten, at der burde gjøres Noget mod «den Immoralitet, som Jokum Jensens Kro udbredte» i Sognet. «Men», siger Colbjørnsen, da Nyholm bad ham som Medlem af det øverste Justitscollegium at tage sig af denne Sag, svarede han, at «Opsynet med Politivæsenet vedkom Amtmanden, og han derfor nødvendig vilde blande sig i denne Sag». «Har jeg ikke svaret Dem saaledes», spørger Colbjørnsen Præsten, og denne skynder sig med at indrømme²⁾:

¹⁾ C.'s Ord ere: «Vi forestillede dem de ulykkelige Følger, som deres Forledelse til Svir og Drukkenskab vilde drage efter sig». Her sigter Colbjørnsen ligefrem til Kromanden. Hvem skulde ellers have forledt dem? — Men de behøvede næppe «at forledes». Præstens Ord ere: «Vi gik i Kroen, vi fandt Mennesker ved Drukkenskab fornærede under Dyret. Deres Højvelbaarenh. afmalte dem deres Levnedes ulykkelige Følger — jeg ligeledes.» Schönheyder a. S. 30—31.

²⁾ C.'s Brev blev afsendt d. 16 Mai 1799 til Søllerød, og den næste Dag havde han N.'s Svar.

«Tilforladelig, Hr. Conferentsraad, saaledes har De svaret mig». — Men hvorfor indgik da den Guds Mand alligevel med sin Klage over Jokum Jensen til Cancelliet, hvor han jo maatte vide, at Colbjørnsen var almægtig¹⁾ og ikke til Rentekammeret, under hvilket Sager om Kroholdsprivilegier og ulovligt Værtshushold hørte²⁾?

Naturligvis sendte Cancelliet Klagen til Rentekammeret, og Birkedommer Bang fik gennem Amtmanden Ordre til at optage Forhør. Dog dette udbragte Intet, hvorefter Jokum Jensen kunde dømmes. Men nu kom det kgl. danske Cancelli i den heftigste Bevægelse: «Man kunde aldeles ikke ansé dette ufuldkomne og ubetydelige Forhør, hvoraf Rentekammeret havde indsendt en Udskrift, for tilstrækkeligt og hensigtsmæssigt til Sandhedens Oplysning; og da Cancelliet har paalidelig Efterretning om de Misbrug, som øves af denne Kromand, samt de Uordener, der foregaa samme Steds» (skulde Cancelliet ikke have haft disse «paalidelige Efterretninger» fra sin første Mand, Generalprokurør Chr. Colbjørnsen, der ogsaa yndede at kalde sig «Bonde paa Nærum»?); «saa vilde

¹⁾ «Sjælen i Cancelliet» kalder A. S. Ørsted ham a. S.

²⁾ Schönheyder S. 14.

Hr. Birkedommer uopholdelig der paa Stedet optage et Politiforhør, og derved som Vidner afhøre» nu nævnes en hel Mængde Vidner *ved Navn* og dertil Jokum Jensens *egne Tjenestefolk*, som Birkedommeren har at forelægge sex opgivne Spørgsmaal¹⁾, hvilket Alt sammen viser et forbavsende Kjendskab til Nærums personale og lokale Forhold. — «Ogsaa Præsten i Søllerød, Hr. Nyholm, skal anmodes, under Embeds Ed, at meddele sin Attest, for saa vidt han om denne Sag maatte have Kundskab, eller der til ham, som Præst og Sædelærer, maatte være ført Klager fra Byens Kvinder over deres Mænds Forførelser ved denne Kro». (Her kan man tydelig høre Colbjørnsen selv tale).

Der optoges nu et meget strængt og omstændeligt Forhør; men til Trods for at Forhørsdommeren gjorde sin Flid, kom der dog intet Andet ud af Afhørelsen af de 24 Vidner end, at Jokum Jensen *af og til* havde skænket Bønder Brændevin for Betaling, og at der ligeledes *nogle Gange* var spillet Kort i Kroen, som det synes, mod hans og hans Kones Vilje. At han holdt en «Disk», hvor han udsolgte Victualier, var et Anklagepunkt, han ikke selv

¹⁾ Heiberg: Aktstykker i Sagen mod Jokum Jensen

benægtede, men undskyldte sig med, at han i saa Henseende havde kjøbt Salgsprivilegiet af en Mand i Byen, der ikke selv benyttede det. Dette dokumenterede han¹⁾. Al anden Tale om, at Nærum-Bønderne demoraliseredes og tilsatte deres Velfærd ved Kromandens Forløgelseser, var Sladder. — Altsaa faldt den endelige Birkethingsdom d. 7. Novbr. 1796: Jokum Jensen skulde bøde 10 Rdr. til Kongens Kasse for ulovligt Brændevinssalg og 20 Rdr. til Søllerøds Fattigkasse for uberettiget Handel med Viktualier samt betale Processens Omkostninger med 12 Rdr. — en rimelig og retfærdig Dom.

Hermed skulde man tro denne Sag sluttet; men, nej. Kammeradvokat Schönheyder fik Ordre til at anklage den sølle Kromand for Højesteret, og her fremlagde han nu en ny «fuldstændig» Afskrift af Jokum Jensens Privilegium, da den, Underretten havde dømt efter, var «mutileret»²⁾. Dette ny Dokument var suppleret med følgende vigtige Passus, at «han i alle Maader havde at rette sig efter Loven og de om Krohold paa Landet udgangne eller herefter udgivende Forordninger; og maatte samme Værtshus ikke til noget Fyldereri eller Tidsspilde

¹⁾ A. S. 102.

²⁾ Schönheyder a. S. 8.

for Bønder eller Andre misbruges, *under denne Bevillings Fortabelse.*» Paa dette ny Dokument blev han dømt til at miste sit Kroholdsprivilegium. — — Det Hele ser rigtig nok meget løjerligt ud. Er en saadan Forretningssgang mulig: at en Expedient i et Regeringskollegium kan i en Copi mutilere et Privilegium, *naar dette skal bruges til at dømme Privilegiehaveren efter?* — *Ingen tør sige det* om Colbjørnsen; men man har hele sine Højagtelse for Manden behov, *for ikke at tro*, at han selv har «suppleret» det Privilegium, efter hvilket Jokum Jensen blev dømt.

Hvilket Spektakkel for en Æggekage! Gik det saaledes med en «skikkelig» Kromand paa de Tider, hvorledes maatte da ikke Himlens Torden og Lynild bryde løs over de «uskikkelige». —

Den 18de Novbr. 1797 blev Jokum Jensen dømt fra sin Næring. Den 5te Marts 1798 søgte Colbjørnsen om et Privilegium, der saa temmelig lignede det, man havde fradømt Kromanden¹⁾. — Colbjørnsen havde nemlig ved sin Gaard i Nærum foruden et stort Agerbrug og Planteskoler et meget betydeligt Teglværk; nu trængte han til et Marketenteri. Han indgav Ansøgning herom til det kgl. Rentekammer,

¹⁾ A. S. 34.

for hvilket hans Ven Reventlov var Chef. Naturligvis blev det ham ikke nægtet¹⁾. — Colbjørnsen lader senere sin Forvalter og Marketenter i Nærum højtidelig bevidne, at han selv ikke har mindste Fordel af dette Marketenteri. Det kan gjerne troes; men derom er heller ikke Tale. Der spørges blot, *om det ikke var til Fordel for hans Ejendomme i Nærum, at han fik dette Privilegium*, og det indrømmer baade han og hans Forvalter, idet hans mange Arbejdsfolk, efterat den gamle Kro var nedlagt, savnede et Sted, hvor de kunde faa Mad og Drikke, *og ikke vilde blive hos ham*. — Altsaa til syvende og sidst var det *dog* til Fordel for Colbjørnsen, at han fik sig overdraget Jokum Jensens Privilegium (eller i ethvert Tilfælde et meget lignende; *thi Marketenteren fik ligesom J. J. Lov til at holde Traktørsted for Tilrejsende og Skovgjæster*.)

Nu spørger jeg enhver uhildet Læser: var det en Opræden, som var en Christian Colbjørnsen værdig? Efter *al Sandsynlighed* har han, den mægtige Mand, haft en Strid med en fattig Bonde. Han glemmer ham det ikke (selv hans ivrige Forsvarer, A. S. Ørsted, indrømmer, at han lod sig paavirke af lidenskabelige Stemninger mod Personer). For nogle (i

¹⁾ C. fik Privilegiet, ikke Marketenteren.

Forhold til, hvad der skete i andre Kroer hele Landet over) smaa Uordener, sætter han Himmel og Jord i Bevægelse for at faa ham dømt; (thi at det er C., der staar bag ved al den Iver, drister vel Ingen sig til at nægte; selv i hin Ansøgning af Marts 1798 kan han ikke tilbageholde sin Uvilje mod Kromanden¹⁾); og næppe 4 Maaneder efter at han har bidraget til at styrte ham i Ulykke, benytter han sig af denne Ulykke til sin egen Fordel!

Jeg ønsker ikke at «kaste Stén» paa en af Fædrelandet fortjent Mand; men det faar ikke hjælpe: Historien med Kromanden i Nærum er en Plet (man gjøre den nu saa ringe man vil) paa Colbjørnsens «blanke Skjold». —

Vi vende os nu til Heibergs personlige Forhold til Colbjørnsen.

Der er vel næppe nogen Tvivl om, at disse to Mænds Mening om hinanden ved Begyndelsen af Aarhundredets sidste Decennium har været den bedste: Heiberg samstemmede af ganske Hjærte med Colbjørnsen i hans Kamp mod de jyske «Aristokrater», og Colbjørnsen billigede ingenlunde den Dom, der var overgaaet Heiberg i Anledning af «Indtogsvisen». *Trykkefrihedsreskriptet af 3 Decbr. 1790*, ret

¹⁾ A. S. 33.

egentlig et Værk af Colbjørnsen, var rimeligvis foranlediget af hin Dom, og vi erindre, med hvilket Bifaldsraab Heiberg havde hilst dette Reskripts Fremkomst. Dette Anerkjendelses- og Velvillighedsforhold vedvarede øjensynligt i flere Aar. Colbjørnsens Tale i Landhusholdnings-selskabet 1794, hvori han, skjønt Prinsregenten var nærværende, i stærke Udtryk mindede Fyrsterne om deres store og uafviselige Forpligtelser lige overfor Nationerne, havde i denne den franske Terrorismes værste Periode vakt Opsigt og Bifald hos det liberale Kjøbenhavn; og det tør anses for afgjort, at Heibergs politiske Anskuelser ere faldne saa temmelig sammen med Colbjørnsens Udtalelser. — Men *efter* 1794 kom der Omslag i Stemningen. Colbjørnsen vedblev bestandig at anse det, han havde gjort for Trykkefriheden i Aaret 1790, for saare vel gjort¹⁾; men Kjøbenhavns frisindede Intelligens fik mindre og mindre Tillid til hint Reskript ved de Aktioner, der nu, den ene efter den anden, bleve anlagte for Misbrug af Pressen. Man indsaa ikke, hvad dette forreste Reskript skulde tjene til, naar man blev dømt, hver Gang man brugte den Frihed, det opfordrede til at benytte. — Medens Begejstringen for Colbjørnsen svandt

¹⁾ A. S. Ørsted: Af mit Liv og min Tid I, 69.

for hvert Aar, der gik, steg Heibergs Popularitet i samme Grad. — Da kom det til sidst til en personlig Kontrovers imellem dem.

Den 15 Juni 1797 tiltraadte Heiberg en Rejse til Norge. Da han den 19 i den flg. Maaned vendte tilbage til Kjøbenhavn, saa han af Aviserne, at der var udkommet et lille Skrift af *Riegels* betitlet: «*Tvende Breve til Heiberg, rejsende i Norge, om Vinkelskrivere, forhexede Præsidentpenne og Nordmandens haarde Bøjgedelænker*»¹⁾. Heiberg er sikkert ikke blevet lidet forbavset ved at se «Breve til sig» trykte, om hvis Afsendelse han aldrig var bleven annonceret, som han ingen Sinde havde set i Manuskript, ja ikke en Gang, efterat de vare blevne udgivne, havde modtaget trykte. (Og sikkert har Riegels her baade begaaet en Taktløshed og Uforsigtighed.) Men mere ilde til Mode er han vist nok bleven ved at se Colbjørnsen, der mente sig og Cancelliet fornærmet i disse Breve, udgive en Brochure mod Riegels, hvori han ikke levnedes denne Ære for en Hvid. Hvor let Colbjørnsen kunde føle sig fornærmet, og hvor hvast han da kunde slaa fra sig, er dette lille Skrift et eclatant Vidnesbyrd om. Klagede Kronprinsen og Regerings-

¹⁾ Ved det sidste Udtryk forstaaer R. et Slags norsk Stavnsbaand, der tyngede stærkt paa det unge Mandskab rundt om i Bygderne.

mændene over det Sprog, de oppositionelle Forfattere førte, og den Tone, hvori de tillod sig at tale, saa gav sandelig Regeringens egen Advokat og højtbetroede Mand dem her Intet efter; thi en slig Tildængning af Haan, ondskabsfuld Ironi og ubarmhjærtige Indiskretioner som dem den ulykkelige Riegels i «et Par Ord fra G. P. Chr. Colbjørnsen» trakteredes med i én Ustanselighed, skal man længe lede om Side-stykke til¹⁾. Ja selv til noget Saadant som: «at Hestene i Lolland-Falsters Stift maatte være Hr. Riegels taknemlig for, at han vilde kurere dem for Snive, da han, ved at færdes imellem dem, lettelig selv kunde blive snivet» — til en saadan Appel til Pøbellatteren holdt Colbjørnsen sig ikke for god.

Netop i dette Øjeblik (Forsommeren 1797) kunde det ikke være Heiberg ligegyldigt, hvilket Sind General-Prokurøren nærede mod ham; thi da Colbjørnsen var 1ste Deputeret i Cancelliet, vilde hans Anbefaling eller Modstand under Heibergs Ansøgning om Notarialembedet være af overordentlig Vægt. Desværre mærkede Heiberg snart, at han ikke kunde vente nogen Begunstigelse fra *den* Side; og saa længe Supplika-

¹⁾ De fleste har Riegels samlet i en Note S. 5 i «Noget til Oplysning etc.»

tionen og den dermed følgende Fejde stod paa, fik han haardt at føle, hvad det i Colbjørnsens Øjne vilde sige offentlig at lade sig kalde «Hr. Riegels Ven». Dette maa have gjort et dybt og ærgerligt Indtryk paa ham: ikke alene *det*, at han ved at faa Colbjørnsen mellem sine Modstandere var gaaet glip af en Post, til hvilken han baade var moralsk og faglig kvalificeret; men *ogsaa*, at Colbjørnsen, kort forinden de uheldsvangre Riegelske Breve udkom, ved en Avdiens havde behandlet ham med største Artighed og «i de mest smigrende Udtryk havde opmuntret hans Haab» om denne Post. Naar Colbjørnsen ved denne Lejlighed havde forsikret, at Heibergs fortrinlige Duelighed var Collegiet bekjendt, og at det i Tilfælde af en snart indtrædende Vacance i Notarialembedet var General-Prokurørens Pligt at udtale sig i saa Henseende; — hvorfor havde han da ikke efterkommet denne Pligt? — «Kunde man ikke være en Mands Ven uden at billige *alle* hans Meninger, uden at underskrive *ethvert* Ord, han lod trykke?» — Heibergs Forhold til Riegels havde aldrig været intimt¹⁾. Som liberale Skribenter havde de læst hinandens Skrifter og var ikke uden

¹⁾ Birket-Smith a. S. 40—46.

Interesse for hinanden; og selv om Colbjørnsen vilde forkaste, hvad Riegels ellers havde udrettet, saa maatte han dog som Menneskeven respektere, hvad han havde virket med Hensyn til «Pesthusets Reform». Disse Tanker gav Heiberg Luft i et Brev til Colbjørnsen af 18 Septbr. 1797. Om Colbjørnsen har givet ham Svar, vides ikke; men Kjendsgjærningerne taler for, at Generalprokurøren ikke en Gang har værdiget ham et saadant, skjønt hans Skrivelse helt igjennem var holdt i en gentlemansmæssig Tone.

Dette maa have naget Heiberg. Var der Noget, han ikke kunde udstaa, var det at føre store Ord om Retsind og Pligt, og saa naar det kom til Stykket svigte disse Idealer; var der Noget han «umulig kunde taale, saa var det at blive behandlet med» Ringeagt, eller som han kaldte det, «Foragt». I hans mer og mer forbitrede Sind maa der have arbejdet sig en stærk Uvilje op mod Colbjørnsen; og da han, medens han syslede med sin Afhandling «Sproggranskning» til Tidsskriftet «For Sandhed», fik Underretning om den Nærumske Affære, har sikkert Indignationen herover forenet sig med hans personlige Uvilje. Han indførte da følgende Artikel i sin «Sproggranskning»: «*Privilegier — et Ord, der er sammensat af de to latinske pri-*

*vantia legibus*¹⁾. *Man finder allerede Spor dertil i det gl. Testamente. Naboth havde et Privilegium paa at holde Kro i Samaria. Achab fik Lyst til dette Privilegium, og den skammelige Maade, hvorpaa han som mægtig Mand erhvervede det, kan læses i 1ste Kongernes Bog Cap. 21. Af denne Historie er der efter Sigende skrevet en Tragedie, der skal være spillet paa et Theater nær ved Kjøbenhavn».*

Naturligvis blev Heibergs «Sproggranskning» læst, omtalt og kommenteret i hvert Hus, paa hver Studenterknejpe og alle Vinstuer i Kjøbenhavn. Man standsede ved Ordet «Privilegier»; hvad kunde Forfatteren her have alluderet til? — Snart lød den rette Fortolkning over hele Hovedstaden; thi, som bekjendt, lyder ofte det højest, som hviskes sagtest. — Da altsaa Generalfiskalen fik Ordre til at begynde sin Aktion mod «Sproggranskings» Forfatter, saa var ikke alene den Anklagede, men ogsaa Publikum overbevist om, at Colbjørnsen var den egentlige Ophavsmand til det Hele; og den Kjendsgjerning, at Artiklen, hvorom der mest taltes, *ikke* var optaget mellem Anklagepunkterne, bestyrkede blot yderligere Folks Formening. «Desuden, havde man ikke i de nu jævnlige

¹⁾ Hvad der berøver Lovene deres Kraft.

forekomne Pressefølgelser, der bleve satte i Gang fra Cancelliets Side, tydelig kunnet gjenkjende Colbjørnsens Stil?¹⁾ — Hvor rimeligt, at han, «denne Renegat!» ogsaa havde sat Følgeselskabet mod Heiberg i Scene».

Det var da i Samklang med denne offentlige Stemme, at Heiberg optog sin Defension for Hof- og Statsretten, og det var for at sikre sig *dens* Bifald, at han nummervis lod sine Indlæg trykke tilligemed Generalfiskalens (hvad Skibsted ikke har vovet at nægte ham) i «*Læsning f. Publikum*». — Overbevist om, at Colbjørnsen skjulte sig bag ved Regeringens Anklage, udsender han intet Nummer uden enten i Mottoerne eller i Texten at stemple ham som saadan. Hans Angreb ere undertiden blodige. Strax paa første Side giver han Publikum det forstaaelige Signal:

«Syng højt Enhver, der endnu frygter mig:
(fuldt vel jeg véd, jeg er af Ingen *agtet*)
Den Mand, jeg har saa længe eftertragtet
Triumph! Triumph! Sé han har hildet sig!»

Og dette Vers undertegner han C. C. med flg. Anm.: «Bogstavet N. har beklaget sig for

¹⁾ Holm, Den offentl. Mening og Statsmagten 167.

mig, at det nu i mange Aar er bleven misbrugt til at betegne én eller anden ubenævnt Person, som det meget ofte skammer sig ved. *Den Lumpenhed har N. N. begaaet. N. N. er en Skurk.* Saaledes har Talen hidindtil lydt. N. føler det Ydmygende heri, og anmoder om at blive afløst fra den forfærdelige Post, at være sentinelte perdue sin hele Levetid igjennem. Det foreslaar til den Ende i sin Plads Bogstavet C., hvis Lyd synes mere passelig til denne Post. Ved at sige C. C., der udtales *Sé! Sé!* fordrer man Opmærksomhed; og altsaa er det billigt, at dette Bogstav en Gang træder frem forat afløse en gammel Krigskammerat, der er bleven graa under sine Vaaben etc.» — — — — Under tiden hæves Heibergs Sjæl af en stærk, indre Jubel ved Tanken om, at han har vovet at tage det op med en saa mægtig og farlig Fjende; ligesom den unge raske Hother i Ewalds «Balder» synger han¹⁾:

«O heldige Jagt!
Nu frisk, uforsagt!
Hist er han, giv Agt!
En Mandbjørn, en Mandbjørn!
Hist er han, o Fryd!

¹⁾ Læsning f. Publik. Nr. 9.

O liflige Lyd!
Han kommer, den største,
som faldt for mit Spyd!» —

Colbjørnsen, der forgjæves søgte at afparere disse voldsomme Stød¹⁾, der, skønt de førtes mod ham i Mørket, dog bleve sete at Alle, var syg af Ærgrelse. Hvor selvfølende og tryk han end var med Kronprinsens absolute Gunst til Støtte for sin Stilling, skjælvede han dog i dette Øjeblik under den energiske Oppositionsmands hvasse Pen. Selv paa Gaden turde han ikke møde hans Blik²⁾. — «Læsning f. Publikum» studeredes fra Kjælder til Kvist. Selv den tarveligste Almuesmand skulde se det; og hvis han ikke altid forstod disse Aktstykker, saa fattede han vel Betydningen af et vist satirisk Kobber, hvor man saa den fornemme Advokat i hans Embedsdragt, hvis Foer var dekoreret med Ræve og Slanger, lige overfor den Folkets Mand Heiberg. Bag ved Generalfiskalen dækkede en Bjørn sig med Retfærdighedens væltede Bord, medens den stak sit lurende Hoved frem. Heiberg havde en Knut i den ene Haand, en Pen i den anden. «Ja lur ham, godt Folk!

1) Se Seidelins Læsendes Aarvog f. 1798.

2) Høsts Erindringer.

ham faar I ikke Bugt med, saa længe han kan bruge det Blækhuis I gjerne vilde fratage ham». — Thi saaledes maa man vel forstaa Billedet¹⁾, hvor man ser Generalfiskalen forsøge paa at hindre Heiberg i at dyppe sin Pen. — Heiberg siger selv i senere (utrykte) Optegnelser²⁾: «Colb. turde ikke forbyde Publikationen af min Proces; thi ved hans Forbud var Tusender af Penne blevne spidsede mod ham til mit Forsvar, ikke af Venskab for mig personlig; men fordi min Sag var hele Nationens». Alle som én følte, at *Heiberg alene* var Manden, der kunde føre «den simple Mands» Sag mod Overgreb fra den Mægtigeres Side. — —

Saa lidt som dette skal bestrides, saa er det dog unægtelig højst pinligt at se Heiberg optræde paa denne Maade mod en Mand af Colbjørnsens Fortjenester. Lad være, at dennes Forhold i Sagen mod Kromanden langt fra var pletløst, og hans Stilling til den, da den blev bragt frem for Offentligheden, hverken klar eller aaben; man havde dog ikke Ret til deraf at slutte, at det netop var *ham*, der havde sat Processen mod Heiberg i Gænge og drevet Generalfiskalen frem i sin Paastand: at Heiberg

1) P. Hansen: Illustr. Literaturhist. II, 141.

2) Manusk. paa Universitets-Bibl.

skulde straffes som Majestætsforbryder. Der var andre Artikler i «Sproggranskning» end den, der sigtede til Jokum Jensen, som maa have stødt Colbjørnsen, saaledes t. Ex. «*Publicitet*» og «*Æsthetisk skjøn*». Men desuden havde Heiberg sikkert mere end én Fjende mellem de høje Avtoriteter. I Statsraadet var, foruden den antiliberale *Caj Reventlov*, naturligvis Colbjørnsens trofaste Ven, Grev *Kristian Reventlov*, meget opbragt over Heibergs skaanselløse Polemik. Finantsminister *Ernst Schimmelmann* maa allerede for Aar siden have følt sig saaret, ved at høre Tyskeren i «*Virtuosen*» sige: «Ein Barbiergesell aus Rostock ist ein Subjekt, woraus man Alles machen kann, was man will»; thi denne Replik sigtede direkte til hans Fader, den gamle Skatmester, der virkelig i sine unge Dage havde udøvet denne Haandtering i Rostock¹⁾, men senere ved snilde Pengespekulationer havde arbejdet sig frem og op. — I selve Cancelliet maatte, foruden dettes Præsident, *Geheimeraad Brandt*, den Deputerede *Conferentsraad Schou*, Tallotteriets Direktør, være alt Andet end velsindet mod Heiberg paa Grund af de Spydigheder han (i Følge sin Stilling) undertiden

¹⁾ Se Fru Dunckers Gl. Dage S. 14.

havde været Gjenstand for fra dennes Side ¹⁾. — Men selv om disse Uvenner ikke havde været, vilde *Prinsregentens* Vrede (som netop *nu* mere end nogensinde var opblusset mod Heiberg paa Grund af hans «grove» Skrivemaade) have været tilstrækkelig Aarsag til Sagsanlæggelse. —

Til Trods for at Heiberg var anklaget for en saa stor Forbrydelse som «*crimen læsæ majestatis*» gik han dog med megen Frejdighed til sin Defension. Der er ikke saa sjælden udbredt en vis Kampglæde over hans omhyggelig udarbejdede og velskrevne Indlæg. Generalfiskal Skibsted paa sin Side synes at have været umaadelig ivrig for at yde Regeringen saa god Tjeneste som mulig. Skjønt Cancelliet havde skrabet Anklagepunkter sammen fra Skrifter, der allerede i Aar og Maaneder havde foreligget trykte, og som altsaa allerede i sin Tid skulde have motiveret Tiltale mod Forfatteren, søger Generalfiskalen endogsaa yderligere at forøge Anklagepunkterne ved ny Udpluk, og undertiden paastaar han, at Heiberg har sagt, hvad han ikke med et Ord har nævnet ²⁾. Det følger af sig selv, at Heiberg i saa Henseende maatte kalde ham til Orden og fordre af Retten,

¹⁾ Se «Polit. Dispache» a. S. 74.

²⁾ Se saaledes f. Ex. «Læs. f. Publikum» Nr. 19.

at Aktor ikke anklagede ham for Andet, end hvad der havde Hjemmel i det Mandat, han havde modtaget fra Cancelliet. — Forøvrigt var Skibsteds Stilling alt Andet end misundelsesværdig, saa man bør tilgive ham den Arrigskab, der undertiden kommer til Syne i hans Indlæg¹). Ikke nok med at han havde en saa overlegen Kontrapart som Heiberg; men ogsaa hele det dannede Publikum var fjendtlig stemt imod ham. En Student *Kofod*, der var Klasselotterikollektør, udgav med den ovennævnte *Sveistrup* som Medarbejder, efter Aktioneren mod Heiberg var begyndt, «*Brevvexling mellem tvende Brødre*», hvori han med mere Iver end Evne tog Parti for den Aktionerede. Ham viste imidlertid Skibsted, han kunde tumle og fik ham dømt til en svær Pengebøde for ærekrænkende Injurier. Den stakkels Fyr, der sad i smaa Kaar og ovenikjøbet var Familiefader, kunde umulig betale den og døde af Græmmelse og Sorg²). Det Triste ved hele denne Historie var dog, at det Nr., hvori de omtalte injurierende Udtryk fandtes,

¹) Han generer sig f. Ex. ikke for at gjentage M. K. Bruuns drengagtige Uforskammetheder mod Heiberg, a. S. 486.

²) Han indgav en Ansøgning til Kongen om Benaadning; men den blev afslaaet. Efterskriften til denne er dateret fra Frederiks Hospital, hvor han laa for Døden.

var forfattet af Sveistrup. Denne erklærede sig aabent derom; men det hjalp ikke Kofod. —

I mér end sex Maaneder holdt Heiberg hele Hovedstaden spændt i Interessen for sin Proces; da *pludselig* blev «Læsning for Publikum» standset i sin Udgivelse, skjønt Heiberg endnu havde lange Indlæg færdige til Trykken¹⁾. Aldeles uventet emanerede *en ny Presselov*. Længe havde den været forberedt, megen Mistillid havde den været Gjenstand for²⁾ og sat mange Penne i Bevægelse — saa var den bleven henlagt; nu kom den for visse Folk ligesaa belejlig som «min Nabo Leonard» i Holbergs Komedier.

Hvor nær laa det ikke at antage, at General-Prokurøren, der havde redigeret denne Forordning, ogsaa havde været dens egentlige Ophavsmand: det var jo den eneste Maade, hvorpaa han kunde komme sin Dødsjende, Heiberg, til Livs. — Denne Gang gjorde man dog Colbjørnsen *absolut* Uret. Prof. Holm har i sine historiske Skrifter gjentagne Gange bevist, at *Stødet til den ny Presseanordning af 27 Septbr. 1799* ikke var udgaaet, hverken fra den danske Regerings Chef eller noget højere Kollegium, men

¹⁾ De findes smukt haandskrevne paa Univ. Biblioth. som 2det B. af «Heibergiana».

²⁾ Se Kobberet i P. Hansens Illustr. Literaturhist. II. S. 138.

kom *udenfra*. — Hvor sørgelig Tingen i sig selv var, forekommer den dog En, der nylig er kommen til Ende med Læsningen af Heibergs Procesakter, som et tragisk Kuriosum. — Mellem de Anklagepunkter, Cancelliet havde befalet Generalfiskalen at bygge sit Aktionsindlæg paa, forekommer ogsaa dette, der er taget af vor Forfatters «Sproggranskning»; «Souverain: En der maa danse efter andre Souverainers Pibe». Hertil bemærker Heiberg i den Del af hans Defensionsindlæg, der ikke blev trykt: «Tør min Vederpart nægte, at der ikke (især i disse Tider) gives Suveræner, kronede med kongelige eller maaske andre Kroner, der ønske at faa Danmarks Suveræn til at danse efter deres Piber; nu saa nægte han det; men hans egen Samvittighed skal i samme Øjeblik hviske til ham: Du lyver! Men naar eller hvor har jeg sagt, at Kongen af Danmark virkelig dansede efter andre Suveræners Piber? Kan jeg blive Majestætsforbryder, fordi det behager min Modstander at benægte en Sætning, jeg aldrig har ytret?» Skibsted havde nemlig erklæret¹⁾, at «dette Udtryk ikke alene røbede Ringeagt for Suveræner i Almindelighed; men da Kongen af Danmark ikke en Gang i en dansk Undersaats

¹⁾ Se «Læsn. f. Publikum» 493.

Mund var exciperet, røbede det ogsaa stor Mangel paa Ærbødighed; og han kunde ikke indse, hvorledes en saadan Kaadhed kunde undgaa sin Straf.» — De Ord, der lagdes Heiberg i Munden som crimen læsæ majestatis, uagtet han ingenlunde direkte havde udtalt dem, fik næsten i samme Øjeblik¹⁾ en eklatant Virkelighed. Kejser Poul af Rusland, der rasede mod Alt, hvad der lugtede af Revolution og «Gallomani», havde af sin altfor tjenstivrige Minister i Kjøbenhavn, Baron *Krüdener*²⁾, erfaret, at der bestod Foreninger i Danmarks Hovedstad, som hyldede og nærede jakobinske Anskuelser, og at den danske Regering taalte en Presse, der udbredte saadanne. Misfornøjet med vort Lands neutrale Stilling og mistænksom mod vor Regering, fordrede Selvherskeren nu, at Danmark skulde lukke de norske Havne for de franske Kapere og tiltræde Koalitionens mod Frankrigs Republik. — For at give disse Fordringer tilbørlig Vægt lod han strax de dansk-norske Skibe jage ud af de russiske Havne, ja taalte ikke en Gang de dansk-norske Matroser, der havde taget Hyre om Bord paa fremmede Skibe, som

¹⁾ Den russ. Ukas er dateret 12 Aug. (*gl. Stil*); General-Fiskalens Indl. d. 26 Aug.

²⁾ Han var gift med den Dame, der senere blev «Moder» til «den hellige Alliance».

anløb russiske Søstæder. Samtidig gav han Krüdeners Ordre til strax at forlade Kjøbenhavn¹). — Opskræmmet og ængstet af disse voldsomme Trusler, gav vor Regering øjeblikkelig Kjøb. Ikke alene maatte de norske Søstæder renoncere paa de Fordele, som Forhandlingen af fransk Prisgods medførte; men Danmark maatte indlade sig paa en Alliance, den hverken havde Hu til eller kunde drage Nytte af, og — hvad der var det Værste — vi maatte give slip paa en Trykkefrihed, der med alle sine Mangler dog i et helt Decennium var bleven os misundt af andre evropæiske Nationer. I Øjeblikkets Panik blev den Presselov, som Aar igennem havde været under Ventilation, nu ikke en Gang skjænket en eneste Behandling i Statsraadet. Et Udkast blev General-Prokurøren tilsendt, som han i størst mulige Skynding havde at udarbejde i Lovform. Og som om det Hele havde været en Fødselsdagsgave, der skulde gjøres færdig til bestemt Tid, sørgede man for, at denne vigtige Lov blev udgivet samme Dag, vor Gesandt i Petersborg, Blome, skulde overbringe det kjøbenhavnske Kabinets Erklæring om, at det tiltraadte Koalitionen mod Frankrig. Samtidig

¹) Holm, Danm.-Norge u. Revolutionen og Napoleonskrigen II. B. 3dje Kap.

kunde han da glæde Czaren med, at der var sat Skranker for Trykkefriheden i Danmark og Norge» ¹⁾. —

«*Suveræn: En, der maa danse efter andre Suveræners Pibe*».

Heibergs «*Sproggranskning*.» —

Rahbek, der, som vi erindre, ikke troede paa, at der fandtes Jakobinere i Danmark, fortæller i sine «*Erindringer*» ²⁾, at det var et uskyldigt literært Selskab, *Sander* vilde stifte, som gav Anledning til den anti-revolutionære Ophidselse, Krüdener kom i, og som fra ham meddelte sig til Hoffet i St. Petersburg. Den paalidelige Forsker Holm bekræfter det, saa der er næppe nogen Grund til at tvivle om, at dette har været *Anledningen*. Men har der dog ikke ligget noget mere Reelt *til Grund* for denne ganske tilfældige Anledning? Havde den russiske Kejser ikke virkelig Ret, naar han i sin Ukas erklærede, at «der bestod Klubber i Danmark, som hyldede de samme Grundsætninger, som de, der havde sat den almindelige Revolution i Gang i Frankrig, og tilintetgjort det lovlige Kongedømmes Myndighed»? — *Jeg*

¹⁾ Holm: Den offentl. Mening og Statsmagten 176.

²⁾ V. 378.

i det mindste kan ikke væрге mig mod den Tanke, at Sligt har været til. Ogsaa her tror jeg, at *Malte Konr. Bruun* har sat Noget i Scene, som han hverken havde Mod eller Karaktér til at udføre; men som kun har voldt den gode og sunde Friheds Sag ubodelig Skade.

Steffens fortæller¹⁾, hvorledes der i det Neergaardske Kaffehus samledes en Flok unge Mennesker, som politiserede flot ved Punscheglasset. Navnlig førte en lille Mand det store Ord her. Hans Devise var Robespierres: «I ville have en Constitution, men I maa først have en Revolution!» «Jeg véd ikke,» siger Steffens, «hvad der er bleven af denne lille «Wütherich», der vist nok bar et meget svagt Lammehjerte under Ulvepelsen». Denne lille Mand var ikke ubekjendt i Kjøbenhavn; det var Advokat Schönheyders Fuldmægtig, den senere Prokurator *Niels Christian Bjerring*, der mellem Kammerater og Fremmede bar Øgenavnet «Maratolus» : *den lille Marat*. Bjerring var Malte Konr. Bruuns gode Ven, og det er ikke vanskeligt at forestille sig, hvorledes disse to Mundhelte tilligemed andre Brushoveder og drabelige Republikanere har skruet sig op i den Tanke, at det var muligt at revolutionere Danmark. At de

¹⁾ Was ich erlebte a. S. 258.

havde dannet en Klub «Frihedens Lav», hvor vedkommende «Borger» stævnedes til Møde under Løsenet «Republiken leve!» fremgaar af en kuriøs Seddel, Holm har fundet mellem Bruuns Papirer¹⁾. «Med fuldkommen Vished», fortæller Pavels om Bjerring, «forudsaa han en Revolution i vort Fædreland»; og han kunde saa daarligt beherske sine blodige Instinkter, at Bladet «Folkevennen» advarede ham imod «oftere at tale paa offentlige Steder om de mange Hoveder, der skulde afhugges her, blot fordi han følte sig sikker, da han aldrig selv havde haft noget». — — Da Bruun for anden Gang flygtede for den Regering, han havde opfordret til at «bruge Kugler og Dolke imod, siden den ikke længer vilde høre Grunde»²⁾, udgav han fra Sverig i Anledning af «Notarialfejden» en yderst haanlig Satire mod Monarkismen³⁾. Dette Skrift var ironisk dediceret til «Hr. Prof. Olsen» og bidrog naturligvis blot yderligere til at opbidse Regeringen mod Heiberg. Ikke længe efter blev han udvist af Sverig, som den, der søgte at omstyrte Statsforfatningen i de nordiske

¹⁾ a. S. 128.

²⁾ *Tria juncta in uno* Nr. 2.

³⁾ «Bevis at en monarkisk Regering ikke er forbunden til at bortgive Embeder efter den Søgendes Duelighed». Kbhvn. 1798.

Riger. Man har ymtet om, at han tilsigtede Noget som en nordisk føderativ Republik. — Han flygtede nu mod Syd. Fra Hamborg sendte han sin Ven Bjerring et karakteristisk Brev, som Werlauff i sin Tid har meddelt¹⁾. Han tiltaler ham med «Min kjære Jakobiner!» «. . . . Med 100 Mand lod en Revolution sig gjøre, naar man i Staden kunde formere et Komplot, og der var tilstrækkelig Misnøje med de bestaaende Tilstande, men med 2000 Mand gjøres Revolutionen uden Folkets Hjælp. Familien paa Frederiksberg maa overrumples om Natten. Derpaa bør man stige tidlig i Land og ved Portens Aabning angribe Staden; fra Kastelssiden er den let at storme. En jakobinsk 17 Januar var det bedste, just fordi Nationen er saa fejj, at man ene behøver at tage Magten for at have den». I den Anledning studerer Bruun nu Krigskunst(!). — Man jævnfører hermed hvad Steffens, der traf ham i Leipzig, fortæller: «Han beklagede sit Fædreland, men profeterede Regeringens Fald, og at Befrielsen var nær». — Det Hele gjør et overordentlig latterlig-flovt Indtryk; men at disse to unge Demagoger virkelig i længere Tid har omgaaedes med saa

¹⁾ Danske Samlinger udg. af Chr. Bruun, Petersen og Birket-Smith I.

kolossale Planer og søgt at gjøre Propaganda for dem i deres Kreds, tør vel efter det Foreliggende antages som mér end sandsynligt¹⁾.

Saaledes blev det da, naar Alt kommer til Alt, ikke Heiberg (som det er paastaaet²⁾) men Malte Konrad Bruun og hans Venner, der ved at rasle med den revolutionære Bjælde og pølse paa politiske Drengestreger har haft deres gode Andel i, at man blev tvungen til at lade en Presselov emanere, som indjog Forfatterne Skræk for det fri Ord. Ligesom det er aabenbart, at man, da hin Lovkommission sammentraadte, som skulde sætte Skranker for «Presseuvsenet», slet ikke har udtaget Exempler herpaa af Heibergs Skrifter, men vel af Malte Konrad Bruuns³⁾.

Men naar hverken Regeringen eller Colbjørnsen bør have Ansvaret for, at denne vigtige Presseforordning blev en Hastværks-Lov, saa følger ikke deraf, at de skulde være uden Ansvar for, hvad der kom til at staa i Loven, og den Anvendelse, der blev gjort af samme paa Heibergs Sag. Thi i saa Henseende synes virkelig Regeringsmændenes Ønsker at være faldne sammen med Hof- og Statsrettens Dom.

¹⁾ Jvnfr. N. M. Petersen a. S. 428.

²⁾ Chr. Thaarup a. S. 96.

³⁾ Se Dr. jur. J. Nellemann i «Dagbl. 1 Juni 1883» 3dje Sp.

Thi hvori ligger det, tør man vel spørge, at Regeringens Advokat opfordrer Heiberg til i Stedet for at lide Straf at «forlade Danmark. Alle Stadens Porte staa ham jo aabne». Hvem havde lagt ham dette «Landsforvisningsdekret»¹⁾ i Munden? — Hvorfor kunde Heiberg ikke dømmes efter Danske Lovs 6—4—9, 1ste Stykke²⁾, som Generalfiskalen paastod (thi at denne Lovparagraf ikke var antikveret og «barbarisk», men meget godt kunde bringes i Anvendelse endnu 1799 paastaar ansete Jurister); hvorfor fik den ny Presselov, hvor *netop* «Landsforvisning»³⁾ var bleven sat i Stedet for «Tab af Ære og Gods», tilbagevirkende Kraft? — Det skulde være en Formildelse af Straffen, hedder det, at bringe den ny § i Anvendelse i Stedet for den ældre. Det lyder jo smukt. Men mig forekommer det at være juridisk Tartufferi at tale om «Formildelse» her, hvor man idømte Vedkommende en Straf, der var nok saa haard, som den han var hjemfalden til efter den gamle Lov. Der kan da kun være Tale om «Formildelse», naar en Straf for Alvor formildes! Det «Gods», Heiberg ejede, var Intet; den

¹⁾ Som Heiberg kalder det; se hans utrykte Indlæg.

²⁾ «Taler nogen ilde om Kongens Regering, have forbrudt Ære og Gods».

³⁾ § 2.

Ære, han var Gjenstand for fra saa godt som alle agtede Medborgeres Side, kunde Regeringen ikke fratage ham. *Man maatte altsaa se at faa ham bort.*

Var Loven en Hastværks-Lov, blev Dommen en Lastværks-Dom. Man kan ikke fatte, hvorledes det er muligt efter saadanne Præmisser at dømme saa utilbørlig strængt. Mellem de Udtalelser, der vel har vejet mest i den juridiske Vægtskaal, maa den ovenanførte Udtalelse i «*Suum cuique*» have været («at det Udtryk, som i Visen: *Vor Klub etc.* havde Hentydning til Master Pitt, havde Kongen befalet, skulde ansés for brugt om Kongen af Storbrittanien»). En anden Udtalelse, som man gjorde meget Væsen af, at Heiberg i «Sproggranskning» under Artiklen «Admirabelt» havde railleret lidt over en kjøbenhavnsk Brandforsikringslov, forekommer os nu saare uskyldig. En af Dommerne, B. H. v. Munthe-Morgenstjerne, der senere ved Norges Adskillelse fra Danmark blev Regeringsadvokat i Christiania, har da ogsaa nogle og tyve Aar efter haft Adskilligt at udsætte paa sin egen og sine Kollegers Dom¹⁾.

Heibergs Landsforvisnings-Dom faldt Juleaftens Dag d. 24 Dcbr. 1799; og man skyndte sig med at forkynde ham den. Han modtog

¹⁾ Se Juridiske Samlinger. 1ste Aarg. Chra. 1826.

den med Ro og bad Rettens Betjente «bringe hans Dommere Ønsket om et glædeligt Nytaar». Man lod dernæst spørge, om han ønskede Dommen apelleret. Men han afviste det: dels vidste han, at det Par Assessorer, som vare hans Venner, af Delikatesse vilde træde ud af Retten, naar denne Sag kom for, dels følte han sig overbevist om, at de øvrige enten vare Colbjørnsens Venner eller Skin-Venner; desuden ønskede han ikke, at den højeste juridiske Instans muligvis skulde bekræfte en Dom, som hans Hjærte sagde ham var moralsk uforsvarlig. — Han akviescerede da ved Hof- og Statsrettens Kjendelse. — —

Nyt Liv gennemstrømmede den stridstrætte Mand. I 10 lange Maaneder havde han snart følt sig som spændt paa Pinebænken, snart som løftet i Vejret af Kampmodet og Publikums Bifald; Fortvivlelse og overmodig Munterhed havde brat afløst hinanden i hans Sind. Nu da hans foreløbige Skæbne var afgjort, og han var Gjenstand for den største Venlighed og Deltagelse fra alle Sider, var det ham, som der spirede Velsignelse frem af hans Ulykke. Han havde frygtet for, at hans Hustru skulde jamre og klage; men tvært imod, hun tog Tingen med en Ro, der baade var ham kjær og uventet. «Hun var da virkelig den stærke Sjæl, som han

havde skildret i Brevet til den franske Resident Grouvelle: hun vilde hellere se sin Ægtefælle falde som et Offer for sine Principper og den gode Sag, end se ham bøje sig i ussel Frygt». Hans gamle hæderlige Svigerfader vidste ikke alt det Gode, han vilde gjøre ham. Det blev aftalt, at Heiberg skulde gjøre en stor Evroparejse med Paris som Centrum. Naar han havde erhvervet sig Subsistensmidler i Udlandet, kunde hans Hustru og den lille Ludvig rejse til ham¹⁾. — Egentlig skulde han efter juridisk Sædvane have været arresteret; men en mindre betydelig Benskade, som hans Læge dog var skikkelig nok til at attestere at være af en saadan Beskaffenhed, at den hindrede ham i at forlade hans Hjem, foranledigede, at man gav ham en meget mild Husarrest. Kun en Betjent fra Kongens Foged tog Ophold i hans Bolig; men han sad i Værelset ved Siden af Heiberg, uden i mindste Maade at genere sin Fange. «Vi leve», skriver Heiberg til sin Broder d. 7. Januar 1800, «ret vel og fornøjede. Jeg ser daglig en Sværm Mennesker hos mig, som min Tid forhen ikke tillod mig at se i saa stor Overflødighed. Jeg modtager dem liggende paa min Sofa, som en Pastor emeritus. Imidlertid har jeg aldrig ganske

¹⁾ Breve udg. af Dr. J. L. Heiberg 33—36.

været berøvet Brugen af mit syge Ben, og snart haaber jeg, at det skal være frisk».

D. 7. Febr. var Afrejsen bestemt. Men Heiberg gjorde Alt for at holde den hemmelig ¹⁾. Han var ikke den Mand, der ønskede at gjøre Opsigt; desuden frygtede han, at nogen af hans Tilhængere skulde kompromittere sig eller hans Venner komme i Forlegenhed for hans Skyld. Et Udvalg af det Heibergske Huses Bekjendtskab var indbudet til at tilbringe den sidste Aften sammen med ham; deriblandt Rahbeks. Men da Rahbek afskyede «alt Vrøvl med Hyrekuske», og Heibergs Vej gik lige forbi Bakkehus-Alleen, blev det bestemt at Bakkehus-folkene skulde følge med i hans Vogn ²⁾. — Ved Bordet vare Alle forstemte. Ingen Samtale vilde lykkes, og om Hverdagsting fandt dog Ingen det passende at snakke. Kun Heiberg var jovial og oprømt. Han udbragte den ene Skaal efter den anden: snart for Advokat Klingberg, som Upasselighed hindrede i at møde; snart for Højesteretsassessor Falsen, som Hensyn forbød at indbyde; snart for «Meningsfriheden», og her tog hans muntre Ironi ret fat Da meldtes det, at Vognen stod for Døren. «Den

¹⁾ Wedel-Jarlsberg: Til Berigtigelse etc. S. 8.

²⁾ Se Rahbeks Erindringer V, 406—15.

sønderrivende Afsked o. a. M.», siger Rahbek, «kan jeg intet sige om; i mit eget Bryst gærede det for meget til, at jeg skulde have Sans for, hvad der i dette Øjeblik foregik uden om mig. Det er mig imidlertid som en Drøm, at jeg, uden just at lægge særdeles Mærke dertil, havde set et Par af de Tilstedeværende løbe ned til Vognen, komme op igjen, hviske til hinanden o. s. v. uden at jeg dog gjorde mig Tanke derom, uden Tvivl i den Mening, at det var Vejrliget, Mørket o. a. desl., Rejsen og Kjørslens vedkommende, der sysselsatte dem. Og nu tænke man sig min Forundring. da vi kom ned til Karethen, og fandt den omgiven af en Mængde Mennesker». — Man havde altsaa dog til Trods for Heibergs Hemmelighedsholdelse af sin Rejse faaet Nys om den og vilde nu byde Frihedens og Folkets Mand det sidste Lev vel. Det stammede af Mennesker i St. Kongensgade, hvor Heiberg beboede det nuv. Nr. 11. Man raabte, man skraalte og svingede med Hatte og Huer. En saadan Sværm var ikke set i det rolige Kjøbenhavn siden «Posthusfejden». Heiberg bad, at man endelig vilde være rolige, at Ingen skulde komme i Ulykke for hans Skyld. Hans Øje søgte uvilkaarlig Gadens daværende Nattepoliti, Vægteren. Men den brave Mand satte sin Kabuds paa sin lange «Morgenstjerne» og svingede

den til Ære for den Bortdragende. Pludselig fik nogle Almuesmænd Øje paa Rahbek, der sad sammenbøjet og forknyt paa Forsædet. Det var jo aabenbart, at han var den Betjent, der skulde føre Heiberg ud af Landet. «Lad os faa ham herud», raabte man, «saa skal han faa sig et Livfuld Hug paa Embedsvegne». Heiberg forklarede nu, at det var hans Ven, den brave Prof. Rahbek; og hvad Fogdens Betjent angik, der virkelig befandt sig i Vognen, havde han under hele Heibergs Husarrest opført sig saaledes, at han snarere fortjente Tak end Hug. — Det store Tog bevægede sig nu i Retning af Vesterport. Kamma Rahbek var rolig og fattet, kun optaget af Heiberg og Tanken om «de Kjære, han efterlod». Rahbek var bekymret ved hele Situationen — ikke for sig selv, men for sin Ven og sin Kone. «Hvis man nu lukkede Vesterport for dem, hvilket skete endogsaa naar der var Trængsel under Ildebrande; hvor skulde de saa hen? — Hvis Kamma nu kom i Vagtarrest? o. s. v.» Han maa have ytret sin Ængstelse for Heiberg; thi denne raabte ud til den ledsagende Skare, at de ikke burde følge ham længer, da man let kunde finde paa at slaa Stadsporten i for hans Vogn. «Saa bryde vi den op!» raabte nogle unge Mennesker. — Dog der var ingen Fare.

Man slap lykkelig og vel ud af Porten. Først ved Frihedsstøtten standsede Følgeskaren og bød Heiberg det sidste Lev vel paa Kjøbenhavns Grund. Uden Uordener og tumultuariske Optrin var den dragen gjennem Byens Gader; men nu kom Hævnlysten op hos Nogle; de begav sig til Colbjørnsens Bolig paa Hjørnet af Raadhus- og Brolæggerstræde og slog hans Ruder ind. Man har fortalt, at han, ængstelig for større Excesser, gjemte sig paa sit Loft.

Roligere fortsattes Rejsen over det *da* saa landlige Vesterbro. Vognen standsede ved Enden af Bakkehusalleen, hvor Heiberg og Rahbek stege ud. Da nu Kamma trak sin Handske af for at række ham Haanden, bad Heiberg paa Riddervis om Tilladelse til at beholde Handsken. Han gjemte den til sin Dødsdag; og da Kamma en Gang i den lange Aarrække, som siden forløb, sendte ham en af sine smukt forarbejdede Papæsker, prydet med Hellenerflaget og det græske Motto «Frihed eller Døden», nedlagdes den i dette nydelige Relikviegjemme. — Nu kom Baron Wedel-Jarlsbergs Kusk for at melde, at hans Herre efter Aftale ventede ham med Vogn i Nærheden. For sidste Gang trykkede de tre Venner hinandens Hænder. — De skulde aldrig mere gjensés.

Næste Dag var der selvfølgelig et svært Snakkerads hele Kjøbenhavn over i Anledning af Heibergs Afrejse. De høje Avtoriteter vare naturligvis ilde berørte af, at denne «straffældte Mand» var bleven fulgt til Stadens Dør som en fyrstelig Person. Man spurgte Vægteren i St. Kongensgade, hvorfor han ikke havde gjort sin Pligt og adspredt Mængden. «Det var jo allesammen pæne og honette Folk», sagde han, «som, man maatte antage, vidste, hvad de gjorde». Rahbek og hans Hustru bleve stævnedes for Politimesteren; men Kamma undskyldte sig med Upasselighed, og Rahbek slap for videre Ubehageligheder. — Skjønt Wedel-Jarlsberg efter Heibergs Opfordring saa stilfærdig som mulig og i Vinternattens Mørke havde ledsaget sin Ven et Stykke af Vejen, blev det dog berettet til højere Vedkommende, og derefter blev det ham kommuniceret gennem Overhofmarschallatet, at «han for Fremtiden *ikke* vilde blive indbudt til det kgl. Taffel».

Den almindelige Stemning ved Heibergs Bortrejse fik vel sit mest energiske Udtryk ved den Tegning, Maleren *Abildgaard* leverede til Vennens Album, hvor man ser en Kvindeskikkelse, der i Sorg og Skam skjuler sit Ansigt i

Hænderne, medens Retfærdighedens Symboler ligge henslængte paa Jorden¹). Men mange trykte Udtalelser i Anledning af Øjeblikkets Begivenheder fik man ikke at se. Ved den ny Trykkelov og dens uhyggelig hurtigvirkende Paragraffer følte Folk sig som slagne paa Munden. Blot *Baggesen* kunde ikke dy sig. Idet han gik ud fra, at det var hans gamle Antagonist Heiberg, der havde den egentlige Skyld i Pressetvangslovens Fremkomst, skrev han i «Charis» følgende Epigram:

«Oldtids og Nutids Skikke.

At én for hele Folket man maa døde
for dets Oplysnings Farlighed at møde
er gammelt, jødeligt og dumt.
Men at for *én* det hele Folk maa bøde
ved mindste Glimt af Lysets Morgenrøde
er nyt og kristeligt og — grumt!» —

Da Kancelliet imidlertid sendte ham en barsk Forespørgsel om, hvad Meningen skulde være med dette Epigram²), stak han øjeblikkelig

¹) Julius Lange i «Biografisk Lexikon» I.

²) Læsendes Aarbog 1800.

Piben ind: forklarede det som en historisk-filosofisk Abstraktion, forsikrede med Haanden paa Hjærtet om sin dybe Loyalitet, ja søgte endogsaa at dokumentere samme.

P. A. Heiberg i Landflygtighed.

I.

Heibergs Bortrejse fra Danmark var ikke som den landsforviste Forbryders. Den Politimand, som skulde sørge for, at han kom udenfor Landets Grænser, optraadte mere som hans Tjener end som hans beskikkede Vogter: han søgte end ikke Logis i de samme Huse og Hoteller som Heiberg, men tog Ophold i fjærntliggende Herberger. Saa godt som overalt modtog man Heiberg som den celebre Mand og en Gjæst, man kunde være stolt af. I Kiel vilde Studenterne bringe ham en offentlig Hyl- ding, der kun forhindredes ved den ængstelige Rector magnificus' Forbud. Har Heiberg under denne Rejse da ikke følt sig som en Triumfator; som en Tabende er han sikkert ikke draget bort fra sit Fødeland. Han siger selv i «Erin- dringer», hvor han omtaler sit første Landflygtig- hedsaar¹⁾: «I det Hele taget er der stor Forskjel

¹⁾ S. 36.

mellem dem, der straffes for deres Handlingers Skyld og dem, der blot lide for deres Meninger; de første undgaar man saa meget som muligt, de sidste søges i Almindelighed endog af dem, som ellers ikke i enhver Henseende kan dele deres Anskuelse». —

Over Hamborg rejser han til Holland og Belgien. Nu da han føler sig befriet fra Proces og Forfølgelse, og «hans Tunge ikke længer er bunden», aander han let og nyder med stor Tilfredshed alle Rejselivets Behageligheder. Han besøger alle de mærkeligste hollandske Stæder og dvæler i Antwerpen og Brüssel. Lange Breve til Broderen indeholde hans ret træffende Iagttagelser om Hollændernes og Flamlændernes Karakter, Sæder, Kultur og Sprog¹). —

Sidst i Maj 1800 kommer han endelig til Paris. Men her skuffes han i sine Forventninger. Han indrømmer, at man intet Sted kan leve behageligere og mere fornøjeligt; men den politiske Frihedsaand mærker han ikke noget til: *Esprit public* er udslukt; Bonaparte er en Despot, der ikke vil have Frihed uden for sig selv. «Evig Skam over de Kæltringer, der saaledes forsætlig har slukket den Ild, uden hvilken intet Folk er i Stand til at udrette noget Stort. Her

¹) Breve udg. af Dr. J. L. Heiberg S. 40—59.

er ingen Opposition, som dog er nødvendig for en Nation, der skal have Navn af fri; i det mindste er denne Opposition tavs, og det er næsten det samme som ingen. Hvorledes skulde ogsaa en Opposition hæve sin Stemme i et Land, hvor Pressen er i Lænker? og det er den her.»¹⁾

Til Trods for denne Misstemning er hans første Ophold i *Paris* ikke uden Frugt. Elskværdige Familier aabne ham deres Huse og tit nyder han en uindskrænket Gjæstfrihed. Han gjør interessante Bekjendtskaber, saaledes med Marseillaisens Digter *Rouget de l'Isle*, Senatoren Biskop *Grégoire*, Overbibliothekaren *van Praet*, Forf. til Paul et Virginie, *Bernardin de St. Pierre*, den berømte Amerikaner *Tom Payne*. Han bliver indbudt til General *Berthiers* Soiréer o. s. v. Kun i ét Hus finder han en kold Modtagelse, og det ét, som netop burde have aabnet sine Døre vidt for ham, nemlig den forhenv. Resident *Grouvelle's*. Denne Mand, som havde været en hædret og kjærkommen Gjæst i det heibergske Hus, saa længe hans Ophold i Kjøbenhavn varede (man husker Fru Gyllembourgs Omtale af ham i «*To Tidsaldre*») viste nu, at han havde glemt sin gamle Vens Tjenester, da Tiden var kommen til at gjengjælde dem. Naar Heiberg

¹⁾ S. 61.

i sine Erindringer¹⁾ omtaler den næsten ufor-
skammede Maade, hvorpaa Grouvelle beegnede
ham, føler man, at *Niebuhr* har Ret, naar han
karakteriserer ham som «en blændende snakke-
salig, men tom og ulidelig Person». — --

Imidlertid gaar Dagene og Maanederne;
nogen fast Bestemmelse for sin Fremtid synes
det, at Heiberg ikke formaar at tage. Det er
ikke let for ham, den Fremmede, at komme
ind i Noget her i Udlandet, der passer for ham,
og paa den anden Side kan han ikke under-
trykke det Haab, at hans Landflygtighed dog
ikke skal vare evig²⁾. Men i hvert Tilfælde
vil han paa ingen Maade selv gjøre Forsøget
paa at faa den hævet. Sligt fornædtrer han sig
aldrig til. «Man har tvunget Retfærdigheden
til at fordømme mig. Ved Vold er jeg for-
jaget fra Landet», skriver han fra Paris til sin
Broder d^e 14. Aug. 1801, «jeg har i intet Punkt
overtraadt de Forordninger, der existerede, da
Sagen blev anlagt imod mig. Det er Hævn,
Forfølgelses Aand og Ondskab, men ingenlunde
min egen Brøde, der har gjort mig landflygtig,
og dog skulde jeg gjøre et Skridt, som intet
Menneske kunde fortolke anderledes end som

¹⁾ S. 47.

²⁾ Breve udg. af Dr. J. L. Heiberg 91.

om jeg tilstod mig skyldig? Nej, det sker i Evighed aldrig. Mine Fjender ønske vist Intet mere end at ydmyge mig saa dybt; men jeg har den Trøst, at mine sande Venner tænke anderledes. Uagtet jeg ingenlunde er fornøjet med Sagernes Forfatning her i det saakaldte Frihedens Land, siden den seneste Revolution af 18. Brumaire, saa vil jeg dog hellere blive her og modtage Alt, hvad Skæbnen har bestemt at tildele mig samt opgive alt Haab om at se Familie, Venner og Fædreland mere, end jeg vil komme vanæret tilbage; og vanæret var jeg, ifald jeg tiltryglede mig som en Naade, hvad man burde give mig som en Ret. Det Eneste, jeg har mod Collett, er det, at han ansøgte Kongen om at blive Prokurator i Vestindien. Den, der paa en uretfærdig Maade og med Vold har fraranet mig min Eiendom, den bør jeg aldrig supplicere om nogen Gunst for mig selv. Dog! jeg gjør den stakkels Konge Uret. Han har, det véd Gud, aldrig tænkt paa at rane Noget enten fra Collett eller mig. Det er de Slyngler, der omgive ham, og som have tilsnegtet sig hans Fortrolighed». —

Lidt over en Maaned efter det her Skrevene modtog Heiberg sin Hustrus «lettre remarquable.»

— —

Hvad dette Brev indeholdt véd hele den

dannede Læseverden. Da Fru Heiberg for 9 Aar siden udgav sin Svigermoders og Svigerfaders Brevvexling blev den Gjenstand for en ivrig Drøftelse saavel i læge som lærde Kredse. Bladene indeholdt lange læseværdige Artikler ikke alene af Journalister, men ogsaa af agtede Videnskabsmænd. Nogle tog Parti for Fru Gyllembourg, andre for Heiberg; Mændene vare i Reglen paa den Sidstes Side, Kvinderne paa den Førstes. Nordmændene (thi ogsaa til vort Broderland strakte Meningsstriden sig) tog i Reglen Heibergs Forsvar for Frændskabets Skyld; Danskerne vilde gjerne væрге Fru Gyllembourg som deres Landsmandinde. Den ny literære Retning, der holdt paa «Kjærlighedens ubetingede Ret» løftede Skjoldet for Fru Gyllembourg; de konservative Moralister derimod angreb hendes Adfærd. Medens Udgeverinden af den omstridte Bog optraadte som sin Svigermoders Apologet, mødte den dygtige unge Videnskabs- og Skolemand Dr. J. L. Heiberg frem som sin Grandonkels Advokat. Paa Grundlag af *hans* Artikel i Letterstedtske Tidsskrift har den norske Literat Henrik Jæger for nylig udgivet en Bog med den lokkende Titel «en gammel Kjærlighedshistorie», der begynder som en Novelle, men ender med en ikke uinteressant om end meget partisk Fremstilling af den navn-

kundige Ægteskabshistorie¹⁾. — Jeg kan da forudsætte, at alle Kjendsgjæringer, der vedrøre denne Sag, er Noget, som vides af Alle, og jeg behøver ikke at spille min Bogs Plads paa at gjenfortælle dem. Men en Meningsudtalelse om disse nu kjendte Forhold kan man fordrø af en P. A. Heibergs Biograf, og en saadan ønsker jeg ogsaa at tillade mig. — Vel var der Skyld paa begge Sider i dette Forhold; men *Hovedskylden hviler paa Heiberg: han har aldrig elsket sin Hustru, som en Kvinde kan fordrø at blive elsket af den Mand, hun hengiver sig til.* Først sent blev han sig sin uhyre Fejl bevidst, angrede den og vilde gjøre den god igjen — men da var det forsilde. Nemesis var over ham. —

M. K. Bruun siger i sit ikke uvittige lille Skrift «*Fluesmækken*»: «Gjennem Ægteskabssundet er i afvigte Aar passeret 12000 Skibe. Deraf førte 6000 Rigdommens, 2000 Rangforordningens, 2000 Letsindighedens, 1000 Vellystens, 500 Husholdningens, 400 Nysgjerrighedens, 99 Venskabet og 1 Kjærlighedens Flag». — Hvilken Vimpel førte nu Heibergs, da han i det Herrens

¹⁾ For hvem der kjender Kilderne er 1ste Kap. en ren Blanding af Sandhed og Digt. Dette forekommer mig dog at være aldeles utilstedeligt i et historisk Skrift, som prætenderer at være udarbejdet efter Aktstykker.

Aar 1790 gik ombord i Ægteskabsskuden med Thomasine Buntzen? Jeg tror — Husholdningens.

Heiberg var visselig i mange Henseender den ny Tids Mand; men i én Henseende var han det ikke, nemlig i sin Opfattelse af Kjærlighedslivet mellem Mand og Kvinde; her tilhørte han ganske og aldeles den Tid, hvis Forestillinger han paa andre Gebeter bekæmpede paa det skarpeste. Hans gamle Antagonist *Tode* har skrevet en Roman, der fører den karakteristiske Titel «*Kjærligheds Nytte*». Det Grundspørgsmaal, der skal finde sin Besvarelse gennem denne Bog er, hvad dens Titel lyder paa, og der svares: den bedste Beskærmelse for et ungt Menneskes Moralitet er trofast Kjærlighed til én Kvinde. Holder han fast ved denne Kjærlighed render han ikke efter andre, hvor forføreriske de end optræde. Men, siger Todes Talerør i Bogen, lad os paa den anden Side være fri for den «romanske» Kjærlighed: «Hende eller Ingen»; «Mennesker ere Kjædeled og Fjedre i Tilværelsens store Urværk, de maa komme til *Nytte*, og denne *Nytte* stifter den, der bliver ugift, aldrig tilfulde. Men desuden kan og bør man ansé den Mandsperson eller det Fruentimmer, der lever i den énlige Stand, som den der gjør en Person af det andet Kjøn Uret, nemlig den Person, som med ham eller

hende kunde bleven gift og nydt Ægttestandens Gode». — At dette ogsaa var Heibergs Mening er der al Grund til at tro: for at have noget Værd maatte Kjærligheden støbes i sin borgerlige, monogamiske Form; Alt, hvad der var uden for *den*, var enten mere eller mindre undskyldelig Naturdrift eller tosset Overspændthed. Et enkelt højtstemt Udtryk, man en sjælden Gang kan finde i hans Skrifter, regner jeg ikke; det er en malet Flamme¹⁾. *Aldrig hører man, at nogen Kjærlighed har grebet ham.* Før han bejlede til *Thomasine Buntzen* havde han alt én Gang gaaet paa Frierfødder. Han omtaler det selv i «Tre Aar i Bergen». Her havde man arrangeret det saaledes, at hvis han viste sig habil i Grosserer Krohns Forretning kunde han have sikkert Haab om at blive forenet med Husets Datter og derigjennem arve Faderens Forretning. Efter Alt, hvad man kan skjøne, havde den unge Heiberg, der dog den Gang var i de erotiske Lidenskabers Alder, ikke det Mindste mod en saadan «Bondeforlovelse». — Og hvad var egentlig den realiserede Forlovelse med *Thomasine Buntzen*

¹⁾ Saaledes Verslinierne i Komedier 1ste Udg. III, 144: «Den hele Jord er fuld af dine Underværker! Din Glød, o Elskov, brænder i hver Barm!»

Andet? — Ogsaa her skulde Heiberg arve en Mands Forretning og have Datteren i Kjøbet. Efterat Brylluppet er holdt, følger Udfærdigelsen af Retsbeviset for Expectance paa Dispacheurbestillingen næsten øjeblikkelig bagefter. Der er nu ganske vist ingen Grund til at tro, at Heiberg her har set bort fra sin Bruds Ønske og Vilje. Men hvor kunde han, den kloge Mand, forvexle en 14aarig Skolepiges Højagtelse og Hengivenhed for sin Lærer (han beklædte jo en saadan Stilling i det buntzenske Hus) med den voxne Kvindes bevidste Kjærlighed til en Mand? — Maaské troede han, at en saadan Agtelse og Hengivenhed var tilstrækkelig for hans Ægteskab: han har tydeligvis ment, at han som Ægtemand kunde føre den aandelige Opdragelse videre, han havde begyndt som Informator. Man véd, hvor sørgeligt han forregnede sig. Naar en kvindelig Elev har Tillid til sin Lærer, da føler hun blot sine *Pligter* lige overfor ham og véd at forene sin Respekt med den Godhed, hun maaské nærer for ham. Den unge Kone føler (hvis hun da er brav) ogsaa sin Pligt lige overfor sin Mand, men glemmer ikke, at hun har *Rettigheder* som Hustru og Elskerinde; vé den Ægtemand, som ikke erindrer dette.

Hvad Thomasine Buntzen angaar, foreligger der ingen Aarsag til at tro, at hun skulde have

vidst Andet med sig selv end, at hun baade højagtede og holdt af den Mand, der «viste hende den Ære» at bejle til hende. Denne højvoxne, kraftige Skikkelse med den klare stærktbyggede Pande og disse Øjne, hvor udaf Viddet lyste, har ikke været uden en vis Tiltrækningskraft for et ungt romantisk Pige-hjerte. Hans Optræden har baade været venlig og artig: hans Undervisning baade belærende og underholdende, og dertil har han i hine revolutionssvangre Tider været mærket som Frihedens ypperste Repræsentant herhjemme. «Ingen Kvinde», fortæller en Samtidig, «greb det ny Friheds-Evangelium med en saadan Begejstring som den unge Thomasine Buntzen»¹⁾ Men længe har det ikke været, inden hun følte sig skuffet. Hendes Mand svarede ikke til det Ideal af «en Helt», hun havde forestillet sig. Hans Kjærlighed var uden Lidenskab; hans ansete Egenskaber kun kolde borgerlige Dyder. Det kom snart dertil, at hun undertiden frøs og skjælvede i hans Nærværelse. Det fejler ikke, at han, den indesluttede, faamælte Mand tit har skræmt sin lille ængstelige Barnekone med sin Barskhed. Naar man kjender begges Karaktér af de mange

¹⁾ Citatet fra V. Vedels «den danske Poesies Guldalder».

Aktstykker, som nu foreligge, kan jeg ikke tvivle paa, at det eneste Sted, hvor han sigter til sin Hustru i sine Skrifter ere følgende Replikker af «Menneskekjenderen»: «*Clementia*: «Vi Fruentimmer klage over, at Mandfolkene behandle os som Børn. Det er sandt, det gjør de ogsaa undertiden; men vi gjør det samme ved dem, og det er værre, naar vi ængstes over hvert Skridt, de gjøre, og som vi ikke ser; naar vi hvert Øjeblik frygte for, at en Ulykke er rammet dem. Bør vi ikke i det Sted tænke: de er Mænd; de gaa ikke i Ledebaand; de behøve det ikke; de vide at handle som Mænd og at undgaa de Farer, som ved menneskelig Forsigtighed kan undgaaes, og lade saa Skjæbnen, Lykken eller Vorherre, hvem det skal være, raade for Resten» *Caroline*: «Det er sandt. Jeg skammer mig ogsaa derover. Men hvad kan jeg gjøre derfor? At jeg ængstes og bedroves over Bagateller og Ingenting, det ligger nu én Gang i mit Temperament». *Clementia*: «Det er ikke saa. Det ligger ikke i Temperamentet. Det er Vane; en hæsliq Vane, som Du maa vænne Dig af med». — Heiberg manglede sikkert ikke Hjærte; man har mangfoldige Beviser paa hans Godhed og Uegennyttighed; men her staar han uforstaaende, ja næsten stupid lige overfor en af den store Kjærligheds Hoved-

egenskaber: Angsten for den Elskede¹⁾. Den, der aldrig har kjendt den, han kan være nok saa brav og god; men han har aldrig vidst, hvad det var «at være forelsket» d. v. s. at omfatte et Menneske med hele sin Sjæls Æmhed og Styrke. Heiberg vidste det ikke og tilstod det selv for sin Kone, rigtignok paa et Tidspunkt, hvor en Ægtemand aldrig burde gjøre det, nemlig da hun var højfrugtsommelig med deres eneste Barn. Gjorde han nu dette af Sandhedskjærlighed; nej, en saadan vilde have været utidig; af Ondskab da? Dette behøver ikke en Gang at besvares. Han gjorde det, fordi han var for stolt til at optræde som en forlibt Kavallér lige overfor sin Kone, og fordi han ønskede «at pille Romangrillerne ud af hendes Barnehjærne». *Ulykken var, at den Stolt-hed, som ude i det sociale Liv gav Heiberg Værd og Betydning lige overfor sine Medborgere — den var aldeles malplaceret i hans Hjem.* Hvem kan, naar han kjender Heibergs Karakter og Skrifter, tænke sig, at forelsket Snak nogen Tid er undsluppen *hans* Læber, eller at *han* et eneste

¹⁾ Jvnfr. Citatet i Fru Heibergs Indl. til Svigermoderens Saml. Skrifter 2den Udg. «Naar Solen skinner ind til mig, saa er jeg glad, kun Angsten for mine Kjæres Liv formaar at kue min Sjæleglæde. Men, o Gud, hele mit Liv er gaaet hen i Angst for dem, jeg har kjær».

Øjeblik har tilladt sig nogen erotisk Spøg. Hvor koldt maa hans strænge Catopersonlighed ikke ofte have gjort Hjemmet for hende, der elskede Dagliglivets Poesi. Hvor stærkt maa ikke hans tarvelige Vaner have kontrasteret til hendes Sans for huslig Comfort og Skjønhed i Smaating.

Han vilde pille Romangrillerne ud af hendes Hoved og vænne hende af med Føleriet. Men han forvexlede i dette Tilfælde Føleri med Følelse og anede ikke, at han her stod lige overfor en ny Aandsretning, der gav Hjærtet den Ret, tidligere Tider havde forholdt det. *Thomasine Buntzen er født under Romantikken* *Stjerne*, samme Aar som dens Apostel heroppe, Henrik Steffens (1773). Hun læser som ganske ung Ewald, Rousseau og Florian, og hendes Hjærteliv udvikles stærkt ved den Kjærlighed, hun er Gjenstand for i det fædrene Hus. — Man har paastaaet, at hun blev «et forkælet Barn». Det turde dog være et Spørgsmaal. Forkælelse ytrer sig vel paa den Maade, at man blot holder af sig selv og bestandig søger at lægge Beslag paa Andres Hensyn, Omsorg og Ømhed uden at tænke paa at gjøre Gjengæld. Forholdt dette sig nu saaledes med *Thomasine Buntzen*? — Hvor dybt denne Kvindes Kjærlighed var sammenvoxet med hendes aandelige og sjælelige Liv fremgaar, synes mig, slaaende

af den Kjendsgjerning, at det *ene og alene* var Kjærlighed til Sønnen, som gjorde hende til den (man tør vel nok sige) epokegjørende Forfatterinde, hun blev¹⁾. Naar hun som Ældre erklærede til sin Svigerdatter: «Uden Kjærlighed kan jeg ikke trives, der gives dem, der leve mest i Andre», da faar man tro hende. —

Man véd, at Heiberg indførte den franske Republiks Afsendinge i sit Hus, og hvorledes Husets Frue nu blev Gjenstand for en Artighed og Opmærksomhed, der var hende noget Usædvanligt, og som bidrog til at hæve hendes Selvfølelse. Men paa den anden Side blev hun ængstet af disse fødte Kurmageres Paatrængenhed; navnlig optraadte en Hr. *Duveyrier* som en komplet Don Juan. Alt dette undgik ikke Heibergs Opmærksomhed, ja han «var næsten vis paa», at hans Hustru blev overhængt med Kjærlighedserklæringer²⁾; men omendskjønt han allerede i Begyndelsen af sit Ægteskab havde tænkt sig Muligheden af, at hans unge Hustru kunde falde for en Forfører³⁾ og søgt at forebygge dette, synes han nu at

¹⁾ Jvnfr. Fru Gyllembourgs literære Testamente samt Fru Heibergs Udgave af Svigermoderens og Svigerfaderens Brevvexling S. 473.

²⁾ Hans egne Ord i Brevet i anf. Skr. 188.

³⁾ a. S. 204.

være aldeles tryk: sin Hustrus ængstelige Bøn om «ikke at trække disse Franskmænd altfor stærkt til Huse», afviste han med et roligt Smil og med en halv fornem, halv kold Ytring, som meget let kunde misforstaas. — Hvorledes skal man dog dømme om en saadan Ægtemands-Opførsel? — Det var smukt og vel tænkt af Heiberg, at «han havde for megen Agtelse for sin Hustru og sit Barns Moder» til ikke at ville plage hende med Jalousie; men der kommer dog sandelig Øjeblikke, hvor en Ægtemand, hvis han virkelig elsker sin Kone, *maa* blive skinsyg. Dette Moment var nu kommen for Heiberg; men han følte sig altfor tilfreds med den Opmærksomhed, hans Hustru var Gjenstand for fra de Fremmedes Side; han mente, at det Væsen, hvorved hun behagede, «var *hans* Opdragelsesværk»; Stolthed og Forfængelighed afholdt ham fra at blive skinsyg. Og dog burde han have været advaret ved disse Tegn, der varslede ham hans kommende Ulykke.

Den kom, som Alle véd, i den svenske Baron Ehrensvärds (Gyllembourgs) Skikkelse. Det synes mig aldeles uforsvarligt at betegne denne Mand som en æreløs Karl¹⁾ og en Lands-

¹⁾ Se H. Jæger a. Skr. 100 og 103: «Faa have paa samme Tid haft saa megen Ære i Munden og saa lidet i Kroppen».

forrhæder. Ingen vil vel forsvare et politisk Mord, men Alle véd, at det tit ikke er de daarligste Mennesker, der har gjort sig skyldig i en slig Handling (C. L. Sand, Charlotte Corday o. m. fl.). Men for Resten er det jo bekjendt nok, at Gyllembourg selv kun havde liden Del i hin ulykkelige Sammensværgelse, og at rænkefulde Mennesker havde søgt at udbytte hans Ungdom og Sværmeri for «Friheden». Da han maatte underkaste sig en Straf, der var langt haardere end den, de fleste af hans Medskyldige led, gik han til Danmark og blev Frederik VI's Mand. Gjennem den danske Konge haabede han at frembringe en Reaktion mod det gottorpske Dynasti i Sverig og komme tilbage til det Land, han aldrig kunde glemme. Gyllembourg kan ikke benævnes som en Korfitz Ulfeldt: denne forlod frivilligt sit Fædreland, *han* blev kastet ud deraf.

Ogsaa denne Mand indførte Heiberg i sit Hus. Det Indtryk, han gjorde paa Husets Frue, kan man sikkert læse ud af hendes *Novelle* «*Ægtestand*». Gyllembourg optræder her under Navnet *Sardes*; han har opholdt sig i (Romanikkens Land) Spanien og har en Gang været i Fare for at blive henrettet for en Forbrydelse, han ikke havde begaaet. «Uden at han var egentlig smuk, fandt man, jo mere man betragtede

ham, at hans Udvortes var interessant; i hans Tale, Stemme og Bevægelser var der noget uforklarligt Henrivende; det synes som om bestandig ny Straaler af noget aandeligt Skjønt udviklede sig af hans Væsen, et Væsen, der var en Blanding af stor Livlighed og beskeden Tilbageholdenhed. I hans udtryksfulde Øjne laa noget Melankolsk¹⁾, noget Sværmerisk og tillige noget Gjennemtrængende. Hans Bevægelser vare hurtige og raske; men dog var der Noget ved ham der, uden at være i mindste Maade sygeligt, ligesom tydede paa, at det hemmelighedsfulde Baand, der sammenbinder Sjæl og Legeme, var fint og let kunde briste²⁾. Hvo, som med Opmærksomhed har fulgt denne Verdens Drama, vil vist have gjort den Bemærkning, at Elskerrollen deri synes at tilkomme Mænd af dette Slags. Der er Noget ved dem, som beskjæftiger Indbildningskraften, som tyder paa overstandne, indholdsrige Fata, og den skjønne Medynk med alle Lidende, som er et Hovedtræk i den ædlere kvindelige Natur, synes at tale disse Mænds Sag hos de Bedste af det kvindelige Kjønn». — —

¹⁾ Smlgn. hendes egne Ord til Heiberg i den anf. Brevvexl. S. 164.

²⁾ G. dør jo i sin bedste Alder.

Det er bekjendt, hvorledes dette sympathe-tiske Venskabsforhold udviklede sig til en Kjærlighedsforstaaelse. Efter at en Erklæring var kommen over Gyllembourgs Læber, slog den lyse Erosflamme, der længe havde været undertrykt i den unge Hustrus Bryst, ud i en saa brændende Lue, at selve Elskeren tør have studset derved. Fra nu af glemte hun Alt for ham: sin Mand, sit Hus, ja vel endog sit Barn (jvnfr. «Sophies» Forhold i dette Punkt i «Ægte-stand»). Hun sansede ikke Andet end Gyllembourg. Venskabelige Følelser har hun (trods hun rigtignok selv siger det) næppe næret for Heiberg; derimod holder jeg mig overbevist om, at hun har frygtet ham og brugt baade List og Forstillelse for ikke at gjøre sin «hemmelige Forlovelse» altfor aabenbar. Heiberg *vilde* Intet se og Intet vide. Men at hans Hustrus Optagethed af en Anden og Ligegyldighed for deres Hjem har voldt ham mer end én bitter Time i det sidste 1¹/₂ Aar, han opholdt sig i Danmark, er saare rimeligt. Og at «det rædsomme Humør, han var i», blandt Andet som Virkning af hans sørgelige Tilbøjelighed for Opium, ikke har forbedret det allerede halvt opløste Ægteskab, er selvfølgelig.

Trods Alt, hvad der var skét, véd man, at hint «*lettre remarquable*», hvori hans Hustru

udtalte Ønsket om deres Ægteskabs Ophævelse, kom over ham som et Jordskjælv. Det er næsten forfærdeligt at se, hvor denne Jobspost ryster den sjælsstærke Mand. *Alt* er han beredt til, selv de største Ydmygelser; blot han kan tvinge sin Hustru bort fra hendes Beslutning. Men *hvis* han ikke kan faa hende dertil, saa vil han i hvert Tilfælde gjøre *Alt* for, at hans Søn ikke skal faa «denne Skurk, denne lumske Forfører, denne Slange,» hvis Navn, han ikke en Gang vil besmitte sine Læber med — til Stedfader. Han vil ansøge Kongen om Tilladelse til at opholde sig som Fange i Kastellet, blot han maa faa Lov til en Gang imellem at modtage Sønnen og lede hans Opdragelse. En Beslutning, som Heibergs gamle Moder med Grund kaldte «desperat». — Man véd nu, hvorledes hans Kone omgikkes med de Ansøgninger, som han (bona fide) sendte hende. Aldrig kan en saadan Adfærd forsvares; men hun var aldeles i Kjærlighedslidenskabens Vold; hun frygtede og skjælvende for, hvad hendes Mand kunde faa i Sinde, og lige overfor hans voldsomme Sprog og truende Energi tog hun ikke i Betænkning at lyve og anvende List. Hvem har læst Fru Gyllebourgs Drama: «*Magt og List*» uden ved Samtalen mellem «Falk» og

«Ninette»¹⁾ at have en Følelse af, at Forfatterinden gjør den unge Elskerindes Ord til sine: «Hvad har en Skabning, som jeg, at sætte mod den plumpe Magt, der ikke giver efter for Fornuft eller Kjærlighed? — Ogsaa Listen er en Kraft, derfor har Naturen skjænket den til Modvægt mod den blinde Styrke». — Man erindrer det gamle Ord: «Mands List er vel behænde, Kvindeliste er uden Ende!» — Men derfor skulde Mændene aldrig skræmme Kvinderne; jeg vil ikke en Gang sige med deres Brutalitet, men heller ikke med deres Magt og Styrke. De gjør paa den Vis blot Kvinderne mere listige og tvinger dem til at handle i det Skjulte. Naar da deres Gjerninger blive aabenbare, blive de næppe til Glæde for Mændene.

Man véd, at Heiberg, da Aar vare gaaede, og Omstændighederne ligesom lokkede ham dertil (jeg sigter til Sønnens Ophold i Paris) tilgav sin Hustru og forsonede sig med hende. Med Gyllembourg forsonede han sig derimod aldrig. *Han* vedblev at staa for ham som den «*ondskabsfulde Djævel*» han skildrer ham at være i Brevet til Fru Jürgensen af ¹¹/₄ 1807. Man maa nu endelig ikke tro, at dette var Jalousie alene. Man bør i saa Henseende lægge

¹⁾ Skuespil af Forf. til «en Hverdagshistorie» 131.

Mærke til, at skjønt Heiberg havde faaet *Vished* om, at *Duveyrier* havde gjort en uforkammet Kur til hans Kone, vedblev han dog at omgaas ham, saa længe han boede i Paris, og omtaler ham i sine senere udkomne «Erindringer» baade med Taknemlighed og som Ven. Den dybeste Grund til Heibergs Had til Gyllembourg var hans faste Overbevisning om, at han var koaliseret med hans «Dødsfjende» Colbjørnsen. Gyllembourg kjendte nemlig denne og havde flere Maaneder før Heibergs Domfældelse efter en Samtale med Colbjørnsen meddelt ham, at Landsforvisning vilde blive Udfaldet af hans Sag. Nu troede Heiberg, at Colbjørnsen havde holdt Gyllembourg som Spion i hans Hus (han gjentager det flere Steder og til Overflødighed i et Manuscript paa Universitets-Bibl.). Altsaa «Gyllembourg var Colbjørnsens Redskab, udspejdede under Venskabs Maske alle Heibergs Handlinger, paa samme Tid som han forlokkede og forførte hans Kone og gjennem Colbjørnsen virkede for hans Uddrivelse af hans Fødeland, for at hans nedrige Hensigter kunde fuldkommes ved et Ægteskab med hans Offers Hustru». At Heiberg da sendte denne Mand en Udfordring paa Pistoler, efter at hans Mistanke imod ham syntes yderligere bestyrket ved, at hans Ansøgninger af forskjelligt Indhold dels vare blevne tilbage-

holdte dels afslaaede af den danske Regering, er en Selvfølge¹⁾. — At Gyllembourg var aldeles udenfor Colbjørnsens Forhold til Heiberg, det behøver intet Bevis. Men jeg kan heller ikke tro, at han egentlig kan kaldes Heibergs Hustrus «Forfører». Vel har man ikke *hans* Breve til *hende*. Men det synes at fremgaa af flere Mærker, at om end Gyllembourg har været en *ridderlig Elsker*; en hed og ihærdig Elsker har han ikke været. Han har som en Mand af Ære følt sig forpligtet til at forsvare sin «*Sines*» Sag, og naturligvis har han holdt af *hende*. Men hans Tilbageholdenhed ved mér end én Lejlighed giver mig dog en vis Mistanke om, at Forholdets Stadighed og dets Udvikling til Bryllup og Ægteskab navnlig skyldtes hendes Iver²⁾.

Dommen over Fru Gyllembourgs Forhold,

¹⁾ Under normale Forhold fordømte han Dueller, se «Evsebius» S. 49.

²⁾ Man eftersé Brevene: G. vil nødig «bedrøve» H. ved at «sige ham Alt» før Afrejsen. — G. er ængstelig efter den meget ømme tête à tête paa sin Elskerindes Værelse; hun derimod fuld af Haab og Kjærlighed. — *Han* kan ikke komme nogen Vej med det Brev, *hun* bestandig opfordrer ham til at skrive til hendes Mand; til sidst skriver hun det selv. — G. var ikke fejj: havde hans Elskovsfølelse været saa stærk som hendes, skulde den nok have løftet hans Mod.

der naturligvis snart blev et Samtaleæmne hele Kjøbenhavn over, var ikke mild. Traditionen beretter, at «Thomasine Heibergs Ægteskabs-skandale gjorde et Indtryk, der ikke er til at beskrive . . . Personer, der have gennemlevet den Tid, kom endnu paa Gravens Rand i Extase ved at mindes hine Begivenheder»¹⁾. *Pavels* udtaler sig i sin Autobiografi med stor Uvilje om Gyllembourg, og *Rahbek* skaaner hverken ham eller hende i (utrykte) Breve til Heiberg. Ogsaa *Kronprinsesse Marie* tog, trods den Uvilje, hendes Gemal nærede mod Heiberg, Del i dennes Ulykke. Ved en Avdiens, som *Rahbek* havde hos hende «frapperedes» hun i høj Grad ved at høre, at Gyllembourg havde staaet i personligt Venskabsforhold til Heiberg. — Der hengik derfor en rum Tid, inden Thomasine Gyllembourg fik Tilgivelse hos den offentlige Mening; vel egentlig først da man erfor, at hun var Forfatterinde til den Novelleserie, som *Trediverne* og *Fyrerne* igjennem var det dannede Kjøbenhavns Yndlingslæsning. Her optræder hun jævnlig under forskjellige Personers Navne til Forsvar eller Undskyldning for det, hvori man mente, hun havde forsét sig. — Da

¹⁾ Benedicte Arnesen-Kall: Fru Gyllembourg og hendes Værker.

hendes højt elskede Søn, 40 Aar gl., ægtede den 19aarige Skuespillerinde *Jfr. Pætges*, hvis Barndoms- og Udviklingsforhold vel kunde give en ængstelig Svigermoder al Grund til Frygt for sin Søns Lykke, har hun sikkert ment at kunne afvende den Nemesis, som muligvis vilde træde over hendes Tærskel, ved at skrive Novellen «*Ægtestand*», der udkom ikke længe efter. — Heldigvis viste hendes Frygt sig ugrundet.

Men havde Fru Gyllembourg en Skærsildsperiode at gennemgaa i det offentlige Omdømme, saa var dog denne for Intet at regne mod den Virkning, hin Katastrofe havde paa den ulykkelige Heibergs Liv. Havde han fejlet i Forholdet til sin Hustru, saa bødede han ogsaa grusomt derfor; saa haardt bødede han, at Straffen synes aldeles at skjule hans Fejl.

Hans Liv var nu knust!

Hans Venner i Danmarks Hovedstad havde dog før ikke saa sjældent trøstet ham med Haab om, at man vilde kalde ham tilbage. «Selv Folk af Schimmelmanss Omgivning» skriver Rahbek (i et utrykt Brev) «mener, at du maa komme igjen, da man ikke kan undvære din Duelighed og Kundskabsrigdom». Nu var Regeringens absolute Uvilje mod ham konstateret. Nu var han først for Alvor stødt ud i Landflygtighedens Mørke. Kjære Familiebaand vare

overskaarne. Fædreland og Hjem havde haardt lukket deres Døre for ham.

II.

«Kun det usle Liv,» for at bruge Heibergs eget Udtryk, havde han nu tilbage.

Mangen En vilde vel under slige Omstændigheder ikke betænkt sig paa at udsukke et saadant Livs Lys. Men Heiberg var opdraget i Ulykkens og Forsagelsens Skole. Hans Ungdomsvejleder *Mag. Holst* havde lært ham ved sit aldrig glemte Exempel at holde ud, hvor elendigt Livet saa end gestaltede sig for En. — Da Explosionen i hans Sjæl var forbi, tog han igjen fat paa Dagens Arbejde.

Da Heiberg atter efter sin *Tilbagerejse gennem Tyskland* kom til Paris, erhvervede han sig Bestalling som Traducteur des langues étrangères ved Handelsretten. Men han kom ikke til at benytte den; kort efter (Jan. 1803) blev han ansat i det franske Udenrigsministeriums Bureau des Traducteurs med en aarlig Gage af 3000 Fr. Dette skyldtes Divisionschefen Baron Durands Anbefaling, en brav Mand, Heiberg havde stiftet Bekjendtskab med i Kjøbenhavn, hvor Durand havde været Legationssekretær under Grouvelle. Heiberg viste sig snart hans Anbe-

faling aldeles værdig; det varede ikke længe inden han fik Ord for at være en af de mest paalidelige og brugbare mellem de underordnede Embedsmænd i Udenrigsministeriet. Det turde fremgaa deraf, at han blev særdeles meget anvendt selv ved saadanne Lejligheder, hvor man skulde antage, at hans ældre Kolleger maatte være blevne beskæftigede. Da saaledes Krigen mod Preussen 1806 var erklæret, havde en Hannoveraner *Henrichs* som indfødt Tysker sikkert ventet at skulle følge Ministeren; men denne, den navnkundige *Talleyrand*, foretrak hans danskfødte Embedsbroder. Talleyrands Tillid til Heiberg vedvarede hele hans Ministerium igjennem; og da Udenrigsministeriet fik en ny Chef i *Hertugen af Cadore*, viste det sig snart, at *han* heller ikke kunde undvære Heiberg paa sine Embedsrejser. Dette Forhold blev saa temmelig uforandret under de senere Udenrigsministre *Hertugen af Bassano* og *Hertugen af Vicenza*.

Heibergs Forretninger vare (efter hans eget Sigende) ikke byrdefulde. Han behøvede sjældent at møde i Ministerialbygningen før Kl. 12 og kunde forlade den Kl. 5. Men da man kjendte Mandens Arbejdskraft og Kundskaber, tog man undertiden ikke i Betænkning at overdrage ham langvarige og trælsomme Hverv.

Ikke alene maatte han enkelte Gange tage Natten til Hjælp for at expedere Sager, der hurtig skulde være færdige; men Aar igjennem maatte han sidde og syle med Dokumenter, der angik «*Lutheranernes borgerlige Stilling i Frankrig siden det 16de Aarh.*» (sex store Foliobind, som ere nedlagte i de franske Arkiver), derpaa med udførlige *Rapporter over spanske Aktstykker vedrørende Saragossas Belejring*, saa med *Papirer, der angik det transatlantiske Spanien*, hvilke fyldte syv svære Kasser (en Fangst, Franskmændene havde været saa heldige at gjøre) o. s. fr. For disse brydsomme og øjenfordærvende Arbejder modtog han utilstrækkelig eller slet ingen Betaling, rimeligvis fordi hans Selvfølelse forbød ham at fordre, hvor han mente, man af sig selv burde yde ham Honorar.

Vistnok har hans Rejser ikke adspredt ham lidet: Heiberg holdt nok af at se sig om; men tit vare disse Omflakninger blandt fremmede Folkeslag, med daarligt Forspand og paa slette Veje alt Andet end behagelige, og han var altid glad, naar han kunde vende tilbage til Paris og sine daglige Forretninger. Det, som naturligvis mest har interesseret ham, har været Synet af og Samværet med næsten alle de da bekjendte evropæiske Personligheder samt Opholdet paa de Steder, som, hvis de ikke før

besad nogen Berømmelse, bleve mærkelige ved Napoleons Foretagender. Heiberg kørte saaledes over *Valpladsen ved Jena*, hvor endnu døde Menneskelegemer og Hestekroppe laa strøede mellem hverandre. Han overværede det oprørende politiske Skuespil i *Bayonne 1808*. Han var til Stede ved den glimrende *Fyrstekongres i Erfurt*. Fra den tilkommende franske Kejserinde, den østerrigske Prinsesse Marie Louises Værelse i Wien, saa han Armeernes Bevægelser og Kamp i det mærkelige *Slag ved Esslingen 1809*. Han var sammen med *Mettelnich* i *Altenburg* s. A., og med i Napoleons og hans unge Gemalindes Følge paa *Rejsen til Holland 1811*. Efter Slaget ved Waterloo var han som Talleyrands Subordinerede til Stede ved *Freds-traktatens Underskrivelse 1815*. —

Mærkeligt nok, denne Mand, som man ikke ansaa for værdig til et Notarembede i det lille Danmarks Hovedstad, ham betroede man i det store franske Kejserrige at udfærdige Dokumenter og redigere vigtige Opsatser paa en Tid, hvor blot en eneste Unøjagtighed eller Fejl i saadanne kunde have frembragt den største Forvirring i den halve Verden! —

Det var da langt fra paa Grund af Uduelighed (han var efterhaanden avanceret til Chef for sit Bureau), men ene og alene fordi helt forandrede

politiske Forhold førte det med sig, at Heiberg d. 1. Jan. 1817 modtog et Brev fra den ny Udenrigsminister *Hertugen af Richelieu*, der «i meget artige Udtryk meldte ham, at han havde faaet sin Afsked med 3000 Fr. i Pension». — Skjønt han altid havde haft Følelsen af, at han levede paa en Vulkan (jvnfr. hans Breve til Moderen og Broderen), blev han dog strax højst ubehagelig overrasket. Men da hans Heflighed havde sat sig noget, og da han et Aars Tid derefter saa, hvorledes «Magthaverne huserede, maatte han skatte sig lykkelig ved, hvad der var passeret. Han vilde da upaatvivlelig have faaet sin Afsked enten uden nogen Pension eller, i det Højeste, med en Trediedel af den, han nu modtog».

III.

Det er hændt mig et Par Gange, naar jeg har talt med højt dannede Danske om P. A. Heiberg, at de have staaet i den Formening, at Manden aldeles svigtede sin Fortid ved at træde i Napoleons Tjeneste. Det kan ikke betones stærkt nok, at dette ikke forholder sig saaledes: *Heiberg svigtede aldrig sin politiske Overbevisning*. Men da man havde udstødt ham af hans Fødeland, tog han det Parti, at tjene sit Brød paa

saa ærlig en Maade som mulig uden at spørge om, hvad det var for Hænder, der, til Løn for hans Tjeneste, rakte ham Brødet. Han gjorde sig til et bravt Tyende, der udfører sin Herres Befaling, men hverken forlanger eller ønsker at participere i hans Liv og Handlinger. Han spændte sig som Hest i Trædemøllen, gjorde sin Gjerning og tog sit Foder. Det ser jo ganske vist lidt ubetydeligt ud; men efter *mit* Skjøn vidner det om en sjælden Evne til at beherske sit Sind. Thi der, hvor «Tanker ere toldfri», dybt i hans Bryst, dér brændte Harmens Ild og Forbitrelsens Lue over Alt, hvad han maatte være Vidne til. Aldrig tilgav han *Bona-parté* «den Voldsmand», at han havde svigtet og forraadt Revolutionen (cfr. Brev til Moderen af 3. Aug. 1803). Han saa vel, at han var et stort Feltherregeni; men han var i høj Grad indigneret over hans egoistiske og hensynsløse Politik. Han deltog i det almindelige evropæiske Had mod hans Despoti og Tilsidesættelse af Nationernes Ret. Det er næsten symbolsk, at den eneste Gang Napoleon indirekte lod sin Vrede gaa ud over Heiberg var, da denne i Oversættelsen af et Brev fra Kongen af Spanien (overensstemmende med Originalen) havde mindet om, at en Suveræn havde Pligter lige overfor sine Undersaatter. Napoleon vilde

have det forstaaet omvendt og skjældte Oversætteren ud for «et Fæ!»

Hvad *det franske Folk*, som han færdedes imellem, angik, saa er det sikkert, at han aldrig smæltede sammen med det. Vel vandt han i sine Velmagtsdage ikke faa Venner blandt Fransk-mændene; han vedblev at elske den franske Literatur, det franske Foredrags Klarhed og den franske Filosofi; men nationaliseret i Landet blev han aldrig: det franske Naturel var ham for flygtigt, den franske Karakter for let¹⁾. — Da *Chr. Molbech* 1818 besøgte Heiberg i Paris fandt han ham «*dansk fra Grunden af*, i Sprog

¹⁾ «Det er højst mærkværdigt», siger han (i utrykte Optegnelser paa Universitetsbibliotheket), «at sé, hvorledes dette Folks Karakter næsten ganske stemmer overens med den, de gl. romerske Skribenter tillagde Grækerne: Samme Letsindighed, samme Charlataneri, samme Tillid til sig selv og sin Bekvemhed til alle Ting, samme Frugtbarhed til at finde Resourcer. Træffende i saa Henseende er *Juvenals* Vers: «Den forsultne Græker kjender Alt og er inde i Alt: i Mathematik, Rhetorik, Grammatik; han maler, han er Læge, han spaar, danser paa Linje og optræder som Troldmand. Ja, hvis Du byder ham at flyve til Himmels, saa gjør han ogsaa det: den Mand, der først paasatte sig Vinger (Icarus), var jo hverken Sarmater eller Maurer, men født midt i Athen». Især er det Sidste ret mærkeligt, naar man erindrer, at det var Fransk-mænd, der først opfandt Luftballonen». (Versene, der her ere oversatte, findes i *Juvenals Satire III*, 74—79).

og Tale, i gamle Erindringer og gammel Satire; men ogsaa i en uforandret og uforanderlig Godmodighed, Venlighed og Tjenstvillighed mod alle de Landsmænd, der nærmede sig til ham¹).

Heiberg følte dybt og smerteligt *Tabet af sit Fødeland*. Stadig interesserede han sig for danske Forhold: udtalte sin Glæde, naar det gik godt, og tilbageholdt ikke sin Vrede, naar det gik ilde. Han er henrykt ved Efterretningen om *2den April 1801* og stolt af at være Dansk mellem Pariserne. Men *Septembredagene 1807* og hvad der paafulgte, fylder ham med sorgblandet Harm. Under en Samtale med Talleyrand, som han havde haft kort efter Tilsitterfreden, havde han (uden at kjende den hemmelige Klavsul) rigtig udtalt, hvad Danmark *nu* burde gjøre. «Hvor ufatteligt», siger han senere²), «at Danmark fra Juli 1807 kunde tro det muligt at opretholde sin Nevtralitet. Kjendte man ikke af Hundreder af Bulletiner, Proklamationer og andre offentlige Dokumenter den franske Regerings Trusler: *at der meget snart ikke skulde være en eneste Havn i Evropa, hvor et engelsk Skib kunde lande*. Kjendte man ikke Bonaparte nok til at vide, at han aldrig truer forgjæves? —

¹) Poetisk Anthologi IV, 1, 266.

²) Cfr. utrykte Optegnelser paa Universitetsbibl.

Burde det svage Danmarks Regering ikke i Tide *ærlig* sluttet sig til det ene eller andet Parti mellem de Kæmpende. Betydelige og smertelige Tab vilde Landet i ethvert af disse Tilfælde have været udsat for; men et Valg var uundgaaeligt. Man maatte altsaa have overvejet, paa hvis Side de uundgaaelige Tab vare mindst. Men hvad man end havde valgt, Tabet var dog bleven langt ringere og langt mindre ødelæggende end nu, hvor Regeringens Raadvildhed og Blindhed har bragt Landet i en ynkelig Situation. Man tænke sig 40,000 Mand, som Regeringen havde staaende i Holsten, skulde være i Stand til at modstaa den hele franske Armé, som Freden i Tilsit havde gjort disponibell — Hvilket Raseri! — — Allerede Aar før Danmark mistede Norge, forudsaa han, at dette vilde ske, hvis vor Regering vedblev sin uheldige Politik. «Naar nu dette en Gang skér», skriver han til Broderen (og saa vist jeg lever, skér dette eller noget Lignende, i hvordan end Tingene vende sig), saa turde jeg vel fremstaa og spørge, om ikke det danske Monarkies Grav er gravet med de skændige Menneskers Hænder, der i Aaret 1799 dræbte Skrivefriheden? Sikkert tør jeg paastaa (og alle tænkende Mænd ville istemme med mig), at den største Del af de utilgivelige Misgreb, som den danske Politik

i den senere Tid har gjort sig skyldig i, vilde have været forebyggede, naar Tankens Ytring havde været fri. Dog mit Hjærte bløder ved at tænke herpaa, og jeg gider ikke skrive mere over denne Materie». —

Det, som muligvis kunde have dulmet den gamle Patriots Sorg, nemlig Tanken om den nyvaagnende Poesi og det unge Aandsliv i Danmark, stod han halvt antipathisk lige overfor. Han, den gamle Tyskerhader, kunde ikke finde sig i, at *den ny tyske Literatur* i Danmark saa vel som andre Steder nu skulde gøres til den eneste saliggjørende, og den italienske, den franske og den engelsk-classiske, «om hvis Fortræffelighed Eftertiden gennem flere Generationer og uden Modsigelse havde bekræftet de Samtidiges Dom» haanligt skulde slænges til Side. Han indrømmede gjerne, at *Oehlenschläger* besad Geni, men han paastod, at han manglede Smag. Og han ærgrede sig i den Grad over Maaden, hvorpaa den unge Romantiker omtalte *Voltaire* i «Langlandsrejsen», at han kastede de navnkundige «Poetiske Skrifter af 1805» paa Kaminilden. «Hvad var dog det for en Drengkaadhed at behandle en overordentlig Mand saaledes! Især naar man var i en Alder, hvor det var fysisk umuligt, at man kunde have gennemlæst *Voltaires* Værker.» — Han vilde paa ingen Maade være med i et

parisisk Literatur-Selskab, der havde til Hensigt at gjøre den tyske Bogavl bekjendt i Frankrig, fordi det var «pakket fuldt af Fanatikere». En af disse, en Hr. Villers, havde endogsaa haft den «Uforskammede i Heibergs Nærværelse at erklære, at om faa Aar vilde det danske og svenske Sprog aldeles forsvinde og give Plads for det tyske». — Med Uvilje vendte han sig bort fra de schellingske Aandrigheder som f. Ex. at Arkitekturen var «frossen Musik» og Mythologiens Gudeskikkelser «intellektuelle Krystallisationer». Alt dette forekom ham at være Galskab og Daarekistepræk¹⁾. — Heiberg beklager sig over, at Oehlenschläger under sine Ophold i Paris aldrig aflagde ham noget Besøg; men Oehlenschläger fik allerede under deres Møde 1806 i den lille tyske Grænsestad Følelsen af, at de umulig kunde sympathisere. «Jeg», siger han i «Erindringer»²⁾ var saavel æsthetisk som politisk paa den tyske Side af Rhinen, *han* paa den franske». Dette er ikke urigtigt; men den Strøm, der adskilte dem, var ikke saa meget Rhinen som den store Tidsflod, der gjorde Skjæl mellem det 18de og det 19de Aarhundrede.

¹⁾ Cfr. Brevene til Nyrup og Rahbek i Birket-Smiths Samling.

²⁾ Sammendragne af Liebenberg og Borchsenius 219.

Langt mere end Oehlenschläger skattede Heiberg *Baggesen*, og han saarede den Første mér end én Gang ved i «Revue encyclopédique» at rose hans Rival paa hans Bekostning. Da Baggesen var død, erklærede Heiberg, at «saa længe skjøn Poesi og sand Vittighed beholdt nogen Pris i Norden, vilde den bortgangne Digtets Navn aldrig blive nævnt uden med den mest udmærkede Agtelse»¹⁾. Men Baggesens levende Personlighed kunde han ikke skjænke sin Agtelse. Og dette synes mig ikke vanskeligt at forstaa: hvor saa man større Kontraster i Henseende til Optræden, Ytringsmaade og Sindsbeskaffenhed end Baggesen og Peter Andreas Heiberg? — Den uordentlige, uberegnelige, fantastiske Baggesen, Overdrivelsernes Mand, og den regelrette, sjælsfaste og tankesikre Heiberg, den sunde Fornufts Repræsentant! — Hvad en Beundrer af Baggesen sikkert havde tilgivet ham, *det* kunde Heiberg umuligt undskylde. Her løb nu Baggesen efter sin første Hustrus Død omkring i Paris og fortalte blandt Andre Heibergs Bekjendte, at hans «Sofie» havde været saa dybtænkende, at danske og tyske Filosooffer æskede hendes Voldgift i videnskabelige Tvistigheder! — Han fremviste hendes

¹⁾ Se «Om mit Forhold til Baggesen», Drammen 1826.

Portræt, som «han selv havde malet. Forhen havde han ikke Begreb om at male; men Sorgen over den Elskedes Død havde inspireret ham til Udøvelsen af denne Kunst». Tilfældigvis traf Heibergs Hjemmelsmand, den gamle Bitaubé, den virkelige Maler, som havde udført Portrætet. — «Hvor uværdigt for en Mand af Forstand og Dannelse at opføre sig saaledes». — — Nogen Tid efter at Heiberg var kommen til Paris, traf han Baggesen i en Selskabssal. Først lod denne, som han ikke kjendte ham, derpaa gik han hen til ham og erklærede sig for hans Lidelsesfælle; thi «ligesom den danske Regering havde behandlet Heiberg, saaledes havde den franske trakteret ham!» — «Det Første faar blive min Sag», svarede Heiberg; «men hvad har *De* gjort for den franske Regering, siden *De* beklager *Dem* over den?» Herover blev Baggesen stødt, svarede Intet og forlod Selskabet. Heiberg formener, at Baggesen hentydede til en for ham meget kompromitterende Scene, hvor han «paa Knæ» havde overrakt Førstekonsulen en Ode, men var bleven afvist som gal Mand. — Senere skyede Baggesen Heiberg efter dennes eget Sigende «som Pesten». Da han efter mange Aars Forløb aflagde et Besøg i Heibergs Hjem, var det kun for hans Søns, den unge Johan Ludvigs Skyld.

Kunde Heiberg ikke harmonere med Baggesen, kunde han det selvfølgelig endnu mindre med *Malte Konrad Bruun*, hvis Ejendommeligheder i ikke ringe Grad minde om hins. Bruuns flotte Skiften-Meninger maatte desuden være Heiberg en Vederstyggelighed. «Ventelig véd De», skriver han til Nyrup, Febr. 1805, «hvorledes vores Malthe Bruun har associeret sig med Natuglerne her i Paris. Han er med ét bleven intim Ven af og Medarbejder med G., F., J., F. og flere af Lysets Fjender. Han bagtaler nu for en Louisdor eller kanske lidt mere Voltaire, d'Alembert, Diderot o. A. Han stoler paa, at Tingenes Forfatning bliver bestandig som den er, og at han med denne Religion vil gjøre Lykke, men han bedrager sig, og en Gang vil han komme til at angre, at han er bleven Renegat». Med Angeren blev det dog ikke til Noget. Uden Géne for sin Samvittighed gled Bruun fra at have været Kejserdømmets over til at være Bourbonnernes Mand og skrev saa tidlig som 1820 «*Traité sur la Legitimité*», en Bog «der i alle royalistiske Kredse blev anset for et Mesterværk af sund stringent Logik»¹⁾. «Man bør», sagde han til den unge Dr. Hauch, den senere bekendte Digter, der

¹⁾ Bournonvilles Erindringer III, 2, 37.

ikke længe efter kom til Paris, bestandig stræbe efter at staa paa en god Fod med den herskende Regering; ellers er man generet i alle sine Bevægelser»¹⁾). Heiberg havde da ikke ganske Uret, naar han til en Bekjendt i Kjøbenhavn, der før havde været Bruuns Ven, skrev om denne: «Jeg skøtter aldeles ikke om at sé ham; thi jeg foragter Apostaten, navnlig naar han er de mauvaise foi».

Heibergs Brevvexling med sine forhenværende Landsmænd har forøvrigt ikke været meget omfattende: hans *gamle Moder*, hans *Broder* og *unge Søn* sendte han jævnlig Breve, dernæst corresponderede han med Bogtrykker *Schultz*, der ikke alene var hans Forlægger og Commissionær, men ogsaa hans særdeles gode Ven, endelig af og til med *Rahbek* og hans *Kamma*. Mange personlige Venner havde Heiberg ikke efterladt sig i Danmark; hans Privatliv havde jo alt i nogle Aar, før han drog bort, været temmelig isoleret, og det Afsluttede, der var i hans Væsen opfordrede ikke til gemytlige Tilnærmelser. Men *var* han Ven med en Mand, da forlangte han ogsaa, at Forholdet skulde være fuldt loyalt. «*Venskab uden Oprigtighed er Stimands Færd!*» lader han Fierval

¹⁾ «Minder fra min Udenlandsrejse» 20.

sige i «Menneskekjenderen». Dette maa vi beholde in mente, naar vi ville bedømme hans Forhold til Forfatteren *Frederik Guldberg*. --- Det er aabenbart, at Heiberg satte overordentlig megen Pris paa det Venskab, der i Aarhundredets Slutning havde udviklet sig mellem ham og Guldberg. Aldrig, fortæller Rahbek i sine Memoirer, havde han set Heiberg saa glad og oprømt som ved «Guldbergs og hans Elines idylliske Bryllup». I sin fri Oversættelse af Churchills citerede Digt indbyder Heiberg «Gudinden *Selvstændighed* til at besøge hans Bolig; hun vil dér ofte træffe sin Yndling Guldberg». Dette varme Venskabsforhold fortsættes, efterat Heiberg er gaaet i Landflygtighed, hvad man sér af et Brev til Schultz (April 1810), hvor han beder Adressaten bringe «vor fælles Ven Guldberg sin Hilsen» og meddele ham, at «han har afsendt et Pd. spansk Tobak til ham». Men næppe er der gaaet halvandet Aar, før den Tone, han omtaler sin gamle Ven i, er bleven en hel anden. Den er kold, skarp og haanlig¹⁾. Hvad var da hændt i Mellemtiden? — 'Man kan læse det i Efterskrift til Skuespil 2. Udg. IV, S. 286. «Aldeles uanmodet» havde Guldberg tilbudt Heiberg at udgive dennes

¹⁾ Jvnfr. Brevene Nr. 44—45 i Dr. Heibergs Samling.

Skrift om Dødsstraffene. Men nogle Maaneder efter modtog Forlæggeren, Schultz, et Brev fra en Unavngiven, adresseret til ham og Guldberg, hvori det hed, at Skriftet indeholdt Sætninger, der vare farlige for Religionen, Moralen og Samfundet, og at Trykningen kunde udsætte Udgiver og Forlægger for betydelig Fare og Ansvar. Hvem den anonyme Brevskriver var, kom Schultz «ved en besynderlig Hændelse» under Vejr med og meddelte Heiberg det. «Jeg nægter ikke», siger denne, «at min første Følelse var at skamme mig over min egen Dumhed, der ved den første Læsning af det anonyme Brev havde hindret mig i at kjende Forfatteren, hvis Sætninger, Stil og særegne Udtryk (til Trods for al anvendt Forsigtighed) ere aldeles umiskjendelige. — Jeg nævner ikke Personen, der har gjort sig skyldig i denne Lumpenhed, det er mig nok, at han ved at læse disse Linjer, vil kjende sig, og hans Samvittighed vil sige ham: Du er Manden. Han vil da maaske føle, at de mest skjulte Hemmeligheder aabenbares, og at ærlig Fremfærd i alle Tilfælde er bedre end lumsk Underfundighed». — *Denne Mand var — Guldberg, derom kan der ikke være Tvivl.* Han var kjendelig nok paa sin skruede, affekterte Stil¹⁾.

¹⁾ Som bekendt driver den yngre Heiberg en syndig Spas med G's Stil i «Julespøg og Nytaarsløier».

Den, man har holdt meget af og skattet højt, taaler man ikke, fornædret sig til Lumpenheder. Heiberg glemte aldrig Guldberg, at han havde taget saa ærgerlig fejl af ham. Endnu i «Erindringer» brændemærker han ham (uden at nævne hans Navn) som «Dydens, Moralens og Venskabets Tartuffe». — Da en anonym Indsender i Kbhvns Skilderi f. 1820 havde beklaget Heibergs Moder, den gamle 80aarige Enke i Vordingborg, der nu, efterat hun havde mistet sin Søn Rektoren i Odense, saa sig udsat for at lide Nød i sin høje Alderdom, var Guldberg strax «uanmodet» paa Færde i samme Blad med den Erklæring, at «med mere Rundhed og større Glæde hjalp sjælden ædel Søn gammel Moder». Dette var sandt, hvad man baade ser af Heibergs Breve, Regnskabsbøger og desuden ved af Fru Gyllembourgs Udtalelser. Men det ærgrede Heiberg at sé dette Privatforhold udelikat draget frem for Offentligheden, og det ærgrede ham dobbelt at se *Guldberg* optræde som hans selvbeskikkede Forsvarer. Og i det han erindrede sig sin falske Vens forrige Dobbeltspil, kunde han ikke værge sig mod den Tanke, at han her drev en lignende skamløs Maskeleg. Han skrev da som Afslutning krævende Bemærkning paa det ved hin anonyme Artikkel fremkaldte Replikskifte i «Kjøbenhavns

Skilderi» Følgende: «En Kirurg havde sin Barbérstue i et Hjørnehus med Udgang til to Gader. Søgningen var ikke stor, Fortjenesten følgelig kun liden, og Manden havde ikke lært at sulte. Han faldt altsaa paa et Husraad. Om Aftenen, naar det var mørkt, stillede han sig ved den ene Gadedør, saaledes at han ikke kunde ses, hvilket man maaske kunde kalde anonyme, og saarede med en Lancet en eller anden af de Forbigaaende; viste sig derpaa strax for Alles Øjne i den anden Gadedør for menneskekjærligen at indbyde den Saarede i sit Hus til der at modtage Pleje og Lægemedler, Alt for billig Betaling. Hvor længe denne Speculation lykkedes Manden véd jeg ikke; men da det er bleven mig fortalt, at en eller anden Barbérsvend i Kjøbenhavn skal have fundet for godt at tage mig i Kur efter den ovenmeldte Kirurgs Methode, holder jeg det fornødent at sige disse tjenstagtige saakaldte Venner, at jeg tror mig saa temmelig vel bepansret, at Mistankens og Bagvaskelsens Braad ikke lettelig kunne saare mig farlig, og at de, naar de blot vil se i deres egen Barm maaske vilde finde mere passende Anledning til at anvende deres Lægemedler. Skulde de for Resten fremdeles finde Behag i at saare mig paany, hvilket jeg ikke kan forhindre, da udbeder jeg mig af dem, at de vil

have den Godhed at lade det blive derved og overlade til mig selv at vælge min Læge.»

Naar denne «Bekjendtgjørelse» stilles hen uden Forklaring og Kommentar, som Thaarup har gjort det¹⁾ saa maa man ikke alene med Dr. jur. K. (i Dagbl. f. Marts 1883) stemple den som «i høj Grad grundløs» men ogsaa erklære den for i høj Grad meningsløs. Men sætter man den i Forbindelse med det ovenfor Anførte, og tager man tillige Heibergs altid aarvaagne Mistænksomhed i Betragtning, saa bliver den baade begrundet og særdeles forstaaelig²⁾. — —

Heibergs Forhold til Rahbek var i hans Landflygtigheds første Tiaar variabelt. Grunden hertil maa for det Første søges i den Omstændighed, at Rahbek ikke med et Ord til Heiberg omtalte hans Søns Flugt fra Bakkehuset³⁾, hvor han, som bekjendt (efterat hans Moder og Gyllembourg som Ægtefolk vare tagne til «Ruhe-thal») med aabne Arme var bleven modtaget som Plejebarn. Har Rahbek skammet sig over dette Uheld i et Forhold, som han, hans Hustru

¹⁾ Jvnf. hans Biografi af Heiberg. S. 144.

²⁾ Jvnfr. Heibergs Bog om Dødsstraffene (Indledning, navnlig S. XV.)

³⁾ Dette fremgaar af en Smlg. utrykte Breve, afd. P. H. Boye i sin Tid laante mig til at gjøre Uddrag af.

og Heiberg gjensidig havde lovet sig saa meget af; eller hvad har været Aarsagen? — At denne Tavshed baade maatte forbavse og støde Johan Ludvigs Fader, er fuldt rimeligt. — Senere hørte Rahbeks Redaktionsvirksomhed ved Bladet «*Dagen*» med til Heibergs Ærgrelser i hans Parisertilværelse. I sine utrykte Optegnelser skriver han c. 1812 med Hensyn hertil: «Man skriger i Danmark mod England og med Grund; thi dette Land har gjort Danmark uendelig megen Skade. Men Danmark er langt fra uden egen Skyld; thi Englands Interesse fordrer, at Danmark ikke ødelægges. Det véd ogsaa den danske Regering godt; men den tillader alligevel der skraales saa højt for at drage Folkets Opmærksomhed bort fra dens egne Misgreb. Dette ufornuftige og rasende Skraal udgaar især fra den foragtelige Avis «*Dagen*», hvis nuværende Redaktør Rahbek har altfor mange Kundskaber og er et altfor lyst Hoved, til at det er muligt, at han ærligt kan mene, hvad han skriver. Han raaber paa Umoraliteten i Anledning af Englands Angreb paa Kjøbenhavn; og han har for saa vidt ikke Uret. Men naar søgte man Moralitet i Politikken?!» --

Senere hen blev dog det *gode* Forhold det constante. Rahbek vedbliver at være Heibergs trofaste Korrespondent; og snart er han én af

de saare Faa, der jævnlig meddeler den Expatrierede Nyheder fra hans gamle Hjemland. Heibergs Svarskrivelser ere efter Sigende tilintetgjorte¹⁾, derimod haves endnu en hel Mængde Rakhbekske Epistler — I et af de første Breve fra 1803 mærker man det stærke Fald i den kjøbenhavnske Frihedsstemning. «*Den lille Marat*» har holdt Bryllup, og ved dette er afsungen en Vise, som Rakhbek meddeler Heiberg nogle Vers af:

«Hvor man nu hen i Verden sér,
der findes ingen Frihed mer
fra den Tid, det rabundus gik
med Frankrigs Republik.

Hin Frihed, som søv hen i Fred,
tog salig «cisalpinske» med.
«Bataviens» var alt paa Dør,
man var «Mynheer» som før.» —

«Men det lader til, at man er glad ved
Frihedstabet. Siden man atter er lagt i Lænker,
har man jo til Gjengjæld faaet Ro og Fred,
Kirkegang og Ejendom

og synger salig Trældoms Prís
i officiel Avis.»

¹⁾ P. H. B.: Kamma Rakhbeks Brevvexling. S. 6.

Derfor tilraaber Visedigteren Brudgommen:

«Thi læg kun Frihedshuen hen
og tag Papaens paa igjen.
Lad Frihedstræet hugge om
at give Vuggen Rom» o. s. v.¹⁾ —

I Foraaret 1807 skriver Rahbek til Heiberg, at hans Fingre har kløet usigeligt i Anledning af hvad *Baggesen* har sagt om Heiberg i «*Gjengangeren*». Men da han ogsaa har været i høj Grad lumpen mod ham selv, og han helst vil undgaa en «ham afskyelig Pennekrig», vil han afvente Lejligheden til at give Baggesen Svar paa Heibergs Vegne, hvilket vel kan ske under Udgivelsen af hans Skuespil. (Det skete imidlertid ikke; thi det næste Bind af H's Skuespil kom først 1819). — Imidlertid bortdunstedes ikke «den gamle Skoles» Forbitrelse over Baggesens Angreb, hvilket den, (da det kom den aldeles uventet) betragtede som et Overfald bagfra. I Sommeren 1810 skriver Rahbek atter til Heiberg: «Du véd da, at den lumpne Baggesen har gjort

¹⁾ «Den lille Marat» blev senere en ivrig Napoleonsdyrker. Napoleons Billede blev ophængt over hans Skrivebord med «Sokrates» paa den ene og «Kristus» paa den anden Side. Under Napoleons Billede havde han skrevet: «Mørket kjendte ham ikke».

sig saa megen Umage for at komme tilbage og blive en stor Mand. Jeg tror dog næppe, det vil lykkes ham, da han er særdeles forhadet og foragtet her. Dog ønskede jeg endnu en Gang at tale med ham for at sige ham disse mærkelige Ord: «Prof. Baggesen! for 22 Aar siden sagde jeg en Gang til Dem, at der ikke en Gang var saa meget ved Dem, at De kunde være en Skurk, men jeg gjorde Dem Uret, nu sér jeg De har opnaaet det». — — Der indtræder nu i nogle Aar et køligere Forhold mellem de gamle Venner. Men den svindende Tid og Tabet af fordums Bekjendte og Meningsfæller lære dem atter at finde hinanden. I Vinteren 1817 skriver Rahbek til Heiberg: «Mig bliver Du Aar for Aar kjærere, eftersom den gamle Kreds tyndes og mindskes». I Aaret 1818 beretter han ham om *Baggesens Fejde med Oehlen-schläger*. Den Første er meget forhadet; men alligevel er han dog nu Repræsentant for de Ældres Retning. Rahbek er vel ikke Oehlen-schlägers Ven; men Familieforhold hindrer ham i «at tale ham til, som han gjerne vilde» — — — «Det er kjedsommelige Bagateller jeg skriver Dig til; men des værre har jeg Intet bedre. Jeg har tabt Interessen for Alt: for Politiken siden 18. Brumaire, Waterlooslaget og Kielerfreden, for Theatret siden det spøger i

de ny Tragedier. Især er «*Buxekruse*»¹⁾, som Du vel husker, en ny dramatisk Landeplage. Der-til kommer, at min Vennekreds er adspredt, affaldet, og min Kone og jeg næsten ene tilbage. Jeg har heller aldrig vidst og følt saa meget som nu, hvad jeg ejer i hende. Kun er hendes Helbred skrøbeligt. Vi tale ofte om Dig og drømme undertiden, at Du muligt endnu en Gang kunde ønske at komme hid; og *dog* — *hvad skulde Du her? Fuimus Troes!* — — — *Kristian Klingberg*, der var mellem dem, hvis Skaal Du foreslog din Deportationsaften, er nu en rig og betydelig Mand og nys bleven en af Nationalbankens Direktører. Af de øvrige gamle Venner véd jeg Ingen at sige Dig Noget om, gamle *Schwartz* undtagen, der nu har faaet Afsked med hele sin Gage og et Ridderkors, og lever i sin Rolighed. *Rosing* er derimod en Lazarus, imbecil til Legeme og Sjæl og Dag for Dag en Dødens Kandidat. — Her er iøvrigt mørkt og dødt; ingen Interesse for nogen Ting. De Gni-ster af Alménaand, der en Gang rørte sig, ere kvalte i Pengesorger og Pengekneb, Brødsorg og dyrisk Velleved. Man klager over de trange Tider; men Skildpaddegilderne gaa rundt. Man

¹⁾ Lavrids Kruse *da* bekjendt som Roman- og Skuespilforfatter samt Udgiver af «Theatret».

anfører som Tegn paa Pengemangel, at Theatrets Logeauktion faldt maadeligt ud; men *Casortis* og *Prices* Fjælebod udenfor Vesterport kan ikke rumme de Tilløbende. Intet Værk af nogen Vigtighed kan komme ud, med mindre *Kongen*, gamle *Joach. Godske Moltke* eller *Bilow* til Sande-rungaard bekoster det; men i Dyrehaven har der ingen Sommer været saa fuldt». Rahbek og hans Fæller «forgaa og forkomme uagtet — eller i Følge — Tidernes Forbedring. Man roser Religjositetens Gjenkomst og beklager *vort* attende Aarhundredes dybe Fordærvelse, og dog have Forbrydelserne aldrig været saa frække, saa hyppige, saa uhyre og Demoralisationen aldrig saa stor». — I Foraaret 1822 skriver han: «Mine sidste Borgerdrømme, som Du véd, tog Flugten 1799, kommer mig alt længere og længere af Sigte, saa jeg mangen Gang vilde være fristet til at antage det for en Drøm, at jeg nogen Sinde har drømt dem, hvis jeg ej fra Tid til anden stødte paa hine Dages Drømme-billeder og Drømmeværker, af Dig og Andre saa levende afbildede, at man virkelig skulde tro, at det havde været mer end Drømme — — — Jeg har forudsat, at Du vidste, at *Pram* og *Thaarup* vare døde. Jeg véd ikke, om Du kjendte *Pawels* — dog jo han var i Selskabet «For Sandhed» — han er ogsaa

pludselig død. Ikke længe før ham gik *Zettlitz* og *Rein* bort». — — I Febr. 1824 meddeler Rahbek, at et dramatisk Selskab i Slesvig har drukket «den hellige *Alliances*» Skaal i Anledning af d. 28. Jan. «og jeg er vis paa, at Du saa vel som jeg vil være overtydet om, at det var *Schack-Staffeldt*, der udbragte den». I den Anledning gjør Brevskriveren nogle spydige Allusioner og minder Heiberg om hans gamle Vise til «sal. Schirach». — Senere hen paa Aaret fortæller han ham om den københavnske *Theaterkrig mellem Rossinianere og Anti-Rossinianere*. «Til de første hører Hoffet in corpore». Det morer Rahbek i høj Grad, at én af de unge Prinsesser skal have sagt: «Gud véd, hvorfor Papa og Mama gjør saa meget af Musik, da Ingen af dem forstaa det mindste deraf!» — «*Jeg* er deri som i Alt», bemærker Rahbek, «den Gamle». Det lange Brev slutter med: «Og nu kjære Heiberg et broderligt Levvel — — — Mit gamle Bakkehus hilser Dig og vilde oplade sine Porte saa vide, kunde det endnu en Gang optage Dig i sit Skjød. Men formodentlig udsætter vi vor Gjensamling, til vi maaské en Gang mødes hos Oldenbarneweld eller Benjamin Franklin. For at vi ej skulle gaa fejl af hinanden, skal den, der kommer først, vente den anden hos Mdm. Roland.» — I et

Brev fra Jan. 1826 hedder det: «Her er Tomhed og Tavshed i Literaturen paa en forargelig Proces nær mod Sværmeren *Grundtvig*, der har beskyldt Prof. *Clausen*, en Søn af vor Broder i «For Sandhed», for at have ført vrang og ukristelig Lære i en Bog om «*Katholicismen og Protestantismen*». Denne vilde næppe nogen Dødelig have læst, naar ikke de Hyperorthodoxe samt de rent Gale og ikke mindre Lumpne havde blæst Allarm og endog faaet den akademiske Ungdom til at svigte den gode Sag». — I et Brev fra Juli 1827 er Rahbek bange for, at Heiberg har taget ham hans Opposition mod Sønnens Vaudeviller ilde op, da han ikke saa længe har hørt fra sin gamle Ven. Længere nede bemærker han: «Du vilde iøvrigt undres og væmmes, hvis Du saa, hvorledes *l'ancien regime* her Dag for Dag og mere og mere træder ind i sine gamle Rettigheder, og med hvilken Alvorlighed og Vigtighed Rang, Stand, Titulatur, Etikette og alle Cidevant-Usselhederne behandles og det af de *Titulær-Liberale*, der have siddet paa Bænk med Dig og mig. Jeg har ogsaa draget mig aldeles ud af al Omgang, læser mine Aviser og Blade i et Selskab, som hedder *Athenæum*, hvor man ikke snakker, kommer ikke til nogen Dødelig,

men tager paa den gamle Fod mod dem, der paa Bakkehuset vil komme til mig». — —

I et af de Heibergske Manuskripter paa Universitetsbibliotheket findes en Tilegnelse til Rahbek med Tak, fordi han har kaldt Forfatteren «en god Borger». Til Slutning udtaler den 64aarige Heiberg det Haab, at han og Rahbek ville mødes hinsides Graven «og da, kjære Rahbek, omfavne selv vore Uvenner, der maaské har villet det Gode lige saa ærligt som vi, men paa en anden Maade». For sidste Gang siger han sin gamle Ven et «offentligt, højtideligt Farvel» og tilføjer «et betydende au revoir!» —

«Du er for bekjendt for Din ædle Tjenstagtighed mod Dine Landsmænd, til at jeg ikke skulde anbefale Dig en ung vakker Mand» etc., saaledes skriver Rahbek til Heiberg i Efter sommeren 1810. Og dette var ingen Brevhøflighed, men gediegen Sandhed: Ingen Dansk i Paris var mere redebon til at tage sig af sine forrige Landsmænd end Peter Andreas Heiberg. Han satte Pris paa, at de søgte ham op, ja han fordrede vel endogsaa, at de skulde give

ham dette Bevis paa deres Agtelse¹⁾. Men havde de ydet ham denne ringe Høflighed, kunde Ingen være mere tjenstvillig og hensynsfuld lige overfor dem end han²⁾. — Mellem *de unge Danske*, som besøgte ham, da han endnu var ansat i det franske Udenrigsministerium, maa sikkert *Anton Fr. Tscherning* nævnes som den betydeligste. Heiberg fattede strax Godhed for den livlige og frisindede Yngling. Han indførte ham i ansete politiske Kredse, modtog ham og hans Kammerater i sit Hjem, oplæste politiske Satirer for ham og diskuterede Forfatningsvæsen med ham³⁾. «Det skulde inderlig glæde mig» skriver den unge Artilleriofficér otte Aar efter til sin gamle Ven i Paris «en Gang i mit Liv at komme til at vise i Gjærningen,

¹⁾ Cfr. Martensen: Af mit Levned. I.

²⁾ Ogsaa i den Henseende dannede Heiberg en komplet Kontrast til Malte Konr. Bruun. Denne «brød sig aldeles ikke om sine Landsmænd; ja saa end ikke gjærne, at disse aflagde ham Visit». Han kunde sidde paa Kaféer i hele Timer og i Tavshed lytte til danske Pariserfareres Samtale, saa pludselig tiltale dem halvt haanlig-drillende paa Dansk og derpaa (gottende sig over deres Forbavselse) gaa sin Vej. Sé Dr. Ottos Rejseerindringer.

³⁾ Af Tschernings Efterladte Papirer. I, 16, 116, 121, 140.

at de Lærdomme, som De saa vel i Samtale som Skrifter har været saa god at meddele mig, have fæstet stærke Rødder hos mig; hidtil har Omstændighederne forhindret det». — Men der kom en Tid, hvor Omstændighederne tillod det. Det var (som Alle véd) i hine berømmelige Martsdage 1848, da det danske Folk tog sig sammen, gav sig i Ening med sin Konge en fri Konstitution og lod sine Vaabens Glans skinne for hele Evropa. Det er værdt at erindre i disse Trængselsdage, hvor Haabet for Folkets Fremtid maa søge sin Støtte i dets Fortids Daad, at *Martsdagens betydeligste Mand* fik sine første Frihedsimpulser fra gamle Heiberg i Paris.

Men det var dog egentlig først efterat Heibergs Søn, *Johan Ludvig Vaaren* 1819 var kommen til Paris, at en Kreds af unge Danske til Stadighed var samlet i det Gjestehjem i rue Dauphin, hvor han bode. I denne lille smalle Gade, der den Gang førte fra rue St. Honoré ned til Seinen, herbergeredes man for godt Kjøb og var dog nær Tuilliererne og Midtpunktet af Byen¹⁾. Her kom da efterhaanden Mænd til at bo, der senere opnaede et betydeligt Navn i den danske Videnskabeligheds Verden, saaledes Juristen *P. Bang*, Historikeren *H. F. Estrup*,

¹⁾ Hauch a. S. 17.

Theologen *H. N. Clausen*, Digteren *Hauch*, Matematikeren *H. G. v. Schmidten* o. m. fl. Her modtoges Besøgende som den senere bekendte Sprogmand *Prof. Abrahams*, Balletkomponisten *Bournonville* o. A. — *Gamle Heiberg* var endnu i hine Aar en anseelig Skikkelse: *Hauch* skildrer ham som højvoxen og kraftig af Udseende, «hans Ansigt var stærkt rødligt og ligesom vejrslaaet, hans Træk vidnede om Alvor og bestemt Vilje». Hans Bekjendtskabskreds var endnu den Gang ret udstrakt, og man var som oftest bedre faren ved at henvende sig til *ham* end til den danske Gesandt i Paris, *General Juul*, som ikke ubeføjet blev kaldt «det femte Hjul», fordi han var altfor lidt fremtrædende og virksom¹⁾.

Men hvor høflig og forekommende gamle *Heiberg* kunde vise sig mod de andre unge Danske; *Sonnen* var dog den, han helst holdt sig til²⁾. — Man véd, med hvilken Glæde og Forventning den haardt prøvede 60aarige Mand havde biet paa det Øjeblik, hvor han kunde trykke denne Søn i sine Arme, den eneste Skat, en karrig Skæbne havde levnet ham. Man husker det Moment fra *Fru Heibergs Bog*, hvor den

¹⁾ *Abrahams Erindringer* 411.

²⁾ *A. S.* 112.

Gamle, uventet for Sønnen, indbyder ham til at fejre Moderens Fødselsdag. Man erindrer, hvor Sønnen senere hen føler sig ængstelig ved at komme frem med Moderens Forsoningsbrev; en Ængstelse, han dog tilsidst overvinder, og som har til Følge, at Faderen for første Gang i lange 20 Aar skriver et venligt Brev til Moderen, der bærer dybt Spor af de Følelser, som har grebet ham ved at læse hendes. — Det, som forekommer mig at være det særlig Smukke ved denne Situation, er at Faderens Kjærlighed til Moderen nu først *egentlig* vaagner, ved at se hendes Egenskaber, som han i sin Tid ikke tilstrækkelig vurderede, forstaaeliggjorte i Sønnen. Thi jeg tror, det kan siges, at lignede Johan Ludvig for en ikke ringe Del sin Fader i det Ydre, saa lignede han i endnu højere Grad sin Moder i Sindet. Man læse H. N. Clausens Skildring af Fader og Søn i Paris¹⁾: «To mere forskellige Naturer i saa nært Slægtskab, kunde vel ikke tænkes. *Hist* en Karakter i gammel romersk Stil, stræng og nøjeregnende med sig selv og Andre, ædruelig og afmaalt i Tankegang og Livsbevægelse, skarp og snærtende i sin Satire, *her* en let og graciøst

¹⁾ «Optegnelser om mit Levned og om min Tid» S. 99.

spillende Natur, modtagelig for alle Indtryk og Stemninger og i Stand til, ved lige sjælden Magt over Tanke og Sprog, at haandhæve Skjønhedens og Harmoniens Lov i alle sine Ytringer — — — Det var smukt at være Vidne til, med hvilken Finhed Sønnen vidste at omgaas den vanskelige Fader». —

Sikkert med tungt Hjærte har gamle Heiberg taget Afsked med Sønnen, da denne efter tre Aars Forløb rejste bort. Men han vilde ikke holde ham tilbage: af bitter og sørgelig Erfaring vidste han, hvor vanskeligt det var at slaa Rod i fremmed Grund, naar man var rykket op af sit Fødelands Jordbund. — Saa sendte han da sin eneste Glæde atter tilbage til det Land, der havde forskudt ham selv. —

Des værre skulde Mindet om den Lykke, han havde nydt ved at have Sønnen hos sig, ikke være ublandet tilfredsstillende. Gamle Heiberg havde i Aarene før Sønnens Ankomst sparet og sparet, for at han kunde have en rundelig Sum ved Haanden, naar hans Ludvig tog Ophold i Paris. Han fik virkelig en saadan samlet; men en svigagtig Forretningsmand, til hvem han havde betroet den uden at fordre en Skilling i Rente, løb bort med den. Nu maatte der da atter spares, for at Sønnen ikke altfor meget skulde savne de Adspredelser, som Paris frembød

i saa stor Mangfoldighed. — Den unge Dr. Heiberg kom da heller ikke til at savne Adspredelser, tvært imod han morede sig nok altfor godt. Han førte et sandt Sommerfugleliv i den glade Verdensstad, der mer end én Gang vakte den Gamles Ængstelse¹⁾. — Da Sønnen var rejst, indløb der adskillige Vexler, som Faderen saa sig nødsaget til at gjøre betydelig Gjæld for at kunne honorere. Den Gamle skal tilsidst være bleven utaalmodig over de stadig indkommende Fordringer og ikke uden Bitterhed have ytret: «Min Søn behandler mig mere ubarmhjærtigt end Røvere; om jeg var faldet i deres Hænder. *De* vilde dog kun have taget de Penge, jeg havde; men *han* tager endogsaa dem, jeg ikke har»²⁾. —

IV.

Det fremgaar af flere Vidnesbyrd, at Heiberg som gammel var stræng Bedømmer af den Virksomhed, han i sin Ungdom havde øvet som dramatisk Forfatter. I «Erindringer» siger han ligefrem, at han Intet mere beklager end at have spildt nogle af sine bedste Aar paa at

¹⁾ Se det nylig anførte Brev til Fru Gyllembourg.

²⁾ Mundtlig Meddelelse.

skrive Skuespil. I et Brev til Prof. Finn Magnussen fra 1830¹⁾ takker han denne høflig, fordi han har tilskrevet ham, at han endnu morer sig ved at erindre hans Komedier, men forsikrer tillige «ikke af Beskedenhed, men af Overbevisning», at disse kun skylde Tid og Omstændigheder deres Anseelse; hvis de nu skulde opføres, vilde de befindes at være meget afblegede. Oehlschläger maatte efter sit eget Sigende²⁾ tage hans Betydning som komisk Digter i Forsvar mod ham selv. Sagen var nemlig den, at jo ældre Heiberg blev, jo mere vaagnede Lysten hos ham til juridiske og politiske Studier og til det deraf følgende literære Arbejde. Dog tog han sig vel i Agt for at lade Noget trykke under Napoleons Regimente; thi, som han siger i et Brev til Broderen fra Juli 1811, henvisende til et Sted hos *Amos*: «Den, der er klog, er taus i denne Tid; thi det er en ond Tid». Men næppe følte han sig uden Fare for at falde i Hænderne paa «Bonapartes literære Mestermændsfolk» og befriet fra de Forpligtelser, hans Embede paalagde ham, før han med en Iver, man næppe skulde have ventet hos en Mand, der gik i sit 60de Aar, kastede sig over

1) O. Wroblewskys Avtograf-samling.

2) Erindringer a. S.

Æmner vedrørende *Rets- og Statsspørgsmaal*. I Løbet af godt og vel 12 Aar udarbejdede han og lod for Størstedelen trykke det ene Skrift efter det andet samtidig med, at han arbejdede for Journaler og Tidsskrifter: 1817 «*Nogle Betragtninger over National-Repræsentationen under en konstitutionel monarkisk Regering navnlig med Hensyn til Norge*»; 1820 «*Om Dødsstraffene*»; 1821 «*Om Adel i Norge*», Fragment af et større Skrift paa 400 S. «om den norske Constitution», der aldrig blev trykt fuldstændigt; 1822 «*Lettres d'un Norvégien de la vieille roche*»¹⁾; 1826 «*Politiske Aforismer*»; 1827 «*Hvad betyder Ordet «Arbitrær» ?*»; 1828 «*Enevoldsmagtens Indførelse i Danmark i Aaret 1660*». Endelig 1829—30 *de autobiografiske Skrifter*, hvortil ogsaa maa regnes det lille om hans «*Forhold til Baggesen*» fra 1826. — Det Rum, Slutningen af mit Skrift levner mig, gjør mig det unuligt at meddele alle disse Bøgers Indhold; men jeg vil forsøge at faststille det Synspunkt, hvorfra jeg tror, de bør betragtes. — Skriftet: «*Hvad betyder Ordet «arbitrær» ?*» turde kaste Lys over alle de andre. I denne Afhandling skildrer Heiberg,

¹⁾ Det turde være disse «Breve fra en Nordmand af gl. Ærlighed», der i Halvorsens norske Forfatterlexikon staa anførte som (naturligvis oversatte) Artikler i «Statsborgeren» f. 1834 XI—XIII.

hvorledes det Arbitrære viser sig til Trods for alle konstitutionelle og juridiske Betyggelsesmidler i *Staternes indvortes Bestyrelse*, saavel i Administration som Lovgivning; hvorledes det Arbitrære er uadskillelig forbunden med *den udvortes Politik*, og hvorledes det indsniger sig i, omgaar og fordærver den Lov, der skulde ligge til Grund for hele den menneskelige Moral: *Bibelens ti Bud*. — Heiberg hader det Begreb, der knytter sig til Ordet «arbitrær». Efter hans Mening betegner det nemlig *Vilkaarlighed* i Ordets slette Betydning: den Ret, den Mægtige og Myndighederne tiltage sig for at sætte sig ud over Lovene; den Handling, som under Paaberaabelse af Lovlighed krænker det, der er Lov og Ret for Andre; Legitimationen af den rent individuelle Viljes Ulyst til at sætte Skranker for sin Ytring. «Er det sandt» siger han (S. 18) «at Kongerne ere Guds Billeder her paa Jorden, saa er det uimodsigelig en af deres vigtigste Pligter at danne sig saa meget som muligt efter deres høje Forbillede. Spørger man mig nu, om Gud udøver en arbitrær Magt, saa besvarer jeg dette Spørgsmaal med det bestemteste Nej; jeg vilde endog ansé mig for en Gudsbespotter, om jeg paastod det Modsatte. Endnu mindre udøver han uindskrænket Enevoldsmagt; og dog endo kunde være mere uindskrænket Enevolds-

herre end han? Nej, Gud er i højeste Grad konstitutionel Regent. Da han skabte Verden, gav han denne sin Skabning og Alt, hvad dertil hører, evige og uforanderlige Love, hvorefter Alting, uden Undtagelse, bestyres. Alle Artiklerne i hans Constitution ere Grundlove; ingen tilfældig eller uforudsét Omstændighed kan nogen Sinde gjøre det fornødent at forandre, modificere eller afskaffe den allermindste Bestemmelse deri». Heiberg betragter da med den største Uvilje den absolutistiske Regeringsform, fordi denne fornemmelig giver Anledning til arbitrær Udøvelse af Magten. *Men han er Alt andet end politisk Principrytter.* Han véd saare vel, at ikke alene i den konstitutionelle Stat, men ogsaa i dem, der «bryste sig af at have en republikansk Regering, kan den arbitrære Magt (uagtet at den lovformelig er udelukket) indsmugles som Kontrabande» (S. 30); og han har set adskillige Exempler paa, «at en lidenskabelig og oprørsk Majoritet i en lovgivende Forsamling kan underkue og beherske en vís og redelig sindet Minoritet» (S. 47). Derfor naar Heiberg skal definere, hvad han forstaar ved en Idealstat, bestemmer han den som «en Regeringsform, der udelukker Alt, hvad der er arbitrært, af hvem og paa hvad Maade, det endog maatte udøves. Er blot en Stat saaledes

organiseret, og denne Organisation redelig holdt vedlige, saa er det ligegyldigt (siden Staten dog altid maa have et Overhoved) om dette Overhoved kaldes Kejser eller Konge, Præsident eller Konsul, eller hvad man behager, Navnet gjør aldeles Intet til Sagen, blot det ikke medfører et falskt Begreb, der kan vildlede den almindelige Mands Fatteevne»¹⁾).

Denne Udtalelse forekommer mig i høj Grad ejendommelig for Heiberg. Lovfast og regelstræng, som han var, nærede han en sand Animositet mod alt Vilkaarligt og Ubestemt, og han besad en moralsk Gru for Alt, hvad der kunde forfuske Lovenes Mening eller bringe dem til at forfejle deres Hensigt. Han paastaar, at der ikke eksisterer noget Menneske, uden han bevidst eller ubevidst stræber ud over det ham afstukne Magtomraade, og, hvis man ikke holder Øje med de Styrende og garderer sig mod denne deres medfødte Attraa, vil man tidlig eller sent blive et Offer for den. — Det er denne Mistænksomhed, som bringer ham til at gribe Pennen for at advare sit Frændefolk *Nordmændene* mod Overgreb fra *Bernadottes* og *det svenske Aristokratis* Side. Han indrømmer, at den norske Constitution af 17. Mai 1814 «som

¹⁾ Politiske Aforismer S. 91—92.

alt menneskeligt Værk» kan have sine Mangler; men han raader indstændig til at være tilfreds med, hvad man har, og ikke udsætte den unge Frihed for Farer ved at inklade sig paa overlede Grundlovsændringer. Han advarer det norske Folk alvorligt imod at aabne en nok saa lille Dør for Gjenindførelsen af Adel, da han holder sig overbevist om, at det i saa Tilfælde vil ende med, at svensk Aristokrati bliver dominerende i deres Land. —

Denne Horreur for alt Vilkaarligt, for Magtens som for Mængdens Overgreb, bundet sikkert i en dyb Retfærdighedsfølelse hos Heiberg. Men det maa tilstaas, at denne Retfærdighedsfølelse en Gang imellem kan faa et ganske upraktisk Udslag som i hans Bog «*om Dødsstraffene*», hvor han af lutter Iver for at sikre *Individet* lige overfor Samfundets mulige Uretfærdighed rent synes at glemme *Samfundets* Forpligtelse til at sikre sin Retsorden lige overfor Individets Forsøg paa at bringe den i Ulave. Ingen kan forbyde Heiberg og hans Meningsfæller at kæmpe for Dødsstraffenes Afskaffelse, og man læser med Interesse og Sympathi, hvad han beretter om stedfundne ufrivillige Justitsmord; men man bringes til at tvivle om hans Bogs juridiske Værd, naar man ser vor ud-

mærkede Criminalist *F. C. Bornemann*¹⁾ ikke værdige det Værk, der ligger til Grund for Heibergs Arbejde, og som stadig er Gjenstand for hans Ros, det ringeste Hensyn. —

Alle Heibergs Skrifter efter 1817 udkom i *Norge*. Kielerfreden af 1814 havde efter hans Formening givet ham Ret til at reklamere «gamle Norge», hvor hans Families Stamtræ stod, som sit Fædreland. Vel skrev han omkring 20'erne nu og da en lille Artikkel i danske Blade; men da den kjøbenhavnske Censor faldt paa at mærke, hvad han skrev, med sit «imprimatur», fandt Heiberg denne Mindelse om Følgerne af hans Landsforvisningsdom saa aversionel, at han for Fremtiden sendte alle ikke-franske Smaaopsatser til norske Journaler. Dette bidrog undertiden i høj Grad til at forøge disses Abonnental; thi det huede Nordmændene godt, at deres nye Statsskik honoreredes af den gamle celebre Frihedsmænd. Der er vel tillige ingen Tvivl om, at Heibergs politiske «Breve», til hvis Udgivelse «tre Nordmænd, hvis Navne han ikke tør nævne, saa rundelig bidroge», havde en ikke ringe Del i den sejge Modstand, der mødte Bernadotte fra

¹⁾ Almindelig Rets- og Statslære S. 422 (*Beccaria*, «Forbrydelser og Straffe»).

Storthingets Side, saa ofte han fremsatte sit Ønske om at faa det kongelige suspensive Veto ombyttet med et definitivt.

I *Danmark* læstes Heibergs senere Skrifter knapt, optaget, som man var, af literær-æstetiske og theologiske Stridsspørgsmaal. Hans Bog om «*Enevoldsmagtens Indførelse 1660*» blev (til Trods for den deri udtalte personlige Velvilje for Frederik VI) forbudt. Det, den hævdede, at Frederik III havde tillistet sig Enevælden, Noget, som *nu* vel Ingen drister sig til at nægte, maatte jo *den Gang* ikke udtales offentligt. — Af hans øvrige Skrifter bleve kun to («National-Repræsentationen» og «Om Dødsstraffene») anmeldte af C. Molbech og A. E. Boye henholdsvis i «Athene» og «Literatur-Tidende», men uden synderlig Interesse eller Velvilje. Derimod fandt det kjøbenhavnske Publikum¹⁾ Heibergs «*Erindringer*» «særdeles morsomme og underholdende»; og det er ikke ubegribeligt: kun de Færrestes politiske Sans var den Gang vaagnet, Størstedelen af Hovedstadens Borgere nød endnu deres Kaffe, deres Pibe og Thevandsknegt i filistrøs Kakkelovnsdyggelighed og fortalte Anekdoter fra gamle Dage, og paa dette havde Heibergs Memoirer Overflod. — Dog der

¹⁾ Efter Johan Ludvigs Brev til Faderen Juni 1831.

er Andet end Anekdoter i denne Bog. Da det, hvorom den beretter, er støttet paa Avtopsie, vil den altid have Betydning som en Kilde til Datidens Personalhistorie; men den indeholder desuden betydelige Bidrag til Fortællerens Karakteristik. Heiberg skrev aabenbart denne Bog om «sin Vandel» i Udlandet for at vise sine gamle Landsmænd, at han havde forstaaet at skaffe sig det Folks «Agtelse», hos hvem han havde været nødsaget til at fæste Bo, da man fordrev ham fra hans Fødeland. Os interesserer dette mindre; den, hvis Frihedssans ikke er aldeles sløvet, nærer en saa dyb Agtelse for Heiberg og hans Stilling i vor Historie, at den ikke kan forøges ved den Agtelse, Andre skjænkede ham. Os interesserer det at se, hvor værdig selvbehersket denne Mand bar sin haarde Landflygtigheds Skæbne, hvorledes *han*, der forhen ikke havde kunnet taale at være Vidne til en eneste Voldshandling uden at paatale den, nu tøjlede sin Tunge med beundringsværdig Selvovervindelse og med stoisk Resignation fandt sig i det, han ikke kunde forandre. *Vi* følge ham med Deltagelse og Opmærksomhed mellem alle disse Diplomater, Hertuger og Fyrster, lige overfor hvem han aldrig i snobbet underdanig Artighed taber Ligevægten, men forstaaer at forene Bevidstheden om, hvad han kan fordre for

sin Person, med det Hensyn, han er sin Stilling som Ministerens Underordnede skyldig. — Heibergs «*Erindringer*» er en Bog, der kan belære os om, hvorledes en Mand, der har Ret til at være stolt, kan tage sig en Tjeners Skikkelse paa uden at fornede sig.

V.

A. S. E. le Ministre des affaires étrangères &a &a¹).

Monseigneur.

Aussi longtemps qu'il m'était permis de penser que mes faibles services pouvaient être de quelque utilité au ministère des Affaires étrangères, j'avais éloigné de mon esprit toute idée de retourner dans ma patrie; j'étais fermement décidé à ter-

¹) Geheime-Legationsraad Vedel har vist mig den Venlighed (hvorfor jeg her aflægger ham min ærbødige Tak) gennem sine Forbindelser i Frankrigs Hovedstad at lade anstille Efterforskninger i de parisiske Arkiver om, hvad dér findes ang. Heiberg. — Foruden nogle korte personalhistoriske Notitser, som ikke kan indeholde noget Nyt for Læseren, fandtes der kun ovenstaaende Ansøgning. Skjønt dette Aktstykke Intet indeholder af særdeles Vigtighed, kan det dog have Interesse for den, der læser dette Skrift, som hine Undersøgelers eneste Resultat.

miner ma carrière dans un pays où j'ai reçu la plus généreuse hospitalité, et recueilli d'innombrables témoignages de bienveillance et d'amitié.

Mais, du moment où votre Excellence eut jugé nécessaire de supprimer ma place, la pensée jusques là abandonnée revint se présenter à mon esprit avec des considérations du plus grand poids.

Il est bien vrai que, grâce à la puissante protection de votre Excellence, sa majesté a daigné m'accorder une pension honorable; cependant, Monseigneur, et quoique je jouisse encore de toute la plénitude de mes forces, tant physiques que morales, je sens néanmoins que la vieillesse approche à grands pas, et ce n'est pas sans crainte que je prévois un événement, non seulement possible, mais très probable, celui où, éloigné de toutes mes relations de famille, et mes besoins étant devenus plus nombreux et plus impérieux, je me trouverais, malgré les bienfaits de Sa Majesté, dans la position la plus malheureuse du monde.

C'est par cette raison, Monseigneur, qu'aujourd'hui je le crois, non seulement prudent, mais même nécessaire, de me retirer dans ma patrie¹⁾; mais, quelque raisonnable que soit ce

1) Herved forstaar Heiberg *Norge*.

projet, il me serait absolument impossible de le réaliser, si Votre Excellence ne veut pas devenir de nouveau mon Protecteur, pour obtenir de Sa Majesté la grâce de faire convertir ma pension annuelle en une petite somme, une fois pour toutes payée.

Je sais mettre à mes désirs les bornes que prescrit la modestie. Je supplie Votre Excellence de me faire accorder seulement le montant de deux années de ma pension ou six mille francs, moyennant quoi ma pension sera et demeurera éteinte, à partir du 22 Juin prochain, époque où je désirerais partir. Avec cette somme je pourrai faire face à mes petits engagements, et aux frais de mon voyage. Je reviendrai dans ma patrie sans y apporter un seul écu de reste, mais je serai content.

Je ne suis pas venu en France sans ressources pécuniaires. J'y ai importé une somme assez considérable qui m'a fourni les moyens de subsistance pendant les trois premières années de mon séjour à Paris, et qui, longtems après, a du suppléer à la modicité de mon traitement. Ce qui en restait m'a été enlevé en 1813, pendant mon absence au service du ministère, par l'infidélité d'un Dépositaire, qui prit la fuite, et par la mauvaise foi de quelques autres Débiteurs.

Je n'ai jamais demandé aux Ministres, sous

les ordres de qui j'ai eu l'honneur de servir, soit gratification, soit augmentation de traitement. C'est la première demande de cette nature, que je hazarde, et j'ose espérer qu'elle sera favorablement accueillie par Votre Excellence.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect

Monseigneur

de Votre Excellence

le très humble et très

obeissant Serviteur

Signé: *Heiberg*.

Paris Rue du Dauphin n° 7

le 15 Avril 1818.

Paa denne Ansøgning erholdt Heiberg intet Svar. Han mener, at Ministeriets mest indflydelsesrige Mand *Décazes*, til hvem han først henvendte sig om Opfyldelsen af det ovenfor udtalte Ønske, var bleven ham ugunstig, fordi han ikke vilde slippe Venskabet med en gammel hæderlig Liberal, med hvem *Décazes* havde brudt. — Dog, da der var hengaaet nogen Tid fandt Heiberg sig rolig i, at hans Ansøgning var bleven lagt ad acta; thi ved nærmere Eftertanke kom han til det Resultat, at hint Skridt ikke var tilstrækkelig overvejet. Og det var det ganske sikkert heller ikke. Naar de

6000 Francs vare gaaede med til Betaling af Gjæld i Paris og Rejseomkostningernes Bestridelse, og han stod paa Norges Grund¹⁾ uden en eneste Daler i Lommen (jvnfr. hans Ansøgning), hvorledes skulde saa den 60aarige Mand have subsisteret? — Fra sit Exil kunde han vistnok sende kraftige og vækkende Ord hjem til gamle Norge og det norske Folk; men det er et stort Spørgsmaal, hvad Notits man vilde have taget af ham, naar den Glorie, som Afstanden og Omtalen havde spredt om hans Hoved, var blegnet i det nordiske Hverdagslivs graa Taager, og naar man mér end én Gang havde stødt sig paa hans Væsens skarpe Kanter, som den sig nærmende Oldingealder naturligvis ikke havde bidraget til at afrunde. Desuden er det mer end tvivlsomt, om gamle Heiberg havde kunnet gavne den ny norske Udvikling synderligt ved sin personlige Nærværelse. Det Parti, han ganske sikkert havde sluttet sig til, den *konstitutionssindede Intelligens*, var fast og mandstærkt nok til ikke at behøve hans Hjælp, og den ny opdukkende *national-demokratiske Retning* vilde han blot have skadet ved sine Indsigelser.

¹⁾ forudsat, at han fik Lov til at betræde den; thi at dette kunde være juridisk tvivlsomt, mener selv den mod H. velvillige Munthe-Morgenstjerne. Se hans ovenfor anførte Afhandling.

Det er jo ikke ubekjendt, hvorledes det unge Norges bedste Mand, *Henrik Wergeland*, blev modtaget af ham i Paris. Større Modsætninger end den gamle og unge Liberalismes Repræsentanter kunde ikke godt tænkes, og det Forhold, som Wergeland havde ventet sig saa meget af, endte med de bitreste og uretfærdigste Udtalelser fra hans Side¹).

Heiberg blev da i Paris. — Men efter Sønnens Bortrejse tyngedes hans Liv mere og mere.

De betydelige pekuniære Forpligtelser, som Johan Ludvigs Ophold havde medført for Faderen, tvang denne næsten til at forsøge paa at sulteføde sig: kun hver anden eller tredie Dag spiste han Middagsmad; ellers nød han blot en ubetydelig Frokost. Dette vedblev han med i hele 6 Aar. Men hans Konstitution hævnede sig: først hjemsøgte han af Svimmelhed, senere af de voldsomste Mavesmerter, som, naar de overfaldt ham paa Gaden, nødte ham til at sætte sig paa en Afviser eller tage ind i det første det bedste Hus, tilsidst medtoges han af en plagende Obstruktion²). Han saa sig da

¹) Se Wergelands «Hasselnødder», Livsskitser, Christiania 1845.

²) Major Abrahamsons Beretning til Kamma Rahbek af 1827 (P. H. B. a S.) og «Erindringer» 393.

nødsaget til at opgive denne ødelæggende Leve-
maade. — Desværre kunde hans store Arbejds-
flid ikke synderlig forbedre hans Kasses Tilstand;
thi i Reglen fik han Intet for sine Bøger. Ja
undertiden kunde de endog volde ham Udgifter
eller Tab. Bogtrykker *Rode* i Drammen, som
uden at give ham en Skilling i Honorar havde
tjent meget betydeligt paa Heibergs Skrift om
«Enevælden etc.», vilde af Høkerforsigtighed
ikke en Gang gratis forlægge det lille Hæfte,
der indeholdt den ny Udgave af Digtet «Selv-
stændighed». Heiberg hverken kunde eller
vilde som Malte-Bruun sætte sig i Forbindelse
med Journaler, der kunde udbasune hans Skrifter.
I 9 Aar arbejdede han gratis for «*Revue ency-
clopédique*», blandt Andet for derigjennem at
gjøre dansk Literatur bekendt i Frankrig. Men
da han en Gang af Redaktøren Hr. *Jullien* havde
faaet overdraget en større Artikkel, hvis Ud-
arbejdelse vilde koste ham megen Umage, for-
drede han og fik et taaleligt Honorar; dog nu
tillod Hr. *Jullien* sig at udstryge i Heibergs Ar-
tikler, hvad der ikke behagede ham. Dette vilde
denne naturligvis ikke finde sig i, og dermed
var Medarbejderskabet forbi.

Saa gled da gamle Heibergs Liv hen i stille
tarvelig Ensomhed. Theatrene havde han for-
længst opgivet at besøge, dels tillod hans Pung

ham det ikke, dels, forsikrer han, havde han set sig mæt paa fransk Tragedie i Erfurt. Hans eneste Fornøjelse bestod i om Sommeren at promenere i de offentlige Haver, om Vinteren at besøge et og andet Kaffehus, hvor han, saa længe Dagslyset tillod det, kunde læse Aviserne og dernæst «varme sig gratis». Blev saa Lamperne tændte, og de smaa, tættrykte Journaltyper ulæselige for hans stakkels Øjne, saa sad han alligevel en god Stund og lod, som han læste for at kunne trække Tiden ud. For at give sin tænkelystne Hjerne Noget at arbejde med, vendte og drejede han vel over tyve Gange det Æmne, der faldt ham ind, og tog saa et andet op til Undersøgelse. Naar Klokken saaledes var bleven 8, samledes han med et Par andre gamle Herrer i et Galleri-Værelse i «Palais Royal», for at snakke om Dagens Nyheder. Kl. 10 søgte han sit Hjem og sin Seng. — «Et sandt Eremitliv», siger en af hans yngre Venner, «midt i den livligste By i Verden». —

Da skyder der pludselig et Lysglimt hen over denne graa, énsformige Existenshimmel. *Julirevolutionen* synes at gribe den 72aarige, gamle Frihedsmand med en Magt, som var han 40 Aar yngre. — Han havde altid misbilliget Napoleons Regimente; men Frankrigs Storhed under Kejserdømmet havde ikke undladt at

gjøre et vist Indtryk paa ham. Da nu de smaa Bourbonner vendte tilbage med de fordringsfulde Emigranter («voltageurs») og de snedige Jesuiter i deres Følge under Beskyttelse af de allierede Fyrster, som Heiberg selv havde set krybe for den store Feltherre, følte han «Liljens» Despoti som Noget langt værre end Kejsærørnens¹⁾. Man tør antage, at han med Harne havde været Vidne til Carl X's Reaktion og Grundlovsbrud; og da nu i Julidagene 1830 Barrikaderne «som Kulisser» skød op i Paris' Gader, og Borgerne, Studenterne og Arbejderne rejste sig til Modstand mod det «hvide Tyranni», da blev den gamle Mand aldeles reven med af den almindelige Begejstring. — Om Morgen den 29. Juli laa han halvsvag i sin Seng; men Sejrsraabene vakte ham og gjorde ham rask. Han stod op og fæstede den trefarvede Kokarde paa sin Hat; *nu* bar han den «under lykkeligere Avspicier end for 30 Aar siden. Julirevolutionen havde som ved et Mirakkel aldeles omskabt Paris og Pariserne. Den var», skriver han, «maaske den mærkeligste Revolution, der endnu havde fundet Sted i Verden, og dens Indflydelse for Evropa var aldeles uberegnelig»²⁾.

¹⁾ Tscherning, Efterl. Papirer II, 102.

²⁾ «Flyvende Post», hvor hans Brev til Sønnen er aftrykt anonymt.

Man véd, hvorledes Frihedsmanden «af den gamle Ærlighed» skuffede sig. Man véd, hvor snart de Dage kom under Julimonarkiet, om hvis Art Heiberg allerede 1827 havde udtalt sig med Afsky; de Dage, hvor den repræsentative Regeringsform ikke længer var Udtrykket for den almindelige *delibererende Vilje*, hvor en for-dærvet Regering blandede sig i Valgene til Nationalrepræsentationen og ved List og Magt, ved Kneb og Bestikkelser fik sine Love sanktionerede¹⁾. — Kan man ikke nok forstaa, at en slig dyb Skuffelse maatte medføre et stærkt Nag til *Louis Philippe* og bringe Heibergs Tunge til under fortroelig Samtale at udslynge saa lidenskabelige Ord som: «*det kongelige Pak!*», naar Nogen vilde tage ham i Forsvar²⁾.

Og til Heibergs politiske Sorger kom nu hans private. Allerede medens han i Kejserdømmets Tjeneste var paa Rejser, havde han følt sit Syn svækket. Det var efterhaanden bleven slettere og slettere; men han haabede dog, det aldrig vilde blive saa daarligt, at han ikke til Tidsfordriv kunde læse lidt eller blot skrive «for saa den næste Dag at rive det Skrevne i Stykker». Men hvis end ikke dette

¹⁾ Se «Ordet *Arbitrær*». Cap. III.

²⁾ Fru Heiberg i Festskriftet til Krieger S. 232.

skulde forundes ham, «saa vilde han dog være tilfreds med, om han bare maatte konservere saa meget Syn, at han kunde finde et Par hundrede Skridt hjem om Aftenen». Den Tanke ængstede ham, at han ved sin Blindhed *aldeles* skulde udelukkes fra menneskeligt Selskab. Men ikke en Gang dette beskedne Haab skulde opfyldes. Mere og mere lagde Blindhedens Nat sig over hans Øjne, og da *H. C. Andersen* i Sommeren 1833 besøgte ham i Paris¹⁾, følte han sig allerede aldeles blind. Beklageligt, at Sønnen under saadanne Forhold ikke trøstede ham lidt mere med Breve. Faderen bad ham saa indstændig blot hveranden Maaned at sende sig et Par Linjer; men Johan Ludvig' kunde ikke overkomme saa Meget. Den Gamle var fortvivlet over «hans Kulde og Ligeegyldighed»: «Vil min Søn virkelig» skriver han til Tscherning «gjøre fælles Sag med Naturen om at forøge de Ulykker, hvormed den har rammet mig!»

Endelig skrev da Sønnen, og da han lidt over tre Aar efter kom til Paris med sin unge Hustru, den bekjendte Kunstnerinde, besøgte de naturligvis Faderen. Den Gamle blev overordentlig glad, og nu var da Alt godt igjen

¹⁾ Mit Livs Æventyr. S. 132.

for en Stund. Navnlig maa han have haft en Fornemmelse af, hvor yndig og tiltalende en Kvinde Svigerdatteren var; thi han var altid inderlig tilfreds ved at tale med hende og støtte sig ved hendes Arm. Alligevel var det rørende at se hans Ængstelse for, at det glade Ægtepar skulde spille deres Tid i hans Gammelmands-selskab. «Nu skal I gaa» sagde han, naar de havde siddet en lille Stund «naar man er i Paris, kan man bestille noget Andet og Bedre end sidde hos mig». — Saa kom Afskedsøjeblikket. Den Gamle havde arrangeret en lille Middag, hvortil han foruden sine Børn havde indbudt nuværende Geheimeraad *Andræ*, der paa den Tid som ung Artilleriofficér opholdt sig i Paris. Den Gamle var dybt bevæget. «Naar disse To ere borte» havde han sagt til *Andræ* «anser jeg mit Liv for endt». Han betvang dog sin Bevægelse og tog Afsked med Johan Ludvig og hans Hustru, som om han haabede at sé dem igjen. — Men nu var det ham ikke muligt strax at vende tilbage til sin Ensomhed. «Vil De have den Godhed», sagde han til *Andræ*, «at følge mig til Palais Royal; det var jo muligt, at jeg endnu en Gang dér kunde træffe sammen med gamle Venner». *Andræ* gjorde, som han bad. De tog Sæde i en af Sofaerne, og nu sad den Gamle og lyttede og

lyttede — — nej, den Sidste af hans Selskabsbrødre var borte. «Ja, vil De saa være saa god at følge mig tilbage til mit Logis?» sagde han. Den unge Officér bød ham sin Arm, og de vandrede sammen til Gaden Croix des petits Champs; dér boede gamle Heiberg nu i et Eneværelse højt oppe i et Hotel af fjerde Rang¹⁾. —

Endnu fem lange Aar maatte den stakkels Gamle sidde og vente paa Døden; kun sjælden eller aldrig glædedes han med et Brev fra Sønnen²⁾. — I hans sidste Leveaar saa Digteren *Heinrich Heine* ham. «Det var i Palais Royal, hvor han var listet hen for at varme sig lidt i Solen. Det var sørgeligt at sé, hvor bleg og mager han var, og hvor besværligt han famlede sig frem langs Husrækken»³⁾. —

Endelig opnaaede han Døden d. 30. April 1841.

VI.

Paa Peter Andreas Heibergs Grav lod Sønnen sætte en simpel Mindesten, der foruden

¹⁾ Mundtlig Meddelelse.

²⁾ I hele det sidste Aar synes der ikke at være afsendt et eneste.

³⁾ Bogen om Børne. S. 319.

Navn, Fødsels- og Dødsaar kun indeholder disse rummelige Ord: Danske og norske Vandrer, der besøger dette fremmede Sted, dvæl et Øjeblik ved din Landsmands Grav — — — *Hans Skjæbne er Dig bekjendt.* Til disse sidste Ord faar nu Enhver knytte den Betragtning, han vil; derom er vel Alle enige, at den Skæbne, de hentyde til, var mørk, og det Liv, denne fattige Sten dækker Resterne af, var et halvforpildt Liv. — Hvad var da Meningen med dette Liv, og hvorfor blev dets Maal forfejlet?

Vi vende os atter til P. A. Heibergs Fødeland og mindes de historiske Begivenheder, der gik forud for hans Optræden: det stundesløse og forhastede Fremskridt under Struensee og den bornerede utidssvarende Holden-igjen under Guldberg og dernæst *disse to modsatte Bevægelser Udjævning og Formidling i sidste Halvdelen af Firserne og største Delen af Halvfemserne.* Var denne i flere Henseender hæderlige Reformperiode, der sluttede Aarhundredet, ikke den smukkeste Opløsning paa de Samfundsproblemer, som hverken Struensee eller Guldberg havde kunnet klare i Syvtiaarene? Har Libertineren i *Sten Blichers* Tidsbillede fra 1790'erne, den halvblaserede Baron, ikke Ret, naar han lige overfor det karikaturmæssige, politiske Røre i de større jyske Byer siger til sin unge Stands-

fælle: «Tro mig Hr. N., Danmark faar ingen Revolution, for det trænger ikke til nogen.»? — *Vistnok, til Revolution trængte vi ikke i 1790'erne, men vel til Opposition.* — Men hvorimod skulde der opponeres? Regeringen var jo reformvenlig, og den ene Reformlov udgik fra dens Kollegier efter den anden? — Ja det var netop Sagen, og derfor er det sagt mer end én Gang, at denne Opposition kom for det meste til at præsentere sig i et halvkømt Lys. Man syntes, man skulde være med i Frihedens Kompagni og holde Marschtakt, men egentlig tilstod man for sig selv, at man intet Maal havde med denne Marsch: der var ingen Fjende at drage ud imod. Det Hele var en naiv krigersk Stemning, som (hvilke Tanker den end kunde sætte i Bevægelse) til Syvende og sidst var meget ufarlig. Til disse Liberale hører *Rahbek og hans Venneflokk.* — Og der var en anden Skare, hvorpaa Blichers Karikaturtegninger af Revolutionære kan passe: de skraalede op om demokratisk Republik, om «Frihed, Lighed eller — Døden!», fordi de bleve sig selv vigtige i dette Skraal. Til dette Kompagni hørte *Malte Konrad Bruun* og hans Fæller; ogsaa disse vare i Virkeligheden ufarlige. Man lavede senere en kjøbenhavnsk Vittighed over den lille Førers Navn og kaldte ham

«Malte kontra Bruun»: det var Folk, der brugte tre Dage om at fabrikere store Ord og én Dag om at slaa dem ihjel. Disse Døgnrevolutionære vare heller ikke farlige for Statens Rolighed, heller ikke for sig selv; thi de forstod til Slut at hytte sig. Kun for den virkelige Frihed og den virkelige Frihedsmand, hvis Stilling de kompromitterede, var de farlige. — *En saadan enestaaende Frihedsmand var Heiberg.* — Man har sagt, at enkelte andre Forfattere (som *Birckner*) ogsaa kan gjøre stort Krav paa Opmærksomhed og overgaar Heiberg i deres Skrifters politiske Gehalt. Dette behøver ikke at benægtes; Heiberg var dog den, der ved sine Viser og polemiske Komedier bidrog til, at den franske Revolutions sunde Frø kunde spredes vide om, og som bragte den kjøbenhavnske Borgerstand til Bevidsthed om dens politiske Ret¹⁾. Naar Andre vuggede sig i den magelige Tilfredshedsfølelse ved, at Regeringen gjorde Alt, hvad man kunde forlange, saa vilde *han* ikke være med i denne ubekymrede Jubel. Naar

¹⁾ Naar man hører, at hans Viser bleve uddelte fra Klubvinduerne til den forsamlede Mængde, der stod udenfor og hørte de glade Gjæster synge, saa forstaar man den Rolle, de have spillet som hin Tids Avisledere og Flyveblade.

Regeringsmændene følte sig stolte af, at her i Danmark udgik Frihedsideernes Virkeliggjørelse fra Tronens Fod, saa var *hans Kritik* vaagen. Naar Avtoriteterne erklærede, at den danske Presse stod aaben for den fri Udtalelse, saa tog han dem paa Ordet *og forlangte det som en Ret at opponere*. Men dette ærgrede Magthaverne. Man mente i Grunden Intet med at Ordet skulde være frit. Naturligvis havde man Lov til at opponere; men «da der ikke var Noget at opponere imod», var det uforvarligt ikke at rose Alt, hvad der blev gjort fra Regeringens Side, og finde det velgjort. Dette var den egentlige Mening med, at «man frit maatte udtale sine Anskuelser — *men med Beskedenhed*». — Saa kom det Øjeblik, hvor Malte Konr. Bruun ved sine revolutionære Tamburinslag saaledes irriterede Regeringsmændene, at de fandt det «fornødent» at baandlægge det fri Ord ved en ny Presselov. Evropas Fyrster vare blevne opskræmmede ved den franske Revolutions Udskejelser, Reaktionen mod den voxede sig stærk, saa stærk, at de Fyrster, som havde stillet sig i Spidsen for denne tilbagegaaende Bevægelse kunde udøve et anti-liberalt Tryk paa de mindre Nationer, til hvem de stode i Forhold: saaledes *Kejser Poul* lige overfor Danmark. Og den danske Regering

greb (rimeligvis ikke uglad) Lejligheden til at skaffe sig af med de Skribenter, der vare den ubehagelige: M. K. Bruun, der drillede og oprørte den, og P. A. Heiberg, som stadig forstyrrede den i dens selvbehagelige Nydelse af sine Velgjerninger.

Men var Tabet af Malte Konr. Bruun til at bære, var det ubodelig Skade, at vi mistede Heiberg. Thi var det ikke rigtigt, naar han mente (og at dette var hans Mening, viste hans senere Skrifter tilfulde), at den danske Regering kunde være nok saa huld og god, saa længe Rigets Grundlov (*Kongeloven*) var det Skjøde, Regenten havde paa Undersaatternes Liv, Ejendom og Arbejde, saa kunde man ikke nyde Godt af hans Love som en *Ret*, men maatte modtage dem som en *Naade*? — Og var det ikke korrekt, at Heiberg fordrede Trykkefriheden som en Virkelighed og en Kjendsgjerning, da Folket ellers vilde være ligesom en Slave, der berøves Tungen af sin Herre, for at han ikke skal vove at kny imod ham, men stumt bøje sig for hans Befalinger? — Hvem føler ikke dybt nu, hvad Peter Andreas Heiberg vilde have været, om han havde faaet Lov til at blive her i Landet efter Aar 1800. Hvor megen Modstandskraft vilde han ikke blot ved sin *Personlighed* have ydet mod den politiske

Dvale, der sænkede sig over Folket i langt over en Menneskealder. Om ham vilde Alt, hvad der var tilbage af det 18. Aarhundredes Liberalisme have samlet sig. Kraftig og sejg som en Eg, vilde han have været som ét af hine gamle Træer, der i de germanske Folks Fortid vare særlig hellige som fri Mænds Tingsted. Han vilde have været den levende Bro, der forbandt det danske Folks politiske Frihedstid i forrige Aarhundredes Slutning med den, der langt om længe oprandt i Midten af vort.

Og ikke alene i vort *politiske* Liv vilde han have holdt den Flamme vedlige, der nu udsluktes, ogsaa i vort *literære* vilde hans Indflydelse have gjort sig gjældende. Heiberg repræsenterer den *fransk-holbergske Fornuftretning*¹⁾. Med ham mistede den foreløbig aldeles Fodfæste herhjemme. *Baggesen* er trods sit eminente Talent en tvetydig Literat, og vi have fornylig af Rahbeks Brevvexling set, hvor lidet den ældre Skole kunde have Respekt for og

¹⁾ Ret mærkeligt, at han paa given Anledning ikke nævner *Ewald* ved Siden af *Wessel*, men — *Fasting* (For Sandhed I. H.) — *Klopstock* havde han paa sin Rejse (1800) ligefrem Sky for at besøge (Erindringer). — *Tyge Rothe*, hvis Prosa svarer til det skruede Bardesprog i Poesien, var ham som Stilist af Hjærtet imod (Overskou: Theaterhist. III S. 656).

nære Tillid til denne højtbegavede Fører. Nu vælter den *tyske Romantik* i brede Bølger ind over Landet og gjør Folket blindt for den Fjende, der truer det fra Syd. Ogsaa mod denne halvt nationalfarlige og helt spiritualistiske Bevægelse havde den Heibergske Klippe virket som en nyttig Strømdeler. Han havde Digternavn nok til at kunne træde op imod den og Karaktér nok til at gjøre den varig Modstand. Ogsaa her savnes han da. — *Da denne Mand som en skadelig Borger jages ud af Riget, fordi han havde været uforsigtig nok til at bruge nogle Ord, der bed, fordi de traf, blev med ham den politiske og literære Continuitet brudt.* —

Det er sagt mere end én Gang, at man begik en stor Uretfærdighed ved at dømme *Peter Andreas Heiberg* til Landsforvisning; og det er sandt. Men hvilken Uretfærdighed, ja Brøde begik man ikke samtidig mod *det Folk*, som senere bittert har maattet føle Savnet af ham i sin politiske og nationale Udvikling? —

